

ISSN 2411-5215 (Print)
ISSN 2519-4828 (Online)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

***ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ***

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 2(38)

Чернігів 2024

УДК 330(066)

П78

DOI: 10.25140/2411-5215-2024-2(38)

Друкується за рішенням вченої ради Національного університету «Чернігівська політехніка» (протокол № 7 від 01.07.2024). Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління» внесено до переліку наукових фахових видань України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.05.2019 р. № 612 (зі змінами від 09.02.21 № 157), відповідно до якого журналу надано категорію «Б».

Журнал розміщено у таких базах даних: НБУ ім. Вернадського, eLIBRARY.RU, українська науково-освітня мережа «УРАН», реферативна база даних «Україніка наукова», USJ (Ukrainian scientific journals), Google scholar; Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine).

Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Національний університет «Чернігівська політехніка». – Чернігів : Національний університет «Чернігівська політехніка», 2024. – № 2(38). – 312 с.

У цьому випуску журналу «Проблеми і перспективи економіки та управління» вміщено статті, присвячені теоретичним проблемам розвитку національної економіки; галузевим аспектам розвитку національного господарства; проблемам менеджменту та розвитку продуктивних сил регіону, фінансовим ресурсам.

Журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління» буде корисним для науковців, аспірантів, магістрантів та студентів закладів вищої освіти.

УДК 330(066)

Головний редактор:

М. В. Дубина, доктор економічних наук, професор.

Члени редакційної колегії:

М. П. Бутко, доктор економічних наук, професор;

Н. М. Вдовенко, доктор економічних наук, професор;

Т. А. Гоголь, доктор економічних наук, професор;

О. І. Гонга, доктор економічних наук, професор;

Ж. В. Дерій, доктор економічних наук, професор;

А. В. Жаворонок, кандидат економічних наук, доцент;

М. М. Забаштанський, доктор економічних наук, професор;

В. П. Льчук, доктор економічних наук, професор;

В. Г. Маргасова, доктор економічних наук, професор;

Є. А. Поліщук, доктор економічних наук, професор;

О. В. Попело, доктор економічних наук, доцент;

М. П. Сагайдак, доктор економічних наук, професор;

Н. В. Ткаленко, доктор економічних наук, професор;

Н. І. Холявко, доктор економічних наук, доцент;

К. С. Шапошников, доктор економічних наук, професор;

І. Г. Брітченко, доктор економічних наук, професор, Державний вищий навчальний заклад імені професора Станіслава Тарновського (м. Тарнобжег, Польща);

Гросу Вероніка, доктор економічних наук, професор, Сучавський університет ім. Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

Солонюк Маріан, кандидат економічних наук, Сучавський університет ім. Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

К. Г. Космулес, кандидат економічних наук, Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

Густаво Барресі, професор Мессінського університету (м. Мессіна, Італія);

Стефано Аццалі, Університет Парми (м. Парма, Італія).

Відповідальний за випуск:

Дубина Максим Вікторович

мобільний телефон: +38 (099) 376-32-87

e-mail: maksim-32@ukr.net

© НУ «Чернігівська політехніка», 2024

ISSN 2411-5215 (Print)
ISSN 2519-4828 (Online)

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
CHERNIHIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY**

**PROBLEMS AND PROSPECTS
OF ECONOMICS
AND MANAGEMENT**

SCIENTIFIC JOURNAL

ISSUE № 2(38)

Chernihiv 2024

UDC 330(066)

DOI: 10.25140/2411-5215-2024-2(38)

Published by the decision of the Academic Council of the Chernihiv Polytechnic National University (protocol № 7 від 01.07.2024). Scientific journal «Problems and prospects of economics and management» is included into the list of scientific specialized editions of Ukraine, approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated May 07, 2019 № 612 (as amended from 09.02.21 № 157), according to which magazine is assigned a category «B».

Journal has been included in the international scientometric database eLIBRARY.RU, “URAN”, abstract database “Ukraine Science”, USJ (Ukrainian scientific journals), Google scholar; Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine).

Problems and prospects of economics and management : scientific journal / Chernihiv Polytechnic National University. – Chernihiv : Chernihiv Polytechnic National University, 2024. – № 2(38). – 312 p.

The articles on theoretical problems of the national economy development, sectorial aspect development of the national economy, the problems of management and development of the productive forces of the region have been published in this issue of the scientific journal “Problems and prospects of economics and management”.

«Problems and prospects of economics and management» will be helpful for researchers, postgraduate and undergraduate students and students of higher educational institutions.

UDC 330(066)

Chief Editor:

Dubyna M.V., Doctor of Economics, Associate Professor.

Members of the Editorial Board:

Butko M.P., Doctor of Economics, Professor;

Vdovenko S.M., Doctor of Economics, Professor;

Hohol T.A., Doctor of Economics, Professor;

Honta O.I., Doctor of Economics, Professor;

Derii Zh.V., Doctor of Economics, Professor;

Zhavoronok A.V., PhD in Economics, Associate Professor;

Zabashtanskyi M.M., Doctor of Economics, Professor;

Ilchuk V.P., Doctor of Economics, Professor;

Marhasova V.G., Doctor of Economics, Professor;

Polishchuk Ye.A., Doctor of Economics, Professor;

Popelo O.V., Doctor of Economics, Associate Professor;

Sahaidak M.P., Doctor of Economics, Professor;

Tkalenko N.V., Doctor of Economics, Professor;

Kholiavko N.I., Doctor of Economics, Professor;

Shaposhnykov K.S., Doctor of Economics, Associate Professor;

Britchenko I.G., Doctor of Economics, Professor, State Higher Educational Institution named prof. Stanislaus Tarnowski (Tarnobrzeg, Poland);

Grosu Veronica, Doctor of Economics, Professor; Stefan cel Mare University (Suceava, Romania);

Socoliuc Marian, PhD in Economics, Stefan cel Mare University (Suceava, Romania);

Cosmulese Cristina Gabriela, PhD in Economics, Stefan cel Mare University (Suceava, Romania);

Gustavo Barresi, Professor, Università degli Studi di Messina (Messina, Italia);

Stefano Azzali, Università degli Studi di Parma (Parma PR, Italia).

Responsible for release:

Dubyna Maksym

cellphone: +38 (099) 376-32-87

e-mail: maksim-32@ukr.net

© Chernihiv Polytechnic National University, 2024

ЗМІСТ

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ**

Мініна О. В., Коваль В. П. Ключові аспекти повоєнного відновлення України на засадах сталого розвитку 9

Лаврухіна К. О., Кравчук О. А. Інноваційні аспекти кластерних ініціатив в умовах цифровізації економіки України 21

Корявець М. А. Міжнародний досвід повоєнного економічного відновлення: пошук стратегічних підходів для України 34

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Жаворонок А. В., Попело О. П. Сучасні тенденції впровадження інноваційних цифрових технологій у діяльність закладів вищої освіти України 58

Коваль К. П., Стеченко О. Ф. Інноваційно орієнтований розвиток бізнес-процесів на малих підприємствах 69

Кифяк В. І. Теоретико-прикладні аспекти цифровізації сфери агробізнесу 79

Сақун В. С. Необхідність застосування інновацій в управлінні підприємствами галузі ветеринарної медицини 93

Kramarenko A. Educational “hub” of cryptomarketing: reasons, basics and organization 103

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

Перепелюкова О. В., Попело О. В. Регіональні особливості інфраструктурного розвитку сільських територій в період повоєнного відновлення 115

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Васильєва Л. М., Петрова Д. А. Облікова інформація як важливий інструмент управління фінансово-економічною безпекою підприємства 125

Дубина М. В., Лобко О. М. Система кредитного менеджменту банку та її основні функції 133

Забаштанський М. М., Ломонос Р. І., Міхєєнко А. В. Система фінансово-економічної безпеки держави: міжнародний досвід 156

Парубець О. М., Подоляк О. Л. Трансформація механізму функціонування та розвитку страхового ринку в умовах цифровізації економіки 165

Шишкіна О. В., Волошин Д. М., Ринжук Д. Я. Вплив цифрових технологій на стратегії розвитку фінансових посередників в Україні 177

Євтушенко Ю. В. Концептуальні положення трансформації фінансового механізму розвитку житлового будівництва 190

Забаштанська Т. В., Чередниченко І. С. Фінансовий моніторинг як інструмент протидії новітнім загрозам в умовах цифровізації 211

Зеленська О. О., Руснак Д. І. Фінансові інструменти для підтримки сталого розвитку туристичної інфраструктури в Україні 220

<i>Садчикова І. В., Кальченко О. М., Панченко О. І.</i> Сучасні тенденції розвитку кредитного ринку України	234
<i>Тарасенко А. В., Підзameцький А. В., Суховецький В. К.</i> Розвиток платіжної інфраструктури в умовах сучасних викликів	253
<i>Шпомер Т. О., Волошин С. П., Реус Р. В.</i> Фінансові інструменти інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподар-ського машинобудування.....	267
<i>Євчук Д. В., Терещук Д. В.</i> Розвиток інвестиційної діяльності як передумова формування фінансової безпеки	285
ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ НАУКОВИХ СТАТЕЙ	297

CONTENT

**THEORETICAL PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT
OF THE NATIONAL ECONOMY**

<i>Minina O., Koval V.</i> Key aspects of the post-war reconstruction of Ukraine based on sustainable development	9
<i>Lavrukhina K., Kravchuk O.</i> Innovative aspects of cluster initiatives in the context of digitalization of Ukraine's economy	21
<i>Koriavets M.</i> International experience of post-war economic recovery: search of strategic approaches for Ukraine	34

SECTORAL ASPECT OF THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY

<i>Zhavoronok A., Popelo O.</i> Current trends in the implementation of innovative digital technologies in the activities of higher education institutions of Ukraine	58
<i>Koval K., Stechenko O.</i> Innovation-oriented development of business processes at small enterprises	69
<i>Kyfyak V.</i> Theoretical and applied aspects of digitalisation of the agribusiness sector.....	79
<i>Sakun V.</i> The necessity of applying innovations in managing veterinary medicine enterprises.....	93
<i>Kramarenko A.</i> Educational “hub” of cryptomarketing: reasons, basics and organization	103

**PROBLEMS OF MANAGEMENT AND DEVELOPMENT OF THE PRODUCTIVE
FORCES OF THE REGION**

<i>Perepeliukova O., Popelo O.</i> Regional features of the infrastructure development of rural areas in the period of post-war reconstruction	115
--	-----

FINANCIAL RESOURCES: THE PROBLEMS OF FORMATION AND USAGE

<i>Vasilieva L., Petrova D.</i> Account information as an important tool for managing the financial and economic security of the enterprise	125
<i>Dubyna M., Lobko O.</i> Credit management system of banking institutions and its main functions	133
<i>Zabashchanskyi M., Lomonos R., Mikhieienko A.</i> System of financial and economic security of the state: international experience	156
<i>Parubets O., Podoliak O.</i> The transformation of the functioning and development mechanism of the insurance market in the context of the digitalization of the economy	165
<i>Shyskina O., Voloshyn D., Rynzhuk D.</i> Impact of digital technologies on the strategies of development of financial intermediaries in Ukraine.....	177
<i>Yevtushenko Yu.</i> Conceptual provisions of transformation of the financial mechanism of the housing construction development.....	190
<i>Zabashchanska T., Cherednychenko I.</i> Financial monitoring as a tool for countering the newest threats in the conditions of digitalization	211
<i>Zelenska O., Rusnak D.</i> Financial instruments to support sustainable development of the tourism infrastructure in Ukraine	220
<i>Sadchykova I., Kalchenko O., Panchenko O.</i> Current trends of development of the credit market of Ukraine	234

<i>Tarasenko A., Pidzametskyi A., Suhovetsky V.</i> Development of the payment infrastructure in the conditions of modern challenges	253
<i>Shpomer T., Voloshyn S., Reus R.</i> Financial instruments of innovative and investment development of agricultural machinery	267
<i>Yevchuk D., Tereshchuk D.</i> Development of investment activities as a prerequisite for the formation of financial security.....	285
BASIC REQUIREMENTS FOR EXECUTION AND SUBMISSION OF MANUSCRIPTS OF SCIENTIFIC ARTICLES	297

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-9-20](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-9-20)

УДК 355.01-021.68(477)

JEL Classification: E6; Q5; L78; L51

Оксана Валеріївна Мініна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: minina.ok.v@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-5919-1599>

ResearcherID: H-1167-2016

Владислав Павлович Коваль

аспірант

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: vladyslav.koval14@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0004-2563-8198>

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Проаналізовано вплив повномасштабної збройної агресії на сучасний стан України – збитки щодо житлового та нежитлового фонду, логістичної інфраструктури, стан сільськогосподарських угідь, вплив на соціальну сферу та бізнес-тренди під час війни. Окреслено принципи сталого відновлення – екологічність, енергоефективність та інклюзивність. Виокремлено ключові аспекти повоєнного відновлення України – відновлення економіки, екологічного середовища, соціальне відновлення та відновлення інфраструктури – що базуються на архітектурі розумного відновлення з урахуванням принципів сталого розвитку.

Ключові слова: сталій розвиток; трансформація суспільства; повоєнне відновлення; модернізація економіки; стратегія повоєнного відновлення.

Рис.: 1. Бібл.: 9.

Постановка проблеми. Концепція сталого розвитку не є новою. Ще у 1987 році термін «сталій розвиток» був офіційно визначений як задоволення потреб сьогодення без шкоди здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби.

Поняття сталого розвитку базується на трьох вимірах:

– екологічна сталість має місце тоді, коли рівень споживання людством не перевищує природний рівень поповнення, а рівень забруднення та викидів парникових газів не перевищує природний рівень відновлення;

– соціальна сталість передбачає здатність суспільства підтримувати загальні права людини (особисті, трудові, культурні) та задовольняти основні потреби людей, уникаючи проявів дискримінації, реалізуючи тим самим основні принципи соціальної справедливості;

– економічна сталість є здатністю людських спільнот у всьому світі зберігати свою незалежність і мати доступ до ресурсів, необхідних для задоволення їхніх потреб, тобто безпечні джерела засобів до існування мають бути доступні кожному.

Незважаючи на те, що загалом у світі спостерігаються позитивні тенденції щодо розвитку – зниження рівня дитячої смертності, подовження тривалості життя людей, зростання рівня освіченості серед дорослого населення та кількості дітей, які відвідують навчальні заклади, перевищення

темпів зростання глобального виробництва їжі над темпами збільшення кількості населення – не варто забувати про те, що внаслідок процесів, які призвели до цих позитивних зрушень, формуються тенденції, які шкодять людству та планеті – як сьогодні, так і в перспективі.

Такий стан речей актуалізує твердження про те, що питання економічного розвитку неможливо відокремити від проблем довкілля, а проблеми довкілля не будуть вирішені без урахування соціальної складової сталого розвитку задля досягнення інклюзивного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концепція сталого розвитку загалом і визначення його критеріїв та індикаторів зокрема перебуває в зоні підвищеної уваги таких міжнародних організацій, як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Світовий банк, Організація країн економічного співробітництва та розвитку, Європейська комісія, Науковий комітет з проблем навколишнього середовища та інші. Поряд з тим на сьогодні численні дослідження присвячені проблемам повоєнного відновлення та відбудови України на засадах сталого розвитку. Зокрема економічні, соціальні, екологічні та інші аспекти цього процесу, а також досвід інших країн розглядаються в роботах С. Горблюка, Г. Дугінець, А. Кострубичької, О. Куца, В. Небрат, О. Охріменко, І. Підоричевої, О. Пустовойта, М. Скрипниченко, Н. Супрун та багато інших науковців.

Виділення недослідженої частини загальної проблеми. Через повномасштабну збройну агресію проти України соціально-економічна криза, яка спостерігалася в країні протягом останніх десятиліть, значно загострилася, що призвело до появи ще більш серйозних проблем та викликів у всіх складових її сталого розвитку – екологічної, соціальної, економічної – та актуалізувала необхідність трансформації суспільства за новою цивілізаційною моделлю.

Основою підтримки та реформування національної економіки, довкілля і суспільства з метою ефективного реагування на ситуацію, що склалася, має стати впровадження принципів сталого розвитку задля забезпечення інклюзивного зростання.

Метою статті є аналіз впливу повномасштабної збройної агресії на сучасний стан України та виявлення ключових аспектів повоєнного відновлення з урахуванням принципів сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Виклики, що постали перед нашою державою протягом останніх років, як-от пандемія COVID-19 та повномасштабна збройна агресія з боку сусідньої держави, не лише загрожують досягненню цілей сталого розвитку, а й зупинили багаторічний прогрес у багатьох сферах через кліматичні та екологічні потрясіння, різке прискорення інфляції і, як наслідок, зниження реальної заробітної плати та підрив купівельної спроможності домогосподарств, стрімке зростання цін на продовольство та енергоносії, втрати стійких та продуктивних інвестицій тощо [1].

Згідно з оцінками, прямі збитки, завдані Україні за 2 роки з початку повномасштабного вторгнення, сягнули 155 мільярдів доларів США, а економічні збитки становлять 499 мільярдів доларів США [2].

Якщо до початку військового вторгнення житловий фонд України налічував близько 20 млн будівель, то станом на грудень 2023 року було пошкоджено 1,8 млн квартир у багатоквартирних будинках, близько 220 тис. індивідуальних будинків та понад 67 тис. місць у гуртожитках. До того ж близько 547 тис. будівельних конструкцій житлового фонду було повністю зруйновано.

Щодо нежитлового фонду, то 3,5 тис. закладів освіти всіх рівнів було пошкоджено, а 394 – повністю зруйновано; серед закладів охорони здоров'я кількість пошкоджених та зруйнованих будівель складає 1,2 тис. З моменту проведення оцінки ці цифри значно зросли [3].

Що стосується логістичної інфраструктури, то внаслідок активних бойових дій на території нашої держави зруйновано 305 мостів на дорогах державного значення, пошкоджено близько 25 тис. км доріг державного значення, 6,5 тис. км залізничних шляхів були пошкоджені, зруйновані або вийшли з-під контролю, понад 15 найбільших платників податків в Україні припинили свою діяльність внаслідок руйнувань підприємств або впливу війни. Загальні інфраструктурні збитки склали близько 95 млн дол. [4].

Сільськогосподарські угіддя в Україні також зазнали значної шкоди внаслідок війни: 2 млн га орних земель заміновані або постраждали від війни. Витрати на перевірку, очищення та розмінування сільськогосподарських угідь становлять близько 1,5 тис. дол. США за 1 га. Для порівняння, ціна сільськогосподарської землі в Чернігівському регіоні, який було деокуповано у квітні 2022 року, наразі становить близько 1 тис. дол. США за 1 га. До того ж існує необхідність у додаткових витратах, що пов'язані з оздоровленням ґрунту після перевірки та очищення – близько 340 дол. США за 1 га [5].

Розглядаючи вплив війни на соціальну сферу, можна виокремити такі наслідки: загальні втрати серед мирного населення в Україні з початку повномасштабного вторгнення склали 23,5 тис. осіб, у тому числі 8,8 тис. загиблих та 14,7 тис. поранених; з 24 лютого 2022 року близько 13,7 млн українців виїхали за кордон; 4,85 млн осіб є внутрішньо переміщеними особами; 10 % домогосподарств з дітьми шкільного віку не мають доступу до дистанційного навчання, поки школи закриті; 33 % домогосподарств повідомили, що витрачають понад 25 % свого загального доходу на медичні послуги, а 57,4 % домогосподарств не можуть дозволити собі купівлю ліків; 59 % страждають від перебоїв із наданням комунальних послуг; 32% відчувають недостатнє споживання їжі; 21 % опитаних є залежними від гуманітарної допомоги; 65 % повідомили про зниження доходу з лютого 2022 року, а 60 % домогосподарств і 73 % ВПО – про зниження рівня життя через втрату роботи, скорочення зарплати або скорочення робочого дня [6].

Бізнес-тренди станом на травень 2023 року виглядали таким чином [7]:

– повернення до нормального режиму роботи – 50 % опитаних представників бізнесу працюють як і раніше, 38 % працює частково, а 7 % взагалі призупинили свою роботу, 4 % опитаних повідомили про те, що бізнес було розпочато після початку повномасштабної війни. Для порівняння, станом на липень 2022 року дані показники становили 22, 51, 19 та 6 % відповідно;

– галузева трансформація – 29% опитаних представників бізнесу повідомили про те, що їх бізнес частково або повністю трансформовано, 21 % – про те, що бізнес перебуває в процесі часткової або повної трансформації, відчувають, що бізнес потребує галузевої трансформації 16 % опитаних, 28 % – бізнес не потребує галузевої трансформації. Для порівняння, станом на липень 2022 року дані показники становили 13, 33, 21 та 29 % відповідно;

– релокація бізнесу – 7 % опитаних повідомили про повну або часткову релокацію їхнього бізнесу, 15 % – бізнес перебуває у процесі релокації, 8 % вважають, що бізнес потребує релокації, проте процес ще не розпочато, а 62 % опитаних вважають, що їх бізнес не потребує переміщення. Для порівняння, станом на липень 2022 року дані показники становили 12, 20, 18 та 42 % відповідно. Натомість 4 % повідомили про відкриття нового бізнесу за кордоном (1 % станом на липень 2022 року);

– щодо місця розташування бізнесу – 70 % опитаних повідомили про те, що бізнес залишився в межах України, 17 % – бізнес релоковано за кордон, а мають бізнес як у межах України, так і за кордоном 13 % опитаних. Відповідні показники станом на липень 2022 року становили 72, 11 та 17 % відповідно.

Згідно із запропонованим українським урядом і міжнародною спільнотою 10-річним планом, фінансування зусиль з реконструкції в Україні коштуватиме понад 486 мільярдів доларів США. Водночас така реконструкція має стати міцним підґрунтям для трансформації економіки і суспільства загалом задля подальшого сталого та інклюзивного розвитку [2].

Відновлення України є доволі масштабним процесом, пріоритетними напрямами якого є, по-перше, відновлення важливої інфраструктури, а по-друге – довгострокова відбудова і модернізація. Сталий розвиток має стати одним з ключових принципів у відновленні України. Задля підвищення стійкості країни загалом та кожної громади зокрема й дотримання курсу на вступ до Європейського Союзу, Україна повинна керуватися принципом “краще, ніж було” [8].

До принципів сталого відновлення відносять:

– екологічність – дотримання принципів циркулярної економіки, екологічного дизайну, сталого урбанізму, а також рішень у сфері зелених матеріалів та енергетики;

– енергоефективність – низьковуглецевий розвиток, більш надійне енергопостачання, підвищення енергетичної стійкості та незалежності України;

– інклюзивність – соціальна сталість, економічна інклюзивність, соціальна реінтеграція поранених ветеранів та людей з інвалідністю.

Модернізація та озеленення економіки нашої держави з урахуванням усіх складових сталого розвитку – економічних, соціальних та екологічних наслідків – можливі лише за умови розробки та впровадження ефективних проєктів відновлення, орієнтованих на майбутнє. На конференції з відновлення України, що була проведена у липні 2022 року у Швейцарії Центром економічного відновлення (ЦЕР), на основі широких консультацій з усіма стейкхолдерами, серед яких були представники влади, громадянського суспільства, бізнесу, місцевого самоврядування та наукових кіл, було презентовано ключові аспекти відновлення нашої країни з урахуванням принципів сталого розвитку (Декларація Лугано) (рис. 1).

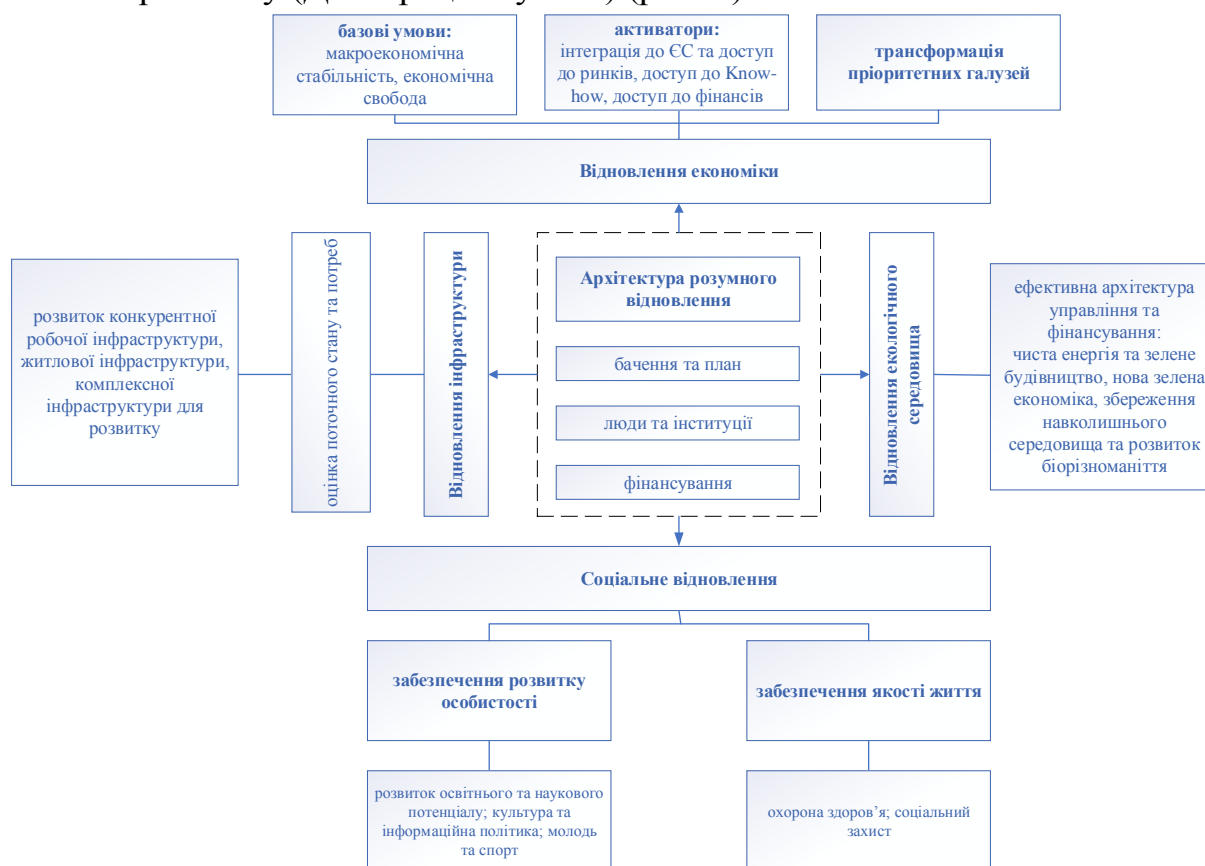

Рис. 1. Ключові аспекти сталого відновлення України

Джерело: [9].

В основі представленої стратегії лежить архітектура розумного відновлення (Smart Recovery Architecture), що має стати першою сходинкою до комплексної модернізації країни за умови розробки ефективної архітектури відновлення на довгостроковий період та залучення якомога більшої кількості учасників процесу і ресурсів. Архітектура розумного відновлення передбачає:

- розробку довгострокової стратегії повоєнного розвитку, що буде узгоджена із процесом інтеграції до ЄС та міститиме комплексний план, спрямований на: відновлення та розвиток людського потенціалу, пакети реформ, використання міжнародного досвіду, залучення неурядових організацій,

бізнесу, університетів до процесу відновлення для всебічної та інклюзивної співпраці, визначення конкретних цілей і ключових показників ефективності (KPI – key performance indicators) для кожного відповідального органу в рамках процесу відновлення;

– координацію процесу повоєнного відновлення в межах загальної структури управління, що включає як урядових, так і неурядових суб'єктів, з метою максимізації синергії та ефективності;

– створення гнучких варіантів для партнерів, де вони можуть вибрати сектор або регіон, куди будуть спрямовані їх інвестиції чи гранти; створення дієвого механізму ротації інструментів надходження коштів, що забезпечить поступовий перехід від міжнародної допомоги до використання внутрішніх ресурсів; запровадження поетапного механізму підтримки на основі чітких KPI реформ, які дозволяють донорам пов'язувати частину допомоги з прогресом реформ.

Відновлення інфраструктури передбачає використання адаптивного територіально-орієнтованого підходу до відновлення та розвитку різних регіонів, що базується на врахуванні відмінностей між ними за рівнем руйнування, концентрації ВПО та ризиків безпеки (прикордонні території з Росією та Білоруссю, тимчасово окуповані території та сусідні регіони, території, де розташовані об'єкти військової та критичної інфраструктури).

Повномасштабна збройна агресія проти нашої держави суттєво погіршила стан економіки України, що спонукає до пошуку інноваційних рішень задля економічного відновлення та модернізації.

Базові умови економічного відновлення передбачають:

– макрофінансову стабільність – забезпечення стабільності фінансування державного бюджету у воєнний час; підвищення ефективності державних фінансів; розвиток фінансово-банківського сектору тощо;

– економічну свободу – зменшення регуляторного навантаження на бізнес у воєнний час; активізацію процесу наближення до внутрішнього ринку ЄС і т. ін.

Серед активаторів економічного відновлення можна виділити наступні:

– інтеграція в ЄС та доступ до ринків – покращення умов торгівлі зі стратегічними партнерами; економічна інтеграція до ЄС; відновлення торговельних шляхів; розбудова потужної екосистеми підтримки експорту тощо;

– доступ до know-how – заохочення повернення біженців; залучення міжнародних талантів в Україну; відновлення зв'язку між Україною та українською діаспорою; підготовка молодого покоління тощо;

– доступ до фінансів – забезпечення доступу до екстреного фінансування (державні гранти на воєнний час, гарантії позик і зниження процентних ставок); розширення післявоєнного доступу до фінансування; підтримка українських новаторів; перезапуск ринку капіталу тощо.

До того ж ефективно відновлення економіки передбачає трансформацію пріоритетних галузей, що містить такі ініціативи, як: вирішення нагальних галузевих викликів (скоординоване переміщення підприємств та організація внутрішньої і міжнародної логістики); запуск галузевих каталітичних проєктів, зосереджених на збільшенні рівня складності продукції України та участі в ЄС/глобальних ланцюгах створення вартості, а також на ключових глобальних трендах (сталій розвиток, зелений перехід, цифровізація); створення потужної інноваційної екосистеми; сприяння залученню прямих іноземних інвестицій (страхування інвестиційних проєктів від війни, а також спеціальні інвестиційні стимули; цільові програми заохочення та сприяння інвестиціям).

Питання відновлення екологічного середовища як складової архітектури розумного відновлення засноване на ефективному управлінні та фінансуванні й містить у собі наступні ключові складові:

– чиста енергія та зелене будівництво – розвиток відновлюваних джерел енергії для забезпечення переходу на чисту енергію; відновлення інфраструктури, яка відображатиме економічні потреби економіки та громадян; модернізація житлових будинків відповідно до принципів енергоефективності; забезпечення декарбонізації енергетичного сектору та зменшення забруднення повітря; розвиток енергетичної незалежності від критично важливих ресурсів;

– нова зелена економіка – відбудова виробництв з переведенням їх на енергоефективні технології, скорочення вуглецевого забруднення; розвиток чистої транспортної та зарядної інфраструктури; відповідальна реалізація потенціалу природних ресурсів; розвиток циркулярної економіки, яка забезпечить ефективне поводження з відходами та ефективне повторне використання існуючих ресурсів;

– збережене довкілля та розвинене біорізноманіття – розвиток лісового господарства; забезпечення безпеки українських територій шляхом проведення розмінування; відновлення деградованих земель та ефективного їх використання; розвиток природних ресурсів, які посилюють стійкість територій до стихійних лих (повені, пожежі тощо); збереження та розвиток природних багатств України.

Соціальне відновлення передбачає забезпечення розвитку особистості та забезпечення якості життя.

Складовими забезпечення розвитку особистості є:

– освіта і наука – коригування освітніх програм відповідно до втрат навчання, спричинених війною; відновлення навчального процесу на охоплених війною територіях, відновлення інфраструктури навчальних та наукових закладів; здійснення психологічної підтримки учасників навчально-виховного процесу; забезпечення підготовки кваліфікованих спеціалістів для потреб економіки країни тощо;

– культура та інформаційна політика – сприяння збереженню культурних пам'яток; збір інформації про знищення та пошкодження культурних пам'яток і втрати творчої сфери; підтримка культури та креативних індустрій і т. п.;

– молодь і спорт – створення механізмів участі молоді у процесі відбудови України на всіх рівнях; сприяння тісній співпраці в питаннях молодіжної політики з країнами-партнерами, міжнародними організаціями, включно з ЄС.

До складових забезпечення якості життя належать:

– охорона здоров'я – забезпечення фінансової стабільності системи охорони здоров'я та розвиток добровільного медичного страхування; посилення служб охорони здоров'я для задоволення особливих потреб людей, спричинених війною; відновлення і трансформація мережі закладів охорони здоров'я на основі підходів, орієнтованих на пацієнта та цінності; зміцнення кадрового потенціалу системи охорони здоров'я; посилення системи громадського здоров'я, готовності до надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я, інформаційних систем охорони здоров'я та цифровізації; розробка і впровадження елементів системи забезпечення якості медичної допомоги на всіх рівнях;

– соціальний захист – цифровізація системи надання соціальних послуг, забезпечення безбар'єрного доступу до послуг усіх соціальних груп; посилення адресності та верифікації одержувачів соціальної допомоги; розвиток другого рівня пенсійного страхування), систематизація різних видів соціальних виплат, розробка дієвих механізмів компенсації всім категоріям постраждалого внаслідок війни населення; створення можливостей для реінтеграції ветеранів у мирне життя; створення можливостей для жінок і чоловіків поєднувати професійні та сімейні обов'язки; стимулювання повернення українців в Україну через міграційну та інтеграційну політику.

На сьогодні адекватних до наших умов прикладів сталого повоєнного відновлення в Європі не існує, проте певні приклади, як-от повоєнна відбудова Боснії та Герцеговини, досвід Хорватії з відновлення після землетрусів, можуть окреслити можливі виклики під час реалізації цього процесу.

Приклад повоєнної відбудови Боснії та Герцеговини говорить про те, що відсутність місцевої власності призводить до неефективного планування. Після війни міжнародне співтовариство та боснійська еліта розробили Дейтонську угоду (Dayton Agreement) та Пакт стабільності для Південно-Східної Європи (Stability Pact for South-Eastern Europe) як національні програми відновлення. Проте внесок місцевих експертів, установ і громадян було виключено з обох рівнів координації. Кошти використовувалися кантонами та муніципалітетами без ефективною координації і контролю з боку донорів та місцевих програм. Така структура призвела до неефективного потоку допомоги, яка не змогла пов'язати економічну реконструкцію з соціальними потребами.

Досвід же Хорватії щодо відновлення після двох землетрусів у 2020 році (17 млрд євро збитків), навпаки, визначається як приклад спільної координації сталого відновлення на рівні ЄС і національному рівні. Проте недоліки під час планування та реалізації, а також внутрішні проблеми призвели до затримки прогресу – використавши близько половини грантових коштів (загальний запит складав 10 млрд євро), з яких тільки 11 % було спрямовано на енергетичну реконструкцію будівель, що постраждали від землетрусів, Хорватія зробила лише незначні кроки, пов'язані з оновленням у своєму національному плані, жоден з яких безпосередньо не стосується енергоефективності житлових будинків, що свідчить про неефективне використання грантів.

Таке використання грантів не є винятковим, і така тенденція доволі часто спостерігається в країнах Східної та Центральної Європи [2].

Висновки та пропозиції. Обираючи шлях і ключові інструменти реалізації процесу сталого повоєнного відновлення України, варто пам'ятати, що існує загальне припущення про те, що кожен процес відновлення є унікальним, оскільки повоєнна ситуація є відмінною та залежить від таких аспектів, як: причини виникнення конфлікту та спосіб його вирішення; повне чи неповне припинення бойових дій на всій території країни; вихідні економічні умови та рівень розвитку країни; ступінь міжнародної політичної підтримки; інтерес донорів до країни. Тобто інструменти відновлення мають бути адаптовані до конкретних потреб кожної країни.

Отже, підґрунтям сталого повоєнного відновлення України може стати архітектура розумного відновлення, що передбачає відновлення економіки, екологічного середовища, соціальне відновлення та відновлення інфраструктури.

Інструментами економічного відновлення мають стати макрофінансова допомога щодо сприяння стабільності; технічна допомога, що передбачатиме адаптацію законодавства; забезпечення сумісної з ЄС секторальної трансформації за допомогою спеціальних фінансових інструментів ЄС та МФО; страхування військових ризиків задля реконструкції зруйнованих активів та нових інвестицій; спільні партнерські проекти сприяння передачі знань і контактам між людьми – волонтерство, шкільні та університетські обміни, програми професійної підготовки для молодих українських спеціалістів і підприємців; доступ до довгострокових джерел фінансування для бізнесу, фінансових установ та уряду; доступ до глобальних масивів знань, програм досліджень і розробок; доступ до європейського ринку для українських товарів і послуг з урахуванням українського контексту, що сприятиме побудові стійкої європейської економіки та підтримає економічне відновлення України.

Відновлення екологічного середовища передбачає розбудову архітектури управління кліматом; інвестиції в розвиток зеленої економіки, включаючи енергоефективне житло, сучасну енергетичну інфраструктуру, що стане

ключовим внеском у швидку відбудову України; фінансова та матеріальна допомога в подоланні наслідків бойових дій на території України, як-от допомога в гуманітарному розмінуванні, в тому числі розмінування морських шляхів і боротьба із забрудненням води та ґрунту.

Для комплексності та багатогалузевості програм відновлення і розвитку ефективними інструментами можуть стати угоди про державно-приватне партнерство щодо діючої інфраструктури та інфраструктури для розвитку; кредитні програми державі й громадам для проєктів інфраструктури задля роботи та проживання; спрямування комплексних грантових програми для НУО, агенцій регіонального розвитку і місцевого самоврядування для стимулювання відновлення територій та відновлення саме об'єктів інфраструктури.

До того ж цінним може стати досвід міжнародних партнерів щодо надання послуг у різних сферах; інституційна експертиза запланованих і поточних процесів реформ та моніторинг процесів соціального відновлення відповідно до кращих практик і стандартів ЄС. А територіально орієнтований підхід надасть змогу розподіляти інвестиції найбільш ефективно.

Передовий досвід забезпечення прозорості та підзвітності процесу відновлення матиме вирішальне значення для ефективної післявоєнної реконструкції. За допомогою реалізації наведених ініціатив Україна зможе вийти на якісно новий рівень розвитку із можливістю подальшої модернізації економіки задля побудови ефективної економіки та досягнення вищого рівня якості життя. Проте такий вихід неможливий без сприяння міжнародних партнерів.

Список використаних джерел

1. The global economic context and its implications for sustainable development [Electronic resource]. – Accessed mode: https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2023-04/FSDR_2023_ChptI.pdf.
2. Pragmatically Integrating Sustainability Into the Reconstruction of Ukraine. The International Institute for Sustainable Development, June 2024 [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.iisd.org/system/files/2024-06/integrating-sustainability-into-ukraine-reconstruction.pdf>.
3. Відбудувати краще, ніж було: шість інвестиційних критеріїв для сталого відновлення будівель в Україні. ВРІЕ (Європейський інститут ефективності будівель) (2024). Розробка критеріїв прийнятності для фінансування «зеленої» реконструкції будівель в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bpie.eu/wp-content/uploads/2024/03/Reconstruction-of-Ukraine-Ukrainian.pdf>.
4. Rebuild Ukraine: challenges and opportunities for the infrastructure. Ministry of infrastructure of Ukraine [Electronic resource]. – Accessed mode: https://cdn.prod.website-files.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c5762f175ba7cfbe1d568d_%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B0_MIU_REBUILD_UKRAINE_CHALLENGES_16%D1%859_v13.pdf.
5. Alex Lissitsa. Farmland demining [Electronic resource]. – Accessed mode: https://cdn.prod.website-files.com/621f88db25fbf24758792dd8/64b8fc42ffcbdb3fcbd08897_Demining%20Ukraine%E2%80%99s%20farmland%20A.%20Lissitsa.pdf.

6. BUILDING CAPACITY INSTEAD OF DEPENDENCE. Ministry of Social Policy of Ukraine [Electronic resource]. – Accessed mode: https://cdn.prod.website-files.com/621f88db25fbf24758792dd8/64b78d8bc55885e48f607d_MSP%20URC%20Investment%20in%20Human%20Capital%20Recovery.pdf.

7. Тренди 2023. Gradus Research Plus. June 2023.

8. Стале відновлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dream.gov.ua/ua/special/sustainabilityrestoration>.

9. Policy briefs on Ukrainian recovery. Ukraine recovery conference, July 2022 [Electronic resource]. – Accessed mode: https://cdn.prod.website-files.com/621f88db25fbf24758792dd8/62bea1badf4e93871d7c8ec5_eng%20-%20URC%20brief%20final.pdf.

References

1. The global economic context and its implications for sustainable development. (2023). https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2023-04/FSDR_2023_ChptI.pdf.

2. Pragmatically Integrating Sustainability Into the Reconstruction of Ukraine. The International Institute for Sustainable Development (June 2024). <https://www.iisd.org/system/files/2024-06/integrating-sustainability-into-ukraine-reconstruction.pdf>.

3. Vidbuduvaty krashche, nizh bulo shist investytsiinykh kryteriiv dlia staloho vidnovlennia budivel v Ukraini. BPIE (Ievropeyskyi instytut efektyvnosti budivel) (2024). Rozrobka kryteriiv pryiniatnosti dlia finansuvannia «zelenoi» rekonstruktsii budivel v Ukraini [Rebuilding better than it was: six investment criteria for the sustainable restoration of buildings in Ukraine. BPIE (Building Performance Institute of Europe) (2024). Development of eligibility criteria for financing "green" reconstruction of buildings in Ukraine]. <https://www.bpie.eu/wp-content/uploads/2024/03/Reconstruction-of-Ukraine-Ukrainian.pdf>.

4. Rebuild Ukraine: challenges and opportunities for the infrastructure. Ministry of infrastructure of Ukraine. (n.d.). https://cdn.prod.website-files.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c5762f175ba7cfbe1d568d_%D0%9F%D1%80%D0%B5%D0%B7%D0%B0_MIU_REBUILD_UKRAINE_CHALLENGES_16%D1%859_v13.pdf.

5. Alex Lissitsa. (2023). *Farmland demining*. https://cdn.prod.website-files.com/621f88db25fbf24758792dd8/64b8fc42ffcbdb3fcbd08897_Demining%20Ukraine%E2%80%99s%20farmland%20A.%20Lissitsa.pdf.

6. . Ministry of Social Policy of Ukraine. (2023). BUILDING CAPACITY INSTEAD OF DEPENDENCE. https://cdn.prod.website-files.com/621f88db25fbf24758792dd8/64b78d8bc55885e48f607d_MSP%20URC%20Investment%20in%20Human%20Capital%20Recovery.pdf.

7. Trendy 2023. Gradus Research Plus. (June 2023).

8. Stale vidnovlennia [Permanent recovery]. (n.d.) <https://dream.gov.ua/ua/special/sustainabilityrestoration>.

9. Policy briefs on Ukrainian recovery. Ukraine recovery conference. (July 2022). https://cdn.prod.website-files.com/621f88db25fbf24758792dd8/62bea1badf4e93871d7c8ec5_eng%20-%20URC%20brief%20final.pdf.

Отримано 30.05.2024

UDC 355.01-021.68(477)

Oksana Minina

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Economics, Accounting and Taxation
National University «Chernihiv Polytechnic» (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: minina.ok.v@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-5919-1599>
ResearcherID: [H-1167-2016](https://orcid.org/0009-0004-2563-8198)

Vladyslav Koval

PhD student
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: vladyslav.koval14@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0004-2563-8198>

**KEY ASPECTS OF THE POST-WAR RECONSTRUCTION
OF UKRAINE BASED ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

The concept of sustainable development is always based on three dimensions: environmental sustainability; social sustainability; and economic sustainability. The full-scale armed aggression against Ukraine led to the aggravation of the socio-economic crisis of the last decades, manifestations of new challenges to all components of sustainable development, which actualized the need to transform society according to a new civilizational model.

The basis of supporting and reforming the national economy, environment and society to effectively respond to the situation in Ukraine should be the implementation of the principles of sustainable development to ensure inclusive growth.

Since the beginning of the war, our state has suffered significant losses - destruction of residential and non-residential stock, logistics infrastructure, damage to agricultural land, problems in the social sphere, negative business trends.

The restoration of Ukraine appears to be a rather large-scale process, the priority areas of which are the restoration of important infrastructure and long-term reconstruction and modernization. Sustainable development should become one of the key principles in the recovery of Ukraine.

This article presents a strategy based on the Smart Recovery Architecture, which should be the first step towards comprehensive modernization of the country, provided that an effective recovery architecture is developed for the long term and the involvement of as many process participants and resources as possible.

The architecture of smart recovery includes the following components: recovery of the economy taking into account basic conditions, activators, and transformation of priority industries; restoration of infrastructure based on an assessment of the current state of needs; social recovery, which involves both personal development and ensuring quality of life; restoration of the ecological environment.

When choosing the path and key tools for the implementation of the process of sustainable post-war recovery of Ukraine, it is worth remembering that there is a general assumption that each recovery process is unique, since the post-war situation is different and depends on such aspects as: the causes of the conflict and its method solution; complete or partial cessation of hostilities throughout the country; initial economic conditions and level of development of the country; degree of international political support; donors' interest in the country.

Keywords: *sustainable development; transformation of society; post-war reconstruction; modernization of the economy; post-war recovery strategy.*

Fig.: 1. References: 9.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-21-33](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-21-33)

УДК 330.341.1-025.27:[004:338.23(477)]

JEL Classification: O3

Катерина Олександрівна Лаврухіна

кандидат економічних наук, доцент кафедри Економіки будівництва
Київський національний університет будівництва і архітектури (Київ, Україна)
E-mail: lavrukhina.ko@knuba.edu.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-2417-7153>
ResearcherID: [CAF-8394-2022](https://orcid.org/0000-0003-2417-7153). **Scopus Author ID:** [58038272500](https://orcid.org/0000-0003-2417-7153)

Олександр Андрійович Кравчук

кандидат технічних наук, доцент кафедри водопостачання та водовідведення
Київський національний університет будівництва і архітектури (Київ, Україна)
E-mail: kravchuk.oa2@knuba.edu.ua. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-6578-8896>
SCOPUS Author ID: [55639047900](http://orcid.org/0000-0001-6578-8896). **ResearcherID:** [JTT-8389-2023](http://orcid.org/0000-0001-6578-8896)

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ КЛАСТЕРНИХ ІНІЦІАТИВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто інноваційні аспекти кластерних ініціатив в умовах цифровізації економіки України. Досліджено вплив цифрових технологій на розвиток кластерних структур, можливості використання інформаційних технологій та Інтернету речей для інновацій у кластерній діяльності. Результати сприятимуть розробці стратегій кластерного розвитку в умовах цифрової трансформації економіки України.

У статті розглянуто проблему ефективного поєднання технологічних інновацій з організаційними та стратегічними аспектами розвитку кластерних ініціатив в умовах цифровізації економіки України. Проаналізовано виклики, які виникають у цьому контексті, та запропоновано шляхи їх вирішення. Результати дослідження можуть бути корисними для розвитку стратегій та підходів до впровадження інновацій у кластерній діяльності в умовах цифрової трансформації економіки.

Ключові слова: інновація; інноваційні технології; кластер; цифровізація; штучний інтелект; резильєнтність; автоматизація; цифрова економіка

Рис.: 4. Бібл.: 11.

Постановка проблеми. Проблема, що виникає в контексті інноваційних аспектів кластерних ініціатив в умовах цифровізації економіки України, полягає в необхідності ефективного поєднання технологічних інновацій з організаційними та стратегічними аспектами розвитку кластерів. Ця проблема виникає через нестабільність ринкових умов, швидкий темп технологічних змін та необхідність постійного адаптування кластерних структур до нових викликів та можливостей, що відкриває цифрова трансформація. Для ефективного розв'язання цієї проблеми необхідно розробляти стратегії використання цифрових інструментів, створювати інноваційні моделі співпраці між учасниками кластерів та забезпечувати відповідність кластерних ініціатив стратегічним цілям розвитку економіки України в умовах цифрової епохи.

Актори, що перешкоджають розвитку цифрових трендів та трансформації економіки України, можна поділити на такі категорії:

Інституційні:

– невелика активність державних інституцій у реалізації концепції розвитку цифрової економіки та суспільства;

– законодавча база не відповідає сучасним глобальним викликам і можливостям;

– національні, регіональні та галузеві стратегії і програми розвитку не узгоджуються із сучасними цифровими потенціалами.

Інфраструктурні:

– обмежене охоплення цифровими інфраструктурами по всій країні;
– брак спеціалізованих цифрових інфраструктур, таких як мережі для Інтернету речей, системи електронної ідентифікації та довіри тощо;

– нерівномірний доступ населення до цифрових технологій та можливостей, що створює цифрову нерівність.

Екосистемні:

– недостатньо ефективна державна політика щодо стимулювання розвитку інноваційної економіки;

– незрілість ринку інвестиційного капіталу;

– застаріла освітня система, недостатня увага до STEM-освіти, «soft skills» та підприємницьких навичок, а також недосконалі моделі передачі технологій і знань;

– брак висококваліфікованих фахівців, необхідних для повноцінного розвитку цифрової економіки та загальної цифровізації.

Держава повинна стати першим замовником і споживачем інновацій та цифрових послуг, що сприятиме створенню нових ринків. Проте, як і в будь-якому процесі змін, цифровізація має свої ризики, серед яких одним із найголовніших є можливе збільшення рівня безробіття.

Тому, актуальним на сьогодні є питання аналізу саме інноваційних аспектів цифровізації економіки України для того, щоб кожен українець зміг легко капіталізувати себе, свої, знання, вміння та навички завдяки використанню цифрових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові та практичні проблеми, пов'язані з формуванням кластерів та інноваційних процесів, відображені в працях В. Аніна, Р. Бауэра, І. Бланка, М. Бромвіча, М. Бутка, О. Готофамовської, В. Гриньової, Т. Лепейко, В. Лича, Д. Норткотта, П. Орлова, Л. Оліфіренко. Науковці Г. Башнянин, В. Беренс, Є. Бойко, Д. Булькальцев, Л. Дж. Гітман, М. Джонк, Я. Єлейк, Я. Крупк, І. Котькалова-Литвин розглядали пріоритетні напрями підвищення ефективності інноваційного процесу.

Актуальним питанням сьогодення виступає дослідження інноваційних аспектів кластерних ініціатив в умовах цифровізації економіки України. Важливо розглянути вплив цифрових технологій на розвиток кластерних структур, їхню конкурентоспроможність та здатність адаптуватися до нових ринкових умов. Аналізувати переваги впровадження цифрових інструментів у кластерну діяльність з погляду оптимізації процесів, збільшення продуктивності та підвищення якості продукції, досліджувати можливості

використання інформаційних технологій, штучного інтелекту та Інтернету речей для створення інноваційних кластерних рішень. Результати дослідження можуть бути корисними для розробки стратегій розвитку кластерів у контексті цифрової трансформації економіки України.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Сьогодні основними загрозами для успішного здійснення інноваційної діяльності українського бізнесу є несприятлива політична ситуація, зумовлена повномасштабною війною, та низький рівень попиту. Важливо підкреслити, що проблема використання застарілих технологій довгий час залишалася поза увагою через інші більш нагальні виклики для національного бізнесу. Крім того, нові кризові явища в українській економіці ще більше відвертали увагу від необхідності впровадження нових технологій.

Питання застарілих технологій не було на порядку денному під час світової економічної кризи 2008-2009 років, а також у період 2014-2015 років через початок російської агресії та відповідну економічну кризу в Україні. Лише пандемія COVID-19, що розпочалася у 2020 році, змусила підприємців переосмислити важливість сучасних технологій. Це було спричинено масовим переходом на віддалену роботу та зростанням попиту на нові товари й послуги [5].

Національний бізнес залишається досить обережним щодо впровадження інновацій у нинішніх умовах своєї діяльності. Проте, як і в мирний час, актуальність інновацій значною мірою залежить від розміру підприємства. Зі збільшенням масштабів бізнесу зростає ймовірність того, що інновації стануть пріоритетом або важливим інструментом у конкурентних ситуаціях, які виникають за поточних умов.

Відсутність узгоджених пріоритетів і стратегії розвитку також негативно впливає на розвиток інноваційної діяльності в Україні. Сукупність цих факторів призводить до основного негативного наслідку – відсутності чіткої стратегії інноваційного розвитку [7].

Мета статті. Метою статті є дослідження інтеграції штучного інтелекту, цифрової економіки та автоматизації в контексті інноваційного розвитку промисловості й бізнесу, а також їхнього впливу на економічне зростання та вирішення суспільних проблем [9].

Виклад основного матеріалу. Інноваційні аспекти кластерних ініціатив в умовах цифровізації економіки України являють собою не лише нові можливості, але й виклики для розвитку бізнесу та економічного прогресу країни загалом. Це тема, яка варта глибшого аналізу та обговорення.

По-перше, важливо зрозуміти, що кластерні ініціативи є ключовим елементом стратегічного розвитку економіки. Вони спрямовані на спільну роботу підприємств, наукових установ, громадських організацій та уряду з метою створення сприятливого середовища для інновацій та підвищення конкурентоспроможності.

У сучасних умовах зростання конкуренції на ринках збуту актуальною стає необхідність підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промислової продукції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. У таких умовах ключовим завданням стає пошук можливостей для зниження собівартості продукції, що є основою ціноутворення та отримання прибутку. Багато промислових підприємств обирають стратегію мінімізації витрат, реалізуючи її різними способами: скороченням дорогих додаткових послуг, зниженням витрат через створення дешевших моделей продукції тощо. Проте прямі витрати значною мірою залежать від виробничих технологій і рівня завантаженості підприємства, тоді як можливості скорочення управлінських витрат шляхом підвищення ефективності управління функціональними сферами залишаються недостатньо використаними.

Одним із сучасних інструментів для зменшення управлінських витрат і підвищення якості управління є кластерний аналіз. Він дозволяє більш точно прогнозувати прибутковість та рентабельність для кожної групи підприємств, що належать до однієї галузі, порівняно з початковою ситуацією, а також покращити прогнозування рентабельності окремих функціональних сфер діяльності цих підприємств.

Розглядаючи питання, пов'язані з розробкою механізму функціонування кластера, необхідно враховувати принципи функціонування кластера, визначити структурні елементи кластера, виявити взаємозв'язки між окремими учасниками кластера та визначити їхню функціональну спрямованість, виділити ресурсну складову механізму функціонування кластера і способів локалізації ресурсів у кластері.

Така система відносин основних елементів інноваційного будівельного кластера представлена на рис. 1 [9].

Хоча система відносин між наведеними учасниками інноваційного будівельного кластера становить основу коопераційних зв'язків між підприємствами галузі, однак вона не обмежується лише підприємствами галузі.

Вона також буде включати систему додаткових відносин між підприємствами галузі і урядом, і супутніми галузями

Варто зауважити, що умови цифровізації економіки вносять нові можливості у цей процес. Технологічні інновації, такі як штучний інтелект, аналітика даних, Інтернет речей, набувають особливого значення для кластерних ініціатив. Вони дозволяють оптимізувати виробничі процеси, підвищувати ефективність використання ресурсів, зменшувати витрати та ризики.

Однак це також ставить перед кластерами нові виклики. Необхідно вміло поєднувати технологічні можливості з організаційними та стратегічними аспектами. Керування даними, кібербезпека, захист інтелектуальної власності, формування відкритих інноваційних екосистем – це лише деякі з аспектів, які потрібно уважно враховувати.

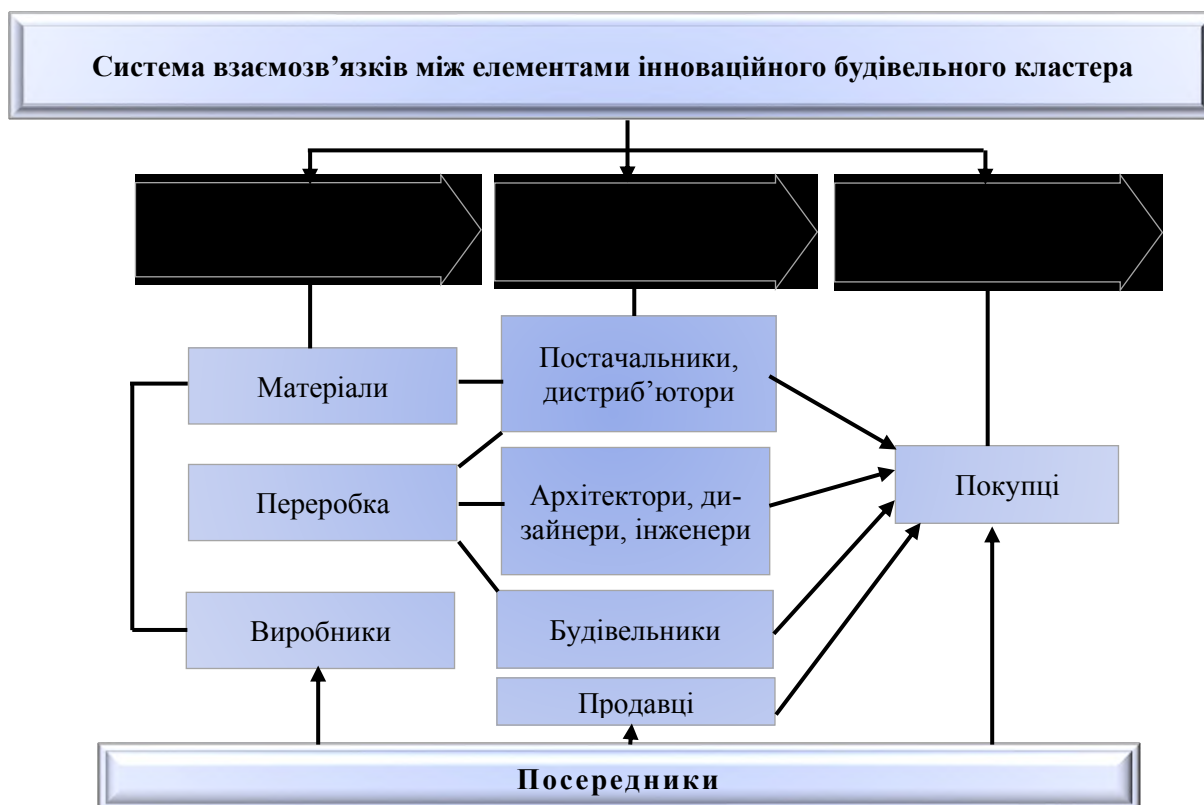

Рис. 1. Система відносин основних учасників інноваційного будівельного кластера

Джерело: сформовано авторами.

Для України, яка активно розвивається в цифровому просторі, важливо створити сприятливе середовище для розвитку кластерних ініціатив. Це означає підтримку інновацій, розвиток технологічної інфраструктури, стимулювання співпраці між учасниками кластерів та підтримку їхніх зусиль у впровадженні цифрових технологій.

Узагальнюючи, інноваційні аспекти кластерних ініціатив в умовах цифровізації економіки України відкривають широкі перспективи для розвитку бізнесу, підвищення ефективності та конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку. Однак успішне впровадження цих ініціатив вимагає глибокого розуміння технологічних, організаційних та стратегічних аспектів, а також ефективного управління інноваціями в цифрову епоху[7].

Резильєнтність, або здатність адаптуватися до змін, є ключовою перевагою інновацій у сучасних умовах, і ця якість українських підприємств допоможе їм пристосуватися до викликів навіть у майбутньому [8].

Виробничі компанії у всьому світі стикаються з надзвичайною нестабільністю: від наслідків пандемії до розривів у ланцюгах постачання на фоні повномасштабного конфлікту в Україні. Для українських підприємств така нестабільна ситуація на ринку, звичайно ж, виявилася ще сильнішою. Проте є багато прикладів, які свідчать про готовність українських компаній швидко адаптуватися до нових умов.

Одночасно розвиток технологій відкриває нові можливості для вирішення багатьох проблем, що виникають перед виробничими підприємствами в умовах економічної нестабільності. Наприклад, штучний інтелект та машинне навчання зміцнюють автоматизацію та дозволяють машинам виконувати складніші завдання без людської участі.

Без сумніву, перед Україною і українськими підприємцями стоять виклики, які виходять за межі технологій. Однак критична ситуація стала випробуванням для багатьох бізнесів, що дозволило виявити прихований потенціал навіть у складних умовах. Після подолання цих перешкод, ця креативна енергія знайде інноваційні застосування, що допоможе перезапустити економіку України на новому рівні.

Цифрова економіка – це тип економіки, де ключовими факторами та засобами виробництва є цифрові дані (бінарні, інформаційні тощо) та мережеві транзакції, а також їх використання як ресурсу, що дає змогу істотно збільшити ефективність та продуктивність діяльності та цінність для отриманих продуктів та послуг [5].

Цифровізацію варто розглядати як інструмент, а не як самоціль. За системного державного підходу цифрові технології стимулюватимуть створення робочих місць, підвищення продуктивності, темпів економічного зростання та якості життя громадян України.

Принципи цифровізації включають [6]:

- забезпечення рівного доступу до послуг, інформації та знань за допомогою цифрових технологій для всіх громадян;
- створення переваг у різних сферах життя, таких як охорона здоров'я, освіта, робочі місця, підприємництво, сільське господарство та інші;
- використання цифрових технологій для підвищення ефективності та конкурентоздатності економіки;
- розвиток інформаційного суспільства та масових медіа для соціального, культурного та економічного розвитку;
- міжнародне співробітництво для інтеграції на європейській і світовий ринки;
- стандартизація цифрових систем та інфраструктури для глобальної конкурентоспроможності;
- забезпечення безпеки та конфіденційності в цифровому середовищі;
- активне державне управління для ефективної цифрової трансформації країни.

Ці принципи визначають основні напрями та вимоги до розвитку цифрової сфери в Україні, спрямовані на підвищення якості життя громадян, розвиток бізнесу та економіки країни загалом (рис. 2) [3].

Рис. 2. Ключові технології цифрових трансформацій

Джерело: сформовано авторами.

Цифрові тренди (тенденції) — це напрямки еволюції цифрових технологій. Дослідження цифрових трендів дозволяє передбачати майбутній розвиток певних економічних, технологічних чи навіть соціальних процесів. (рис. 3) [3].

Цифрові технології стали фундаментом для створення нових продуктів, цінностей і властивостей, що забезпечують конкурентні переваги на багатьох ринках. Промислові трансформації відбуваються в рамках концепції «Індустрія 4.0» із впровадженням кібервиробництва, кіберсистем і кібермашин.

Бар'єри для розвитку цифрових технологій в Україні включають:

- відсутність державних програм, інфраструктури для підтримки та стимулювання бізнесу до впровадження цифрових рішень і розвитку інновацій;
- невизначеність стратегії цифровізації економіки та суспільства;
- недостатнє поширення цифрових навичок і підприємницької освіти на всіх рівнях.

Можливості, які надають цифрові технології Україні:

- підвищення конкурентоспроможності економічних секторів;
- розвиток цифрової економіки та ринку праці;
- створення нових індустрій;
- активізація інноваційного підприємництва.

Рис. 3. Ключові цифрові тренди

Джерело: сформовано авторами.

Цифровізація дозволяє малим компаніям та стартапам конкурувати з великими гравцями, відкриваючи шлях для інноваційних центрів у малих організаціях. Штучний інтелект (ШІ) дедалі більше впроваджується в різні галузі економіки, а кількість компаній, що використовують його можливості, швидко зростає. ШІ об'єднує такі технології, як машинне навчання, комп'ютерний зір, глибоке навчання та опрацювання природної мови. Його застосування оптимізує процеси та підвищує якість цифрових продуктів і послуг.

Основні бар'єри для розвитку ШІ в Україні:

- недостатня кількість фахівців (AI researchers, data scientists);
- низькі інвестиції в проекти ШІ з боку бізнесу та держави;
- відсутність національної стратегії розвитку ШІ;
- брак даних і застарілі системи, що уповільнюють інтеграцію ШІ;
- слабка IT-інфраструктура;
- відсутність законодавства та регулювання етичних норм.

Можливості, які відкриває ШІ для України:

- оптимізація бізнес-процесів і поліпшення якості цифрових продуктів;
- покращення державних послуг;
- автоматизація рутинних завдань та зменшення державного апарату;
- зростання попиту на професії, пов'язані з хмарними обчисленнями, IT-інфраструктурою та опрацюванням даних [10].

Важливо відзначити, що дані стають важливим ресурсом, оскільки їх збір, опис, зберігання та аналіз надають можливість отримувати цінну інформацію для використання у бізнесі, громадському житті та управлінні державою.

Цифровізація економіки стане одним із ключових напрямків державної політики. Розвиток внутрішнього ринку інформаційно-комунікаційних технологій та цифровізація України є взаємопов'язаними процесами, що охоплюють

управлінські, організаційні, інвестиційні та фінансові аспекти. Синхронний розвиток цих двох сфер на основі ринкових механізмів і державної політики «смартактивізму» дозволить економічним секторам і сферам життєдіяльності зробити значні прориви протягом кількох років, замість десятиліть, і перейти від застарілих умов до сучасних або навіть передових технологічних середовищ, здійснивши так званий цифровий стрибок (рис. 4) [11].

Рис. 4. Цифрова трансформація

Джерело: сформовано авторами.

Цифровізація дозволяє:

- оптимізувати бізнес-процеси;
- створювати нові продукти та послуги через впровадження Інтернету речей, віртуальної реальності, хмарних сервісів та штучного інтелекту;
- знижувати витрати (економія на персоналі через автоматизацію і роботизацію, автоматизовані облікові системи, «розумне» управління поставаннями та автопарком, контроль за витратами палива);
- впроваджувати нові бізнес-моделі: інноваційні страхові рішення, P2P-платформи, сервіси, що замінюють банківські послуги, мобільні додатки для навчання, персоналізовані підходи до онлайн-шопінгу та реклами.

Сучасні компанії працюють на перетині різних галузей, пропонуючи клієнтам не просто продукт, а комплексні рішення, що включають досвід, цінності та емоції.

Місія розвитку цифрової економіки в Україні передбачає:

- здійснення технологічного прориву економіки, з акцентом на створення ресурсів, таких як дані та електронні транзакції, замість їх споживання;
- значне підвищення конкурентоспроможності України на світовій арені;
- відкриття нових можливостей для бізнесу та громадян, включаючи:
 - створення власного бізнесу завдяки використанню інтелектуальних ресурсів та цифрових платформ [10; 11];

- легкий і швидкий розвиток та масштабування бізнесу з мінімальними витратами;
- кожен українець може стати генератором власного внеску до національного ВВП.

Висновки і пропозиції. У результаті проведеного аналізу було досліджено процес поєднання понять штучного інтелекту, цифрової економіки та автоматизації в призмі інноваційного розвитку та потенційних можливостей промисловості й бізнесу. Як бачимо, зростання продуктивності є ключовим фактором економічного зростання. Тому розблокування інвестицій і попиту, а також застосування автоматизації для підвищення продуктивності є критично важливими. Компанії та уряди повинні використовувати автоматизацію і штучний інтелект, щоб отримати вигоду від підвищення ефективності та продуктивності, а також переваг для суспільства. Ці технології створять економічні надлишки, які допоможуть суспільству керувати зміною робочої сили. Ймовірно, слід зосередитися на способах забезпечення максимально плавного переходу робочої сили. Для цього знадобляться дієві та масштабовані рішення в кількох ключових сферах:

- забезпечення стабільного економічного зростання та зростання продуктивності;
- сприяння динаміці бізнесу;
- розвиток систем освіти та навчання для зміненого робочого місця;
- інвестиції в людський капітал;
- покращення динамізму ринку праці;
- робота з перепланування;
- переосмислення доходів;
- переосмислення підтримки переходу та мереж безпеки для постраждалих працівників;
- інвестиції в драйвери попиту на роботу;
- безпечне використання ШІ та автоматизації.

забезпечити становлення цифрової економіки у подальшому випамагите нових навичок і набагато більшої адаптивності працівників до нових викликів. Навчання та перепідготовка як працівників середньої ланки, так і нових поколінь для майбутніх викликів буде обов'язковим. Уряд, лідери приватного сектору та новатори повинні працювати разом, щоб краще координувати державні та приватні ініціативи, включаючи створення належних стимулів для збільшення інвестицій у людський капітал. Майбутнє з автоматизацією та штучним інтелектом буде складним, але набагато багатшим, якщо ми будемо використовувати технології з натхненням і пом'якшувати негативні наслідки.

Список використаних джерел

1. Global Innovation Index 2021. Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis [Electronic resource]. – 2021. – 226 p. – Accessed mode: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>.

2. Global Innovation Index 2022. UKRAINE [Electronic resource]. – 2022. – 14 p. – Accessed mode: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf.

3. Global Innovation Index 2022 What is the future of innovation-driven growth? [Electronic resource]. – 2022. – 266 p. – Accessed mode: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf.

4. Scientific research of the impact of globalization challenges on the process of innovative and informational development of cluster structures of the construction industry of Ukraine / K. Lavrukhina, V. Tytok, K. Chupryna, S. Biloshchytska, I. Novykova, A. Maksyiuta // 2024 IEEE 4th International Conference on Smart Information Systems and Technologies (SIST). – Astana, Kazakhstan, 2024. – Pp. 62-69. DOI: 10.1109/SIST61555.2024.10629519.

5. Smart Guide to cluster policy monitoring and evaluation. European Commission's Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs [Electronic resource]. – Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2020. – Accessed mode: https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/cluster/observatory_en.

6. Ангел Є. Інновації під час війни не на часі, але як без них відновити країну? [Електронний ресурс] / Є. Ангел. – 2023. – Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/innovatsiji-pid-chas-vijni-ne-na-chasi-ale-jak-bez-nikh-vidnoviti-krajynu.html>.

7. Балак І. О. Структурні фонди політики згуртування ЄС [Електронний ресурс] / І. О. Балак // Modern science: challenges of today: collective monograph. – Bratislava, Slovakia. 2023. – С. 153-154. – Режим доступу: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/42700/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%.pdf>

8. Індекс інвестиційної привабливості України (2-ге півріччя 2022 року): Європейська бізнес-асоціація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/EBA-InvestIndex_2H-2022_UA.pdf.

9. Рекомендації щодо особливостей роботи насосних станцій водопостачання та водовідведення в період воєнних дій / О. Кравчук, О., Андріященко В. Левітін, Л. Єремченко, К. Лаврухіна // Містобудування та територіальне планування. – 2024. – № (85). – С. 268–276. DOI: <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2024.85.268-276>.

10. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#n1>.

11. Проект Плану відновлення України: Матеріали робочої групи «Відновлення та розвиток економіки» [Електронний ресурс]. – 2022. – 81 с. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>.

References

1. Global Innovation Index 2021. Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis. (2021). <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>.

2. Global Innovation Index 2022. UKRAINE. (2022). https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf.

3. Global Innovation Index 2022 What is the future of innovation-driven growth? (2022). https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf.

4. Lavrukhina, K., Tytok, V., Chupryna, K., Biloshchytska, S., Novykova, I., Maksyiuta, A. (2024). Scientific research of the impact of globalization challenges on the process of innovative and informational development of cluster structures of the construction industry of Ukraine. *2024 IEEE 4th International Conference on Smart Information Systems and Technologies (SIST)* (pp. 62-69). Astana, Kazakhstan. doi: 10.1109/SIST61555.2024.10629519.

5. *Smart Guide to cluster policy monitoring and evaluation. European Commission's Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs.* (2020). Luxembourg: Publication Office of the European Union. https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/cluster/observatory_en.

6. Anhel, Ye. (2023). *Innovatsii pid chas viiny ne na chasi, ale yak bez nykh vidnovyty krainu? [Innovations during the war are out of time, but how to restore the country without them?]*. <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/innovatsiji-pid-chas-vijni-ne-na-chasi-ale-jak-bez-nikh-vidnoviti-krajinu.html>.

7. Balack, I.O. (2023). Structural funds of EU cohesion policy [Structural funds of EU cohesion policy]. *Modern science: challenges of today*. Bratislava, Slovakia. <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/42700/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0.pdf>.

8. Yevropeiska biznes asotsiatsiia [European Business Association]. (2023). *Indeks investytsiinoi pryvablyvosti Ukrainy (2-he pivrichchia 2022 roku) [Investment attractiveness index of Ukraine (2nd half of 2022)]*. https://eba.com.ua/wp-content/uploads/2022/12/EBA-InvestIndex_2H-2022-UA.pdf.

9. Kravchuk, O., Andriiashchenko, O., Levitin, V., Yeremchenko, L., Lavrukhina, K. (2024). Rekomendatsii shchodo osoblyvosti roboty nasosnykh stantsii vodopostachannia ta vodovidvedennia v period voienykh dii [Recommendations regarding the peculiarities of the operation of water supply and drainage pumping stations in the period of military operations]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia – Town planning and territorial planning*, (85), 268–276. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2024.85.268-276>.

10. Proekt skhvalennia Stratehii rozvytku sfery innovatsiinoi diialnosti na period do 2030 roku [On the approval of the Strategy for the development of the sphere of innovative activity for the period until 2030], Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 526-r (of July 10, 2019). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#n1>.

11. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy: Materialy robochoi hrupy «Vidnovlennia ta rozvytok ekonomiky» [Project of the Recovery Plan of Ukraine: Materials of the working group "Recovery and development of the economy"]. (2022). <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/economic-recovery-and-development.pdf>

Отримано 15.06.2024

UDC 330.341.1-025.27:[004:338.23(477)]

Kateryna Lavrukhina

PhD in Economic Sciences, Associate Professor of Construction Economics Department,
Kyiv National University of Construction and Architecture (Kyiv, Ukraine)

E-mail: lavrukhina.ko@knuba.edu.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-2417-7153>

ResearcherID: [CAF-8394-2022](https://orcid.org/0000-0003-2417-7153). **Scopus Author ID:** [58038272500](https://orcid.org/0000-0003-2417-7153)

Oleksandr Kravchuk

PhD in Technical Sciences, Associate Professor of Water Supply and Water Disposal Department
Kyiv National University of Construction and Architecture (Kyiv, Ukraine)

E-mail: kravchuk.oa2@knuba.edu.ua. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-6578-8896>

SCOPUS Author ID: [55639047900](https://orcid.org/0000-0001-6578-8896). **ResearcherID:** [JTT-8389-2023](https://orcid.org/0000-0001-6578-8896)

INNOVATIVE ASPECTS OF CLUSTER INITIATIVES IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION OF UKRAINE'S ECONOMY

The development of a country is reflected in the improvement of its business environment driven by innovations. Ensuring a high level of innovation contributes to maintaining the country's competitive positions and that of its business environment both domestically and internationally. Innovative activities are crucial for the development and competitiveness of national businesses in both domestic and international market conditions, influencing a majority of transformative processes in business and the country as a whole.

However, innovation development occurs amidst crisis situations, which act as stimuli for action and create new opportunities to overcome negative circumstances. Ukraine, not yet fully recovered from the COVID-19 crisis, faces new challenges such as the war with Russia, exacerbating the already unstable business situation in the country. However, these situations reveal threats and opportunities, particularly in business innovation. These opportunities, if effectively realized, could pave a new path for Ukraine's development. However, international support and government assistance are necessary for this.

The main goal of this research is to conduct a comprehensive financial and economic assessment of innovation activity in Ukraine.

It is worth noting that the presence of the so-called "economic front" significantly influences high expectations regarding the country's "modernization". However, for some sectors, such innovative measures are currently impractical due to the substantial capital investment and need for highly skilled professionals. On one hand, export-oriented enterprises continue actively implementing and utilizing innovations. On the other hand, many enterprises have suffered significant losses in production, sales, and exports, forcing them to take various measures to survive in challenging crisis conditions.

It is evident that without a substantial increase in innovation activity among enterprises, it is impossible to plan and implement the necessary recovery of the national business sector at the macro level.

Keywords: *innovation; innovative technologies; cluster; digitization; artificial intelligence; resilience; automation; digital economy*

Fig.: 4. References: 11.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-34-57](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-34-57)

УДК 355.01-021.68(477)

JEL Classification: E6; L51

Максим Анатолійович Корявець

магістр економіки, аспірант кафедри економіки, обліку і оподаткування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: maksym.koriavets@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0004-1298-4227>

ResearchID: [LFU-3995-2024](https://orcid.org/0009-0004-1298-4227)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ПОШУК СТРАТЕГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДЛЯ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню різних моделей повоєнного економічного відновлення на прикладі історичного досвіду інших країн, шляхів їх врахування у процесі стратегічного планування реконструкції економіки України, формуванню пропозицій щодо стратегічних орієнтирів відновлення та розвитку української економіки. Стратегічними пріоритетами побудови повоєнної моделі економічного розвитку мають стати такі, які гарантують дієвість економіки та її спроможність конкурувати в європейському економічному просторі. На основі розглянутого досвіду та з урахуванням поточних українських реалій у статті запропоновано перелік стратегічних орієнтирів повоєнного економічного відновлення для України.

Ключові слова: досвід повоєнного відновлення; економічне зростання; ключові галузі розвитку; національна стратегія відбудови; розвиток науки та інновацій; високотехнологічні галузі; інвестиційна привабливість; підприємницьке середовище; розвиток інфраструктури; висококваліфіковані кадри; орієнтири відновлення економіки; моделі економічного розвитку; міжнародна допомога.

Табл.: 1. Бібл.: 20.

Постановка проблеми. Російська агресія найбільш масштабним негативним чином за всю історію України вплинула на національну економіку та створила реальні передумови до довготривалого негативного впливу на подальший розвиток держави. Високі ризики глибокої повоєнної рецесії вже на теперішньому етапі вимагають розробки майбутніх сценаріїв відновлення та розвитку економіки на основі якісного та реалістичного стратегування, що дозволить перевести економіку в режим відновлення.

У цьому контексті врахування історичного досвіду економічного відновлення країн, що постраждали від війни, є надзвичайно важливим з погляду формування стратегічних підходів до відновлення економіки. Тобто вектор економічних орієнтирів у такому випадку необхідно робити довгостроковим.

Повоєнне відновлення української економіки очікується бути ґрунтовно підтриманим міжнародними фінансовими інституціями та фондами. Тому наразі важливо продемонструвати світовій спільноті стратегічні погляди України щодо економічного відновлення та позиціонування для того, щоб й у подальшому консолідувати міжнародну допомогу національній економіці, зокрема й через створення спільних механізмів для відбудови інфраструктури, інституційної модернізації та економічної трансформації [4].

Початок процесів планування повоєнного економічного відновлення відбувався на фоні широкої міжнародної підтримки України та ухвалення 23 червня 2022 року Євросоюзом рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. Одночасно з цією подією на конференції в Лугано був презентований Національний план відновлення України, а Національною радою з відновлення України від наслідків війни було розроблено проєкт Плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України. Пізніше Міністерством економіки України був також запропонований План відновлення України від наслідків війни. Проте, попри наявність декількох варіантів документів, спрямованих на вирішення проблем післявоєнного відновлення України, обов'язковий елемент стратегічного планування становить необхідність концептуального бачення процесу. Нинішні процеси планування економічного відновлення недостатньо чітко окреслюють ключові характеристики майбутньої економічної моделі країни, в основу яких мають бути покладені стратегічні орієнтири відновлення економіки України від наслідків війни.

На основі історичного досвіду та з урахуванням поточних українських реалій необхідно сформулювати перелік стратегічних орієнтирів повоєнного економічного відновлення для України, які б лягли в основу повоєнної моделі економічного розвитку України та гарантували б дієвість економіки та її спроможність конкурувати в європейському економічному просторі. У цьому процесі врахування історичного досвіду економічного відновлення країн, що постраждали від війни, є надзвичайно важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну вивченню перебудови економіки після воєн і збройних конфліктів присвячена значна кількість наукових публікацій українських дослідників. Дослідження ефективних прикладів повоєнної реконструкції економіки, основних методів забезпечення розвитку країн Європи та Азії в післявоєнні періоди здійснювали науковці Інституту економіки промисловості НАН України О. А. Бородіна та В. І. Ляшенко. Науковці ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» уклали міжнародну колективну монографію, присвячену питанням історії, теорії, політики повоєнної реконструкції економіки та відновлення простору, яка обґрунтовує пріоритети національної стратегії відбудови, інституційної модернізації та євроінтеграції України [5]. Повоєнному відновленню економічних систем після Другої світової війни в Європі присвячені публікації Д. О. Серьогіної, Г. А. Базецької, Г. А. Жовтяк, дослідників Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова. Структуруванню досвіду розвинених країн у досягненні успіхів їх повоєнної відбудови задля його осмислення та використання в Україні присвячені дослідження науковців Національного університету «Чернігівська політехніка» А. П. Дуки та Г. В. Старченко. Формування пріоритетних стратегій для відновлення економіки України, узагальнення досвіду інших держав здійснювали у своїх

публікаціях дослідники Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського О. О. Охріменко, Р. О. Попов. Аналіз досвіду економічного відновлення та розвитку країн після воєн, визначення основних чинників економічного успіху Німеччини, Японії, Південної Кореї та Грузії, розгляд можливих заходів реконструкції економіки України проведено доктором економічних наук С. В. Івановим.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Історія налічує достатньо прикладів успішних кейсів як європейських, так і азійських країн, яким вдалося зі зруйнованих національних економік перейти до бурхливого економічного розвитку. Поява у період після Другої світової війни таких «азійських тигрів», як Японія, Південна Корея, Сінгапур, ілюструє необхідність аналізу та імплементації кращих практик побудови нових повоєнних економічних моделей у світовому масштабі. Попри критичність та винятковість умов, у яких буде перебувати Україна, є необхідність комплексного підходу до пошуку моделі повоєнного економічного розвитку з можливим докорінним трансформуванням економічної системи країни.

Мета статті. Дослідити різні моделі повоєнного економічного відновлення на прикладі історичного досвіду інших країн з метою їх врахування у процесі стратегічного планування реконструкції економіки України, а також запропонувати стратегічні орієнтири відновлення та розвитку української економіки.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння можливих векторів та масштабів повоєнного економічного відновлення країн важливо розглянути визначення ключових релевантних понять «війна», «збройний конфлікт», «військова агресія» та «гібридна війна».

У процесі розвитку політичної, соціологічної, правової наук були сформовані різні підходи щодо тлумачення поняття «війна». Першим відомим розробником теорії війни був прусський воєначальник Карл фон Клаузевіц, який ще 200 років тому зазначав, що «війна є продовженням політики іншими, насильницькими засобами, спрямованими на те, щоб примусити супротивника виконати свою волю [2].

Як впливає з III Гаазької конвенції, визначення «війна» передбачає формальний акт оголошення збройного протистояння [6]. При цьому поняття «війна» не обов'язково передбачає ведення військових дій. Стан війни може існувати, якщо держава після оголошення війни захоплює за правом війни на своїй суверенній території майно супротивника, здійснює допустимі за міжнародним гуманітарним правом дії щодо його громадян та інші акти, не ведучи при цьому воєнних дій [7].

У Женевських конвенціях 1949 р., крім терміна «війна» використовується поняття «міжнародний збройний конфлікт» (ст. 2) і «неміжнародний збройний конфлікт» (ст. 3). У 1950-х роках термін «збройний конфлікт» почитають вживати частіше, ніж термін «війна».

Вважається, що міжнародний збройний конфлікт виникає одразу після застосування збройних сил однією державою проти іншої, не зважаючи на інтенсивність, тривалість протистояння та сам факт оголошення (або не оголошення) війни. Цього достатньо для використання положень міжнародного гуманітарного права (МГП), яке сьогодні встановлює правила ведення збройних конфліктів. Наказ Міністерства оборони України № 164 від 23.03.2017 «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» визначає, що «міжнародний збройний конфлікт» є будь-яким зіткненням між двома або більше державами із застосуванням збройних сил, а «неміжнародний (внутрішній) збройний конфлікт (збройний конфлікт неміжнародного характеру)» визначається, як тривалі та інтенсивні збройні зіткнення на території держави між урядовими збройними силами й організованими збройними формуваннями або між організованими збройними формуваннями [17].

Тісно пов'язаним із поняттями війни та збройного конфлікту є термін «військова агресія», яке визначається у міжнародному праві, як застосування збройної сили державою (групою держав) проти суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності іншої держави або народу (нації), несумісне зі Статутом ООН [3].

Використання терміну «гібридна війна» набуло особливого значення у зв'язку з розв'язаною 2014 Росією агресії проти України, результатом якої стали окупація Автономної Республіки Крим та окремих районів Донецької і Луганської областей. Російська агресія спонукала до розширення змісту гібридної війни, стимулювала процес осмислення цього явища як окремого феномена. Таким чином «гібридна війна» — це різновид ескалації конфліктів, властивий для XXI ст., що поєднує застосування державних та недержавних, традиційних і нетрадиційних стратегій, ресурсів, засобів, методів підривної діяльності, механізмів кібервійни з метою досягнення певних політичних цілей [8].

З економічного погляду відмінність між війною і збройним конфліктом полягає в масштабах економічних змін і завданих збитків. Війна призводить до якісної зміни стану суспільства, тому що державні інститути починають виконувати специфічні функції, зумовлені саме війною. Внаслідок цього економіку перебудовують для забезпечення перемоги над ворогом. Під час збройного конфлікту політична мета є більш обмеженою, ніж у ході війни. Він не супроводжується докорінною зміною всього державного механізму на воєнний лад. Таким чином, комплекс заходів з відновлення економіки після війни та збройного конфлікту має відмінності. Проте у 1970–1980 рр. прийшло розуміння відновлення після війн та збройних конфліктів як складного явища економічного, соціального й демографічного характеру [11].

Найбільш вагомим в історичній практиці повоєнного економічного відновлення більшість із дослідників та економістів вважають досвід відновлення національних економік та територій після Другої світової війни.

Протягом повоєнного періоду після 1945 року було розроблено значну кількість інструментів глобального та регіонального масштабів для перебування та модернізації економічних процесів у країнах, що постраждали від факторів війни.

До глобальних механізмів економічного відновлення, які активно застосовувалися у той період, зокрема, можна віднести [19]:

- укладення у 1945 році серії угод, відомих як Бреттон-Вудська система, для сприяння міжнародним операціям і допомоги постраждалим країнам [19];
- створення у тому ж році Світового банку та Міжнародного валютного фонду для допомоги регіонам у повоєнний період;
- запуск у 1948 році «плану Маршалла» для допомоги європейським країнам у процесах відновлення постраждалих від війни територій;
- створення у 1948 році Європейської організації економічного співробітництва для управління кредитами.

Найбільш відомою стратегією розвитку для повоєнної відбудови є «план Маршала», який був запропонований після Другої світової війни для відновлення Європи («Програма відновлення Європи») 1947 року, запропонований держсекретарем США Джорджем К. Маршалом, який набув чинності у квітні 1948 року.

Основним бенефіціаром цієї стратегії стала Німеччина, яка скористалася доступною фінансовою допомогою для розвитку інфраструктури, промисловості та сільського господарства, відбудови житлового фонду та соціального захисту населення. Крім фінансової допомоги, «план Маршала» запропонував Німеччині технічну підтримку у вигляді технологічних знань, консультацій та обміну експертами, що дало змогу залучати нові технології та модернізувати промисловість. Дію фінансової та технічної підтримки підсилювало застосування інструментів ринкового регулювання у вигляді митних бар'єрів та підтримка експортно-імпортних операцій сприяли розвитку зовнішньої торгівлі та залученню іноземних інвестицій [10].

«План Маршала» визначальним чином вплинув на характер внутрішніх процесів економічного відновлення Німеччини (Західної Німеччини). За сприяння зовнішніх вище зазначених факторів у країні було здійснено такі кроки [10]:

- широкий демонтаж військової промисловості для переорієнтації обмежених фінансових та людських ресурсів на невійськові промислові галузі з акцентом на автомобілебудування та машинобудування;
- сприяння експорту товарів (паралельно з активним розвитком автомобілебудування та машинобудування) на зовнішні ринки шляхом зниження митних бар'єрів, проведення рекламних кампаній та підтримки експортних підприємств;

- активне впровадження різноманітних програм соціального захисту населення для підвищення якості трудових ресурсів;
- розбудова системи соціального партнерства між урядом, роботодавцями та профспілками;
- розвиток якісної системи освіти, орієнтованої як на виховання молодого покоління, так і на підготовку кваліфікованих працівників для промисловості;
- реформування податкової системи, яке з одного боку включало уніфікацію та спрощення податкових процедур, обліку та адміністрування, а з іншого - значне зниження податкових ставок (напр. податку на прибуток підприємств), створення системи податкових пільг та стимулів (наприклад, пільги для інвестицій у науково-дослідні розробки, енергоефективність та екологічні проєкти) та оптимізацію податкового тиску (поряд зі зменшенням ставок було введено систему ПДВ для підтримки рівня державних доходів);
- активний розвиток системи боротьби з корупцією (криміналізація корупційних дій на законодавчому рівні, створення спеціалізованих інституцій для боротьби з корупцією, підвищення кваліфікації правоохоронних органів в цій сфері) та формування у суспільстві нульової толерантності до проявів корупції.

Такі кроки дали певні позитивні системні результати для відновлення та розвитку німецької економіки. Зосередження на експорті дало змогу збільшити валютні резерви та залучати необхідні ресурси для відновлення економіки. Впровадження широкого спектра програм соціального захисту населення та впровадження системи соціального партнерства створили синергетичний ефект для встановлення стабільних трудових відносин у суспільстві, забезпечення соціального захисту працівників та підвищення якості трудових ресурсів в цілому. Реформування системи освіти в довгостроковій перспективі підвищило продуктивність та конкурентоспроможність німецької економіки. Оптимізація податкової системи створила можливості стимулювання бізнесу. Реформа податкової системи була проведена з метою спрощення та покращення ефективності системи оподаткування, що дозволило створити стимули для приватного підприємництва та інвестицій у приватний сектор та розвитку бізнесу. Водночас впровадження ПДВ дозволило залучити ресурси відновлення та розвитку інфраструктури країни. Податкові пільги сприяли відновленню окремих найважливіших галузей економіки. Створені антикорупційні механізми забезпечили прозорість та підвищили рівень довіри до державних структур, що в перспективі сприяло розвитку чесної та ефективної державної системи [10].

Таким чином, «план Маршала» мав на меті мобілізувати промислові потужності Німеччини для економічного відродження Європи, оскільки ця країна й після війни залишалася найбільшим ринком і головним експортером капітальних товарів на континенті [19].

Економічне відновлення Німеччини після Другої світової війни є одним з прикладів успішної реалізації ідей лібералізації економіки за збалансованої участі держави в економічному житті [11].

Ще одним успішним прикладом післявоєнної відбудови економіки після закінчення найбільш масштабної війни в історії людства є досвід Японії, яка втратила майже 70 % активів. Після нищівної поразки Японії у Другій світовій війні ця країна спромоглася в порівняно короткі терміни відновити свою економіку до довоєнного рівня, а пізніше значно перевершити його та вийти в число провідних економічних держав світу [12]. Методологічні підходи відновлення японської економіки застосовувалися і пізніше в інших країнах, таких як Киргизстан та В'єтнам. Процедури і методологія японських фахівців-чиновників для виявлення економічних проблем можуть бути використані і сьогодні [11].

Основні ідеї японських реформаторів можуть бути описані таким чином:

- аналіз зсуву глобальних тенденцій має лягти в основу економічної політики країни;
- до початку процесів економічного відновлення має бути розроблена всеохопна й конкретна стратегія відновлення, що має ґрунтуватися на індустріалізації, вдосконаленні технологій і динамічному розвитку торгівлі;
- стратегія відновлення має впроваджуватися неухильно;
- залучення інвестицій має стати основним пріоритетом, а споживання повинно бути обмежене на етапі відновлення;
- вільні ринки мають бути створені та насичені ресурсами;
- для кожної ключової галузі економіки країни на етапі відновлення необхідно розробити програму розвитку [11].

Ці теоретичні підходи стали одним із факторів успішності японського економічного відновлення і підкріплювалися 14 принципами менеджменту американського статистика Е. Демінга, які використовувалися для відродження найбільших японських компаній [9]:

1. Орієнтація на постійне зростання компанії має бути у пріоритеті.
2. В основі курсу компанії мають бути саме потреби покупця (Client is a king).
3. Підвищення якості продукту та бізнес-процесів не має залежати від перевірок.
4. При виборі постачальників слід орієнтуватися не на вартість ресурсів, а на їх якість та побудову взаємовигідних відносин.
5. Необхідно спрямовувати зусилля на покращення кожного бізнес-процесу.
6. Навчання команди має бути такою самою частиною робочого процесу, як і виробництво.
7. Необхідно постійно розвивати лідерство в компанії.
8. Співробітники компанії не мають мати страху «великого боса».
9. Підрозділи компанії мають взаємодіяти, а не конкурувати.
10. Слід відмовитися від порожніх гасел в реальних робочих процесах.

11. Слід позбутися необґрунтованих (занадто простих або недосяжних) цілей.

12. Make your work great again (слід відзначати роботу кожного працівника та прибрати стимули конкуренції всередині команди)

13. Необхідно заохочувати особистісний розвиток та зростання співробітників.

14. Топменеджмент завжди має бути долучений до змін.

Японському «економічному диву» сприяли як зовнішні, так і внутрішні фактори. Одним із вагомих, проте не визначальних, факторів була зовнішня економічна допомога з боку США (протягом 1945–1952 рр.) у вигляді пільгових кредитів у грошовій і натуральній формах на суму 2,4 млрд дол. (4,5 % від валового національного продукту Японії на той час), а також кредити від Світового банку на загальну суму 860 млн дол.

Вплив зовні на економічне відновлення Японії також чинили фактори геополітичного характеру. Зокрема, на відновлення економіки вплинула американська окупація Японії, яка супроводжувалася демілітаризацією та демократизацією країни. Не менш важливу роль відіграли війни в Кореї (1950–1953 рр.) та В'єтнамі (1959–1975 рр.), які забезпечували японській економіці великі американські замовлення «спеціального призначення» на багато мільярдів доларів. Активна участь Японії в міжнародному поділі праці та розвитку міжнародного економічного співробітництва теж вплинула на відновлювальні процеси [12].

У сучасних зовнішніх та геополітичних умовах державна економічна політика була спрямована на наступні ключові аспекти:

– спрямування наявних фінансових ресурсів на підтримку промисловості, розвиток інфраструктури, модернізацію технологій та підвищення продуктивності;

– зниження податків, спрощення бюрократичних процедур та створення сприятливого середовища для бізнесу;

– активне сприяння розвитку експортноорієнтованої політики з акцентом на створення конкурентоспроможних товарів і вихід на зовнішні ринки;

– розвиток освіти та науки шляхом інвестування в освітні заклади, сприяння дослідженням;

– впровадження соціальних програм для забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я та житла;

– розбудова інфраструктури та будівництво житла для військових ветеранів;

– маркетинг культурного надбання, мистецтва, літератури та традицій на світовій арені;

– введення нових податків (напр., податку на споживання) та збільшення ставок існуючих податків (напр., ставки податку на спадщину) з одночасним наданням податкових пільг та знижок для підтримки інвестицій у певні галузі;

- створення спеціальних економічних зон зі встановленням пільгових податкових умов для залучення іноземних інвесторів;
- розвиток системи боротьби з корупцією (криміналізація корупційних дій на законодавчому рівні, створення спеціалізованих інституцій для боротьби з корупцією, підвищення кваліфікації правоохоронних органів у цій сфері);
- забезпечення високого рівня відкритості та прозорості державного фінансування (систематичний нагляд та перевірки в державних органах, компаніях та інших установах).

Зробивши ставку на відновлення технологічно передових галузей промисловості та розширення зовнішніх торговельних зв'язків, Японії вдалося залучити необхідні ресурси для економічного відновлення. Розвиток освіти та науки паралельно із покращенням добробуту громадян сприяв підвищенню кваліфікації робочої сили та створенню інноваційних продуктів. Введення податку на споживання забезпечило додаткові фінансові ресурси для фінансування програм відновлення. Водночас збільшення податкового навантаження на громадян та підприємства загалом за одночасного контролю використання коштів виправдало введення нових податків та збільшення ставок існуючих. При цьому введення податкових пільг для високотехнологічних галузей промисловості сприяли розвитку інноваційних галузей та заохочували інвестиції у важкі промислові галузі та інфраструктуру. Створення спеціальних економічних зон допомогло залучити іноземних інвесторів, технології та підтримати нові промислові проекти [10].

У контексті повоєнної реконструкції економіки Японія посідає особливе місце, оскільки ця країна за достатньо короткий історичний період спромоглася перетворитися на другу економіку у світі та протягом тривалого часу залишилася такою [12].

Однією з країн, яка не постраждала від Другої світової війни, але мала досвід економічного відновлення після локальної війни, є Південна Корея. Процес економічного розвитку та відновлення даної країни отримав назву «економічне диво на річці Хан». Цей процес став прикладом успіху в галузі індустріалізації, технологічного розвитку та експорту і тривав після війни 1950-1953 років. Повоєнне економічне відновлення Південної Кореї здебільшого було спрямоване на застосування централізованого управління для перебудови економіки країни з аграрної на індустріальну.

Належні управлінські рішення разом із залученням міжнародної допомоги передбачали виконання наступних внутрішніх завдань [10; 11]:

- посилення значення (заохочення відкриття нових виробництв) ключових високотехнологічних галузей промисловості (електроніка, суднобудування, автомобільна промисловість);
- виробництво товарів високої якості та конкурентоспроможних цін;
- збільшення експорту шляхом просування товарів та послуг на світові ринки;

–створення сприятливих умов для експортоорієнтованого бізнесу (зниження митних бар'єрів та розвиток експортних інфраструктур);

–підвищення рівня освіти та підготовка кваліфікованих кадрів (створення спеціалізованих навчальних закладів та університетів для навчання технічних та інженерних дисциплін

–створення господарських зон та промислових парків (у тому числі спеціальних інвестиційних зон) зі спеціальними пільгами, зниженими податковими ставками та спрощеними умовами діяльності для іноземних інвесторів;

–активне залучення іноземних технологій та знань через співпрацю з міжнародними компаніями та науковими організаціями;

–застосування системи послідовного зниження податкових ставок для стимулювання підприємництва та інвестицій (зменшення податку на прибуток підприємств та персонального податку на доходи фізичних осіб);

–впровадження системи ПДВ;

–впровадження системи податкових пільг та стимулів для залучення інвестицій та нових технологій у ключові галузі;

–надання державних фінансових ресурсів та технічної підтримки для створення нових підприємств та розвитку інноваційних проєктів;

–здійснення суворого контролю над банківською системою та капіталовкладеннями.

Орієнтація на стимулювання інновацій та технологічного розвитку в Південній Кореї сприяло залученню іноземного капіталу, розвитку високотехнологічних галузей та створенню робочих місць. При цьому перенесення технологій та підвищення якості виробництва вимагало належного рівня кваліфікації персоналу, тому також паралельно було зроблено акцент на якості освіти та підготовці кадрів. Виважена податкова політика додатково сприяла формуванню нових джерел державних доходів для фінансування розвитку та соціальних програм [10].

У результаті проведених заходів зростання промислового виробництва становило 25 % на рік, причому в середині 1970-х років темпи збільшилися до 45 % на рік. З 1960-х років корейська економіка почала бурхливо розвиватися. За майже три десятиліття (з 1962 по 1989 рр.) ВВП збільшувався в середньому на 8 % на рік (з 2,3 млрд дол. у 1962 р. до 204 млрд дол. у 1989 р.). Наприкінці 1980-х років внутрішній ринок Південної Кореї став основою економічного піднесення. Зростання попиту на автомобілі та інші дорогі товари було зумовлене збільшенням загального підвищення платоспроможності населення. Внаслідок цього спрямована на експорт корейських товарів економічна політика уряду змінилася в бік самозабезпечення, що привело до зменшення залежності від інших держав. Особливо в ці роки бурхливо розвивався сектор послуг [11].

Цей історичний приклад підтверджує роль професійного державного управління відбудовою економіки після війни та ризик превалювання ліберального підходу. Водночас він доводить, що безпорадність влади несе

загрози соціальних потрясінь і конфліктів, а рішучі дії щодо швидкого вирішення нагальних потреб післявоєнного відновлення, зокрема на основі іноземної допомоги, мають підпорядковуватися інтересам країни та її економічної безпеки [12].

Досвід Сінгапуру в ефективному управлінні, розвитку інфраструктури, привабливості для іноземних інвестицій та підтримці підприємництва може бути надзвичайно корисним уроком для обґрунтування стратегії повоєнної відбудови України. У цій країні в повоєнний період була реалізована низка унікальних стратегічних напрямів.

Серед найбільш значущих із реалізованих можна виокремити такі:

–встановлення низьких податкових ставок для повернення іноземних інвесторів та сприяння розвитку підприємництва (ставка податку на прибуток для підприємств сягнула 17 % – одна з найнижчих показників серед розвинених країн);

–використання широкого спектра податкових пільг та стимулів для підтримки різних галузей економіки (зниження податків на дивіденди, створення спеціальних економічних зон та надання податкових кредитів для стимулювання інновацій та досліджень);

–спрощення податкових правил та процедур та збільшення прозорості податкової системи;

–укладення низки угод про уникнення подвійного оподаткування з різними країнами для забезпечення захищеності та привабливості міжнародних бізнес-операцій;

–встановлення спеціального податкового режиму для іноземних інвесторів («Global Investor Program»);

–впровадження дієвих практичних антикорупційних заходів (створення спектра незалежних антикорупційних та етичних органів, суворого законодавства щодо корупції, системи підвищення рівня оплати праці державним службовцям);

–полегшення умов для створення підприємств та спрощення бюрократичних процедур;

–надання іноземним інвесторам різного роду стимулів (зокрема пільги та допомогу у відкритті бізнесу);

–розвиток освіти та підготовка висококваліфікованих кадрів (створення високоякісних університетів та навчальних закладів), пропагування наукових досліджень та інновацій;

–залучення іноземних спеціалістів для обміну знаннями та трансферу технологій;

–розробка містобудівних проєктів та розвиток якісної інфраструктури на основі технологій «розумне місто», у тому числі будівництво сучасних житлових комплексів, транспортних систем та інших важливих інфраструктурних об'єктів.

Вищезазначені заходи та концентрація ресурсів на розвиткові галузей високої доданої вартості сприяли активному розвитку електроніки, біотехнологій, фармацевтики та фінансових послуг у країні. Створення інноваційних продуктів і послуг посилювали конкурентоспроможність Сінгапуру на світовому ринку, що зробило цю країну однією з найбільш розвинених торговельних економік у світі. Зовнішній ринок став важливим джерелом доходів та розвитку для цієї країни [10].

Корисним для України буде також і засвоєння досвіду економічного відновлення країн, які перенесли військові виклики порівняно нещодавно.

Зокрема досвід відновлення Боснії і Герцеговини у період після 1990-х років може бути цінним у контексті розвитку сфер національного примирення, відновлення соціальних зв'язків, врегулювання конфлікту та відновлення спільного життя.

Для відновлення після війни у цій країні було використано різні напрями та стратегії [10]:

- зосередження уваги на національному примиренні та врегулюванні конфлікту;

- реконструкція постраждалої інфраструктури (дороги, школи, лікарні, житловий фонд);

- запуск масштабних проєктів відновлення життя та економіки;

- створення сприятливого підприємницького середовища, спрощення бізнес-процедур, приватизація державних підприємств та залучення іноземних інвестицій;

- залучення значних обсягів міжнародної допомоги та співпраця з міжнародними організаціями (ООН, Європейський Союз, Всесвітній банк) для реалізації різного роду програм розвитку країни;

- розвиток туризму на основі наявних рекреаційних ресурсів, просування туристичного потенціалу країни;

- внесення змін до системи оподаткування з акцентом на стимулювання економічного зростання та привабливості для бізнесу та іноземних інвестицій (уніфікація податкових ставок та процедур, модернізація системи збору податків, впровадження електронних систем декларування, спрощення процедур подання податкових звітів, запровадження стимулів для інвестицій, запровадження ПДВ, гармонізація системи оподаткування з міжнародними стандартами та рекомендаціями);

- запровадження ряду антикорупційних кроків.

Поряд з діями уряду були чинники, які сприяли відновленню економіки та зростанню ВВП Боснії та Герцеговини у короткотривалому періоді: активна фінансова допомога світової спільноти переважно у формі грантового фінансування, орієнтація на першочергове відновлення інфраструктури (доріг, електро- та водопостачання), активне долучення зовнішніх експертів (в т. ч. Лондонської школи економіки та Віденського інституту міжнародних

економічних досліджень). Проте в довгостроковій перспективі з'явився і ряд викликів, які обмежили позитивний вплив наведених вище чинників. Через відсутність інституційних рішень, брак злагоджених дій місцевої влади та іноземних донорів подекуди спостерігалось неефективне використання зовнішньої допомоги [12].

Прикладом економічного відновлення та розвитку країни в умовах перманентних територіальних суперечок є досвід Ізраїлю, який сьогодні має розвинене господарство, в основу якого покладено інновації, наука та технології. В умовах існуючих викликів влада Ізраїлю обрала шлях впровадження вагомих змін консервативного характеру у банківському секторі, на ринку праці з орієнтацією на внутрішній попит.

В Ізраїлі ставки державних позик у 1986–1989 роках становили 2,5 % річних при зростанні реального ВВП у середньому на 3,7 % у рік. Це було одним з факторів для впровадження дієвих реформ, зростання бізнесу за рахунок сприяння наданню пільгових кредитів на стратегічно важливі галузі економіки, але при цьому країна зберігає боргову стійкість державних фінансів.

Роблячи ставку на прогресивну систему оподаткування, політику державного протекціонізму на користь власного виробництва в промисловому та сільськогосподарському секторах, а також податкове стимулювання для інвесторів країні вдається стимулювати до участі на ринку праці низько кваліфікованих і висококваліфікованих працівників, створювати умови внутрішньої конкуренції для підприємств ефективно використовувати трудові ресурси і впроваджувати інновації у виробництві [12].

Сучасний досвід відновлення та розвитку Грузії також може стати корисним для України через схожість зовнішніх військово-політичних факторів: військовий конфлікт з Росією у 2008 році, наявність окупованих Росією територій та, безпосередньо, наявність спільного кордону з країною-агресором.

З одного боку, у процесах економічного розвитку Грузії велику роль відіграли кредити міжнародних фінансових інститутів (МВФ, Світовий банк, Євросоюз).

Проте для ефективного її засвоєння влада країни мала реалізувати декілька важливих кроків та рекомендацій МВФ і Світового банку [11]:

- впровадження системи боротьби з корупцією;
- спрощення адміністрування податків;
- реформування внутрішніх виробництв (зокрема, через впровадження систем оцінки якості продукції, впровадження систем сертифікації);
- сприяння виходу підприємств на ринки західних країн, Китаю і Південно-Східної Азії, Туреччини зі своєю продукцією;
- активний розвиток рекреаційно-туристичної сфери (після завершення воєнних дій).

Закордонний досвід повоєнного економічного відновлення є дуже актуальним для України та має бути розсудливо врахований з метою реалізації шансу на розбудову потужної економіки на сучасній інноваційно-технологічній основі.

Основні кроки, застосовані для економічного відновлення та розвитку різних країн у повоєнний період, наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Основні кроки для економічного відновлення та розвитку країн у повоєнний період

Пріоритетні заходи	Німеччина	Японія	Південна Корея	Сінгапур	Боснія і Герцеговина	Ізраїль	Грузія
Визначення пріоритетних (ключових) галузей та напрямів розвитку							
Акцент на розвиток науки та інновацій для розбудови високотехнологічних галузей							
Залучення зовнішньої допомоги (фінансової та технічної)							
Активне сприяння розвитку експорту (насамперед продукції ключових галузей економіки)							
Оновлення / реконструкція / розбудова об'єктів інфраструктури (соціальної, транспортної, економічної, житлової)							
Створення сприятливого підприємницького середовища (спрощення умов для створення та ведення малого та середнього бізнесу)							
Активізація заходів із залучення іноземних інвестицій							
Активне створення спеціальних економічних зон							
Розвиток системи освіти та підготовки висококваліфікованих кадрів							
Активізація заходів для трансферу технологій із закордону							
Спрощення системи адміністрування податків							
Зниження / оптимізація податкового навантаження на бізнес та населення							
Впровадження системи податкових пільг для ключових галузей економіки та / або інвесторів							
Збільшення ефективності / реформування системи боротьби з корупцією							
Збільшення ролі соціальної політики для підвищення добробуту громадян та якості трудових ресурсів							
Переорієнтація ресурсів з військово-промислового комплексу на інші галузі економіки							
Активний брендинг країни на світовій арені (в т. ч. розвиток туристичного потенціалу)							

Джерело: складено автором.

Компаративний аналіз зарубіжних практик повоєнної відбудови дає підстави стверджувати, що для забезпечення сталого процесу відновлення України, з одного боку, слід звернути увагу на дії, що вчинялися більшістю країн у процесі відновлення економіки, а з іншого – необхідно використовувати можливості економічного зростання, характерні саме для України.

Попри те, що в найближчій перспективі ще не можна говорити про завершення бойових дій в Україні, проте вже на цьому етапі слід розробляти майбутні сценарії відновлення та розвитку економіки та проводити роботу з формування планувальних і стратегічних документів щодо відновлення країни.

Формування концептуального бачення повоєнного економічного розвитку України є невід’ємною складовою процесу стратегічного планування відновлення та передумовою формування дієвої стратегії повоєнної соціально-економічної реконструкції країни [5].

З метою його формування відповідно до Указу Президента від 21 квітня 2022 року № 266/2022 [14] було утворено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, яка є консультативно-дорадчим органом при Президентові України та має на меті розроблення плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку країни.

Початок процесів планування повоєнного економічного відновлення відбувався на фоні широкої міжнародної підтримки України та ухвалення 23 червня 2022 року Євросоюзом рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі [20].

Практично одночасно з даною подією на конференції в Лугано був презентований Національний план відновлення України [16]. Документ містить загальну візійну спрямованість, мету, принципи, очікувані результати впровадження та сформований у вигляді переліку Національних програм досягнення ключових результатів післявоєнного відновлення та розвитку України, поділених на проєктній основі за окремими заходами. Водночас Національною радою з відновлення України від наслідків війни було розроблено проєкт Плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України [15]. Він містить перелік пропозицій та стратегічних ініціатив за 24 розділами, реалізація яких є необхідною для ефективної роботи та відновлення України у воєнний і післявоєнний періоди [5].

Наступним документом, який ширше відображає ключові стратегічні нарративи процесу відбудови української економіки є План відновлення України від наслідків війни. Наприкінці березня 2023 р. він був запропонований для обговорення в експертному середовищі Міністерством економіки України [1].

Документ пропонує 7 ключових реформ у сфері економіки [1]:

1. Структурна перебудова економіки через прискорений розвиток переробної промисловості та інновацій (залучення інвестицій, нарощування експорту, інтеграція у глобальні ланцюги створення доданої вартості).

2. Розквіт МСБ через дерегуляцію, зниження податкового навантаження, розширення доступу до знань, ринків, капіталу та створення комфортних умов для ведення бізнесу.

3. Реформа ринку праці через впровадження ринкових засад відносин між працівниками та роботодавцями.

4. Імплементация економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

5. Управління державною власністю: приватизація та корпоративне управління.

6. Реформа ринків, зменшення впливу монополій та деолігархізація економіки.

7. Реформа правоохоронних органів у сфері запобігання економічним злочинам.

Проте, попри наявність декількох варіантів документів, спрямованих на вирішення проблем післявоєнного відновлення України, обов'язковий елемент стратегічного планування становить необхідність концептуального бачення процесу. Такий підхід дасть змогу не лише визначити способи досягнення стратегічних цілей, встановити та чітко прописати багаторівневі механізми перетворення соціально-економічної системи країни у процесі післявоєнного відновлення, а й допоможе всім потенційним стейкхолдерам процесу оцінити власні можливості та визначитися з інвестиційними позиціями. Нинішні процеси планування економічного відновлення недостатньо чітко окреслюють кінцеві результати післявоєнного відновлення національної економіки. Необхідно визначити цільові орієнтири відновлення економіки, оскільки наразі не є зрозумілим мультиплікативний ефект. До того ж інформація за розділами різних документів не уніфікована за формою подання та структурою, що не лише ускладнює її сприйняття, а й знижує практичну цінність з погляду формування стратегічної візії процесу економічного відновлення[5]. Ці недоліки можливо подолати шляхом встановлення ключових характеристик майбутньої економічної моделі країни як стратегічних цілей повоєнного відновлення, поклавши в основу формування напрямів відновлення економіки України від наслідків війни.

Міністерство економіки України із залученням провідних вітчизняних експертів наразі опрацьовує паралельно із Планом відновлення України від наслідків війни новий документ, елементи якого мають закласти концептуальні підходи повоєнної відбудови економіки України та встановити засади побудови Стратегії повоєнного відновлення та розвитку України, Плану відновлення економіки України, а також заходів із реалізації цих документів [5].

У цьому процесі врахування історичного досвіду економічного відновлення країн, що постраждали від війни, є надзвичайно важливим у контексті формування стратегічних підходів до відновлення економіки, які використовувалися більшістю із розглянутих у цій публікації країн під час реконструкції економіки в повоєнний період.

На основі розглянутого досвіду та з урахуванням поточних українських реалій пропонується наступний перелік стратегічних орієнтирів повоєнного економічного відновлення для України:

1. Визначення та розвиток пріоритетних галузей економіки з акцентом на розвиток інновацій та високотехнологічних галузей. У процесі повоєнної економічної розбудови для більшості країн завжди поставало питання визначення ключових галузей, які відіграватимуть вирішальну роль для подальшого розвитку національного господарства та завоювання власних позицій на світових ринках. Практика показує, що підтримка власної науково-дослідної та активізація наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності разом із забезпеченням трансферу технологій до країни значно підвищує шанси не тільки до швидкого нарощення доданої вартості у національному господарстві, а й забезпечує високу конкурентоспроможність в рамках глобальної економіки. При цьому держава має відігравати значну роль у стимулюванні інноваційної діяльності та створенні мотивації до фінансової підтримки малого і середнього інноваційного бізнесу. До прикладу, у Німеччині та Японії результативною для повоєнного відновлення та модернізації економіки стала активна державна підтримка ключових високотехнологічних галузей [5]. Україна вже у період до повномасштабного вторгнення створювала передумови до розвитку високотехнологічного сектору: широка підтримка інновацій та стартапів з боку Міністерства цифрової трансформації України, підтримка ІТ-сектору, стрімка цифровізація державних послуг (створення порталу «Дія»). Крім того, розвиток військових та оборонних технологій під час повномасштабного вторгнення та наявність досвіду у секторах авіабудування, ракетно-космічного машинобудування можуть стати базою для розроблення комплексного плану підтримки наукових досліджень і розробок у галузях та на підприємствах. Слід зазначити, що ключові галузі економіки мають бути визначені вже на етапах стратегування та планування.

2. Експортна орієнтованість національної економіки. Активне сприяння розвитку експорту (насамперед продукції ключових галузей економіки) є і буде вкрай важливим завданням для Української економіки у повоєнний період, враховуючи процеси імплементації економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, що тривають наразі, а також старт переговорного процесу про вступ України до Євросоюзу [18]. При цьому головною передумовою для зміцнення експортних позицій є підтримка пріоритетних та конкурентоспроможних галузей економіки (з високою доданою вартістю). Досвід європейських країн у повоєнний період показав, що відновлення промислового виробництва сприяло їх залученню до економічних інтеграційних процесів та лібералізації зовнішньоторговельної політики через зниження митно-тарифних бар'єрів, укладання багатосторонніх торговельних угод, підписання договорів про режими найбільшого сприяння. Цьому, безперечно, сприяв План Маршалла як механізм залучення Європи до міжнародних інтеграційних процесів [5].

3. Забезпечення сталої інвестиційної привабливості. Відновлення української економіки після руйнувань, яких завдало повномасштабне російське вторгнення, потребуватиме, крім зовнішньої фінансової допомоги, залучення значного обсягу приватних коштів внутрішніх і зовнішніх інвесторів. Досвід різних країн показує важливість іноземних інвестицій для повоєнної відбудови і трансформації структури економіки. Євроінтеграційні перспективи для України у вигляді надання статусу кандидата у члени ЄС та початок переговорів про вступ України до Євросоюзу сприятимуть надходженню інвестицій для відбудови економіки після завершення війни. Проте для пришвидшення відновлення економіки та здійснення її ефективної реструктуризації слід визначити залучення інвестицій одним із пріоритетів повоєнного економічного відновлення на довгострокову перспективу. Враховуючи досвід інших країн, пріоритетними сферами для залучення прямих іноземних інвестицій слід обрати потенційно вигідні для посилення національного експорту інноваційні та високотехнологічні галузі, які традиційно є привабливими для іноземних інвесторів за умови належного інвестиційного клімату та наявності відповідних реформ (у випадку України: створення спеціальних економічних зон, узгодження національного законодавства з європейським, унеможливлення корупції в органах державного управління, створення системи страхування воєнно-політичних ризиків та ін.).

4. Створення сприятливого підприємницького середовища. Даний стратегічний пріоритет має передбачати всебічне спрощення умов для створення та ведення бізнесу з акцентом на малі та середні підприємства, функціонування яких є головною передумовою для формування та розвитку середнього класу у суспільстві як фактору забезпечення соціально-економічного балансу та політичної стабільності. Важливу роль у даному процесі відіграє вдосконалення податкової системи через спрощення системи адміністрування податків, оптимізації податкового навантаження, впровадження систем податкових пільг для ключових галузей економіки та інвесторів. Підтримка підприємців дозволить полегшити довгострокові процеси повоєнного відновлення та запустити інноваційну модернізацію національної економіки, зокрема за рахунок раціонального залучення для відбудови значних обсягів прямих інвестицій та міжнародної технічної допомоги. Прозорі механізми взаємодії влади і бізнесу відіграватимуть не останню роль в рамках реалізації даного стратегічного пріоритету.

5. Невідкладне відновлення та постійний розвиток інфраструктури національного господарства. Відновлення, реконструкція та розбудова об'єктів економічної, соціальної, транспортної та житлової інфраструктури має стати одним із пріоритетів відновлення української економіки, оскільки це суттєво полегшить процеси залучення фінансування від міжнародних донорів та інвесторів, а також створить передумови до заохочення громадян України повернутися із-за кордону, у тому числі і для подальшої відбудови

своїх громад. Відновлення інфраструктури національного господарства має відбуватися за принципом «краще, ніж було» із застосуванням сучасних підходів просторового планування, використання новітніх технологій та енергоощадних матеріалів, прокладанням нових інженерних і транспортних мереж [5]. Важливу роль у цьому процесі має відігравати розробка якісних планувальних документів на регіональному та місцевому рівнях (програм комплексного відновлення, планів відновлення та розвитку).

6. Створення ефективної системи підготовки висококваліфікованих кадрів. Реалізація даного пріоритету набуває неабиякої важливості для процесів розвитку галузей економіки із високою доданою вартістю, які вимагають залучення добре підготовленого людського капіталу, знань та нових технологій. Україна має можливості для швидкого відновлення, зростання продуктивності праці та розвитку економіки, заснованої на знаннях. Проте у короткостроковій та довгостроковій перспективах держава має сприяти здійсненню інвестицій у навчання та наукові дослідження, реалізації довгострокових програм у сферах початкового навчання, вищої освіти та навчання протягом життя (різноманітних програм підвищення компетентностей). Визначальну роль для розвитку науково-технічних галузей мають також відігравати такі інструменти, як укладення угод між університетами, науково-дослідними установами та бізнесом з метою широкого впровадження інновацій, сучасних технологій і новітніх розробок у сферу виробництва [5]. Розгляд історичного досвіду повоєнного відновлення економік країн тільки підтверджує важливість даного стратегічного пріоритету.

Висновки і пропозиції. Зарубіжний досвід повоєнного економічного відновлення є вкрай актуальним для України та має бути розсудливо врахований з метою реалізації шансу на розбудову потужної економіки на сучасній інноваційно-технологічній основі. Компаративний аналіз зарубіжних практик повоєнної відбудови дає підстави стверджувати, що для забезпечення сталого процесу відновлення Україні, з одного боку, слід звернути увагу на дії, що вчинялися більшістю країн у процесі відновлення економіки, а з іншого – необхідно використовувати можливості економічного зростання, характерні саме для України.

Незважаючи на те, що у найближчій перспективі ще не можна говорити про завершення бойових дій в Україні, проте вже на даному етапі слід розробляти майбутні сценарії відновлення та розвитку економіки та проводити роботу з формування планувальних і стратегічних документів щодо відновлення країни. У цьому процесі врахування історичного досвіду економічного відновлення країн, що постраждали від війни, є надзвичайно важливим в контексті формування стратегічних підходів до відновлення економіки, які використовувалися більшістю країн під час реконструкції економіки у повоєнний період.

Стратегічними пріоритетами побудови повоєнної моделі економічного розвитку України мають стати такі, які гарантують дієвість економіки та її спроможність конкурувати в європейському економічному просторі. На основі розглянутого досвіду та з урахуванням поточних українських реалій пропонується такий перелік стратегічних орієнтирів повоєнного економічного відновлення для України:

- Визначення та розвиток пріоритетних галузей економіки з акцентом на розвиток інновацій та високотехнологічних галузей.
- Експортна орієнтованість національної економіки.
- Забезпечення сталої інвестиційної привабливості.
- Створення сприятливого підприємницького середовища.
- Невідкладне відновлення та постійний розвиток інфраструктури національного господарства.
- Створення ефективної системи підготовки висококваліфікованих кадрів.

При цьому слід враховувати вплив на формування характеристик повоєнної економічної моделі розвитку України наступних факторів: необхідність імплементації Угоди про асоціацію ЄС; прийняті цілі сталого розвитку України на період до 2030 року; наявні можливості цифровізації економіки країни; глобальна необхідність орієнтації на зелений курс; врахування довготривалих кібербезпекових та технологічних загроз у зв'язку із сучасною військово-політичною ситуацією.

Список використаних джерел

1. 24 березня 2023 року відбулися слухання в Комітеті на тему: «План відновлення України від наслідків війни». Комітет Верховної Ради України з питань економічного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://komprompol.rada.gov.ua/documents/evenkom9skl/sluhan_kom_9skl/74405.html.
2. Clausewitz Carl. On War. Princeton. – New Jersey : Princeton University Press, 1989. – 732 p.
3. Агресія військова. Електронна версія «Великої української енциклопедії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vue.gov.ua/Агресія_військова.
4. Бородіна О. А. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України / О. А. Бородіна, В. І. Ляшенко // Вісник економічної науки України. – 2022. – № 1. – С. 121–134.
5. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи: міжнародна колективна монографія / редкол.: В. В. Небрат та ін. – Київ : НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», 2023. – 571 с.
6. Війна та збройний конфлікт – одне й те ж? [Електронний ресурс] / Національний комітет Товариства Червоного Хреста України. – Режим доступу: <https://redcross.org.ua/news/2023/02/45317/>.
7. Війна [Електронний ресурс] // Велика українська енциклопедія. – Режим доступу: <https://vue.gov.ua/Війна>.
8. Гібридна війна [Електронний ресурс] // Велика українська енциклопедія. – Режим доступу: https://vue.gov.ua/Гібридна_війна.

9. Демахіна Т. Як «Made in Japan» стало символом якості: 14 принципів Демінга [Електронний ресурс] / Т. Демахіна // Laba. – Режим доступу: <https://laba.ua/blog/3214-kak-made-in-japan-stalo-simvolom-kachestva-14-principov-deminga>.

10. Дука А. П. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України [Електронний ресурс] / А. П. Дука, Г. В. Старченко // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. – 2022. – № 6. – Режим доступу: <https://reicst.com.ua/rmt/article/view/2022-6-03-06/2022-6-03-06>.

11. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України / С. В. Іванов // Економіка України. – 2019. – № 1. – С. 75–89.

12. Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 27 квітня 2023 р.) / ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. – Київ, 2023. – 125 с.

13. Охріменко О. Повоєнна відбудова України: потенціал та стратегія перетворень [Електронний ресурс] / О. Охріменко, Р. Попов // Економіка та суспільство. – 2022. – № 45. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1913/1841>.

14. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>.

15. План відновлення України [Електронний ресурс] // Ukraine Recovery Conference. – Режим доступу: <https://ua.unc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>.

16. План відновлення України. Відновлення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://recovery.gov.ua/>.

17. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 р. № 164. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

18. Рада ЄС підтвердила початок переговорів про вступ до Євросоюзу з Україною і Молдовою [Електронний ресурс] // Суспільне новини. – Режим доступу: <https://suspilne.media/773563-rada-es-pidtvverdila-pocatok-peregovoriv-pro-vstup-do-evrosouzu-z-ukrainou-i-moldovou/>.

19. Серьогіна Д. Світовий досвід повоєнного економічного відновлення територій [Електронний ресурс] / Д. Серьогіна, Г. Базецька, Г. Жовтяк // Економіка та суспільство. 2023. № 48. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2224/2147>.

20. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>.

References

1. 24 bereznya 2023 roku vidbulysya slukhannya v Komiteti na temu: «Plan vidnovlennya Ukrayiny vid naslidkiv viyny» [On March 24, 2023, hearings were held in the Committee on the topic: "Plan for the recovery of Ukraine from the consequences of the war"]. Komitet Verkhovnoyi Rady Ukrayiny z pytan' ekonomichnoho rozvytku [Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Economic Development]. (2023). https://komprompol.rada.gov.ua/documents/evenkom9skl/sluhan_kom_9skl/74405.html.

2. Clausewitz Carl. (1989). On War. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

3. Ahresiya viyskova [Military aggression]. (n.d.). Velyka ukrainska entsyklopediia [Great Ukrainian Encyclopedia]. https://vue.gov.ua/Агресія_військова.

4. Borodina, O.A., Lyashenko, V.I. (2022). Povoienne vidnovlennia ekonomiky: svitovyi dosvid ta sprobа yoho adaptatsii dlia Ukrainy [Postwar recovery of the economy: world experience and attempt to adapt it for Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny – Herald of economic science of Ukraine*, (1), 121–134.

5. Nebrat, V.V. (Ed.). (2023). *Vidbudova dlia rozvytku: zarubizhnyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy [Recovery for development: foreign experience and Ukrainian perspectives]*. National Academy of Sciences of Ukraine, State University of Economics and prognostication of the National Academy of Sciences of Ukraine.

6. Natsionalnyi komitet Tovarystva Chervonoho Khresta Ukrayiny [National Committee of the Red Cross Society of Ukraine]. (2023). Viina ta zbroynnyy konflikt – odne y te zh? [Are war and armed conflict the same thing?]. <https://redcross.org.ua/news/2023/02/45317>.

7. Viyna [War]. (n.d.). Velyka ukrainska entsyklopediia [Great Ukrainian Encyclopedia]. <https://vue.gov.ua/Війна>.

8. Hibrydna viyna [Hybrid war]. (n.d.). Velyka ukrainska entsyklopediia [Great Ukrainian Encyclopedia]. https://vue.gov.ua/Гібридна_війна.

9. Demakhina T. (2022). Yak «Made in Japan» stalo symvolom yakosti: 14 pryntsyviv Deminha [How "Made in Japan" became a symbol of quality: 14 principles of Deming]. *Laba*. <https://laba.ua/blog/3214-kak-made-in-japan-stalo-simvolom-kachestva-14-principov-deminga>.

10. Duka, A.P., Starchenko, G.V. (2022). Svitovyy dosvid povoyennoho vidnovlennya ekonomiky: uroky dlya Ukrainy [World experience of post-war economic recovery: lessons for Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsiy. Seriya: ekonomika ta upravlinnya – Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*, (6). <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-6-03-06/2022-6-03-06>.

11. Ivanov, S.V. (2019). Ekonomichne vidnovlennya i rozvytok krayin pislya zbroynykh konfliktiv ta voyen: nevtracheni mozhlyvosti dlya Ukrainy [Economic recovery and development of countries after armed conflicts and wars: unlost opportunities for Ukraine]. *Ekonomika Ukrayiny – Economy of Ukraine*, (1), 75–89.

12. Mizhnarodnyy istorychnyy dosvid povoyennoyi rekonstruktsiyi ekonomiky: uroky dlya Ukrainy: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia [International historical experience of post-war economic recovery: lessons for Ukraine: International scientific and practical conference]. (2023). State University of Economics and prognostication of the National Academy of Sciences of Ukraine", Institute of Higher Education of National Academy of Sciences of Ukraine).

13. Okhrimenko, O., Popov, R. (2022). Povoyenna vidbudova Ukrainy: potentsial ta stra-tehiya peretvoren [Post-war recovery of Ukraine: potential and strategy of transformations]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (45). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1913/1841>.

14. Pytannia Natsionalnoi rady z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny [Issues of the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War], Decree of the President of Ukraine No. 266/202 (dated 21.04.2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>.

15. Plan vidnovlennya Ukrainy [Ukraine recovery plan]. Ukraine Recovery Conference. (2022). <https://ua.unc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini>.

16. Plan vidnovlennya Ukrainy [Ukraine recovery plan]. Vidnovlennya Ukrainy [Recovery of Ukraine]. (n.d.). <https://recovery.gov.ua>.

17. Pro zatverdzhennya Instruktsiyi pro poryadok vykonannya norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava u Zbroynykh Sylakh Ukrainy [On the approval of the Instruction on the procedure for implementing international humanitarian law norms in the Armed Forces of

Ukraine], Order of the Ministry of Defense of Ukraine No. 164 (dated March 23, 2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>.

18. Suspilne novyny [Public news]. (2024). *Rada EU pidtverdyla pochatok perehovoriv pro vstup do Yevrosoyuzu z Uk-rayinoyu i Moldovoyu [The EU Council confirmed the beginning of negotiations with Ukraine and Moldova on joining the European Union]*. <https://suspilne.media/773563-rada-es-pidtverdila-pocatok-peregovoriv-pro-vstup-do-ev-rosouzu-z-ukrainou-i-moldovou>.

19. Seryohina, D., Bazetska, G., Zhovtyak, G. (2023). Svitovyy dosvid povoyennoho ekono-michnoho vidnovlennya terytoriy [World experience of post-war economic recovery of territories]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (48). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2224/2147>.

20. Uryadovyy portal [Government portal]. (n.d.). *Ukrayina otrymala status kandydata na chlenstvo v EU [Ukraine received the status of a candidate for EU membership]*. <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes>.

Отримано 21.06.2024

UDC 355.01-021.68(477)

Maksym Koriavets

Master of Economics,

Post Graduate Student of the Department of Economics, Accounting and Taxation

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: maksym.koriavets@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0004-1298-4227>

ResearcherID: [LFU-3995-2024](https://orcid.org/0009-0004-1298-4227)

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF POST-WAR ECONOMIC RECOVERY: SEARCH OF STRATEGIC APPROACHES FOR UKRAINE

Russian aggression has the largest negative impact on the national economy in the entire history of Ukraine and created real prerequisites for a long-term negative impact on the further development of the state. The high risks of a deep post-war recession require developing future scenarios for the recovery and development of the national economy at the current stage, basing on high-quality and realistic strategizing, which will allow the economy to be put into recovery mode.

In this context, consideration of historical experience of economic recovery in war-affected countries is extremely important in the view of forming strategic approaches to economic renovation.

The article is devoted to: the study of various models of post-war economic recovery based on the historical experience of other countries and ways of taking them into account in the process of strategic planning of Ukrainian economic recovery; the formation of proposals on strategic benchmarks for recovery and development of Ukrainian economy.

A comparative analysis of foreign practices of post-war reconstruction gives reasons to assert that the main attention should be paid to the actions taken by most countries in the process of economic recovery in order to model the sustainable process of Ukraine recovery, and it is also necessary to use the opportunities for economic growth specific to Ukraine. Future scenarios of economic recovery and development should be developed and work on the elaboration of recovery planning and strategic documents should be carried out even at this stage.

Strategic priorities of building a post-war model of economic development for Ukraine should be those that guarantee the effectiveness of the economy and its ability to compete within European economic space. The following strategic benchmarks for post-war economic recovery of Ukraine are proposed by this study basing on world experience and taking into account current Ukrainian realities:

- Determining and developing the economy priority sectors with an emphasis on innovations and high-tech industries.*

- *Export orientation of the national economy.*
- *Ensuring sustainable investment attractiveness.*
- *Creating a favorable business environment.*
- *Urgent restoration and continuous development of the infrastructure for the national economy.*
- *Creating the effective system of training highly qualified personnel and specialists.*

At the same time, the following factors should be taken into account when forming the characteristics of the post-war economic development model of Ukraine: the need to implement the EU Association Agreement; adopted goals of sustainable development of Ukraine for the period until 2030; available opportunities for digitalization of the country's economy; the global need to focus on the green course; long-term cyber security and technological threats connected with current military and political situation.

The results of the study can be used to create a model of post-war economic recovery for Ukraine in order to use it in the process of strategic planning for the reconstruction of Ukraine's economy.

Keywords: *post-war recovery experience; economic growth; key sectors of development; national renovation strategy; development of science and innovations; high-tech industries; investment attractiveness; business environment; infrastructure development; highly qualified personnel; benchmarks for economic recovery; models of economic development; international aid.*

Table: 1. References: 20.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-58-68](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-58-68)

УДК 001.895:004]:378.147(477)

JEL Classification: I230, I220; O31

Артур Віталійович Жаворонок

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Чернівці, Україна)
E-mail: artur.zhavoronok@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-9274-8240>

Олександр Павлович Попело

аспірант кафедри менеджменту та адміністрування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: alexandr.popelo@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-5343-6439>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню сучасних тенденцій впровадження інноваційних цифрових технологій у діяльність закладів вищої освіти України. Встановлено, що завдяки цифровим технологіям здобувачі вищої освіти отримують знання та навички, використовуючи різноманітні інноваційні інструменти, що забезпечують ефективне засвоєння матеріалу. Розглянуто напрямки використання цифрових технологій закладами вищої освіти, а саме: цифровізація управлінської діяльності; цифровізація освітнього процесу; цифровізація наукової діяльності; залучення стейкхолдерів до цифровізації освітньої діяльності. Особливу увагу приділено ролі цифровізації освітнього процесу в умовах воєнного стану, зроблено акцент на прикордонних університетах. Для виявлення тенденцій впливу воєнних дій на роботу ЗВО конкретної території, всі ЗВО було поділено на три групи: ЗВО, які знаходяться в областях, що входять до зони бойових дій; областях, які наближені до зони бойових дій; областях, які знаходяться в північно-західній частині території України. На основі даних щодо вступу до ЗВО впродовж 2021–2024 років зроблено висновки про те, що використання цифрових технологій в організації навчання досягло свого успіху, ЗВО прифронтових територій налагодили повноцінний освітній процес та відповідно не втратили своїх вступників.

Ключові слова: сталий розвиток; цифровізація; цифрова трансформація вищої освіти; заклади вищої освіти; прикордонні університети.

Табл.: 1. Рис.: 1. Бібл.: 18.

Постановка проблеми. Реалізація принципів сталого розвитку постійно трансформується в часовому горизонті, з'являються нові сфери та виникають нові учасники. Наразі часовим горизонтом є 2030 рік, а сфера вищої освіти є доволі новим учасником. Ключові аспекти сталого розвитку вищої освіти відображені в Education for sustainable development in the framework of the 2030 Agenda for Sustainable Development [1].

Принципи сталого розвитку вимагають від закладів вищої освіти не лише того, щоб студенти набували знань і навичок, необхідних для сприяння сталому розвитку, але й самі ЗВО набувають статусу суб'єктів сталого розвитку. Університети не можуть бути простими послідовниками соціальних змін, а мають взяти ініціативу та ввести зміни в таких сферах, як розвиток мислення, орієнтованого на майбутнє; формування інноваційно спрямованої особистості, яка здатна до самоосвіти та креативного мислення; впровадження

інновацій; розвиток наукоємних сфер економіки; боротьба з кліматичними проблемами, бідністю та забезпечення гендерної рівності. Тобто ключовим завданням вищої освіти є становлення динамічної концепції вищої освіти в інтересах сталого розвитку. За останні роки пандемія, війна порушили повсякденне життя та освітню систему України. Ці порушення призвели до змін в освітньому процесі, необхідності організувати навчання для українців, які виїхали до сусідніх країн або переміщені в межах власної країни, і навіть закриття закладів вищої освіти. За таких умов використання цифрових технологій у процесі навчання стало практично альтернативою традиційному очному навчанню, особливо у прикордонних університетах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Після пандемії і у воєнний період, який нині триває, з'явилися дослідження і публікації, які висвітлюють сучасні тенденції та вектори цифрової трансформації вищої освіти. Б. Деміда та інші розглядають поняття «цифровізація» як перетворення інформації в цифру й водночас поведінкову, управлінську, інфраструктурну, культурну складові змісту освіти [2]. Інші дослідники підкреслюють вплив пандемії COVID-19 на освіту та швидку адаптацію цифрових технологій для забезпечення освітнього процесу. Так, Н. Polianovskyi та інші [3] досліджують цифрову та технологічну підтримку дистанційного навчання в українських університетах під час пандемії. Jessica B. Back [4], С. Козловський [5] аналізують функціонування лабораторій під час глобального локдауну через COVID-19 у 2020 році. N. Dietrich та інші [6] вивчають успіхи та невдачі дистанційного навчання в галузі хімії під час пандемії.

З іншого боку, важливими є дослідження А. Скрипник [7] та С. Козловського [8] щодо цифрової компетентності населення для забезпечення економічного зростання та виконання принципів сталого розвитку. Багато науковців досліджують можливості та компоненти цифрового навчального середовища в українських університетах та їхній вплив на компетентність студентів і викладачів. О. Кузьмінська [9] окреслює університетське цифрове навчальне середовище з його подальшою інтеграцією в глобальне цифрове середовище. В. Ху-давердієва [10], Т. Вдовичин [11] зосереджуються на цифрових інструментах для організації освітнього процесу в університетах під час війни.

Крім того, дуже важливо проаналізувати досягнення українських університетів, які використовують цифрові технології навчання для підтримки якості освіти (В. Козюк [12]). В. Сухонос [13], аналізуючи необхідність цифровізації освіти, виділяє можливості переходу на новий рівень вітчизняної освіти. Ці дослідження ілюструють важливість цифрових компетентностей в освіті, а також стратегії їхнього розвитку та ефективного використання для забезпечення виконання принципів сталого розвитку у сфері вищої освіти.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Загалом вирішення проблем та можливостей цифрової трансформації в українській системі вищої освіти в умовах війни є дуже важливим, а подальші дослідження потребують вивчення впливу цифрових технологій на освітній процес.

Мета статті. Метою статті є аналіз напрямів використання цифрових технологій у закладах вищої освіти, які активно впроваджують цифрові інновації під час війни, зокрема зосередившись на їхньому впливі на якість освітнього процесу в українських прикордонних університетах.

Виклад основного матеріалу. З моменту проголошення Генеральною Асамблеєю ООН 25 вересня 2015 року резолюції про глобальні цілі сталого розвитку в Україні сформувалася певна сукупність досліджень, присвячених цій проблемі. Національна парадигма сталого розвитку України трактує сталий розвиток суспільства як: «безперервний освітній процес, включаючи розширення знань, формування спеціальних навиків, життєвих позицій і цінностей щодо здорового способу життя в гармонії з природою» [14; 15].

Тривала війна в Україні спричиняє необхідність адаптації освітнього процесу до нових викликів. Заклади вищої освіти, особливо прикордонні університети, постають перед труднощами, зокрема обмежений доступ до ресурсів, пошкоджена інфраструктура, неможливість забезпечити постійний освітній процес, перебування частини студентів на непідконтрольній території, виїзд студентів закордон або переселення на території інших областей, зменшення кількості вступників тощо. Тому цифрова трансформація у сфері вищої освіти має потенційні переваги та підвищить доступність, гнучкість освітнього процесу та інновації, що забезпечить виконання принципів сталого розвитку в умовах війни та повоєнний період.

Крім того, у Концепції цифрової трансформації освіти й науки на період до 2026 року [16] та у Плані відновлення України, який презентований на Міжнародній конференції Швейцарії [17] зазначено про потребу набуття здобувачами вищої освіти високого рівня цифрових компетентностей і володіння новітніми технологіями. Відповідно до Концепції, цифрова трансформація у сфері освіти й науки – це «комплексна робота над побудовою екосистеми цифрових рішень у сфері освіти та науки, включно зі створенням безпечного електронного освітнього середовища, забезпеченням необхідної цифрової інфраструктури закладів та установ освіти й науки, підвищення рівня цифрової компетентності, цифровою трансформацією процесів та послуг, а також автоматизацією збору й аналізу даних» [16]. Іншими словами, цифрова трансформація освіти, або цифровізація освіти – це процес впровадження цифрових інноваційних технологій у всі аспекти освітнього процесу: навчання, оцінювання успішності студентів, організація роботи викладачів, здійснення наукових досліджень тощо.

Тому реалізація принципів сталого розвитку, політика цифрової трансформації освіти й науки, нові виклики вищої освіти, які пов'язані з війною, що триває, спричиняють необхідність модернізації системи вищої освіти шляхом впровадження цифрових інновацій та просування цифрових технологій в освітньому процесі.

Визначимо компоненти цифровізації вищої освіти для українських університетів (рис. 1).

Рис. 1. Складові компоненти цифрової трансформації вищої освіти в Україні

Джерело: розроблено авторами.

Відповідно, основними складовими цифровізації вищої освіти для українських університетів є:

1. *Цифровізація управлінської діяльності* закладу вищої освіти, що включає: планування цифрової стратегії університету; реєстр нормативної бази; електронний документообіг; інтернет-маркетинг освітніх послуг; електронна бухгалтерія; електронний моніторинг всіх освітніх процесів; оцінювання доцільності реалізації цифрових інновацій; умови для віддаленого навчання здобувачів вищої освіти.

2. *Цифровізація освітнього процесу* сприяє підвищенню ефективності та спрямована на підтримку освітнього простору, який міг би охопити максимальне коло студентів, викладачів із різних країн та територій, стимулюючи обмін досвідом та циркуляції знань. Першочергово така необхідність виникла у зв'язку із поширенням карантинних обмежень, а пізніше – воєнні дії на території України, що особливо негативно позначились на освітньому процесі прикордонних університетів. Для виявлення наслідків впливу війни на забезпечення закладами вищої освіти повноцінного освітнього процесу проаналізуємо кількість поданих заяв, кількість вступників на бакалаврський освітній рівень на основі повної загальної середньої освіти на денну форму навчання за регіонами впродовж 2021–2024 років (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка поданих заяв вступників та кількості вступників
на бакалаврський освітній рівень на основі повної загальної середньої
освіти на денну форму навчання за регіонами
впродовж 2021–2024 років, од.**

Область/роки	К-сть поданих заяв вступників				К-сть вступників*			Темп росту	
	2021	2022	2023	2024	2021	2022	2024	2022 до 2021 року, %	2024 до 2022 року, %
<i>Області, які входять в зону бойових дій</i>									
Дніпропетровська	63637	41727	44141	35200	10101	12273	8800	121,5	71,7
Донецька	9882	0	0	0	1569	0	0	0,0	0,0
Запорізька	24582	12599	13242	10988	3902	3706	2747	95,0	74,1
Луганська	4580	0	0	0	727	0	0	0,0	0,0
Миколаївська	10700	4771	6348	5658	1698	1403	1414	82,6	100,8
Харківська	135719	46459	57301	42735	21543	13664	10683	63,4	78,2
Херсонська	8595	0	0	0	1364	0	0	0,0	0,0
Сумська	11117	8465	9390	7516	1765	2490	1879	141,1	75,5
Всього	114021	130422	102097	236382	42669	33536	25524	78,6	76,1
<i>Області, які наближені до зони бойових дій</i>									
Київ	380923	192055	224596	195606	60464	56487	48901	93,4	86,6
Київська	7567	5725	6991	6004	1201	1684	1501	140,2	89,1
Кіровоградська	5081	5503	6347	5523	807	1619	1380	200,7	85,3
Одеська	61102	34045	36367	34907	9699	10013	8726	103,2	87,2
Полтавська	14381	13771	15958	16068	2283	4050	4017	177,4	99,2
Черкаська	14174	11453	12734	11127	2250	3369	2781	149,7	82,6
Чернігівська	9970	7019	7975	6129	1583	2064	1532	130,4	74,2
Всього	493198	269571	310968	275364	78285	79286	68841	101,3	86,8
<i>Області, які розміщені на північно-західній частині території України</i>									
Вінницька	28081	18834	22367	20504	4457	5539	5126	124,3	92,5
Волинська	17474	15694	19735	19128	2774	4616	4782	166,4	103,6
Житомирська	18345	11744	12434	10945	2912	3454	2736	118,6	79,2
Закарпатська	13363	11668	12011	9857	2121	3432	2464	161,8	71,8
Івано-Франківська	27006	19344	22501	20743	4287	5689	5185	132,7	91,1
Львівська	124443	80968	97242	87224	19753	23814	21806	120,6	91,6
Рівненська	15298	12032	15079	13735	2428	3539	3433	145,7	97,0
Тернопільська	20092	16836	18995	15689	3189	4952	3922	155,3	79,2
Хмельницька	14913	11879	13776	11262	2367	3494	2815,5	147,6	80,6
Чернівецька	15570	11935	14402	13932	2471	3510	3483	142,0	99,2
Всього	294585	210934	248542	223019	46760	62039	55754	132,7	90,0
Всього заяв	997008	552975	642553	586618	158255	162640	146655	102,8	90,2
Всього вступників	158808	160593	176850	145997	x	x	x	101,1	90,9
К-сть заяв на одного вступника	6,3	3,4	3,6	4,0	x	x	x	x	x

Примітка. Кількість вступників визначена шляхом ділення кількості поданих заяв на середню по Україні кількість заяв на одного вступника.

Джерело: [18].

Для виявлення тенденцій впливу воєнних дій на роботу ЗВО конкретної території всі ЗВО поділені на три частини: ЗВО, які знаходяться в областях, що входять до зони бойових дій; областях, які наближені до зони бойових дій; областях, які знаходяться в північно-західній частині території України.

Аналізуючи тенденції даних щодо кількості поданих заяв, кількості вступників на бакалаврський освітній рівень на основі повної загальної середньої освіти на денну форму навчання за регіонами впродовж 2021–2024 років можна зробити певні висновки.

Кількість вступників зростала протягом 2021–2023 років, у 2024 році кількість вступників впала нижче 2021 року, однак це падіння характерно для ЗВО всієї України.

Попри приріст вступників по Україні у 2022 році (101,1 %), ЗВО, які знаходяться в областях, що входять в зону бойових дій, отримали вступників на 78,6 % порівняно із 2021 роком. Однак таке зменшення більшою мірою спричинене тим, що у Луганській, Донецькій та Херсонській областях не здійснювався набір студентів. Значне зменшення кількості вступників характерно для Харківської області через окупацію на той час частини її території. В інших областях цієї категорії не характерне зменшення кількості вступників за перший рік війни. У 2024 році зменшення кількості вступників відбулось на фоні загального їх скорочення по Україні (до 76,1 % порівняно із 2022 роком).

Динаміка вступників у ЗВО, які знадяться на території областей, що наближені до зони бойових дій, найповніше відображає тенденцію по Україні: приріст вступників у 2022 році (101,3 %) та зменшення у 2024 році (86,3 %) проти 2022 року. На це вплинули такі чинники: ці області мають найбільшу питому вагу вступників, що формує загальні тенденції забезпечення повноцінного освітнього процесу попри воєнні дії.

У 2022 році у ЗВО, які розміщені в областях, що знаходяться у північно-західній частині території України, зросла кількість вступників до 132,7 %, причому приріст характерний для всіх областей і є значно більшим, ніж у середньому по Україні (101,1 %), що свідчить про вступ певної частини студентів з областей, що входять до зони бойових дій, через активну стадію війни. Проте вже у 2024 році спостерігається зниження кількості вступників по цих областях.

Отже, на основі аналізу даних щодо кількості вступників до ЗВО можна зробити висновок, що цифрова трансформація освітнього процесу, розпочата за часів пандемії коронавірусу, дала змогу закладам вищої освіти, особливо прикордонним, забезпечити повноцінний освітній процес, що, у свою чергу, запобігло масовому відпливу вступників. Також позитивним наслідком цифровізації та інформатизації вищої освіти стало значне зменшення кількості поданих заяв на одного вступника впродовж 2022–2024 років через більшу проінформованість вступників, насиченість сайтів ЗВО про освітні програми та їх можливості.

Напрями впровадження цифрових інновацій в освітній процес охоплюють такі складові, як інфраструктура, цифрове обладнання та інструменти, розвиток цифрового потенціалу, компетентний персонал, високоякісний освітній контент. Деякі з них сприяють налагодженню віддаленої комунікації, що вкрай необхідно на час війни, що триває, і особливо для прифронтових університетів. До прикладу, для організації спілкування користуються такими сервісами Google Meet, Zoom, Google Hangouts, Microsoft Teams, Skype, що дозволяють проводити віддалені зустрічі з одним або декількома учасниками, спільно працювати над документами.

Ресурси для створення завдань чи універсальні платформи, на базі яких є все необхідне для організації освітнього процесу, зокрема Moodle. Вони дають змогу викладачам та здобувачам освіти ефективно комунікувати та виконувати завдання онлайн.

Важливим є використання в освітньому процесі сучасних цифрових технологій, зокрема: мобільне навчання, штучний інтелект, блокчейн і криптовалюти, машинне навчання, хмарні технології, чат-боти та віртуальні помічники, захист даних та протидія кіберзлочинності тощо.

Нині це забезпечує онлайн-навчання та спілкування в разі географічного віддалення учасників освітнього процесу. Однак такі технології використовуються і під час офлайн-навчання та забезпечують швидку, наочну комунікацію, менш затратну, цікавішу та ефективнішу організацію освітнього процесу.

3. *Цифровізація наукової діяльності* дозволяє інтегрувати таку діяльність ЗВО у світовий, європейський дослідницький простір. На сьогодні поширеними напрямками цифровізації наукової діяльності українських ЗВО є перевірка кваліфікаційних робіт, наукових досліджень на дотримання принципів академічної доброчесності, формування бази даних кваліфікаційних робіт з вільним доступом, доступ до наукометричних баз даних, проведення е-конференцій, цифрові бібліотеки, електронні наукові журнали. Перспективними напрямками на сьогодні є можливості участі у міждисциплінарних проектах, що зосереджуються на перспективних ідеях та інноваціях; цифровізація моніторингу впровадження результатів досліджень.

4. *Залучення стейкхолдерів до цифровізації освітньої діяльності*, а саме до розроблення та реалізації програм підвищення кваліфікації учасників освітнього процесу щодо цифрових навичок; співпраця із ІТ-компаніями з питань цифрової трансформації освіти і науки.

Висновки та пропозиції. В умовах, коли значна частина інфраструктури закладів вищої освіти України пошкоджена або зруйнована, створення цифрового освітнього середовища допомагає забезпечити безперервну, якісну, інклюзивну вищу освіту незалежно від місця перебування учасників освітнього процесу. Крім того, освітній процес з використанням цифрових технологій дозволяє: ефективно застосовувати принцип наочності навчання; якісно формувати індивідуальну освітню траєкторію; надає можливість

вільного доступу всім учасникам освітнього процесу до освітньої інформації та її швидкого оновлення; побудувати освітній процес відповідний до розвитку сучасних цифрових технологій.

Важливим аспектом цифрової трансформації освітнього процесу є постійне функціонування, вдосконалення та розвиток усієї цифрової інфраструктури університету. Одним із центральних завдань цифровізації вищої освіти є формування відповідних компетентностей учасників освітнього процесу. Наскільки це завдання буде вирішено, настільки це стане об'єктивним індикатором результативності робіт з цифрової трансформації вищої освіти загалом.

Список використаних джерел

1. Agenda Education for sustainable development in the framework of the 2030 Agenda for Sustainable Development [Electronic resource]. – Accessed mode: <http://undocs.org/A/C.2/72/L.45>.
2. Деміда Б. Система дистанційного навчання: огляд, аналіз, вибір / Б. Деміда, С. Сагайдак, І. Копіл // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» / – 2011. – № 694. – С. 98-107.
3. Digital and technological support of distance learning at universities under COVID-19 (Case of Ukraine) / Н. Polianovskyi, Т. Zatonatska, О. Dluhopolskyi, І. Liutyi // Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala. – 2021. – № 13(4). – Pp. 595-613.
4. Shared resource laboratory operations: changes made during initial global COVID-19 lockdown of 2020 / J. B. Back, С. Н. Chadick, J. G. J. Vallejo, E. Orłowski-Oliver, R. Patel, С. E. Roe, J. Srivastava, R. V. Walker // Cytometry Part A. – 2021. – № 9(1). – Pp. 22-32.
5. Comparison and assessment of factors affecting the COVID-19 vaccination in European countries / S. Kozlovsky, D. Bilenko, M. Kuzheliev, N. Ivanyuta, V. Butenko, R. Lavrov // Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development. – 2021. – № 16(2). – Pp. 26-33.
6. Attempts, successes, and failures of distance learning in the time of COVID-19 / N. Dietrich, K. Kentheswaran, A. Ahmadi, J. Teychene, Y. Bessiere, S. Alfenore, S. Laborie, D. Bastoul, K. Loubière, Ch. Guigui, M. Sperandio, L. Barna, Paul E., С. Cabassud, A. Liné, G. Hebrard // Journal of Chemical Education. – 2020. – № 97(9). – Pp. 2448-2457.
7. Скрипник А. Б. Формування цифрової компетентності населення як шлях до економічного зростання / А. Б. Скрипник, Г. А. Клименко, І. С. Костенко // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2020. – № 78(4). С. 278- 297.
8. Системно-динамічна модель політики щодо трудових мігрантів в умовах економічного зростання під впливом COVID-19 / С. Козловський, Д. Біленко, М. Кужелев, Р. Лавров, В. Козловський, Г. Мазур, А. Таранич // Глобальний журнал екологічної науки та менеджменту. – 2020. – № 6.
9. Digital learning environment of Ukrainian universities: The main components to influence the competence of students and teachers / О. Kuzminska, М. Mazorchuk, N. Morze, О. Kobylin // Information and Communication Technologies in Education, Research, and Industrial Applications: 15th International Conference, ICTERI 2019. – Kherson, Ukraine, June 12–15, 2019.
10. Худавердієва В. Тенденції цифрової трансформації освіти в сучасних умовах / В. Худавердієва // Педагогічні науки та освіта. – 2022. – Випуск XL–XLI. – С. 102-109.
11. Вдовичин Т. Я. Цифрові інструменти Google для організації освітнього процесу педагогічного університету в кризових ситуаціях / Т. Я. Вдовичин, У. П. Когут, О. В. Сікора // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2022. – № 92(6). – С. 75-98.
12. Екологічна ефективність: етнічна фрагментація проти якості управління та сталого розвитку / В. Козюк, Ю. Гайда, О. Длугопольський, С. Козловський // Проблеми сталого розвитку. – 2020. – № 15(1). – С. 53-64.

13. Сухонос В. В. Діджиталізація освіти в Україні: зарубіжний досвід та вітчизняна перспектива впровадження / В. В. Сухонос, Ю. В. Гаруст, Я. А. Шевцов // Правові горизонти. – 2019. – Вип. 19(32). – С. 79-86.

14. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.

15. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. – Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.

16. Концепція цифрової трансформації освіти і науки на період до 2026 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/konceptsiya-cifrovoyi-transformatsiyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshtuye-do-gromadskogo-obgovorennya>.

17. План відновлення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://recovery.gov.ua>.

18. ЄДБО. Статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://info.edbo.gov.ua>.

References

1. Agenda Education for sustainable development in the framework of the 2030 Agenda for Sustainable Development. (n.d.). <http://undocs.org/A/C.2/72/L.45>.

2. Demida B., Sahaidak S. & Kopil I. (2011). Systema dystantsiinoho navchannia: ohliad, analiz, vybir [Distance learning system: review, analysis, choice]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika» – Bulletin of Lviv Polytechnic National University*, 694, 98-107.

3. Polianovskyi, H., Zatonatska, T., Dluhopolskyi, O., Liutyi, I. (2021). Digital and technological support of distance learning at universities under COVID-19 (Case of Ukraine). *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(4), 595-613.

4. Back, J. B., Chadick, C. H., Vallejo, J. G. J., Orłowski-Oliver, E., Patel, R., Roe, C. E., Srivastava, J. & Walker, R. V. (2021). Shared resource laboratory operations: changes made during initial global COVID-19 lockdown of 2020. *Cytometry Part A*, 99(1), 22-32.

5. Kozlovskyi, S., Bilenko, D., Kuzheliev, M., Ivanyuta, N., Butenko, V., Lavrov, R. (2021). Comparison and assessment of factors affecting the COVID-19 vaccination in European countries. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, 16(2), 26-33.

6. Dietrich, N., Kentheswaran, K., Ahmadi, A., Teychene, J., Bessiere, Y., Alfenore, S., Laborie, S., Bastoul, D., Loubière, K., Guigui, Ch., Sperandio, M., Barna, L., Paul, E., Cabassud, C., Liné, A., Hebrard, G. (2020). Attempts, successes, and failures of distance learning in the time of COVID-19. *Journal of Chemical Education*, 97(9), 2448-2457.

7. Skrypnyk A. B., Klimenko H. A., Kostenko I. C. (2020). Formuvannia tsyfrovoyi kompetentnosti naselennia yak shliakh do ekonomichnoho zrostannia [The formation of digital competence for the population as a way to economic growth]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools*, 78(4), 278-297.

8. Kozlovskyi, S., Bilenko, D., Kuzheliev, M., Lavrov, R., Kozlovskyi, V., Mazur, H., Taranych, A. (2020). Systemno-dynamichna model polityky shchodo trudovykh mihrantiv v umovakh ekonomichnoho zrostannia pid vplyvom COVID-19 [The system dynamic model of the labor migrant policy in economic growth affected by COVID-19]. *Hlobalnyi zhurnal ekolohichnoi nauky ta menedzhmentu – Global Journal of Environmental Science and Management*, 6 (Special Issue (Covid-19)).

9. Kuzminska, O., Mazorchuk, M., Morze, N., & Kobylin, O. (June 12–15, 2019). Digital learning environment of ukrainian universities: The main components to influence the competence of students and teachers. *Information and Communication Technologies in Education, Research, and Industrial Applications: 15th International Conference, ICTERI 2019, Kherson, Ukraine*.

10. Khudaverdieva, V. (2022). Tendentsii tsyfrovoyi transformatsii osvity v suchasnykh umovakh [Trends in digital transformation of education in modern conditions]. *Pedahohichni nauky ta osvita – Pedagogical sciences and education*, XL–XLI, 102-109.

11. Vdovychyn, T.Ya., Kohut, U.P., Sikora, O.V. (2022). Tsyfrovoyi instrumenty Google dlia orhanizatsii osvitnoho protsesu pedahohichnoho universytetu v kryzovykh sytuatsiiakh [Google digital tools for organization of the pedagogical university's educational process in crisis situations]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia – Information Technologies and Learning Tools*, 92(6), 75-98.

12. Koziuk, V., Hayda, Y., Dluhopolskyi, O., Kozlovskyi, S. (2020). Ekolohichna efektyvnist: etnichna frahmentatsiia proty yakosti upravlinnia ta staloho rozvytku [Ecological performance: Ethnic fragmentation versus governance quality and sustainable development]. *Problemy Ekorozwoju – Problems of Sustainable Development*, 15(1), 53-64.

13. Sukhonos, V.V., Harust, Yu.V., Shevtsov, Ya.A. (2019). Didzhitalizatsiia osvity v Ukraini: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniana perspektyva vprovadzhennia [Didzhitalizatsiia osvity v Ukraini: zarubizhnyi dosvid ta vitchyzniana perspektyva vprovadzhennia]. *Pravovi horyzonty – Legal horizons*, 19(32), 79-86.

14. Pro Natsionalnu stratehiu rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021], Decree of the President of Ukraine as of June 25, 2013 No. 344/2013. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.

15. Paton, B.Ye. (2012). *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy [National paradigm of sustainable development of Ukraine]*.

16. Kontseptsiiia tsyfrovoyi transformatsii osvity i nauky na period do 2026 roku [Concepts of digital transformation of education and science for the period up to 2026]. (2024). <https://www.kmu.gov.ua/news/koncepciya-cifrovoyi-transformaciyi-osviti-i-nauki-mon-zaproshuye-do-gromadskogo-obgovorennia>.

17. Plan vidnovlennia Ukrainy [Ukraine recovery plan]. (2022). <https://recovery.gov.ua>.

18. EDBO. Statistics. (2024). <https://info.edbo.gov.ua>.

Отримано 08.06.2024

UDC 001.895:004]:378.147(477)

Artur Zhavoronok

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Public, Corporate Finance and Financial Intermediation

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Chernivtsi, Ukraine)

E-mail: artur.zhavoronok@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-9274-8240>

Oleksandr Popelo

PhD Student, Department of Management and Administration

Chernihiv Polytechnic National University

E-mail: alexandr.popelo@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.or/0000-0001-5343-6439>

CURRENT TRENDS IN THE IMPLEMENTATION OF INNOVATIVE DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE ACTIVITIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

The article is devoted to the study of modern trends in the implementation of innovative digital technologies in the activities of higher education institutions of Ukraine. It is established that thanks to digital technologies, students of higher education gain knowledge and skills using various innovative tools that ensure effective learning of the material. It has been proven that universities cannot be simple

followers of social change, but must take the initiative and introduce changes in such areas as the development of future-oriented thinking; formation of an innovatively oriented personality capable of self-education and creative thinking; implementation of innovations; development of science-intensive areas of the economy; fighting climate problems, poverty and ensuring gender equality. The key task of higher education is the formation of a dynamic concept of higher education in the interests of sustainable development. It has been studied that in recent years, the pandemic and the war have disrupted everyday life and the educational system of Ukraine, which has led to changes in the educational process, the need to organize training for Ukrainians who have left for neighboring countries or displaced within their own country, and even the closure of higher education institutions education It is substantiated that precisely under such conditions the use of digital technologies in the learning process has become practically an alternative to traditional face-to-face learning, especially in border universities. The areas of use of digital technologies by institutions of higher education were considered, namely: digitization of management activities; digitization of the educational process; digitization of scientific activity; involvement of stakeholders in digitalization of educational activities. Special attention is paid to the role of digitalization of the educational process in the conditions of martial law, emphasis is placed on border universities. In order to identify trends in the influence of military actions on the work of the military service centers of a specific territory, all military service centers were divided into three groups: military service centers located in the regions that are part of the combat zone; areas close to the war zone; regions located in the northwestern part of the territory of Ukraine. Based on the data on admission to higher education institutions during 2021-2024, it was concluded that the use of digital technologies in the organization of education has achieved its success, higher education institutions of the frontline areas have established a full-fledged educational process and, accordingly, have not lost their entrants.

Keywords: *sustainable development; digitalization; digital transformation of higher education; higher education institutions; border universities.*

Table: 1. Fig.: 1. References: 18.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-69-78](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-69-78)

УДК 658.589:658.114

JEL Classification: O31; L20; L26

Крістіна Павлівна Коваль

доктор філософії, доцента кафедри підприємництва і торгівлі
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: kristy80kv@stu.cn.ua. **RCID:** <https://orcid.org/0000-0003-3796-6653>
ResearcherID: [AAI-2121-2019](https://orcid.org/AAI-2121-2019)

Олександр Федорович Стеченко

аспірант
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: astechik@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0002-0860-846X>

ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНИЙ РОЗВИТОК БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті розглянуто основні теоретичні аспекти управління інноваційним розвитком бізнес-процесів малих підприємств. Метою статті є удосконалення існуючих теоретичних підходів формування ефективної політики підприємства малого бізнесу в напрямку впровадження інноваційних бізнес-процесів. Обґрунтовано важливість розвитку бізнес-процесів за сучасних умов функціонування малих підприємств. Розглянуто прикладні аспекти державної підтримки інновацій у бізнес-процесі у провідних країнах світу. Визначено основні властивості бізнес-процесів малого підприємства. Розглянуто концептуальні аспекти стратегічного управління інноваційним розвитком бізнес-процесів у контексті взаємного впливу параметрів бізнес-процесу та стану зовнішнього середовища. Запропоновано впровадження системи моніторингу інноваційним розвитком бізнес-процесів.

Ключові слова: бізнес-процес; малий бізнес; підприємство; підприємництво; стратегічне управління; інновацій; інноваційний розвиток.

Рис.: 2. Табл.: 2. Бібл.: 9.

Постановка проблеми. Малі підприємства виступають одним із провідних чинників інноваційного розвитку та зміни виробничої структури економіки. Більшість країн світу значну увагу приділяє державній підтримці малого підприємництва як провідного чинника реалізації інноваційних проєктів, оскільки малий бізнес є рушійною силою науково-технічних трансформацій економіки. Завдяки розвиненому малому бізнесу створюються робочі місця в різних сферах виробництва товарів і послуг, відбувається зниження соціальної напруженості в суспільстві. Коли відбувається спад ділової активності, впровадження інноваційних технологій у реалізацію бізнес-процесів пов'язано з високим ступенем ризику, проте паралельно з цим відбувається вихід на нові ринки збуту продукції та джерел сировини, що сприяє збереженню конкурентних переваг. Позитивним чинником при цьому виступає можливість швидкої адаптації до нестійкої господарської кон'юнктури. Відповідно за умов економічної рецесії діяльність підприємств малого бізнесу характеризується високою інноваційною активністю, у той час як криза малого бізнесу призводить до реалізації трансформацій управлінського процесу, що стосується передусім основних бізнес-процесів підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток малого бізнесу, формування бізнес-стратегії малих підприємств, ефективна побудова ланцюга бізнес-процесів активно досліджуються вітчизняними вченими такими, як М. Дубина, Д. Пилевич [1], І. Косач, А. Дегтярьов, А. Жаворонок [2], Л. Лукашова [3], В. Марченко [4], О. Попело, С. Тульчинська [5], І. Фадєєва [6], В. Пономаренко [7] та ін. Основним напрямом досліджень є ефективне управління розвитком малого бізнесу в Україні, розробка теоретико-прикладних засад побудови ефективних бізнес-процесів, розробка політики державного регулювання розвитку підприємництва. Частина дослідників, наприклад, авторський колектив під керівництвом В. Дем'янишина, розглядають важливість розвитку підприємництва в контексті інвестиційного розвитку національної економіки [8].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значний науковий доробок вітчизняних дослідників, трансформаційні процеси в економіці, проблеми державної підтримки бізнесу, використання нових інноваційних технологій в умовах спаду економіки, військових дій та відсутності виваженої інноваційної політики держави актуалізує проведення додаткових досліджень у напрямку впровадження інноваційних бізнес-процесів як базису функціонування малого підприємництва на сучасному етапі трансформаційних процесів.

Мета статті – поглиблення теоретичних положень забезпечення інноваційно орієнтованого розвитку бізнес-процесів на малих підприємствах.

Виклад основного матеріалу. Підприємства, виступаючи рушійною силою інновацій в управлінні бізнес-процесами та гарантом забезпечення економічного зростання, зайнятості та соціальної стабільності також проходять етап внутрішніх трансформацій, що знаходить відображення у зміні внутрішніх структур, формуванні системи корпоративних зв'язків, використанні нових управлінських інструментів та підходів, організації гнучкого виробництва. Горизонтальна інтеграція поступово витісняє вертикальні інтеграційні формування. Виникають нові типи виробничої організації, що, у свою чергу, призводить до виникнення тісніших зв'язків між економічно самостійними одиницями, але фактично взаємопов'язаними та взаємозалежними. Розвиваються нові форми організаційної взаємодії між підприємствами, які орієнтовані на проведення спільних досліджень, формування єдиних маркетингових та логістичних мереж і т. ін.

За сучасних умов управління малими підприємствами доцільно розглядати як процес організації управлінських структур, основними визначальними критеріями якого є наявність ринкового попиту на продукцію чи послугу та формування ланцюга бізнес-процесів. Потреби інноваційного оновлення орієнтують менеджмент малих підприємств впроваджувати нові управлінські технології з метою зниження витрат інноваційної діяльності та підвищення ефективності реалізації бізнес-процесів. Основна

орієнтація інноваційної орієнтації бізнес-процесів – параметри ринку, які в умовах трансформації економіки, цифровізації управлінських технологій кардинально змінюють систему бізнес-процесів підприємства.

Практика зарубіжних країн свідчить про активізацію інноваційного розвитку бізнес-процесів на підприємствах малого та середнього бізнесу, попри пріоритетну роль у цій сфері великих компаній. Головна причина зазначеного тренду – розвиток спеціалізації та поділ функцій великого, середнього та дрібного виробництва при наближенні їхнього технологічного рівня, а також використання технологічних процесів, що не потребують великих інвестицій. Якщо порівнювати інноваційний розвиток бізнес-процесів малих підприємств та великих компаній, слід звернути увагу на такі позитивні моменти малого бізнесу:

- мобільна організаційна структура управління, що може швидко адаптуватись під можливі зміни;
- можливість задовольняти індивідуальні запити клієнтів;
- швидка мобільність щодо стратегії розвитку, зокрема у сфері використання некапіталомістких інновацій.

Інновації супроводжуються відповідною науково-технічною політикою держави на основі розвиненої інституційної структури. Так, у США управління інноваційними процесами відбувається при активній взаємодії органів державної влади та представників малого бізнесу. Функціонує розвинена мережа спеціалізованих установ, таких як Національний центр промислових досліджень, Національна академія наук, Національна технічна академія та Американська асоціація сприяння розвитку науки, фінансування яких здійснюється як за рахунок державних, так і приватних джерел. Взаємодія державних та приватних інституцій у сфері науково-технічного розвитку малого бізнесу є важливою складовою механізмів державної інноваційної політики. Іншим пріоритетним напрямом є формування ринку венчурного капіталу та розвиток венчурного бізнесу, чому сприяють відповідні дії органів державної влади в напрямку формування сприятливих податкових та кредитних умов для створення і функціонування венчурних фірм та формування венчурних відносин.

Основні напрями державної підтримки інноваційного розвитку бізнес-процесів малих підприємств, що застосовуються в політиці провідних країн світу, надано в табл. 1.

Впровадження інноваційно орієнтованих бізнес-процесів на підприємствах малого бізнесу доцільно розглядати з погляду процесного підходу, який визначає бізнес-процес як об'єкт управління. Використання процесного підходу дозволяє малому підприємству:

- орієнтуватись на кінцевий результат з урахуванням мотивації виконавців у підвищенні якості окремого бізнес-процесу;
- швидко адаптуватись до змін внутрішніх та зовнішніх факторів;

- удосконалити процес управління якістю на підприємстві, орієнтуючись на якість процесів, а не якість готової продукції;
- забезпечити високий рівень самостійності виконавців при ухваленні рішень у контексті окремого бізнес-процесу;
- звільнити керівників від поточних оперативних питань та сфокусувати їхні зусилля на вирішенні стратегічних системних завдань.

Таблиця 1

*Основні інструменти державної підтримки
інноваційного розвитку бізнес-процесів*

№	Інструмент державної політики	Країна
1	Грантова підтримка	Австрія, Німеччина, Велика Британія, Греція, Данія, США
2	Компенсація частини витрат на оновлення бізнес-процесів	Австрія, Бельгія, Бразилія, Німеччина, Канада, США, Франція, Японія
3	Програми надання пільгових кредитів	Австрія, Бельгія, Німеччина, Франція
4	Надання спеціальних податкових та амортизаційних пільг	Велика Британія, Німеччина, КНР, Норвегія
5	Створення державних венчурних фондів	Іспанія, Фінляндія
6	Програми підтримки малого бізнесу на основі кластерно-мережевого підходу	Бельгія, Бразилія, Італія, США, Франція

Джерело: складено за [8].

Сутність бізнес-процесів у науковій літературі досліджується вченими з різних позицій. Так, вважаємо за доцільне в контексті управління малим підприємством виокремити такі основні властивості бізнес-процесів залежно від напрямку управлінської діяльності (табл. 2).

Таблиця 2

Основні властивості бізнес-процесів малого підприємства

Сфера управлінської діяльності підприємства	Властивість бізнес-процесу
Виробничий процес	Бізнес-процеси є основою виробничого циклу, оскільки поєднують матеріальні ресурси та зусилля персоналу для виробництва продукції
Конкурентоспроможність підприємства	Бізнес-процеси сприяють реалізації стратегії конкурентоспроможності підприємства
Маркетингова діяльність	Процеси виробництва та збуту продукції відбуваються шляхом інтеграції процесів реклами, закупівлі, транспортування, реалізації
Зміна концепції виробничого менеджменту	Бізнес-процеси є процесами інжинірингу та реінжинірингу на підприємстві, пов'язані із впровадженням нової техніки і технологій у виробництво і збут
Орієнтація на споживача	Бізнес-процеси формують систему цінностей та сприяють задоволенню потреб потенційних споживачів

Джерело: сформовано авторами за [6; 7].

Інноваційно орієнтований розвиток бізнес-процесів характеризується комплексністю, оскільки охоплює дії з модернізації роботи окремих підрозділів підприємства, впровадження нових управлінських підходів та моделей і закінчуючи безпосередньо використанням нових технологій виробництва та збуту. Мета інноваційного розвитку бізнес-процесів – перетворення малого підприємства в напрямку оптимального задоволення сучасних вимог ринку та ідеології управління з погляду процесного підходу.

Інноваційне вдосконалення бізнес-процесів на підприємствах малого бізнесу залежить від таких чинників:

- зростання попиту на інноваційні технології як основу управлінських трансформацій;
- формування інституційного середовища підтримки інноватизації бізнес-процесів.

Функціонування підприємства формує такі властивості бізнес-процесів як об'єктів управління:

- наявність ресурсів, що забезпечують реалізацію бізнес-процесів з певною результативністю;
- наявність цілей, підходів та методів для досягнення мети та отримання запланованих результатів;
- наявність керуючої системи для управління змінами середовища та відповідної адаптації бізнес-процесів;
- організація контролю та моніторингу для визначення збоїв у функціонуванні бізнес-процесів і своєчасного ухвалення управлінських рішень щодо їхнього усунення.

Інноваційна орієнтованість бізнес-процесів характеризується такими параметрами:

1. Тривалість інноваційного процесу. Дії із запровадження інновацій є достатньо тривалими й поєднують між собою як виробничу діяльність, так і процеси інвестування, продажу, логістики і т. ін. Як показує досвід підприємств малого бізнесу, термін окупності інновацій у бізнес-процеси не менше ніж 1-2 бізнес-циклів.

2. Високий ступінь невизначеності та ризиків інноваційного процесу. Інновації в бізнес-процесах характеризуються підвищеним ступенем ризику, низьким рівнем передбачуваності та прогнозу розвитку ситуації та проблематичністю можливої віддачі.

3. Людський капітал розглядається як вирішальний ресурс інноваційно орієнтованих бізнес-процесів, оскільки від інтелектуального потенціалу, здатності генерувати та реалізовувати нові ідеї, вміння адаптуватись до змін структури бізнес-процесу залежить результат інновацій у бізнес-процеси підприємств.

Таким чином, реалізація бізнес-процесу завжди є основою для зміни споживчої та/або доданої вартості. Відповідно, під час поступового оновлення бізнес-процесів відбувається не тільки їх коригування та адаптація під впливом зовнішнього середовища, а і зворотний процес, тобто зміна стану середовища під впливом інновацій бізнес-процесів. Найважливішою частиною мікросередовища є ринки інноваційної продукції підприємства, необхідність зміни характеристик яких є основною передумовою здійснення інноваційного стратегічного управління [9]. Якщо розглядати будь-який бізнес – процес з погляду системного підходу, то початком (входом) процесу є точка надходження необхідних ресурсів, а виходом – перетворені ресурси, які є одночасно входом до іншого процесу, або готова продукція, що здатна задовольнити потреби споживача. Отже, при проведенні заходів з оновлення бізнес-процесів важливо виокремити елементи, що приймають сигнали управління (точки входу) та пов'язані з ними елементи, що впливають на зміну стану мікросередовища (точки виходу).

Стратегічне управління інноваційним розвитком бізнес-процесів передбачає вибір та обґрунтування сукупності критеріїв, що характеризують стан мікросередовища підприємства й рівень розвитку бізнес-процесу, досягнення яких свідчить про реалізацію поставлених завдань у напрямку модернізації та оновлення. Відповідно, якщо розглядати інноваційно орієнтований розвиток бізнес-процесів малого підприємства з погляду стратегічних змін і стратегічного управління, вихідними даними при проведенні стратегічних досліджень є знання, що характеризують значення суттєвих параметрів зовнішнього середовища та інноваційного бізнес-процесу, а також інформація про зв'язок параметрів бізнес-процесу та мікросередовища. Таким чином, визначають ключові точки, які свідчать про набуття підприємством необхідної ринкової позиції на основі інноваційної побудови бізнес-процесів. Тоді з урахуванням зазначеного, у процесі стратегічного управління інноваційним розвитком бізнес-процесів стає важливим забезпечення ефективного взаємного впливу параметрів бізнес-процесу та зовнішнього середовища (рис. 1).

Рис. 1. Взаємний вплив параметрів бізнес-процесу та стану зовнішнього середовища

Джерело: розроблено авторами на основі [9].

Реалізація вказаної відповідності стає можливою завдяки побудові системи моніторингу інноваційного розвитку бізнес-процесів, що дозволяє визначити насамперед ефективність залучення ресурсної складової. Ефективність системи моніторингу буде можливою за умов синхронізації із системою стратегічного управління підприємством (рис. 2).

Система моніторингу визначає умови розвитку бізнес-процесів та складається із функціональної та забезпечувальної підсистем. Функціональна підсистема моніторингу інноваційного розвитку бізнес-процесів малого підприємства являє собою комплекс наукових підходів, управлінських та інформаційних технологій та інструментарію регуляторного впливу на стан взаємодії бізнес-процесів із мікросередовищем.

Забезпечувальна підсистема відповідає за розподіл ресурсів між окремими бізнес-процесами в межах, формування відповідної інформаційної бази даних щодо вимог і потреб інноваційного розвитку. Шляхом управління бізнес-процесами, кожен з яких має свою мету, та проведення відповідного моніторингу підприємство досягає підвищення ефективності функціонування, формуючи і координуючи горизонтальні зв'язки у вертикальній організаційній структурі.

Рис. 2. Елементний склад системи моніторингу інноваційного розвитку бізнес-процесів малого підприємства

Джерело: розроблено авторами.

Висновки. Управління бізнес-процесами є пріоритетною моделлю побудови більшості провідних компаній, що останнім часом знаходить підтримку керівництва підприємств малого та середнього бізнесу. Проте інноваційний розвиток бізнес-процесів не буде достатньо ефективним, поки не визначено дієві механізми контролю за реалізацією бізнес-процесів та інструменти узгодження параметрів інноваційного бізнес-процесу та характеристик і чинників зовнішнього середовища. Оновлення бізнес-процесів та їхнє подальше виконання мають контролюватись та, за потреби, коригуватись. Причини незадовільної роботи, а отже, і потенціал для майбутніх удосконалень можуть бути виявлені лише за допомогою моніторингу, що особливої актуальності набуває за умов стратегічного управління оновленням бізнес-процесів та його інтеграції із системою стратегічного менеджменту малого підприємства.

Список використаних джерел

1. Дубина М. В. Проблеми активізації формування та залучення інвестицій у розвиток національної економіки / М. В. Дубина, Д. С. Пілевич // Науковий Вісник: фінанси, банки, інвестиції. – 2014. – № 1 (26). – С. 94-101.
2. Косач І. А. Фінансовий механізм інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства: сучасні аспекти / І. А. Косач, А. В. Жаворонок, А. В. Дегтярьов // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. – 2021. – № 1. – С. 3-9.
3. Лукашова Л. В. Мале підприємництво: методологія та практика фасилітації розвитку : монографія / Л. В. Лукашева. – Київ : КНТЕУ, 2019. – 448 с.
4. Марченко В. М. Сучасні тенденції розвитку малого підприємництва в Україні / В. М. Марченко, Д. В. Харитоненко // Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». – 2021. – Вип. 19. – С. 82-88.
5. Innovation and investment strategies to intensify the potential modernization and to increase the competitiveness of microeconomic systems / S. Tulchynska, O. Vovk, O. Popelo, S. Saloid, O. Kostyunik // IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security. – 2021. – № 21(6). – Pp. 161-168. Doi: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.6.22>.
6. Фадєєва І. Г. Основні напрями удосконалення бізнес-процесів та сучасна методологія їх моделювання та регламентації на засадах нечіткої логіки. *Економіка та держава*. 2014. № 11. С. 11-19.
7. Пономаренко В. С. Теорія та практика моделювання бізнес-процесів : монографія / В. С. Пономаренко, С. В. Мінухін, С. В. Знахур. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2013. – 244 с.
8. Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України : монографія / за ред. В. Г. Дем'янишина. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 464 с.
9. Finkelstein C. Enterprise Architecture for Integration: Rapid Delivery Methods and Technologies / C. Finkelstein. – Boston : Artech House, 2006. – 540 p.

References

1. Dubyna, M.V., Pilevych, D.S. (2014). Problemy aktyvizatsii formuvannia ta zaluchennia investytsii u rozvytok natsionalnoi ekonomiky [Problems on activation of the formation and attraction of investments in the national economy development]. *Naukovyi Visnyk: finansy, banky, investytsii – Scientific Bulletin: finance, banks, investments*, 1(26), 94-101.
2. Kosach, I.A., Zhavoronok, A.V., Dehtiarov, A.V. (2021). Finansovyi mekhanizm innovatsiino-investytsiinoho rozvytku pidpriemnytstva: suchasni aspekty [Financial mechanism of innovation and investment development of entrepreneurship: modern aspects]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: ekonomika ta upravlinnia – Problems of modern transformations. Series: economics and management*, (1), 3-9.
3. Lukasheva, L.V. (2019). *Male pidpriemnistvo metodolohiiata praktika fasilitatsii rozvytku [Small entrepreneurship: methodology and practice of development facilitation]*. KNTEU.
4. Marchenko V.M., Kharytonenko D.V. (2021). Suchasni tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini [Modern trends in the development of small business in Ukraine]. *Economicni visnyk NTUU Kievskiy politehnicnyi instytut – Economic Bulletin of NTUU “Kyiv Polytechnic Institute”*, 19, 82-88.
5. Tulchynska, S., Vovk, O., Popelo, O., Saloid, S., Kostyunik, O. (2021). Innovation and investment strategies to intensify the potential modernization and to increase the competitiveness of microeconomic systems. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, 21(6), 161-168. <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2021.21.6.22>.
6. Fadeeva, I.G. (2014). Osnovni napriamy udoskonalennia biznes-protsesiv ta suchasna metodolohiia yikh modeliuвання ta rehlementatsii na zasadakh nechitkoi lohiky [The main directions of business processes improvement and modern methodology of modeling and regulation based on nondistinct logic]. *Ekonomika ta derzhava – The economy and the state*, 11, 11-19.

7. Ponomarenko, V.S. (2013). *Teoriia ta praktyka modeliuvannia biznes-protsesiv [Theory and practice of business process modeling]*. KhNUE.

8. Demianyshyn, V.G. (2014). *Finansova polityka investytsiino-innovatsiinogo rozvutky [Financial policy of investment and innovation development of Ukraine]*. TNEU.

9. Finkelstein, S. (2006). *Enterprise Architecture for Integration: Rapid Delivery Methods and Technologies*. Boston: Artech House.

Отримано 28.05.2024

UDC 658.589:658.114

Kristina Koval

PhD, Associated Professor of the Department of Entrepreneurship and Trade
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: kristy80kv@stu.cn.ua. **RCID:** <https://orcid.org/0000-0003-3796-6653>

ResearcherID: [AAI-2121-2019](https://orcid.org/AAI-2121-2019)

Oleksandr Stechenko

PhD student

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: astechik@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0002-0860-846X>

INNOVATION-ORIENTED DEVELOPMENT OF BUSINESS PROCESSES AT SMALL ENTERPRISES

The article discusses the main theoretical aspects of managing the innovative development of business processes of small enterprises. The purpose of the article is to improve the existing theoretical approaches to the formation of an effective policy of a small business enterprise in the direction of the implementation of innovative business processes. The importance of the development of business processes under modern operating conditions of small enterprises has been substantiated. Under modern conditions, the management of small enterprises should be considered as a process of organizing management structures, the main determining criteria of which are the presence of market demand for products or services and the formation of a chain of business processes. Applied aspects of state support for innovations in business processes in the leading countries of the world have been considered. The main properties of business processes of a small enterprise have been determined. Innovation-oriented development of business processes is characterized by complexity, as it includes actions to modernize the work of individual units of the enterprise, the introduction of new management approaches and models, and ending directly with the use of new production and sales technologies. The goal of the innovative development of business processes is the transformation of a small enterprise in the direction of optimal satisfaction of modern market requirements and management ideology from the point of view of a process approach. It has been considered the conceptual aspects of strategic management of the innovative development of business processes in the context of the mutual influence of business process parameters and the state of the external environment. It has been proposed to introduce a system for monitoring the innovative development of business processes. The effectiveness of the monitoring system will be possible under the conditions of synchronization with the strategic management system of the enterprise.

Keywords: business process; small business; enterprise; entrepreneurship; strategic management; innovation; innovative development.

Fig.: 2. Table: 2. References: 9.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-79-92](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-79-92)

УДК 004:338.432(477)

JEL Classification: Q13

Вікторія Іванівна Кифяк

кандидат економічних наук,

доцент кафедри бізнесу та управління персоналом

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича(Чернівці, Україна)

E-mail: v.kyfyak@chnu.edu.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-6104-6403>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57225067015>

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СФЕРИ АГРОБІЗНЕСУ

У статті поглиблено теоретико-прикладні положення цифровізації сфери аграрного бізнесу. Це реалізовано через детальний розгляд сутності цифровізації на основі аналізу існуючих наукових підходів до вивчення змісту цієї категорії, визначення її особливостей та ролі у розвитку економічних систем. Також у статті значна увага приділена дослідженню впливу цифровізації на розвиток сучасного бізнесу, що дозволило конкретизувати сутність поняття «цифровізація аграрного бізнесу» та виокремити передумови впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрній сфері. Також увага приділена визначенню і систематизації переваг і недоліків цифровізації аграрного бізнесу в сучасних умовах.

Ключові слова: цифровізація; аграрна сфера; аграрний бізнес; цифрова трансформація; цифровізація аграрного бізнесу; національна економіка.

Рис.: 3. Бібл.: 24.

Постановка проблеми. Сучасний економічний розвиток зумовлюється значною мірою процесами цифровізації, які поступово проникають у всі галузі та сфери національного господарства. Важливу роль інформаційно-комунікаційні технології почали вже відігравати й у розвитку аграрної сфери. У всьому світі суб'єкти господарювання, які здійснюють свою діяльність у цій сфері, намагаються максимально використовувати потенціал зазначених технологій для підвищення власної ефективності.

Цифровізація проникає в усі процеси, які пов'язані з виготовленням і продажем сільськогосподарської та агропромислової продукції. Переважна кількість підприємств, які здійснюють свою діяльність у цих напрямках, активно залучають або розробляють, адаптують наявні цифрові технології для їх подальшого використання у своїй роботі. Насамперед це робиться з метою отримання переваг, які такі технології формують у довгостроковій перспективі для економічної діяльності суб'єктів господарювання.

Процес цифровізації аграрної сфери буде відбуватися і надалі, проникнення інформаційно-комунікаційних технологій у цю сферу буде ще глибшим, оскільки потенціал таких технологій є великим і значною мірою залишається недостатньо вивченим ученими. Таким чином, тема статті є актуальною, особливо з урахуванням сучасних тенденцій у сфері інформатизації, цифровізації окресленої сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сучасного розвитку агробізнесу досліджується в наукових роботах багатьох вчених. Саме роль цифрових технологій у трансформації аграрної сфери, удосконаленні діяльності суб'єктів господарювання, які займаються сільським господарством, розглядається в наукових роботах Н. Коваленко, О. Юрченко, Т. Пауліної, В. Гамалія, С. Кобернюка, В. Карпенка, І. Каліни, Н. Демчишака, М. Руденка, А. Шестакової, В. Ткачука, Т. Мельник, О. Попело та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на результати вже проведених досліджень теоретичних, методологічних, прикладних положень впливу цифровізації на розвиток аграрної сфери, недостатньо дослідженими залишаються питання використання потенціалу таких технологій для трансформації аграрних підприємств, обґрунтування їхніх переваг і недоліків застосування в діяльності цих суб'єктів господарювання.

Метою статті є поглиблення теоретико-прикладних положень впливу цифровізації на розвиток сфери аграрного бізнесу, трансформацію суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Дійсно цифрові технології сьогодні відіграють одну з ключових ролей у розвитку різних галузей і сфер національного господарства. Крім того, використання таких технологій вже сприймається як невіддільна частина формування умов для такого розвитку. Цифрові технології впливають на функціонування економічних систем різних рівнів, включаючи суб'єктів господарювання, регіональні територіальні системи, національну економіку. Для кожної з таких системи цифрові технології формують свій потенціал для подальшого розвитку.

Значним і не до кінця вивченим є потенціал використання цифрових технологій у напрямку трансформації аграрної сфери. Такі технології сьогодні також перебувають у процесі активного розвитку, удосконалення, оновлення і таким чином зрозуміти їх можливості впливу на діяльність економічних суб'єктів поки що дуже складно. Цифровий простір є складним об'єктом дослідження, особливо з позиції пошуку можливостей використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах їх удосконалення і постійного винайдення нових інформаційних інновацій.

У сфері аграрного бізнесу цифрові технології трансформують діяльність економічних суб'єктів, які залучені до цієї сфери, змінюють систему управління аграрних підприємств, впливаючи на діяльність усіх підсистем їхньої господарської діяльності.

Для детального дослідження особливостей впливу цифровізації на розвиток сфери аграрного бізнесу розглянемо спочатку з теоретичного погляду сутність цифровізації як об'єктивного процесу, який сьогодні відбувається в

межах усіх економічних систем, є невіддільною частиною суспільного розвитку. Для цього представимо декілька концепцій розгляду цифровізації, які трапляються в науковій літературі:

1) цифровізація охоплює цілу мережу процесів, які використовують цифрові дані для оптимізації таких завдань, як виставлення рахунків, бухгалтерський облік і управління запасами за допомогою технологій; цифровізація – процес використання цифрових інструментів окремими особами, підприємствами та організаціями для підвищення швидкості, ефективності та цінності своєї роботи [24];

2) цифровізація – це пучок інновацій, які є потужним трансформатором для соціально-економічних систем, що змінює структуру і якість процесів у системі, підвищуючи її ефективність [13, с. 213];

3) цифровізація – насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір [18];

4) цифровізація – впровадження ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій), включаючи Інтернет, мобільні технології та пристрої, а також аналітику даних, що використовується для покращення створення, збору, обміну, агрегації, комбінування, аналізу, доступу, пошуку та представлення цифрових даних, контенту, в тому числі для розробки сервісів і додатків [10, с. 312-313];

5) цифровізація – процес, який заснований завдяки можливостям ІТ-сфери, застосування комунікаційно-інформаційних технологій підприємством для досягнення своїх цілей та мети, метод трансформації існуючих бізнес-процесів шляхом їх диджиталізації [2, с. 19];

6) цифровізація – це сучасний етап розвитку суспільства та економіки, який супроводжується значним рівнем дифузії інформаційних технологій, інформаційних ресурсів та суспільних процесів, унаслідок чого відбувається оцифрування даних різної природи, що розширює можливості їх використання в усіх сферах людської діяльності [6, с. 26];

7) цифровізація – процес впровадження цифрових технологій для зміни бізнес-моделі з метою отримання вигоди від використання нових передових технологій, що обробляють гігантський цифровий потік інформації в межах динамічної цифрової мережі [23];

8) цифровізація – це глибинна трансформація, проникнення цифрових технологій щодо оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, підвищення продуктивності та покращення комунікаційної взаємодії зі споживачами [3, с. 34]

9) цифровізація – це процес розбудови якісно нової системи економічних відносин, заснований на нових методах генерування, обробки, збереження, передачі даних за допомогою комп'ютерних технологій, що об'єднуються за ознакою нематеріальності, існування та обігу виключно в цифровій формі [11, с. 61];

10) цифровізація – процес, спрямований на диджитизацію всіх світових ресурсів (створення цифрових копій) і формування мережових платформ взаємодії, з метою отримання прогнозованого та гарантованого результату від будь-якого керуючого впливу [4, с. 61].

Можна стверджувати, що за своєю сутністю цифровізація являє собою процес трансформації систем різної природи в результаті впливу на них цифрових технологій.

Серед особливостей цифровізації економічних систем доцільно виокремити такі:

– обов'язкове використання інформаційно-комунікаційних технологій для впливу на розвиток економічних систем різних типів;

– пов'язана з процесами збору, групування, систематизації, обробки, аналізу та використання інформації різного змісту та призначення;

– є комплексним процесом, який як правило впливає на функціонування значної кількості компонентів складних макроекономічних систем та окремих підсистем у функціонуванні суб'єктів господарювання;

– фактично вимагає від економічних систем врахування впливу цифровізації незалежно від сили такого впливу та рівня проникнення інформаційно-комунікаційних технологій у функціонування такої системи, оскільки вже сьогодні значна кількість зазначених систем взаємодіють з іншими системами через використання виключно окреслених технологій;

– підвищує гнучкість економічних систем, сприяє прискоренню внутрішніх процесів обміну інформацією, матеріальними та фінансовими ресурсами;

– позитивно впливає на систему управління економічними системами, змінюючи середовище, в якому відбувається таке управління, трансформуючи системи інформаційного менеджменту;

– підвищує важливість і стимулює розвиток творчих професій, креативності, інноваційності у функціонуванні та розбудові економічних систем;

– постійно змінюється, удосконалюється відповідно до нових передових досягнень у сфері інформаційних інновацій;

– формує нові сфери та галузі національного господарства через виникнення і активний розвиток нових видів економічної діяльності, які пов'язані з розробкою, вдосконаленням та використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

– є фактором забезпечення конкурентоспроможності економічних систем, оскільки цифрові технології забезпечують підвищення ефективності їх функціонування;

– уже є невід'ємною складовою функціонування національно господарства, регіональної економіки та економічних суб'єктів [4; 6].

Перелік перерахованих особливостей процесу цифровізації, який відбувається сьогодні в економічних системах, може бути розширеним.

Беззаперечно, одну з ключових ролей цифровізація відіграє в розвитку бізнесу. Сьогодні використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє значно підвищити ефективність підприємницької діяльності, забезпечити більш якісне управління ризиками, які виникають в зовнішньому середовищі, розширити масштаби бізнесу. На рис. 1 представлені основні напрямки впливу цифровізації на діяльність суб'єктів господарювання.

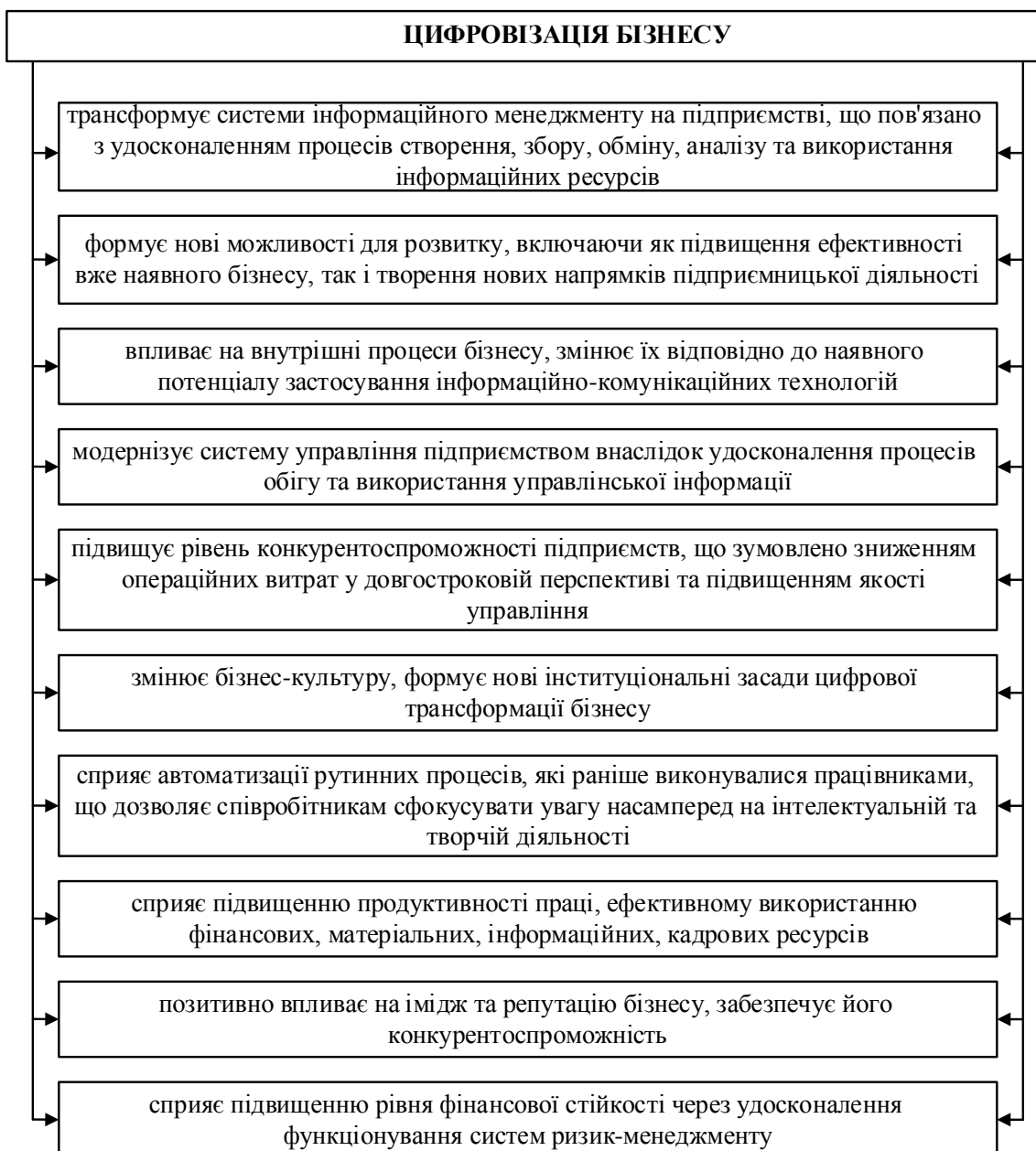

Рис. 1. Роль цифровізації в розвитку сучасного бізнесу

Джерело: складено авторкою на основі [1; 9; 19].

Враховуючи представлені вище теоретичні положення щодо визначення сутності «цифровізації» та особливостей її впливу на суб'єктів підприємницької діяльності, розглянемо основні тренди розробки та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у сфері агробізнесу.

У сучасних умовах в аграрних підприємств існують серйозні виклики щодо правильного використання потенціалу інформаційно-комунікаційних технологій у власній діяльності. Як засвідчує вже наявний досвід використання таких технологій цими суб'єктами, вони дозволяють отримати значні переваги насамперед підвищити ефективність використання ресурсів (земельних, водних, матеріальних), забезпечити зростання рівня врожайності, лише при досить уважному підході до їх поступового впровадження в господарську діяльність, впровадженні дієвої та опрацьованої стратегії цифрової трансформації.

Досвід розвинутих країн, в яких вже сьогодні аграрні підприємства активно застосовують потенціал цифрових технологій, засвідчує важливість їх використання для забезпечення стійкості зазначених підприємств, підвищення їхньої здатності протидіяти постійним коливанням на ринках сільськогосподарської продукції, сировини та продовольства. У сукупності використання таких технологій формує сприятливі умови для підвищення рівня конкурентоспроможності всієї галузі сільського господарства в структурі національної економіки країни.

Аграрний бізнес розглядається в межах статті як сектор економіки, який складається з окремих напрямів діяльності, у межах яких суб'єкти господарювання здійснюють виробництво, переробку, реалізацію сільськогосподарської продукції, створення агропромислової продукції з метою отримання прибутку та додаткових соціальних результатів [8, с. 63].

Отже, цифровізація аграрного бізнесу – це процес розробки, проникнення та використання цифрових технологій у діяльність, яка пов'язана з виробництвом, переробкою, реалізацією сільськогосподарської продукції, створенням агропромислової продукції з метою отримання прибутку та додаткових соціальних результатів.

На рис. 2 систематизовано переваги використання цифрових технологій у діяльності аграрних підприємств.

Серед основних передумов цифровізації аграрного бізнесу можна виокремити такі:

– можливість підвищити врожайність сільськогосподарських культур, що безпосередньо впливає на результати економічної діяльності аграрних підприємств і дозволяє задовольнити постійний попит на продовольство у світі з урахуванням обмеженості ресурсів для його виробництва;

– зростаючий рівень світової конкуренції на ринках аграрної продукції та поглиблення глобалізаційних процесів у світі, що вимагає підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств за рахунок використання інноваційних технологій у власній діяльності;

– зміна парадигми здійснення підприємницької діяльності через впровадження моделі сталого розвитку суспільства, окремих економічних систем, що можливо досягти за рахунок активного використання цифрових технологій. Такі технології дозволяють раціональніше використовувати природні ресурси, мінімізувати вплив аграрного бізнесу на навколишнє середовище;

ГАЛУЗЕВИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

- зміна клімату в багатьох регіонах, що вимагає використання цифрових технологій для більш ефективного споживання необхідних для ведення сільськогосподарства ресурсів (земельні, водні, лісові, використання добрив тощо);
- активний розвиток цифрових технологій та поступове зниження витрат на їх використання в підприємницькій діяльності, що дозволяє застосувати потенціал таких технологій не лише великим агрохолдингом, але й меншими за масштабами діяльності аграрними підприємствами;
- покращення доступу до Інтернету в сільській місцевості [17; 20; 21].

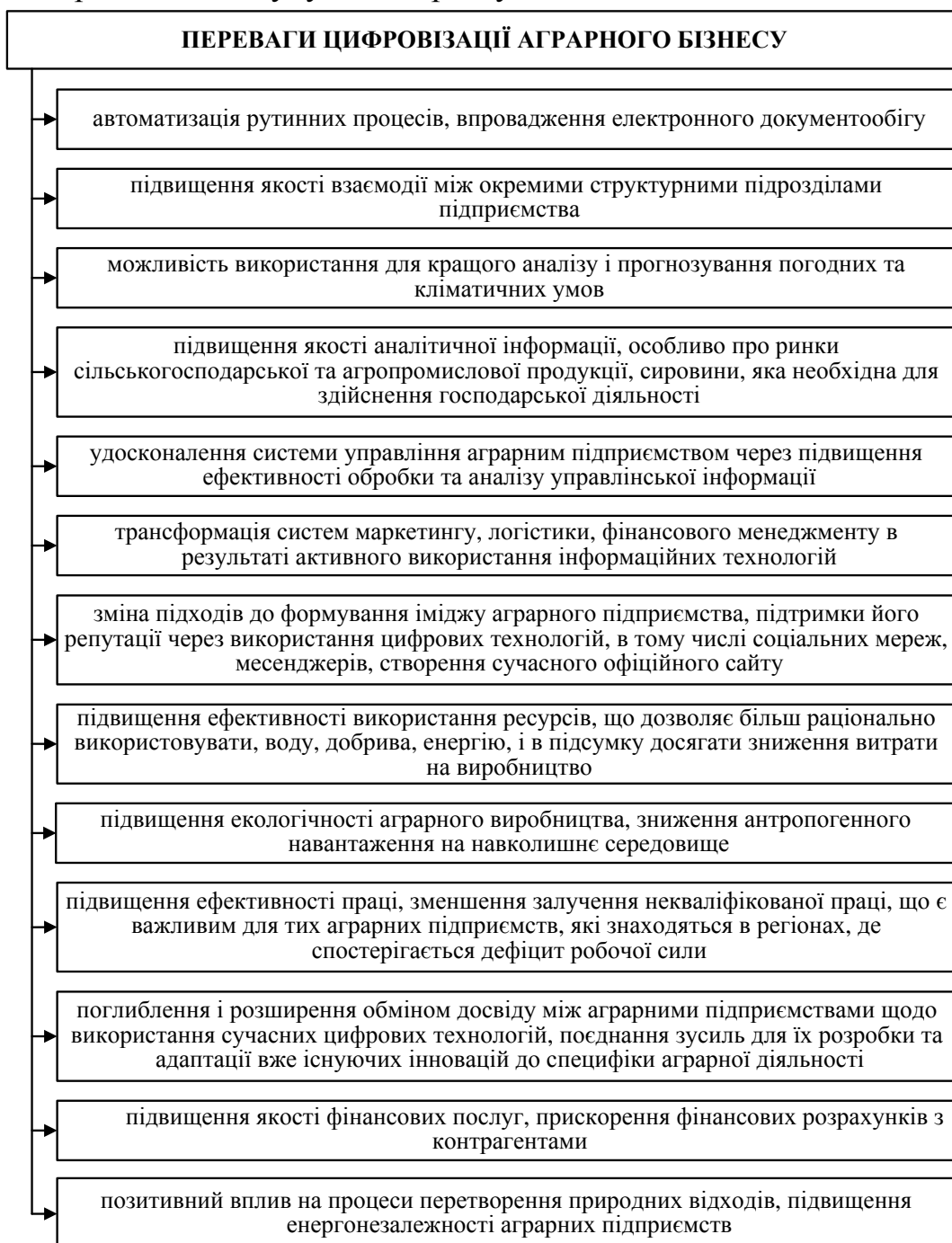

Рис. 2. Переваги цифровізації аграрного бізнесу

Джерело: складено авторкою на основі [5; 7; 22].

Поступове впровадження інформаційно-комунікаційних технологій аграрними підприємствами створює нові можливості для розвитку таких підприємств і створює новий поштовх до розвитку цифрових технологій у цій сфері. Саме активне використання цифрових технологій формує попит від аграрних підприємств на нові, більш сучасні цифрові технології, для підприємців стає більш зрозумілими можливості використання цифрових технологій в різних нішах, сферах аграрного виробництва. Це у свою чергу також стимулює розвиток цифровізації аграрного сектору і таким чином можна стверджувати, що безпосередньо між цифровізацією і розвитком аграрного бізнесу є взаємний вплив.

Беззаперечно, цифровізації притаманні не лише переваги, які вона дозволяє отримати суб'єктам підприємницької діяльності від активного використання інформаційно-комунікаційних технологій, існують певні загрози, ризики активного використання цифрових технологій в економічній діяльності аграрних підприємств. Такі загрози насамперед пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки зазначених підприємств та інших економічних систем. На рис. 3 представлено перелік недоліків цифровізації сфери аграрного бізнесу.

Дійсно для цифровізації аграрного бізнесу притаманними є не лише переваги, але і недоліки. Ефективність використання цифрових технологій в аграрній сфері залежить від багатьох чинників, у першу чергу від підходу власників аграрних підприємств до використання потенціалу нових технологій, організації процесу трансформації відповідних бізнес-процесів з урахуванням їх внутрішньої спроможності використовувати інформаційні інновації у своїй діяльності. Цілком зрозуміло, що процес цифрової трансформації є поступовим і вимагає від власників, керівників аграрних підприємств відповідних знань, навичок та бажання впроваджувати нові інформаційні інновації у роботу таких підприємств.

Висновки і пропозиції. Отже, у статті поглиблено теоретико-прикладні положення цифровізації сфери аграрного бізнесу. Встановлено, що процеси використання інформаційно-комунікаційних технологій суб'єктам господарювання, які здійснюють свою діяльність в окресленні сфері, є об'єктивними і на сьогодні є важливими для забезпечення, в першу чергу, конкурентоспроможності таких суб'єктів. У статті детально проаналізовано сутність цифровізації та особливості її впливу на розвиток сучасного бізнесу. Зокрема, визначено, що цифровізація дозволяє в сучасних умовах суб'єктам підприємницької діяльності отримати значні позитивні ефекти від поступового використання цифрових технологій у власній діяльності. Проте це вимагає досить глибокої трансформації бізнесу, враховуючи можливості і потенціал використання таких технологій. У підсумку визначено що цифрова трансформація сучасного бізнесу є стабільним процесом, який сьогодні відбувається у діяльності значної кількості суб'єктів підприємницької діяльності, особливо в тих сферах, де спостерігається високий рівень конкуренції між ними.

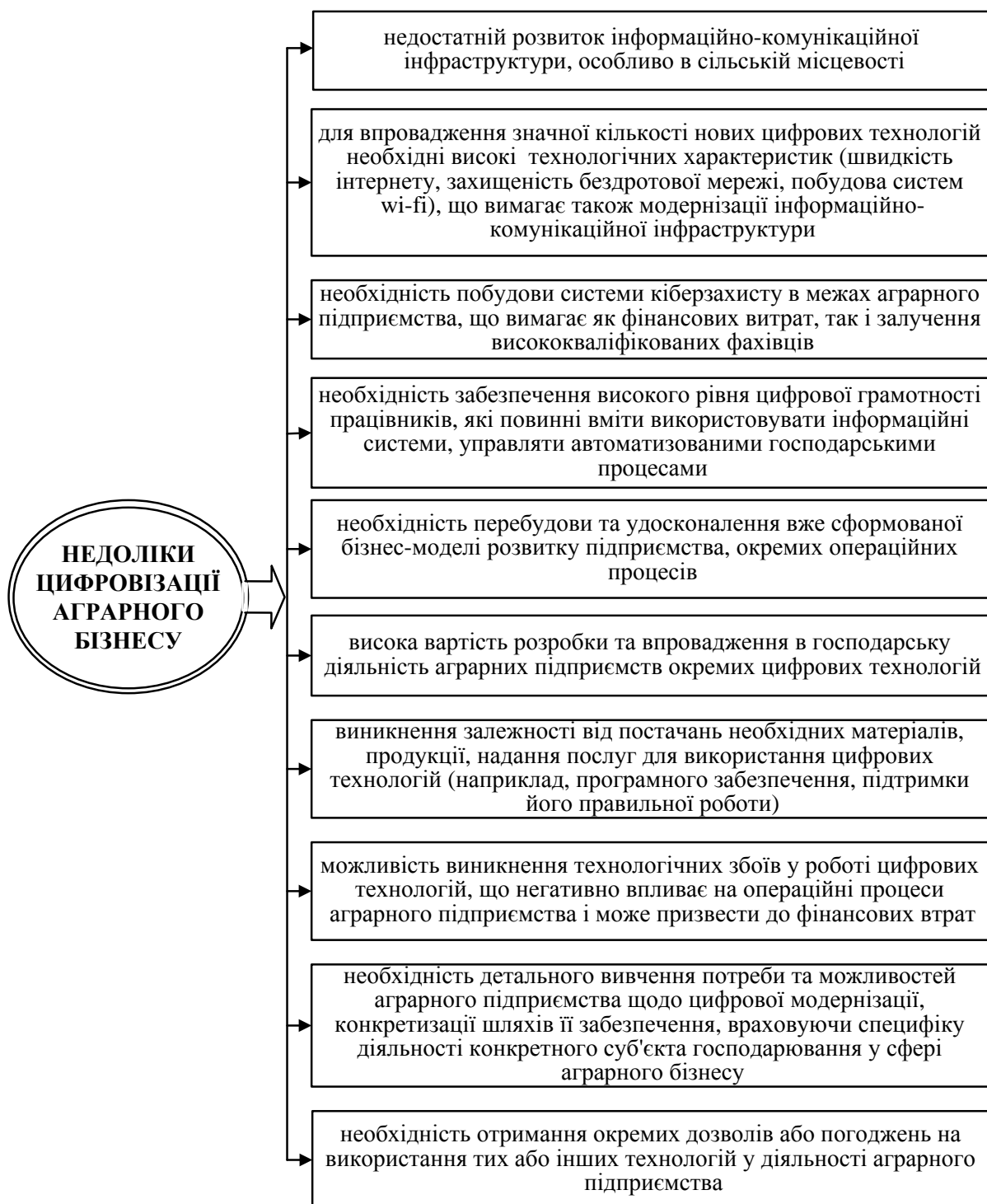

Рис. 3. Негативні наслідки цифровізації аграрного бізнесу
Джерело: складено авторкою на основі [15; 16; 12].

Також у статті вагома увага приділена обґрунтуванню сутності та особливостей цифровізації саме аграрного бізнесу. На основі визначення сутності такого бізнесу у статті конкретизовано зміст поняття «цифровізація аграрного бізнесу». Також, враховуючи особливості здійснення бізнесу в аграрній сфері, у статті визначено особливості цифровізації такого бізнесу.

Встановлено, що в сучасних реаліях аграрні підприємства намагаються залучати цифрові технології до власної діяльності, оскільки це дозволяє їм отримати значні переваги у виробництві сільськогосподарської продукції та продовольства, в управлінні такими підприємствами. З'ясовано, що в першу чергу цифрові технології залучають та використовують у власній діяльності великі агрохолдинги, оскільки володіють необхідними фінансовими ресурсами для впровадження комплексних інформаційних рішень у власну діяльність. При цьому дефіцит фінансових ресурсів стримує процеси цифровізації малих та середніх підприємств в аграрній сфері.

Детальний розгляд переваг і недоліків цифровізації аграрного бізнесу дозволили обґрунтувати складність цього процесу та важливість для аграрних підприємств впроваджувати системи запобігання виникненню загроз та ризиків від використання цифрових технологій для їх економічного розвитку. У статті виявлено, що незважаючи на значну кількість переваг цифровізації для аграрного бізнесу, існують також і недоліки застосування цифрових технологій, не врахування яких при формуванні моделі цифрової трансформації бізнесу може нівелювати всі переваги від використання зазначених технологій. Саме тому для забезпечення ефективної цифрової трансформації аграрних підприємств важливими залишається питання ефективного управління такими підприємствами, формування дієвої стратегії їх цифрової трансформації.

Список використаних джерел

1. Бавико О. Є. Цифровізація бізнес-процесів як елемент стратегії сталого смарт-розвитку підприємницьких структур [Електронний ресурс] / О. Є. Бавико // Економічний журнал Одеського політехнічного університету. – 2023. – № 2 (24). – С. 15–23. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/ejoru/2023/No2/15.pdf>.
2. Гудзь О. Є. Диджиталізація, як конкурентна перевага підприємств [Електронний ресурс] / О. Є. Гудзь, С. А. Федюнін, В. В. Щербина // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2019. – № 3. – С. 18–24. – Режим доступу: <https://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2215>.
3. Гусева О. Ю. Діджиталізація – як інструмент удосконалення бізнес-процесів, їх оптимізації / О. Ю. Гусева, С. В. Легомінова // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2018. – № 1(28). – С. 33–39.
4. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація [Електронний ресурс] : монографія / Ганна Давиденко. – Вінниця: ТВОРИ, 2023. – 240 с. – Режим доступу: https://vsei.vn.ua/images/Doc/Nauka/Inclusivna_osvita/cifrova-inklyuziyata-dostupnist-socialna-didzhitalizaciya.pdf.
5. Демчишак Н. Б. Цифровізація аграрного сектору в умовах відкриття ринку землі в Україні [Електронний ресурс] / Н. Б. Демчишак, О. О. Радух, В. М. Гриб // Агросвіт. – 2020. – № 12. – С. 10–18. – Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2020/3.pdf.
6. Дубина М. В. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі в розвитку сучасного суспільства [Електронний ресурс] / М. В. Дубина, О. М. Козлянченко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2021. – № 3(19). – С. 021–032. – Режим доступу: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/195621>.

7. Каліна І. І. Концептуальні засади побудови цифровізації аграрного сектору [Електронний ресурс] / І. І. Каліна // Ефективна економіка. – 2019. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8232>.

8. Кифяк В. Теоретичні положення обґрунтування сутності та особливостей розвитку агробізнесу / В. Кифяк // Науковий вісник Полісся. – 2024. – № 1(28). – С. 56-71.

9. Кобернюк С. Напрями цифровізації маркетингу аграрних підприємств [Електронний ресурс] / С. Кобернюк, В. Карпенко // Innovation and Sustainability. – 2023. – № 1. – С. 204–212. – Режим доступу: <http://surl.li/qmmnhk>.

10. Коваленко Н. В. Цифровізація бізнес-процесів аграрних підприємств: технології та інструменти [Електронний ресурс] / Н. В. Коваленко, О. А. Юрченко, Т. К. Пуаліна // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. – 2024. – Вип. 40. – С. 309-316. – Режим доступу: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49158/1/O_Yurchenko_et_NZLYBP_2024_40_FEU.pdf.

11. Коваленко Ю. О. Процеси діджиталізації економіки та їх оцінка: регіональний аспект [Електронний ресурс] / Ю. О. Коваленко // Науковий вісник ДонНТУ. – 2020. – № 1(4), 2(5). С. 60-68. – Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1198067.pdf>.

12. Маркевич К. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів [Електронний ресурс] / Катерина Маркевич // Разумков Центр. – Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>.

13. Мірошніченко О. В. Цифрова трансформація аграрних відносин як правова категорія [Електронний ресурс] / О. В. Мірошніченко // Юридичний науковий електронний журнал. – 2023. – № 12. – С. 212-216. – Режим доступу: http://lsej.org.ua/12_2023/52.pdf.

14. Панкратова О. Цифровізація як сучасний тренд розвитку менеджменту [Електронний ресурс] / О. Панкратова // Економіка та суспільство. – 2021. – № 33. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/927>.

15. Петрашевська А. Д. Переваги та недоліки діджиталізації економічних процесів на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Ангеліна Дмитрівна Петрашевська, Ліна Сергіївна Галіус // Регіональна економіка та управління. – 2019. – № 1. – С. 157-160. – Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/825387>.

16. Піщенко О. Стратегії цифрового аграрного сектору в умовах в еколого-економічної безпеки [Електронний ресурс] / Олег Піщенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2022. – № 5, Том 1. – С. 303-310. – Режим доступу: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-310-50.pdf>.

17. Попело О. Капіталізація інтегрованих аграрно-промислових формувань у воєнний період / О. Попело, І. Лопашук // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2023. – № 3(35). – С. 132–140. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3\(35\)-132-140](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3(35)-132-140).

18. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 67-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

19. Селезньова Г. Вплив розвитку цифрової економіки на конкурентне середовище вітчизняних підприємств [Електронний ресурс] / Г. Селезньова, Г. Чумак // Підприємництво та інновації. – 2022. – № 25. – С. 69-74. – Режим доступу: <http://surl.li/lvgscx>.

20. Тарасюк А. Тренди цифровізації сільськогосподарських підприємств України [Електронний ресурс] / А. Тарасюк, В. Гамалій // Scientia fructuosa. – 2021. – № 139. – С. 72–85. – Режим доступу: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2021/05/07.pdf>.

21. Цифрові можливості аграрної економіки України у воєнний період / А. В. Шестакова, В. О. Ткачук, Т. Ю. Мельник, В. В. Травін // Економіка, управління та адміністрування. – 2022. – № 3(101). – С. 15–23. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2022-3\(101\)-15-23](https://doi.org/10.26642/ema-2022-3(101)-15-23).

22. Rudenko M. The influence of digitalization of agricultural enterprises on the development of rural areas [Electronic resource] / Mykola Rudenko // Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University. – 2021. – Vol. 2, No. 26. – Pp. 137–144. – Accessed mode: <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/682>.

23. The Shift towards a Digital Business Model: A Strategic Decision for the Female Entrepreneur. Women Entrepreneurs and Strategic Decision Making in the Global Economy / Scuotto V., Serravalle F., Murray A., Viassone M. – Hershey, PA: IGI Global, 2019. DOI:10.4018/978-1-5225-7479-8.ch007.

24. What Is Digitalization in Business? Basics and Best Practices [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.upwork.com/resources/digitalization-in-business>.

References

1. Bavyko, O.Ye. (2023). Tsyfrovizatsiia biznes-protseviv yak element stratehii staloho smart-rozvytku pidpriemnytskykh struktur [Digitization of business processes as an element of the strategy of sustainable smart development of business structures]. *Ekonomich-nyi zhurnal Odeskoho politekhnichnoho universytetu – Economic Journal of Odessa Polytechnic University*, (2(24)), 15–23. <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No2/15.pdf>.

2. Hudz, O.Ye., Fediunin, S.A., Shcherbyna, V.V. (2019). Dydzhytalizatsiia, yak konkurentna perevaha pidpriemstv [Digitalization as a competitive advantage of enterprises]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes – Economics. Management. Business*, (3), 18-24. <https://journals.dut.edu.ua/index.php/emb/article/view/2215>.

3. Husieva, O.Yu., Lehominova, S.V. (2018). Didzhytalizatsiia – yak instrument udoskonalennia biznes-protseviv, yikh optymizatsii [Digitization – as a tool for improving business processes, their optimization]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes – Economics. Management. Business*, (1(28)), 33–39.

4. Davydenko, H. (2023). Tsyfrova inkluziia ta dostupnist: sotsialna didzhytalizatsiia [Digital inclusion and accessibility: social digitalization]. TVORY. https://vsei.vn.ua/images/Doc/Nauka/Inklusivna_osvita/cifrova-inklyuziya-ta-dostupnist-socialna-didzhitalizaciya.pdf.

5. Demchyshak, N.B., Radukh, O.O., Hryb, V.M. (2020). Tsyfrovizatsiia aharnoho sektoru v umovakh vidkryttia rynku zemli v Ukraini [Digitization of the agricultural sector in the context of the opening of the land market in Ukraine]. *Ahrosvit – Agrosvit*, (12), 10–18. http://www.agrosvit.info/pdf/12_2020/3.pdf.

6. Dubyna, M.V., Kozlianckeho, O.M. (2021). Kontseptualni aspekty doslidzhennia sutnosti didzhytalizatsii ta yii roli v rozvytku suchasnoho suspilstva [Conceptual aspects of the study of the essence of digitization and its role in the development of modern society]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (3(19)), 021–032. <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/195621>.

7. Kalina, I.I. (2019). Kontseptualni zasady pobudovy tsyfrovizatsii aharnoho sektoru [Conceptual principles of digitalization of the agricultural sector]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, (10). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8232>.

8. Kyfiak, V. (2024). Teoretychni polozhennia obgruntuvannia sutnosti ta osoblyvosti rozvytku ahrobiznesu [Theoretical provisions of the justification of the essence and features of the development of agribusiness]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin Polissya*, (1(28)), 56-71.

9. Koberniuk, S., Karpenko, V. (2023). Napriamy tsyfrovizatsii marketynhu ahrarykh pidpriemstv [Directions of digitalization of marketing of agricultural enterprises]. *Innovation and Sustainability – Innovation and Sustainability*, (1), 204–212. <http://surl.li/qmmnhk>.

10. Kovalenko, N.V., Yurchenko, O.A., Pualina, T.K. (2024). Tsyfrovizatsiia biznes-protseviv ahrarykh pidpriemstv: tekhnolohii ta instrumenty [Digitalization of business processes of agricultural enterprises: technologies and tools]. *Naukovi zapysky Lvivskoho*

universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna. Serii yurydychna – Digitalization of business processes of agricultural enterprises: technologies and tools, 40, 309-316. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/49158/1/O_Yurchenko_et_NZLYBP_2024_40_FEU.pdf.

11. Kovalenko, Yu.O. (2020). Protsesy didzhytalizatsii ekonomiky ta yikh otsinka: rehionalnyi aspekt [Processes of digitalization of the economy and their evaluation: regional aspect]. *Naukovyi visnyk DonNTU – Scientific Bulletin of DonNTU*, 1(4)(2(5)), 60-68. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1198067.pdf>.

12. Markevych, K. (2021). Tsyfrovizatsiia: perevahy ta shliakhy podolannia vyklykiv [Digitization: advantages and ways to overcome challenges]. *Razumkov Tsent.* <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>.

13. Miroshnychenko O.V. (2023). Tsyfrova transformatsiia ahrarnykh vidnosyn yak pravova katehoriia [Digital transformation of agrarian relations as a legal category]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, (12), 212-216. http://lsej.org.ua/12_2023/52.pdf.

14. Pankratova, O. (2021). Tsyfrovizatsiia yak suchasnyi trend rozvytku menedzhmentu [Digitization as a modern trend of management development]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (33). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/927>.

15. Petrashevskaya, A.D., Halius, L.S. (2019). Perevahy ta nedoliky didzhytalizatsii ekonomichnykh protsesiv na suchasnomu etapi [Advantages and disadvantages of digitalization of economic processes at the current stage]. *Rehionalna ekonomika ta upravlinnia – Regional economy and management*, (1), 157-160. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/825387>.

16. Pishchenko, O. (2022). Stratehii tsyfrovoho ahrarnoho sektoru v umovakh v ekoloho-ekonomichnoi bezpeky [Strategies of the digital agrarian sector in conditions of ecological and economic security]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu – Bulletin of the Khmelnytskyi National University*, 5(1), 303-310. <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2023/01/2022-310-50.pdf>.

17. Popelo, O., Lopashchuk, I. (2023). Kapitalizatsiia intehrovanykh ahrarno-promyslovykh formuvan u voyennyi period [Capitalization of integrated agricultural and industrial formations in the war period]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (3(35)), 132–140. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3\(35\)-132-140](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-3(35)-132-140).

18. Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii [On the approval of the Concept of the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020 and the approval of the plan of measures for its implementation], Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 17.01.2018 № 67-r. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>.

19. Seleznova, H., Chumak, H. (2022). Vplyv rozvytku tsyfrovoy ekonomiky na konkurentne seredovyshe vitchyznianykh pidpriemstv [The impact of the development of the digital economy on the competitive environment of domestic enterprises]. *Pidpryyemnytstvo ta innovatsii – Entrepreneurship and Innovation*, (25), 69-74. <http://surl.li/lvgscx>.

20. Tarasiuk, A., Hamalii, V. (2021). Trendy tsyfrovizatsii silskohospodarskykh pidpriemstv Ukrainy [Trends in digitalization of agricultural enterprises of Ukraine]. *Scientia fructuosa*, (139), 72–85. <http://visnik.knute.edu.ua/files/2021/05/07.pdf>.

21. Shestakova, A.V., Tkachuk, V.O., Melnyk, T.Yu., Travin, V.V. (2022). Tsyfrovi mozhlyvosti ahrarnoy ekonomiky Ukrainy u voiennyi period [Digital opportunities of the agrarian economy of Ukraine in the war period]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – Economics, management and administration*, (3(101)), 15–23. [https://doi.org/10.26642/ema-2022-3\(101\)-15-23](https://doi.org/10.26642/ema-2022-3(101)-15-23).

22. Rudenko, M. (2021). The influence of digitalization of agricultural enterprises on the development of rural areas. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*, 2(26), 137–144. <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/682>.

23. Scuotto, V., Serravalle, F., Murray, A., Viassone, M. (2019). *The Shift towards a Digital Business Model: A Strategic Decision for the Female Entrepreneur. Women Entrepreneurs and Strategic Decision Making in the Global Economy*. Hershey, PA: IGI Global, DOI:10.4018/978-1-5225-7479-8.ch007.

24. What Is Digitalization in Business? Basics and Best Practices. <https://www.up-work.com/resources/digitalization-in-business>.

Отримано 03.06.2024

UDC 004:338.432(477)

Victoria Kyfyak

PhD in Economics,

Associate Professor of the Department of Business Economics and HR Management
Chernivtsi National University named after Yu. Fedkovycha (Chernivtsi, Ukraine)

E-mail: v.kyfyak@chnu.edu.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-6104-6403>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57225067015>

THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF DIGITALISATION OF THE AGRIBUSINESS SECTOR

Within the article, theoretical and applied provisions of digitalization of the agribusiness sector are deepened. To do this, in the article, approaches to the category of “digitalization” available in the scientific literature are analyzed, and the essence of agrarian business as a type of entrepreneurial activity are specified. The article also focuses on specifics of the impact of digitalization on functioning and development of economic systems. This made it possible to emphasize relevance of using information and communication technologies by economic entities in modern environment, since these technologies allow business entities gaining benefits for their own work and, above all, ensuring the increase in their own competitiveness.

In the article, the essence of the digitalization concept of agribusiness is examined, which is proposed to be considered as development, penetration and use of digital technologies in the activity, which is associated with production, processing, sale of agricultural products, creation of agro-industrial products to generate profit, social effects and ensure appropriate level of competitiveness and sustainability.

Analysis of the concept of “digitalization of the agribusiness” allowed highlighting peculiarities of the use of digital technologies in activities of agricultural and agro-industrial enterprises, taking into account specifics of agricultural enterprises and factors that affect their activities.

A detailed consideration of advantages and disadvantages of digitalization of the agribusiness made it possible to substantiate complexity of this process and importance of understanding the need for the agricultural enterprises to implement systems for preventing threats and risks from using digital technologies for their economic condition. It is revealed in the article that despite a significant number of advantages of digitalization of the agribusiness, there are also disadvantages of using digital technologies in the agrarian sector; which, if not taken into account when forming a model of transformations of digital business, may offset all benefits of using these technologies. That is why to ensure effective digital transformation of agricultural enterprises, issues of effective management of these enterprises and development of the effective strategy for their digital transformation remain important.

Keywords: digitalization; agrarian sector; agrarian business; digital transformation; digitalization of the agribusiness; national economy.

Fig.: 3. References: 24.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-93-102](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-93-102)

УДК 338.24

JEL Classification: M11

В'ячеслав Сергійович Сакун

здобувач вищої освіти третього освітньо-наукового рівня
кафедри менеджменту та державної служби

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: sakunvyacheclav@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0009-7524-6754>

ResearcherID: [JWO-5682-2024](https://orcid.org/0009-0009-7524-6754)

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ ГАЛУЗІ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ

Стаття присвячена обґрунтуванню необхідності та аналізу застосування інноваційних підходів в управлінні підприємствами у сфері ветеринарної медицини. Більш поглиблено розглянуто роль маркетингових досліджень у галузі ветеринарних послуг. Також проаналізовано та здійснено порівняльну характеристику сучасних програмних продуктів для управління у ветеринарних клініках. Доведена доцільність поширення серед керівного складу ветеринарних підприємств посилення маркетингової складової в інформаційно-аналітичному забезпеченні прийняття управлінських рішень, а також підвищення рівня автоматизації та використання інформаційних технологій для обслуговування та комунікації з клієнтами.

Ключові слова: інновації; управління підприємствами ветеринарної медицини; ветеринарні послуги; ветеринарні клініки; маркетингові дослідження; інформаційні технології в управлінні.

Табл.: 1. Бібл.: 16.

Постановка проблеми. За сучасних умов ринкової конкуренції щодо надання ветеринарних послуг важливого значення набувають інноваційні інструменти управління підприємствами зазначеної галузі. Серед специфічних інноваційних підходів управління підприємствами ветеринарної медицини слід виокремити клієнтоорієнтований підхід із використанням маркетингових досліджень; використання спеціального програмного забезпечення; впровадження науково обґрунтованих пропозицій щодо управління ветеринарними підприємствами. Застосування зазначених підходів підвищить ефективність організаційної та управлінської складової в галузі ветеринарної медицини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управлінським аспектам підприємств ветеринарної медицини присвячено чимало наукових праць, зокрема, А. І. Балан, А. В. Нелепова досліджували проблематику застосування інформаційних технологій для ефективного управління сферою ветеринарної медицини [1]; наукові роботи Ю. В. Дідок присвячені питанням державної кадрової політики у сфері ветеринарної медицини, а також державному управлінню розвитком ветеринарної медицини в Україні [2; 3]; Б. Т. Стегній, А. П. Герілович, О. М. Унковська, А. М. Швидченко, Д. В. Вовк, Л. М. Стещенко, М. Ю. Логвиненко, Ю. Г. Джибо досліджували методи інформаційно-аналітичного забезпечення трансферу та провайдингу інновацій у галузі ветеринарної медицини [4]; закордонний досвід управління ветеринарною

медициною досліджено у працях А. І. Годяк [5]; Ю. В. Чабанова вивчала зовнішнє середовище закладів ветеринарної медицини [6]; загальним питанням організації та управління підприємницькою діяльністю у ветеринарній медицині присвятили свої праці В. В. Недосеков, Е. Хаунхорст, В. А. Ситнік, В. М. Шевчук, М. О. Жуковський [7]; менеджмент та маркетинг у ветеринарній медицині були предметом досліджень Л. Є. Корнієнко, Б. М. Ярчука, Р. В. Тирсіна, Т. М. Царенко, Т. В. Сокольської [8].

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на значний доробок вищезазначених науковців, залишилися нерозкритими питання обґрунтування необхідності застосування та впровадження інновацій в управлінні підприємствами ветеринарної медицини й конкретизації таких інновацій.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення та доведення необхідності застосування інновацій в управлінні підприємствами галузі ветеринарної медицини.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні серед закладів, що пропонують ветеринарні послуги, переважають приватні підприємства. Їхня сутність як об'єктів управління якнайкраще розкривається через характеристику функцій ветеринарного підприємництва. До таких функцій належать:

- інноваційна функція, що забезпечує формування та реалізацію принципово нових ідей, ноу-хау, інноваційних проєктів, а також прийняття на себе комерційного ризику;

- ресурсна функція включає акумулювання та використання ресурсів різного виду – матеріальних, трудових, інтелектуальних, фінансових із власних та зовнішніх джерел;

- організаційна функція передбачає діяльність з організації ветеринарної діяльності в аспекті підприємництва: реєстрація, ліцензування, надання та просування послуг на ринку тощо;

- стимулююча полягає у створенні механізму ефективного використання наявних ресурсів з метою максимального задоволення потреб споживачів послуг [7].

Поняття ветеринарної послуги можна визначити, як специфічний вид товару, що передбачає діяльність спеціаліста ветеринарної медицини, направлену на досягнення позитивного результату відповідно до суспільної потреби [8].

Треба зауважити стрімкий розвиток ринку ветеринарних послуг за останній період, що виявляється такими ознаками, як наявність жорсткої конкуренції, вимогливість покупців, нормативно-правові та ринкові регулятори. Відповідно вихід та утримання сегмента на такому ринку вимагає глибокого системного підходу, зокрема маркетингової діяльності.

Особливість ринку ветеринарних послуг України потребує спеціальних підходів до реалізації маркетингової діяльності [8], що пов'язано з виходом нашої країни в європейську економічну площину.

Завдяки правильно застосованим маркетинговим інструментам на підприємстві можливо впровадити ефективну політику управління, розширити власний сегмент ринку в результаті підвищення конкурентоспроможності послуг на вимогу споживача. Адже в основі маркетингового дослідження лежать акумуляція та систематизація інформації про ринок, головні риси споживачів та їхні потреби [9].

У контексті діяльності підприємств ветеринарної медицини подібне дослідження може бути основою ідентифікації факторів ризику щодо якості надання послуг у таких соціально-економічних, правових і технічних аспектах. Таким чином, система управління якістю послуг у сфері ветеринарної медицини нерозривно пов'язана з дослідженням ринку та споживачів.

Результати маркетингового дослідження повинні містити рекомендації щодо підвищення ефективності управління підприємством для його подальшого розвитку. А тому для створення ветеринарної послуги відповідної якості важливим є аналіз та узагальнення даних маркетингових досліджень щодо ринку ветеринарних послуг. Такі дослідження повинні включати:

- аналіз структури ринку та інформації про якість своїх послуг порівняно з послугами конкурентів;
- зміни щодо переліку запропонованих послуг;
- вивчення попиту споживачів та ідентифікація реальної потреби ринку у ветеринарних послугах;
- використання сучасних методів контролю якості послуг;
- реалізація розроблених рекомендацій щодо маркетингової діяльності всіма підрозділами, які беруть участь у підготовці та реалізації ветеринарних послуг;
- використання даних маркетингових досліджень для покращення системи управління якістю ветеринарних послуг [10].

Практичне впровадження маркетингових результатів досліджень дає можливість підприємствам, які надають ветеринарні послуги, здійснювати:

- 1) формування умов для ефективної співпраці із партнерами та клієнтами;
- 2) з'ясувати реальну необхідність та оцінити можливості технічної модернізації підприємства, що дасть змогу досягнути балансу «ціна-якість» для підвищення конкурентоспроможності на ринку;
- 3) підвищити рентабельність підприємства;
- 4) проводити аналіз за результатами маркетингових досліджень, адже ці дані необхідні для стратегічного планування розвитку підприємства [11].

Для управління якістю ветеринарних послуг маркетингові дослідження відіграють важливу роль, оскільки дають реальне уявлення про конкурентоспроможність послуг на основі рівня якості та вартості таких послуг.

В основі здійснення маркетингових досліджень та аналізу лежить постає управлінська діяльність. Управління маркетингом являє собою вплив на цю діяльність шляхом планування, організації, моніторингу та контролю

виконання завдань маркетингових цілей компанії. Управління маркетинговими дослідженнями виконує такі функції [9]: планування діяльності з маркетингу; організаційне забезпечення; інформаційно-аналітичне забезпечення; моніторинг та контроль результатів.

Під час планування управлінський персонал підприємства спрямовує зусилля на зниження рівня ризику, спираючись на результати аналізу маркетингових досліджень та розподілі ресурсів за пріоритетними напрямками розвитку підприємства. Під час організації діяльності щодо маркетингу з'ясується його місце в загальній системі управління підприємства, визначаються функціональні обов'язки співробітників, які здійснюють маркетингове дослідження. Моніторинг і контроль за маркетинговою діяльністю спрямовано на спостереження та надання оцінки результатів досягнення і виконання планів, програм щодо розвитку підприємства загалом та завдань маркетингу зокрема [12].

Важливим аспектом впровадження інноваційних рішень в управління є автоматизація робочих процесів при наданні ветеринарних послуг. Такий підхід дозволить підвищити ефективність діяльності підприємства в цілому шляхом більш чіткого розмежування адміністративної діяльності та безпосередньо ветеринарної, а також скоротить витрати часу персоналу на адміністрування наданих послуг, полегшить моніторинг і контроль на підприємстві.

Якщо розглядати автоматизацію ведення документації в електронній формі щодо роботи лікарів-ветеринарів, то це дозволяє їм зосередити увагу на наданні самої послуги, підвищуючи її якість, а також забезпечити безпеку даних, що є особливо важливим в умовах війни. Ведення медичних записів щодо анамнезу тварин, даних про щеплення, проведені маніпуляції та призначення в електронній формі є зручним і для ветеринара, і для клієнта (власника тварини), який отримує доступ до потрібної інформації в будь-який момент, без ризику загубити дані на паперовому носії.

До суттєвих переваг електронного ведення документації слід віднести:

- 1) швидкість введення даних та довготривалість їх зберігання;
- 2) збереження довкілля через зниження обсягів споживання паперу та відповідно скорочення кількості сміття;
- 3) вищий рівень безпеки інформації порівняно з паперовими носіями;
- 4) скорочення витрат часу на адміністративні задачі, адже за наявності вільного доступу клієнта до медичної інформації щодо лікування та використання онлайн-сервісу для запису на прийом, кількість дзвінків клієнтів суттєво скоротиться.

Подібні сервіси для онлайн запису, з одного боку, допомагають краще організувати робочий день персоналу ветеринарної клініки, а з іншого – дуже зручними та привабливими для клієнтів, що додає конкурентних переваг підприємству.

На сьогодні популярними у використанні є такі види онлайн-запису на прийом до ветеринарних клінік:

- запис за фіксованим розкладом – це спосіб, за яким ведеться запис на чітко визначений час, тоді кожен клієнт знає свій час прийому;

- хвильовий запис – планування прийому 4-6 клієнтів на годину, а далі обслуговування ведеться в порядку прибуття клієнтів за принципом «живої» черги);

- подвійний запис (бронювання) – здійснення одного запису для двох клієнтів одночасно. Запланований час прийому дозволяє лікарю-ветеринару прийняти двох клієнтів, але у випадку, якщо один із них не прийде, весь час буде присвячено іншому.

Кожен із цих способів має переваги в порівнянні з відкритим записом, коли клієнтам надається певний проміжок часу, у який вони можуть прийти на прийом.

Більшість підприємств, що спеціалізуються на ветеринарних послугах, наразі не надають своїм клієнтам можливості доступу до медичної інформації своїх тварин. Зазвичай функцію з введення інформації про нового клієнта, а також оновлення інформації про постійних відвідувачів здійснює адміністратор або сам лікар-ветеринар. У такому випадку суттєво корисним може бути вимоги заповнення електронної форми з основними даними при онлайн бронюванні. Це суттєво скорочує час візиту, а також завчасно надає персоналу інформацію про очікуваного клієнта.

Розробка рекомендацій з удосконалення управління в частині автоматизації діяльністю ветеринарними підприємствами потребує аналізу наявних програмних продуктів, які на сьогодні використовуються на вітчизняному ринку ветеринарних послуг.

У табл. 1 нами представлено порівняльну характеристику таких програм: PetMedico, Appointer, Jet.vet, Altegio.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика програмних продуктів, що використовуються підприємствами у сфері ветеринарних послуг

Параметри порівняння	PetMedico	Appointer	Jet.vet	Altegio
1	2	3	4	5
Необхідність встановлення програмного забезпечення (ПЗ)	Не потребує встановлення ПЗ	Не потребує встановлення ПЗ	Не потребує встановлення ПЗ	Не потребує встановлення ПЗ
Наявність мобільної версії	Адаптивна версія	Мобільний застосунок	Мобільний застосунок	Мобільний застосунок
Дизайн	Сучасний і зручний	Сучасний і зручний	Сучасний і зручний	Сучасний і зручний

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5
Спеціалізація додатку для ветеринарії	Спеціалізований для ветеринарів та їхніх клієнтів	Не є спеціалізованим додатком	Спеціалізований додаток для ветклінік	Спеціалізований додаток для ветклінік
Простота налаштування	Простий	Нелегкий	Простий	Простий
Сумісність з приватною ветеринарною практикою	Сумісний	Відсутня практика застосування	Сумісний	Сумісний
Наявність ролі клієнта клініки	Наявна	Наявна	Наявна	Наявна

Джерело: систематизовано автором на основі: [13-16].

Застосування спеціального програмного забезпечення для автоматизації процесів і процедур взаємодії клієнтів та персоналу ветеринарних підприємств оптимізує витрати часу та підвищить продуктивність роботи, а також посилить попит на їхні послуги. Оскільки клієнти, крім послуг безпосередньо в клініці, отримують ще онлайн-обслуговування.

Проте слід відзначити, що вимоги до функціоналу таких програмних продуктів будуть різні у клієнта й у лікаря-ветеринара. Адже результат використання також буде різним.

Функціональні вимоги зі сторони лікаря-ветеринара полягають у такому:

- можливість створення, перегляду та зміни інформації у власному профілі;
- можливість внесення змін в призначення після офлайн-консультації;
- можливість переглядати інформацію про тварину та історію її хвороб, щеплень тощо.

Функціональні вимоги зі сторони клієнта містять:

- можливість авторизації у програмі;
- можливість самостійної реєстрації;
- можливість додавати та змінювати інформацію про домашніх тварин;
- можливість запису онлайн та керування ним;
- можливість переглядати та змінювати інформацію у власному профілі;
- можливість переглядати історію візитів до клініки, призначення та рекомендації лікаря-ветеринара, результати аналізів та обстежень, календар щеплень тощо.

Висновки і пропозиції. Останнім часом в системі управління підприємств ветеринарної медицини України актуалізувалось питання щодо впровадження інноваційних підходів. Одним із таких підходів є використання результатів маркетингових досліджень для удосконалення своєї діяльності та зміщення фокусу управління на клієнтоорієнтованість у забезпеченні якості послуг, структурі та організації роботи. Іншим ключовим напрямом є використання інформаційних технологій та програмного забезпечення для автоматизації роботи підприємств та взаємодії ветеринар-клієнт.

З огляду на вищенаведене, вважаємо за доцільне поширення серед керівного складу ветеринарних підприємств посилення маркетингової складової в інформаційно-аналітичному забезпеченні прийняття управлінських рішень, а також підвищення рівня автоматизації та використання інформаційних технологій для обслуговування та комунікації з клієнтами.

Список використаних джерел

1. Балан А. І. Ефективне управління сферою ветеринарної медицини (мобільний додаток VCS Cowditation) / А. І. Балан, А. В. Нелєпова // Матеріали IV Міжнародної конференції «Цифрова освіта в природничих університетах» (25-27 жовтня 2017 року) / НУБіП України. – Київ, 2017. – С.10-11.
2. Дідок Ю. В. Концептуальні підходи до формування державної кадрової політики у галузі ветеринарної медицини України / Ю. В. Дідок // Ветеринарна медицина. – 2015. – Вип. 101. – С. 233-235.
3. Дідок Ю. В. Державне управління розвитком ветеринарної медицини в Україні : дис. ... д-ра. наук з держ. упр.: 25.00.02/ Ю.В. Дідок ; Харків. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ при Президентіві України, Нац. ун-т цив. захисту України. – Харків, 2020. – 475 с.
4. Методи інформаційно-аналітичного забезпечення трансферу та провайдингу інновацій у галузі ветеринарної медицини / Б. Т. Стегній, А. П. Герілович, О. М. Унковська, А. М. Швидченко, Д. В. Вовк, Л. М. Стешенко, М. Ю. Логвиненко, Ю. Г. Джибо // Ветеринарна медицина. – 2015. – Вип. 101. – С.236-237.
5. Годяк А. І. Організація діяльності управління ветеринарії та продовольства Королівства Данія: досвід для України / А. І. Годяк // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. – 2018. – Том 29 (68). – № 3. – С. 79-84.
6. Чабанова Ю. В. Зовнішнє середовище закладів ветеринарної медицини [Електронний ресурс] / Ю. В. Чабанова // Проблеми системного підходу в економіці – 2009. – Том 1, № 9. – Режим доступу: <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPSAE/article/view/4377>.
7. Недосєков В. В. Організація та економіка ветеринарної справи: навчальний посібник / В. В. Недосєков, Е. Хаунхорст, В. А. Ситнік, В. М. Шевчук, М. О. Жуковський. – Київ, 2019. – 396 с.
8. Менеджмент та маркетинг у ветеринарній медицині: навч. посіб. / Л. Є. Корнієнко, Б. М. Ярчук, Р. В. Тирсін, Т. М. Царенко, Т. В. Сокольська. – Київ : Аграрна освіта, 2013. – 349 с.
9. Амонс С. Е. Маркетингові дослідження ринку і його структурних елементів: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / С. Е. Амонс, О. П. Красняк // Ефективна економіка. – 2020. – № 5. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/108.pdf.
10. Гримак А. В. Ефективність маркетингових досліджень в удосконаленні систем якості продукції на підприємствах ветмедицини / А. В. Гримак // Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (22-23 березня 2022 р.). – Львів: ЛНУП, 2022. – Ч. 2. – С. 172-174.
11. Гримак А. В. Інформаційне забезпечення ефективності маркетингу ринку продукції для ветеринарної медицини та тваринництва / А. В. Гримак, А. В. Курилас, Т. Є. Сенишина // НТБ інституту біології тварин і ДНДКІ ветпрепаратів та кормових добавок. – Львів, 2021. – Вип. 22. – № 1. – С. 74-78. DOI: 10.36359/scivp. 2021-22-1.07.
12. Ковальчук В. В. Маркетингова стратегія підприємства: суть поняття, особливості формування в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / В. В. Ковальчук // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2018. – № 9. – С. 156-165. – Режим доступу: <http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/i54D11knlfgQu5BCrEue.Pdf>.

13. PetMedico: програмний продукт [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://petmedico.com/>.
14. Appointer: система запису та обліку клієнтів. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://appointer.ua/>.
15. Jet.vet: програма автоматизації для управління ветеринарним бізнесом [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://jet.vet/uk>.
16. Altego – програма для ветеринарії [Електронний ресурс] // Офіційний сайт. – Режим доступу: <https://alteg.io/uk/veterinary>.

References

1. Balan, A., & Nielierova, A. (2017). Efektyvne upravlinnia sferoiu veterynarnoi medytsyny (mobilnyi dodatok BCS Cowditiion) [Effective Management of Veterinary Medicine (Mobile App BCS Cowditiion)]. Proceedings of *Tsyfrova osvita v pryrodnychykh universytetakh: IV Mizhnarodna konferentsia – Digital Education in Natural Sciences Universities: IV International Conference* (pp. 10–11). NUBiP Ukrainy.
2. Didok, Yu. (2015). Kontseptualni pidkhody do formuvannia derzhavnoi kadrovoi polityky u haluzi veterynarnoi medytsyny Ukrainy [Conceptual approaches to forming the state staffing policy in the sphere of veterinary medicine of ukraine]. *Veterynarna medytsyna – Veterinary Medicine*, (101), 233–235.
3. Didok, Yu. (2020). *Derzhavne upravlinnia rozvytkom veterynarnoi medytsyny v Ukraini [State Governance of Veterinary Medicine Development in Ukraine]* [Neopubl. dys. d-ra nauk z derzh. upr.]. rehion. in-t derzh. upr. NADU pry Prezydentovi Ukrainy, Nats. univ-t tsyv. zakhystu Ukrainy.
4. Stehni, B., Herilovych, A., Unkovska, O., Shvydchenko, A., Vovk, D., Steshenko, L., Lohvynenko, M., & Dzhybo, Yu. (2015). Metody informatsiino-analitychnoho zabezpechennia transferu ta provaidynhu innovatsii u haluzi veterynarnoi medytsyny [Methods of information-analytical support for transfer and providing of innovations in the field of veterinary medicine]. *Veterynarna medytsyna– Veterinary Medicine*, (101), 236–237.
5. Hodiak, A. (2018). Orhanizatsiia diialnosti upravlinnia veterynarii ta prodovolstva Korolivstva Daniia: dosvid dlia Ukrainy [Organization of veterinary and food administration activities in the Kingdom of Denmark: lessons for Ukraine] *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Serii: Yurydychni nauky*, 29(68)(3), 79–84.
6. Chabanova, Yu. (2009). Zovnishnie seredovyshe zakladiv veterynarnoi medytsyny [External environment of veterinary medicine institutions]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi – Problems of the system approach in economics*, 1(9). <https://jrn1.nau.edu.ua/index.php/EPSAE/article/view/4377>.
7. Nedosiekov, V., Khaunkhorst, E., Sytnik, V., Shevchuk, V., & Zhukovskyi, M. (2019). *Orhanizatsiia ta ekonomika veterynarnoi spravy [Organization and Economics of Veterinary Practice]*.
8. Korniienko, L., Yarchuk, B., Tyrsin, R., Tsarenko, T., & Sokolska, T. (2013). *Menedzhment ta marketynh u veterynarnii medytsyni [Management and Marketing in Veterinary Medicine]*. Ahrarna osvita.
9. Amons, S.E., & Krasniak, O. (2020). Marketynhovi doslidzhennia rynku i yoho strukturnykh elementiv: teoretychnyi aspekt [Marketing research of the market and its structural elements: the theoretical aspect]. *Efektyvna ekonomika – Effective economy*, (5). http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/108.pdf.
10. Hrymak, A. (2022). Efektyvnist marketynhovyykh doslidzhen v udoskonalenni system yakosti produktsii na pidpriemstvakh vetmedytsyny [The Effectiveness of Marketing Research in Improving Product Quality Systems at Veterinary Medicine Enterprises]. Proceedings of *Aktualni problemy suchasnoho biznesu: oblikovo-finansovyi ta upravlinskyi*

aspekty: IV Mizhnarodna naukovo-praktychna internet-konferentsia – Actual problems of modern business: accounting, financial and management aspects: IV International Scientific and Practical Internet Conference (pp. 172–174). LNUP.

11. Hrymak, A. V., Kurylas, A. V., & Senyshyna, T. (2021). Informatsiine zabezpechennia efektyvnosti marketynhu rynku produktsii dlia veterynarnoi medytsyny ta tvarynnystva [Information Support for the Effectiveness of Marketing in the Veterinary Medicine and Animal Husbandry Product Market]. *NTB instytutu biologii tvaryn i DNDKI vetpreparativ ta kormovykh dobavok – NTB of the Institute of Animal Biology and DNDKI of Veterinary Medicines and Feed Additives*, 22(1), 74–78. DOI: 10.36359/scivp. 2021-22-1.07.

12. Kovalchuk, V. V. (2018). Marketynhova stratehiia pidpriemstva: sut poniattia, osoblyvosti formuvannia v suchasnykh umovakh hospodariuvannia [Marketing strategy of the enterprise: essence of the concept and features of formation in modern economic conditions]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economics. Finances. Management: topical issues of science and practice*, (9), 156–165. <http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/i54Dl1knlfqQu5BCrEue.Pdf>.

13. *Pet Medico Veterinary Clinic*. (b. d.). Pet Medico Veterinary Clinic. <https://petmedico.com>.

14. *CRM Appointer - Systema zapysu i obliku kliientiv | Prohrama dlia saloniv*. (b. d.). Appointer. <https://appointer.ua/>.

15. *Jet Vet - dodatok i prohrama dlia vetkliniky i veterynariv*. (b. d.). Jet Vet - dodatok i prohrama dlia vetkliniky i veterynariv. <https://jet.vet/uk>.

16. *Altegio — servis onlain-zapysu i platforma avtomatyzatsii dlia sfery posluh*. (n. d.). Online Booking and Scheduling Software / *Altegio*. <https://altegio.io/uk/veterinary>.

Отримано 13.06.2024

UDC 338.24

Viacheslav Sakun

PhD Student of Department of Management and Administration
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: sakunvyacheclav@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0009-7524-6754>

Researcher ID: [JWO-5682-2024](https://orcid.org/0009-0009-7524-6754)

THE NECESSITY OF APPLYING INNOVATIONS IN MANAGING VETERINARY MEDICINE ENTERPRISES

The article is dedicated to justifying the necessity and analyzing the application of innovative approaches in managing enterprises within the veterinary medicine sector. It provides a detailed examination of the role of marketing research in the field of veterinary services. Additionally, it analyzes and compares modern software products for management in veterinary clinics. The article demonstrates the importance of enhancing the marketing component in the information and analytical support for decision-making by veterinary enterprise management, as well as increasing the level of automation and use of information technologies for client service and communication.

In the current competitive market environment for providing veterinary services, innovative management tools for enterprises in this sector are of crucial importance. Among the specific innovative management approaches for veterinary medicine enterprises, it is essential to highlight: a client-oriented approach utilizing marketing research; the use of specialized software; implementation of scientifically justified proposals for managing veterinary enterprises; applying these approaches will enhance the effectiveness of organizational and managerial aspects within the veterinary medicine sector.

An important aspect of implementing innovative solutions in management is the automation of work processes in providing veterinary services. This approach will enhance the overall effectiveness of the enterprise by clearly differentiating between administrative tasks and direct veterinary activities. Additionally, it will reduce the time staff spend on administering services and simplify monitoring and control within the enterprise.

Automating the documentation process in electronic form for veterinary work allows veterinarians to focus on delivering the service itself, thereby improving its quality, and ensures data security, which is particularly crucial in wartime conditions. Maintaining electronic medical records for animal history, vaccination data, performed procedures, and prescriptions is convenient for both the veterinarian and the client (pet owner). It provides instant access to necessary information at any time, eliminating the risk of losing data from physical records.

Keywords: *innovations; management of veterinary medicine enterprises; veterinary services; veterinary clinics; marketing research; information technologies in management.*

Table: 1. References: 16.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-103-114](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-103-114)

UDC 334

JEL Classification M13

Anna Kramarenko

PhD (Economics), Associate Professor,

Associate Professor of the Department of management and administration

V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)

Email: a.o.kramarenko@karazin.ua. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-5987-1247>.

Scopus Author ID: [57205117262](https://orcid.org/57205117262)

EDUCATIONAL “HUB” OF CRYPTOMARKETING: REASONS, BASICS AND ORGANIZATION

The study revealed a strong link between entrepreneurs' awareness of cryptomarketing issues and the relevance of studying these issues. The less representatives of the business environment know about the opportunities and prospects for using blockchain and cryptocurrency technologies, the more interesting it is for them to study these issues. Additional factors that affect the degree of awareness of new business tools and the relevance of educational initiatives in the field of cryptomarketing are the type of business activity, the age of the entrepreneur, business experience and the size of the enterprise. When organizing an educational “hub”, it is necessary to be guided by such principles as decentralized centralization, mixed format, short intensive, and an emphasis on practice.

Keywords: *blockchain, innovation, decentralized finance, cryptocurrency, entrepreneurial education.*

Table: 6. References: 19.

Introduction. Digital transformation has made innovation one of the key global trends. Now when the Internet has become an integral part of digitalization, the digital revolution is transforming virtually all areas of life, including the economy, society, science, and education. It has also spawned innovative technologies such as blockchain. Interest in this new technology from companies, organizations and individuals is growing due to the benefits that it can bring: transparency (all participants have access to information); security; cost reduction by excluding intermediaries; the ability to make transactions using smart contracts; open innovations that promote new forms of relationships between different actors in society. [16; 18]. Many experts in the field of blockchain technology discuss the complex characteristic and unique structure of this technology, which prompted to consider new challenges associated with its implementation [6; 15].

From the user's point of view, the legislation and legitimacy of cryptotechnologies is the first axiomatic problem, followed by environmental variables such as social impact, technology design, and user experience. In addition, trust, risk, and level of knowledge should be considered [1; 3]. At the same time, the introduction of new technologies is very difficult and expensive. Therefore, this has become a serious problem for many organizations in terms of access to tangible or intangible resources. In connection with the above, the study of the possibilities of effective use of blockchain technologies and decentralized ways of business management has become a topic of increased interest both from the academic community and from entrepreneurs and managers.

Literature review. The internet plays a central role in data transmission, but blockchain plays a central role in value transmission, so trusting crypto tools can provide easy adaptations around the world [5; 12]. How to generate trust in cryptocurrency instruments remains an open question.

Blockchain and cryptocurrencies are innovative FinTech technologies that are rapidly invading the financial market and changing the power of the global economy. However, these technologies have not been adopted by consumers [13; 19]. There is a clear gap between the two that has not yet been taken into account and has been misunderstood on many platforms. Therefore, it is important to understand the behavioral aspects that determine the intentions of potential consumers regarding blockchain-based cryptocurrency transactions.

Case studies examine various causal combinations of technological, social, economic, cultural, and political factors that are associated with high levels of cryptocurrency adoption and DeFi [7; 14]. A potentially significant question for research is the role and degree of influence of various determinants on involvement in the use of crypto tools.

Blockchain is a technology that changes relationships between different actors in society, individuals, companies, and administrations by implementing concepts such as self-identification (SSI) and smart contracts [4; 8; 9]. The use of cryptocurrencies offers attractive business opportunities in the context of financial services and token-based business models [2; 11]. However, it is important to develop a value understanding of what motivates people to use cryptocurrencies to exchange values. The most common difficulties in using crypto tools, which were identified in the course of individual studies, are high volatility and lack of ease of use [10; 17]. With this in mind, ways to overcome the identified limitations and effectively promote cryptomarketing technologies in the interests of the main business entities remain an urgent issue that requires additional study.

Purpose of the study. The aim of the study is to study the business environment for awareness and the need for cryptomarketing tools, as well as to form the program framework of the corresponding educational “hub”, taking into account the results obtained.

Research methods. In order to understand how relevant the study of cryptomarketing issues by business entities is, the research was conducted using a number of sociological, statistical, and general analytical methods.

Stages of research:

1) Conducting a survey among entrepreneurs on the feasibility and format of organizing an educational "hub" of cryptomarketing. The survey was conducted remotely in electronic format using the Google Form tool. 58 unique respondents completed electronic questionnaires. The survey questionnaire included 15 questions divided into 4 thematic blocks: information about the respondent, involvement in cryptomarketing problems, relevance of studying cryptomarketing

problems, and training format. For the convenience of potential respondents and to ensure the objectivity of the study, 14 questions out of 15 were closed in nature (respondents were given the opportunity to choose an answer option from the list).

In order to carry out quantitative assessment and conduct sociological measurements in the questions of the blocks "involvement in the problems of cryptomarketing" and "relevance of the study of cryptomarketing", a point scale from 0 to 5 was used, where 0 means complete non-compliance with the defined parameter, and 5 - full compliance.

2) Analysis of data obtained as a result of the survey based on a combination of statistical and mathematical methods: search for the average value, exponential smoothing, correlation analysis. For more information about the usage methods and analysis procedure, see the "Results" section.

3) Interpretation of the results of the analysis was carried out using the methods of formal logic: comparison, systematization, generalization. When interpreting and forming the conclusions of the study, the results of structural analysis of data from the "Training format" block were also taken into account.

Results. As part of the survey, respondents were asked to evaluate the relevant parameters on a point scale (from 0 to 5) to implement qualitative measurements of the level of awareness and the degree of relevance of cryptomarketing problems. At the same time, 0 – meant lack of awareness, and 5 - full awareness. The assessment was conducted in three key areas of knowledge in the field of crypto marketing: blockchain technologies, the cryptocurrency market, and decentralized finance. The results obtained during the survey are presented in the tables below.

Table 1

Results of the survey on the block "Involvement in the problems of cryptomarketing"

Level of awareness, in points	Regarding blockchain technology, % of respondents	Regarding the cryptocurrency market, % of respondents	Regarding DeFi management tools, % of respondents	Average level of awareness, % of respondents
0	33,40	22,80	26,30	27,16
1	21,10	21,50	22,30	21,63
2	12,50	18,00	20,40	16,62
3	13,20	15,80	15,60	14,82
4	11,50	11,40	5,30	8,86
5	8,30	10,50	10,10	9,58

Table 2

*Results of the survey on the block
“Relevance of studying cryptomarketing problems”*

Degree of relevance, in points	Regarding block-chain technology, % of respondents	Regarding the cryptocurrency market, % of respondents	Regarding DeFi management tools, % of respondents	Average degree of relevance, % of respondents
0	12,10	11,20	14,60	12,55
1	11,20	10,80	5,30	8,62
2	13,50	5,40	15,60	10,44
3	15,80	15,90	16,90	16,19
4	21,10	26,50	21,10	22,77
5	26,30	30,20	26,50	27,61

The data presented in the tables were obtained on the basis of systematization of respondents' responses. The average level of awareness and the average degree of relevance are calculated using the geometric mean method. Average values are necessary for summarizing information on key thematic areas of cryptomarketing research. Further, in the course of analyzing the information obtained, the exponential smoothing method was used to identify patterns between the level of awareness of respondents and the need for educational initiatives in the field of cryptomarketing. As a result, the following data are obtained (see Table 3 and Table 4).

Table 3

*Exponential data smoothing for the block
“Involvement in cryptomarketing problems”*

Level of awareness, in points	Regarding block-chain technology, % of respondents	Regarding the cryptocurrency market, % of respondents	Regarding DeFi management tools, % of respondents
0	-	-	-
1	33,40	22,80	26,30
2	24,79	21,89	23,50
3	16,19	19,17	21,33
4	14,10	16,81	17,32
5	12,28	13,02	8,91

Table 4

*Exponential data smoothing for the block
“Relevance of studying cryptomarketing problems”*

Degree of relevance, in points	Regarding block-chain technology, % of respondents	Regarding the cryptocurrency market, % of respondents	Regarding DeFi management tools, % of respondents
0	-	-	-
1	12,10	11,20	14,60
2	11,47	10,92	8,09
3	12,89	7,06	13,35
4	14,93	13,25	15,83
5	19,25	22,52	19,52

At the next stage of the analysis, the data of exponential smoothing of involvement and relevance of cryptomarketing problems were compared with each other for correlation in accordance with the directions: blockchain technologies, the cryptocurrency market, and decentralized finance. Based on the data obtained as a result of exponential smoothing, indicators of correlation between awareness and relevance of studying these areas of cryptomarketing for business activities were calculated. The degree of correlation between the average values of awareness and relevance was also calculated. The calculation results are presented in Table 5.

Table 5

Value of the correlation coefficient between involvement and relevance of crypto marketing problems

Areas of analysis	Blockchain technologies	Cryptocurrency market	Tools for DeFi management	Average value
<i>Correlation coefficient</i>	-0,716	-0,777	-0,740	-0,789

The calculation results presented in Table 5 can be interpreted as follows. Correlation coefficients in all the studied areas have values greater than 0.5. This indicates a strong relationship between the awareness of entrepreneurs about cryptomarketing issues and the relevance of studying these issues. Negative values of the coefficients indicate the inverse nature of the relationship. In other words, the less representatives of the business environment know about the opportunities and prospects for using blockchain and cryptocurrency technologies, the more interesting it is for them to study these issues. Additional factors that affect the degree of awareness of new business tools and the relevance of educational initiatives in the field of cryptomarketing are the type of business activity, the age of the entrepreneur, business experience and the size of the enterprise. The influence of these factors was somewhat offset at the previous stage of analysis due to exponential smoothing.

However, the study will not be objective enough if you do not pay attention to the impact of respondents' characteristics.

1) Age of respondents. According to the survey results, the age structure of respondents was distributed as follows:

- up to 30 years (28,50 %);
- 31-40 years (21,20%);
- 41-50 years (18,80%);
- 51-60 years (17,50%);
- more than 60 years old (14,00%).

Half of the respondents belong to young people, that is, they are under the age of 40. At the same time, the higher the age of respondents, the lower their share in the total number of respondents. If you pay attention to the average indicators of involvement in the problems of cryptomarketing, they show a similar pattern – the higher the level of awareness, the fewer respondents meet this criterion. During the correlation test, the calculated coefficient indicator showed a value of 0.958. This means that the older the respondents, the less they participate in crypto marketing issues.

2) The business experience of the respondents is quite diverse:

- under 1 year (5,30%);
- 6-10 years (15,70%);
- 11-15 years (20,60%);
- 16-20 years (16,90%);
- more than 20 years (14,90%).

As part of the study, it was decided to measure the impact of business experience on the need to study cryptomarketing tools. The calculated value of the corresponding correlation indicator was -0.179, which indicates a low level of relationship between the studied parameters. Interpreting the results obtained, we note that regardless of the experience of entrepreneurial activity, cryptomarketing issues are equally likely to be relevant for entrepreneurs.

3) Type of activity. The respondents indicated various types of economic activities in their responses, which were systematized into the following groups:

- Production (18%);
- Trade (9%);
- Information and telecommunications technologies (33%);
- Finance and insurance (13%);
- Specialized services (27%).

Comparing the types of activities and the relevance of studying cryptomarketing issues in separate questionnaires allowed to conclude that educational "hubs" on this topic are most likely to be in demand in the field of Information Technology, Finance and Consulting. This pattern is due to the fact that blockchain and decentralized finance technologies represent innovations for these types of activities. To some extent, the spread of crypto Marketing Technologies creates new challenges for entrepreneurs who provide highly qualified expert services. Leveling these threats is directly related to immersion in the world of new technologies and adaptation of the studied innovations.

4) Size of the enterprise. According to the questionnaires, respondents represent the following types of entrepreneurship (by the size of the enterprise):

- microenterprise (up to 10 people) (68.5%);
- small enterprise (11-50 people) (20.8%);
- medium-sized enterprise (51-250 people) (10.2%);
- large enterprise (more than 250 people) (0.5%).

Most of the surveyed entrepreneurs are representatives of small businesses. At the same time, a closer look at the individual responses of respondents suggests that it is for small enterprises the introduction of crypto innovations is a way to maintain efficiency, survive in the market and expand the prospects for scaling. That is why the highest ratings of the relevance of studying crypto marketing issues were received from microenterprise owners.

Summing up the results of the analysis of the survey results of the first two blocks, we can note the following key points:

1) The main factor determining the relevance of studying crypto marketing issues by business representatives is the degree of involvement and awareness of blockchain technologies, cryptocurrencies and decentralized finance. The less engagement, the greater the interest in raising awareness.

2) Additional factors that determine the need to create an educational "hub" of cryptomarketing are the age of respondents, the type and experience of entrepreneurial activity, as well as the size of the enterprise. According to the results of a study of individual responses and trends, the older the respondents, the lower the awareness of cryptotechnologies, since these technologies are relatively new. Correlation analysis has shown that business experience does not significantly affect the degree of relevance of studying cryptomarketing issues. As for the types of economic activity and the size of enterprises, the potentially most interesting educational "hub" will be for small enterprises in the field of information technology, expert services, finance and insurance.

Due to the revealed high relevance of studying crypto marketing technologies, the answers of the third block of the survey concerning the most optimal training format were analyzed. The systematization of respondents' responses is as follows:

- 1) Priority models of professional development:
 - decentralized (independent search for necessary information, self-education, non-formal education) (52.6%);
 - centralized (educational programs and courses in formal education institutions: universities, institutes, academies) (47.4%).
- 2) Priority forms of professional training:
 - online (57.9%);
 - offline (42.1%).
- 3) Comfortable duration of professional training:
 - short-term intensive course (68.4%);
 - an average long course with a uniform distribution of hours (31.6%).
- 4) Priority structure of professional training:
 - more practical tasks in the classroom (57.9%);
 - higher informative saturation of classes (26.3%);
 - mostly independent work (15.8%).

Summarizing the answers received, we can conclude that when organizing an educational "hub", it is necessary to follow the principles:

- "Decentralized centralization". Taking into account the fact that the respondents' preferences regarding the means of studying innovation are almost evenly distributed between centralized and decentralized areas, it is recommended to apply a compromise approach. Create non-formal education projects (for example, a certification course) within formal institutions (universities, academies).

- "Mixed format". Respondents' priorities regarding the form of attendance at classes were also divided almost evenly. In this regard, it is proposed to organize mixed training on the basis of the concentration center (part of the audience is present in person, and part is connected using video communication tools).

- "Short intensive". Since the overwhelming majority of respondents prefer short terms of familiarization with the course materials, the recommended maximum duration of the cryptomarketing course is 4 weeks.

- "Focus on practice". The majority of respondents are mainly focused on the practical component of the course and studying the possibilities of application in professional activities. In this regard, it is recommended to optimally fill the course with real cases, examples and practical tasks.

Taking into account the respondents' involvement in the issues of cryptomarketing, the need for information according to the types of activities, as well as the validity of a systematic approach to the study of innovations, an indicative thematic plan of the non-formal education course "Cryptomarketing: how it works" was developed (see Table 6).

Table 6

*Thematic plan of the experimental non-formal education course
"Cryptomarketing: how it works"*

THEME	KEY ISSUES
1	2
CRYPTOMARKETING: HOW IT WORKS (4 ECTS = 120 hours)	
Theme 1. Blockchain technology as a basis for crypto marketing (20 hours)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Introduction to Web 3. 2. Key concepts of blockchain. 3. Advantages and disadvantages of blockchain technology. 4. Consensus algorithm. 5. Use cases for the blockchain.
Theme 2. Basic concepts of crypto marketing (10 hours)	<ol style="list-style-type: none"> 1. The essence of cryptocurrencies. 2. Features of investing in cryptocurrency.
Theme 3. Introduction to crypto marketing activities (10 hours)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Crypto marketing with investment. 2. Crypto marketing without investment.
Theme 4. Non-fungible tokens (NFT) (10 hours)	<ol style="list-style-type: none"> 1. The essence of NFTs and how they work. 2. Use Cases for NFT. 3. Creating NFTs and their cost.
Theme 5. ICO, IDO, IEO: opportunities and risks (10 hours)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Initial Coin Offering (ICO). 2. Initial Decentralized Offering (IDO). 3. Initial Exchange Offer (IEO).
Theme 6. Decentralized finance (DeFi) (10 hours)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Key features of DeFi. 2. Review the most popular DeFi.
Theme 7. Decentralized Autonomous Organizations (DAO), launchpad, dapp (10 hours)	<ol style="list-style-type: none"> 1. The essence of the DAO. 2. Management and DAO membership. 3. What is a launcher? 4. Decentralized applications (dapp).
Theme 8. How to start trading cryptocurrency (10 hours)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Self-education and risk management. 2. Trading on the stock exchange. Technical and fundamental analysis. 3. Expert tips for beginners.

End of the table 6

1	2
Theme 9. First steps in working with crypto tools on the example of the platform Ethereum (10 hours)	1. Crypto wallet: essence and varieties. 2. How to use the wallet. 3. How to get ETH.
Theme 10. How to transfer tokens to Level 2 (for example Ethereum) (10 hours)	1. Blockchain bridges. 2. Algorithm for moving to Level 2.
Theme 11. Security issues (10 hours)	1. Basic fraudulent schemes. 2. How to identify scammers when investing in cryptocurrency. 3. Fraudulent tokens. 4. How do I protect myself?

Since the course is an element of non-formal education, it provides for a departure from the classical academic experience of conducting classes in the form of lectures or seminars. Classes of the course will be implemented on the basis of a mixed approach. The presentation of theoretical materials is closely intertwined with practical examples and cases for both group and individual analysis. Within the framework of short-term intensive training, this model of teaching contributes to the most effective involvement in innovative technologies. The organization of such an educational "hub" as an experiment within the University increases the probability of successful implementation of such practices, taking into account the existence of a basic reputational "Trust Index" in the academic community.

Conclusions. Based on the conducted research using survey methods, statistical, mathematical and qualitative analysis, the following results were obtained:

1) The degree of involvement in crypto marketing issues is a key factor in the relevance of studying this topic. The less awareness there is about the essence of blockchain and cryptocurrency technology, the more entrepreneurs are interested in studying these innovations.

2) The level of need to study crypto technologies and the possibilities of their application in various areas of entrepreneurship is also determined by the size of the enterprise and the type of economic activity. Potentially greater demand for the services of the educational "hub" will be from small businesses in the field of Information Technology, Consulting and Finance.

3) The organization of an educational "hub" provides for the use of an academic framework based on the approach of non-formal education (certification courses). At the same time, it is recommended to promote short-term intensive courses filled with broad practical content.

References

1. Albayati, H., Kim, S. K., & Rho, J.J. (2020). Accepting financial transactions using blockchain technology and cryptocurrency: A customer perspective approach. *Technology in Society*, 62. <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101320>.

2. Antsipava, D., Strycharz, J., van Reijmersdal, E. A., & van Noort. G. (2024). What drives blockchain technology adoption in the online advertising ecosystem? An interview study into stakeholders' perspectives. *Journal of Business Research*, 171. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.114381>.

3. Campino, J., & Yang, S. (2024). Decoding the cryptocurrency user: An analysis of demographics and sentiments. *Heliyon*, 10(5). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e26671>.
4. Enayati, M., Arlikatti, S., & Ramesh, M. V. (2024). A qualitative analysis of rural fishermen: Potential for blockchain-enabled framework for livelihood sustainability. *Heliyon*, 10(2). <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24358>.
5. Ertz, M., & Boily, E. (2019). The rise of the digital economy: Thoughts on blockchain technology and cryptocurrencies for the collaborative economy. *International Journal of Innovation Studies*, 3(4), p.84-93. <https://doi.org/10.1016/j.ijis.2019.12.002>.
6. Far, S. B., Rad, A. I., & Asaar, M. R. (2023). Blockchain and its derived technologies shape the future generation of digital businesses: a focus on decentralized finance and the Metaverse. *Data Science and Management*, 6(3), p.183-197. <https://doi.org/10.1016/j.dsm.2023.06.002>.
7. García-Monleón, F., Erdmann, A., & Arilla, R. (2023). A value-based approach to the adoption of cryptocurrencies. *Journal of Innovation & Knowledge*, 8(2). <https://doi.org/10.1016/j.jik.2023.100342>.
8. Gottlieb, M., Deutsch, C., Hoops, F., Pongratz, H., & Krcmar, H. (2024). Expedition to the Blockchain Application Potential for Higher Education Institutions. *Blockchain: Research and Applications*. <https://doi.org/10.1016/j.bcra.2024.100203>.
9. Jutel, O. (2022). Blockchain humanitarianism and crypto-colonialism. *Patterns*, № 3(1). <https://doi.org/10.1016/j.patter.2021.100422>.
10. Koshiry, A. E., Eliwa, E., El-Hafeez, T. A., & Shams, M. Y. (2023). Unlocking the power of blockchain in education: An overview of innovations and outcomes. *Blockchain: Research and Applications*, 4(4). <https://doi.org/10.1016/j.bcra.2023.100165>.
11. Lincopinis, D. R., & Llantos, O. E. (2024). The current research status of solving blockchain scalability issue. *Procedia Computer Science*, 239, p.314-321. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2024.06.177>.
12. Mulligan, C., Morsfield, S., & Cheikosman, E. (2024). Blockchain for sustainability: A systematic literature review for policy impact. *Telecommunications Policy*, 48(2). <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2023.102676>.
13. Nguyen, L. T. M., & Nguyen, P. T. (2024). Determinants of cryptocurrency and decentralized finance adoption - A configurational exploration. *Technological Forecasting and Social Change*, 201. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123244>.
14. Peláez-Repiso, A., Sánchez-Núñez, P., & Calvente, Y. G. (2021). Tax Regulation on Blockchain and Cryptocurrency: The Implications for Open Innovation. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 7(1), 98. <https://doi.org/10.3390/joitmc7010098>.
15. Sadiq, M., Aysan, A. F., & Kayani, U. N. (2023). Digital currency and blockchain security in accelerating financial stability: A mediating role of credit supply. *Borsa Istanbul Review*, 23(6), p.1251-1262. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2023.09.009>.
16. Shrimali, B., & Patel, H. B. (2022). Blockchain state-of-the-art: architecture, use cases, consensus, challenges and opportunities. *Journal of King Saud University - Computer and Information Sciences*, 34(9), 6793-6807. <https://doi.org/10.1016/j.jksuci.2021.08.005>.
17. Tripathi, G., Ahad, M. A., & Casalino, G. (2023). A comprehensive review of blockchain technology: Underlying principles and historical background with future challenges. *Decision Analytics Journal*, 9. <https://doi.org/10.1016/j.dajour.2023.100344>.
18. Zhaisanova, D., & Mansurova, M. (2024). Blockchain concept for the educational purposes: bibliometric analysis and conceptual structure. *Procedia Computer Science*, 231, 753-758. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.12.142>.
19. Zhang, J., Cai, K., & Wen, J. (2024). A survey of deep learning applications in cryptocurrency. *iScience*, 27(1). <https://doi.org/10.1016/j.isci.2023.108509>.

Список використаних джерел

1. Albayati H. Accepting financial transactions using blockchain technology and cryptocurrency: A customer perspective approach / H. Albayati, S. K. Kim, J.J. Rho // *Technology in Society*. – 2020. – № 62. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101320>.
2. What drives blockchain technology adoption in the online advertising ecosystem? An interview study into stakeholders' perspectives / D. Antsipava, J. Strycharz, van Reijmersdal E. A., van Noort G. // *Journal of Business Research*. – 2024. – № 171. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.114381>.
3. Campino J. Decoding the cryptocurrency user: An analysis of demographics and sentiments / J. Campino, S. Yang // *Heliyon*. – 2024. – № 10(5). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e26671>.
4. Enayati M. A qualitative analysis of rural fishermen: Potential for blockchain-enabled framework for livelihood sustainability / M. Enayati, S. Arlikatti, M.V. Ramesh // *Heliyon*. – 2024. – № 10(2). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e24358>.
5. Ertz M. The rise of the digital economy: Thoughts on blockchain technology and cryptocurrencies for the collaborative economy / M. Ertz, E. Boily // *International Journal of Innovation Studies*. – 2019. – № 3(4). – Pp. 84-93. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijis.2019.12.002>.
6. Far S. B. Blockchain and its derived technologies shape the future generation of digital businesses: a focus on decentralized finance and the Metaverse / S. B. Far, A. I. Rad, M. R. Asaar // *Data Science and Management*. – 2023. – № 6(3). – Pp. 183-197. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.dsm.2023.06.002>.
7. García-Monleón F., Erdmann A., Arilla R. A value-based approach to the adoption of cryptocurrencies / García-Monleón F., Erdmann A., Arilla R. // *Journal of Innovation & Knowledge*. – 2023. – № 8(2). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jik.2023.100342>.
8. Expedition to the Blockchain Application Potential for Higher Education Institutions / Gottlieb M., Deutsch C., Hoops F., Pongratz H., Krcmar H. // *Blockchain: Research and Applications*. – 2024. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bcra.2024.100203>.
9. Jutel O. Blockchain humanitarianism and crypto-colonialism / O. Jutel // *Patterns*. – 2022. – № 3(1). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.patter.2021.100422>.
10. Unlocking the power of blockchain in education: An overview of innovations and outcomes / A. E. Koshiry, E. Eliwa, T. A. El-Hafeez, M. Y. Shams // *Blockchain: Research and Applications*. – 2023. – № 4(4). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bcra.2023.100165>.
11. Lincopinis D. R. The current research status of solving blockchain scalability issue / D. R. Lincopinis, O. E. Llantos // *Procedia Computer Science*. – 2024. – № 239. – Pp. 314-321. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2024.06.177>.
12. Mulligan C. Blockchain for sustainability: A systematic literature review for policy impact / C. Mulligan, S. Morsfield, E. Cheikosman // *Telecommunications Policy*. – 2024. – № 48(2). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2023.102676>.
13. Nguyen L. T. M. Determinants of cryptocurrency and decentralized finance adoption - A configurational exploration / L. T. M. Nguyen, P. T. Nguyen // *Technological Forecasting and Social Change*. – 2024. – № 201. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2024.123244>.
14. Peláez-Repiso A. Tax Regulation on Blockchain and Cryptocurrency: The Implications for Open Innovation / A. Peláez-Repiso, P. Sánchez-Núñez, Y. G. Calvente // *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. – 2021. – № 7(1). – P. 98. DOI: <https://doi.org/10.3390/joitmc7010098>.
15. Sadiq M. Digital currency and blockchain security in accelerating financial stability: A mediating role of credit supply / M. Sadiq, A. F. Aysan, U. N. Kayani // *Borsa Istanbul Review*. – 2023. – № 23(6). – Pp. 1251-1262. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bir.2023.09.009>.

16. Shrimali B. Blockchain state-of-the-art: architecture, use cases, consensus, challenges and opportunities / B. Shrimali, H. B Patel. // Journal of King Saud University - Computer and Information Sciences. – 2022. – № 34(9). – Pp. 6793-6807. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jksuci.2021.08.005>.

17. Tripathi G. A comprehensive review of blockchain technology: Underlying principles and historical background with future challenges / G. Tripathi, M. A. Ahad, G Casalino. // Decision Analytics Journal. – 2023. – № 9. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.dajour.2023.100344>.

18. Zhaisanova D. Blockchain concept for the educational purposes: bibliometric analysis and conceptual structure / D. Zhaisanova, M. Mansurova // Procedia Computer Science. – 2024. – № 231. – Pp. 753-758. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2023.12.142>.

19. Zhang J. A survey of deep learning applications in cryptocurrency / D. Zhaisanova, M. Mansurova // iScience. – 2024. – № 27(1). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.isci.2023.108509>.

Отримано 29.05.2024

УДК 334

Анна Олександрівна Крамаренко

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна)

Email: a.o.kramarenko@karazin.ua. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-5987-1247>.

Scopus Author ID: [57205117262](https://orcid.org/57205117262)

ОСВІТНІЙ «ХАБ» КРИПТОМАРКЕТИНГУ: ПРИЧИНИ, ОСНОВИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ

Цифрова трансформація зробила інноваційність однією з ключових глобальних тенденцій. З погляду користувача, основними проблемами впровадження криптотехнологій є дизайн технології, досвід користувачів, довіра, ризик та рівень знань. У процесі дослідження було виявлено сильний зв'язок між обізнаністю підприємців щодо питань криптомаркетингу та актуальністю вивчення даних питань. Чим менше представники бізнес-середовища знають про можливості й перспективи використання технологій блокчейн і криптовалюти, тим більш цікавим для них є вивчення цих питань. Додатковими факторами, які впливають на ступінь інформованості про нові бізнес-інструменти та актуальність освітніх ініціатив у сфері криптомаркетингу, є вид підприємницької діяльності, вік підприємця, досвід ведення бізнесу та розмір підприємства. Чим старші респонденти, тим менше вони беруть участь у питаннях криптомаркетингу. Освітні хаби з цієї тематики найімовірніше будуть затребувані у сфері інформаційних технологій, фінансів і консалтингу. При цьому саме для невеликих підприємств впровадження криптоінновацій є способом підтримки ефективності, виживання на ринку і розширення перспектив масштабування. При організації освітнього «хаба» необхідно керуватися такими принципами як децентралізована централізація, змішаний формат, короткий інтенсив, акцент на практику. Оскільки передбачуваний освітній курс являє собою елемент неформальної освіти, то передбачається відхід від класичного академічного досвіду проведення занять у вигляді лекцій або семінарів. Заняття курсу будуть реалізовуватися на основі змішаного підходу. Виклад теоретичних матеріалів тісно переплітається з практичними прикладами і кейсами як для групового, так і для індивідуального розбору. В рамках короткострокового інтенсиву дана модель викладання сприяє найбільш ефективному залученню в інноваційні технології.

Ключові слова: блокчейн; інновації; децентралізовані фінанси; криптовалюта; підприємницька освіта.

Табл.: 6. Бібл.: 19.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-115-124](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-115-124)

УДК 33.338.3

JEL Classification M21, O13, Q10

Олена Василівна Перепелюкова

доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та безпеки бізнесу
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Харків, Україна)
E-mail: lena.perepelukova@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0385-4047>

Ольга Володимирівна Попело

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту та адміністрування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: popelo.olha@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4581-5129>

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНФРАСТРУКТУРНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ У ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

У статті досліджено проблеми інфраструктурного розвитку сільських територій у період повоєнного відновлення. Обґрунтовано, що регіональні особливості інфраструктурного розвитку сільських територій залежать від низки факторів, які відрізняються залежно від географічного положення, соціально-економічних умов, природних ресурсів і культурних традицій. Досліджено стан регіонального розвитку за показником виробництва продукції сільського господарства, що дало змогу виокремити регіони лідери та регіони, які мають іншу спеціалізацію. Проаналізовано обсяги завданої шкоди в сільському господарстві за категоріями, визначено необхідні ресурси для відновлення територій в повоєнний період. Окреслено пріоритети відновлення та реконструкції сфери сільського господарства.

Ключові слова: інфраструктура; сільські території; сільський розвиток; регіональний менеджмент; екотуризм; агропромисловий комплекс; агропродовольча сфера; повоєнне відновлення.

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 9.

Постановка проблеми. Починаючи з 2014 року, коли в Україні було запроваджено процеси децентралізації владних повноважень, передбачалося удосконалення державної регіональної політики в напрямках створення ефективної політики для збалансованого розвитку територій держави. Особливістю децентралізації для розвитку територій є можливість розпорядження коштами на місцевому рівні, що сприяло більш ефективному перерозподілу бюджетних асигнувань залежно від конкретних потреб певної території. Так територіальні пріоритети є основою Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021-2027 років [2]. Згідно з цією Стратегією в межах протидії кризовим явищам на територіях з особливими потребами, необхідно запроваджувати зміни у сфері регіонального законодавства щодо стимулювання розвитку територій. Такі напрями включають інструменти визначення типу територій, механізми стимулювання їхнього розвитку та моніторингу.

Окреслені заходи потребують пошуку нових алгоритмів щодо ідентифікації проблемних сільських територій на місцевому рівні з урахуванням державної підтримки. Особливої актуальності ці питання здобули після лютого

2022 року через масштабне вторгнення росії в Україну, що призвело до тимчасової окупації частини територій та значного пошкодження інфраструктури. Тому питання повоєнного відновлення територіального розвитку, особливо сільських територій на сьогодні є одним з пріоритетних завдань для України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою розвитку сільських територій присвячено праці багатьох вітчизняних учених, з-поміж яких можна виокремити роботи М. П. Бутка, Л. М. Газуди, В. М. Гейця, О. М. Бородіна, П. Т. Саблука, О. І. Павлова, М. О. Соколова та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових публікацій з зазначеної тематики, питання визначення особливостей інфраструктурного розвитку сільських територій у повоєнний період відновлення потребує подальших досліджень та ґрунтовного аналізу.

Мета статті полягає у дослідженні регіональних особливостей інфраструктурного розвитку сільських територій у період повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні сфера сільського господарства перебуває в кризовому стані не тільки через погодні умови, але й через безпекову ситуацію, яка склалася в країні, знищення частини врожаю, замінування сільськогосподарських територій, що призвело до неможливості їх використання за призначенням. Такі негативні наслідки призвели до стримування розвитку сільських територій, що в подальшому може позначитися на їхньому інфраструктурному розвитку.

Незважаючи на негативний вплив військової агресії, сфера сільського господарства має певні проблеми, які впливають на ефективність її розвитку. До таких негативних явищ належить використання дешевої робочої сили у сфері зниження рівня собівартості продукції та послуг за рахунок неформальної зайнятості. Використання таких методів дозволяє знизити рівень вартості продукції з метою підвищення рівня її конкурентоспроможності на міжнародному ринку, проте негативно позначається на якості персоналу галузі. Міжнародні сільськогосподарські виробники знижують вартість своєї продукції за рахунок інноваційного розвитку та модернізації обладнання, що позитивно впливає на продуктивність праці.

Виснаження природного потенціалу земельних ресурсів через їх неекологічне використання призводить до виснаження земельних площ. Низький рівень підприємницької активності через обмеженість можливостей працевлаштування місцевого населення призводить до диспропорцій та соціальної напруженості в регіонах. Низький рівень соціальної захищеності та забезпечення в більшості громад призводить до значного старіння населення сільських територій, відтоку молоді в більш великі агломерації або за кордон [7; 8]. Через такі міграційні потоки значно знижується кількість сільського населення, що ускладнює доступ до соціальної інфраструктури, транспортного та продовольчого забезпечення. Такі тенденції призводять до занепаду великої кількості сільських територій та в майбутньому до зниження

розвитку усього агропромислового комплексу. На регіональний менеджмент сільського розвитку впливає низка факторів, що пов'язані з географічним положенням, соціально-економічними умовами, природними ресурсами й культурними традиціями [1]. Розглянемо їх детальніше.

1. *Географічні особливості* впливають на розвиток інфраструктурного забезпечення, формування логістичних потоків, доступу до ринків збуту. Гірські території в цьому аспекті є більш фінансово витратними.

2. *Економічний потенціал аграрних територій* має свої особливості, які зумовлені специфікою галузі. Сільськогосподарські регіони потребують інфраструктури, яка підтримувала б виробничі процеси, включаючи зрошувальні системи, елеватори, склади, дороги для транспортування сільськогосподарської продукції та енергетичні мережі. Регіони з природними ресурсами (ліс, корисні копалини) мають потенціал для розвитку промислової інфраструктури, яка дозволяє ефективно використовувати ці ресурси й передбачає будівництво транспортних шляхів для експорту продукції та інфраструктуру для переробки сировини.

3. *Соціально-економічний стан територій* із високим рівнем урбанізації, які зазвичай мають кращий доступ до фінансових і людських ресурсів для розвитку інфраструктури. У таких місцях спостерігається швидший розвиток мережі шляхів автомобільного сполучення, комунікаційних мереж, освітніх та медичних установ. Малозаселені та депресивні регіони можуть стикатися з браком фінансування трудових ресурсів для модернізації інфраструктури. У цьому контексті важливу роль відіграють державні програми підтримки та інвестиції в інфраструктуру, що сприяє підвищенню якості життя населення.

4. *Розвинена транспортна інфраструктура* створює кращі можливості для економічного зростання території, оскільки значно полегшує торгівлю, мобільність населення та доступ до послуг. Окреслене стосується як автомобільних, так і залізничних шляхів. Віддалені регіони з недостатньою транспортною інфраструктурою часто постають перед труднощами в постачанні товарів і послуг, що негативно впливає на розвиток місцевих громад.

5. *Екологічні умови* формують потенціал території з урахуванням природно-кліматичних умов. Так, регіони з багатими природними ресурсами можуть стати основою для розвитку екотуризму, що також потребує специфічної інфраструктури, орієнтованої на підтримку природних ландшафтів та залучення туристів. Водночас екологічно вразливі регіони потребують особливої уваги до розвитку інфраструктури, яка б не шкодила довкіллю. У таких регіонах важливо розвивати «зелену» енергетику, відновлювальні джерела енергії та технології, які мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище.

6. *Розвиток громад*, який є основою ефективного розвитку інфраструктури на місцях, оскільки розвиток територій залежить від активної участі громад у плануванні та реалізації проєктів, а також від їх співпраці з місцевою владою та міжнародними організаціями.

Взагалі інфраструктурний розвиток сільських територій потребує інтегрованого підходу, що враховує специфіку кожного регіону, його потреби та потенціал. Це сприятиме збалансованому економічному розвитку та підвищенню якості життя населення. Якщо розглядати довоєнний період розвитку сільського господарства, то в регіональному розрізі за період 2012-2021 років ситуація має наступний вигляд (табл. 1).

Таблиця 1

*Динаміка виробництва продукції сільського господарства
(у розрахунку на 1 особу населення) за регіонами у 2012-2021 рр., грн*

Область	Рік									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Вінницька	12076	13857	12292	11343	13355	12901	14406	36814	31672	39141
Волинська	8135	8433	6472	6170	6295	6610	6837	16007	16136	16672
Дніпропетровська	4711	4343	4336	4636	4682	4722	4867	13306	11519	14266
Донецька	3948	5146	2474	1621	1766	1819	1663	4883	4713	5136
Житомирська	8579	10973	7018	6442	7562	8051	9079	22535	21693	24642
Закарпатська	2490	2516	3424	3252	3149	3195	3420	7057	6831	6299
Запорізька	7024	12183	5197	5714	5684	5548	4795	15994	14310	17050
Івано-Франківська	4088	4242	4316	4121	4196	4373	4441	9704	10089	10710
Київська	5284	6422	3444	3058	3343	3184	3918	8620	7212	8582
Кіровоградська	22253	31844	11442	11261	12416	10790	13149	38320	27391	40726
Луганська	5975	5292	2327	1824	2189	2075	2290	6739	6014	6508
Львівська	3948	4108	3664	3559	3652	3879	4034	23080	9584	10384
Миколаївська	11057	10100	7516	7708	8416	7710	8240	11888	17752	26422
Одеська	8032	75244	4615	4446	4975	4952	5015	31222	7266	14030
Полтавська	11130	12177	10677	11538	12012	10080	12612	14503	28004	31074
Рівненська	6963	7848	5953	5518	5784	6076	6245	28075	15000	15368
Сумська	9855	9079	9150	8806	9192	9272	10445	23268	29497	26995
Тернопільська	8067	7743	8557	7629	8023	8971	9376	14422	23443	26799
Харківська	9579	10276	5523	5387	5774	5257	5568	27653	14247	14160
Херсонська	10234	10310	9639	10174	10606	10637	10787	28520	26434	30493
Хмельницька	16653	12541	10192	8937	9729	10983	11363	33584	28000	32154
Черкаська	22872	23684	11713	11722	12112	10819	13421	11349	26745	36567
Чернівецька	6528	6219	5174	4712	4715	4973	5246	31260	11373	12502
Чернігівська	9164	9101	9531	9450	9981	10639	11983	31260	32641	35099

Джерело: узагальнено авторами на основі [5].

Як видно з наведеної табл. 1, у 2012 році серед регіонів з виробництва продукції сільського господарства лідерами були Черкаська (22 872 грн), Кіровоградська (22 253 грн), Хмельницька (16 653 грн), Вінницька (12 076 грн) та Полтавська області (11 130 грн). Регіони з нижчим рівнем виробництва сільського господарства були Закарпатська (2490 грн), Львівська (3948 грн), Донецька (3948 грн), Івано-Франківська (4088 грн) та Дніпропетровська області (4711 грн).

У 2021 році кардинальної зміни в регіонах лідерах та регіонах із нижчим рівнем виробництва продукції сільського господарства не відбулося. Так, лідерами серед регіонів за виробництвом продукції сільського господарства були Кіровоградська (40 726 грн), Вінницька (39 141 грн), Черкаська (36 567 грн), Чернігівська (35099 грн) та Хмельницька області (32 154 грн). За вказаний період 2012-2021 років Чернігівська область у 2021 році у порівнянні з 2012 роком покращила свої позиції в рейтингу на 6 пунктів.

Вінницька область у 2021 році, порівняно з 2012 роком, покращила свої позиції в рейтингу на 2 пункти. Серед регіонів, які мають нижчий рівень виробництва продукції сільського господарства у 2021 році, доцільно зазначити Донецьку (5136 грн), Закарпатську (6299 грн), Луганську (6508 грн), Київську (8582 грн) та Львівську області (10 384 грн).

У 2021 році в порівнянні з 2012 роком Львівська область покращила свої позиції в рейтингу на 3 пункти, Луганська область погіршила на 4 пункти, Донецька та Київська – погіршили свої позиції на 2 пункти кожна. Після лютого 2022 року ситуація змінилася через значне руйнування частини сільськогосподарських територій прикордонних регіонів. Загальна завдана шкода в сільському господарстві станом на червень 2022 року характеризується значними втратами для держави (рис. 1).

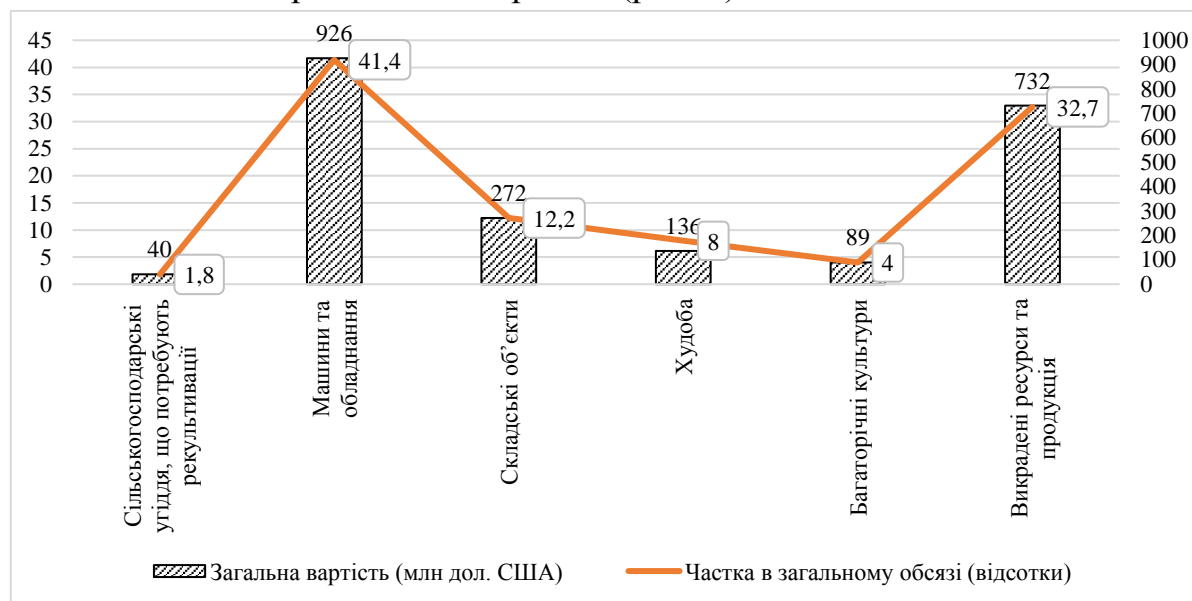

Рис. 1. Вартість завданої шкоди в сільському господарстві за категоріями станом на 1 червня 2022 р. (млн дол. США)

Джерело: узагальнено авторами на основі [4].

З наведених даних видно, що найбільша шкода завдана машинам та обладнанню (926 млн дол. США), викрадено ресурсів та продукції на 732 млн дол. США. У регіональному розрізі оцінка прямих втрат станом на 2023 рік наведена на (рис. 2). З наведених даних можна зробити висновок, що найбільш постраждали прикордонні регіони (Харківська, Донецька, Луганська, Запорізька та Київська області).

ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНУ

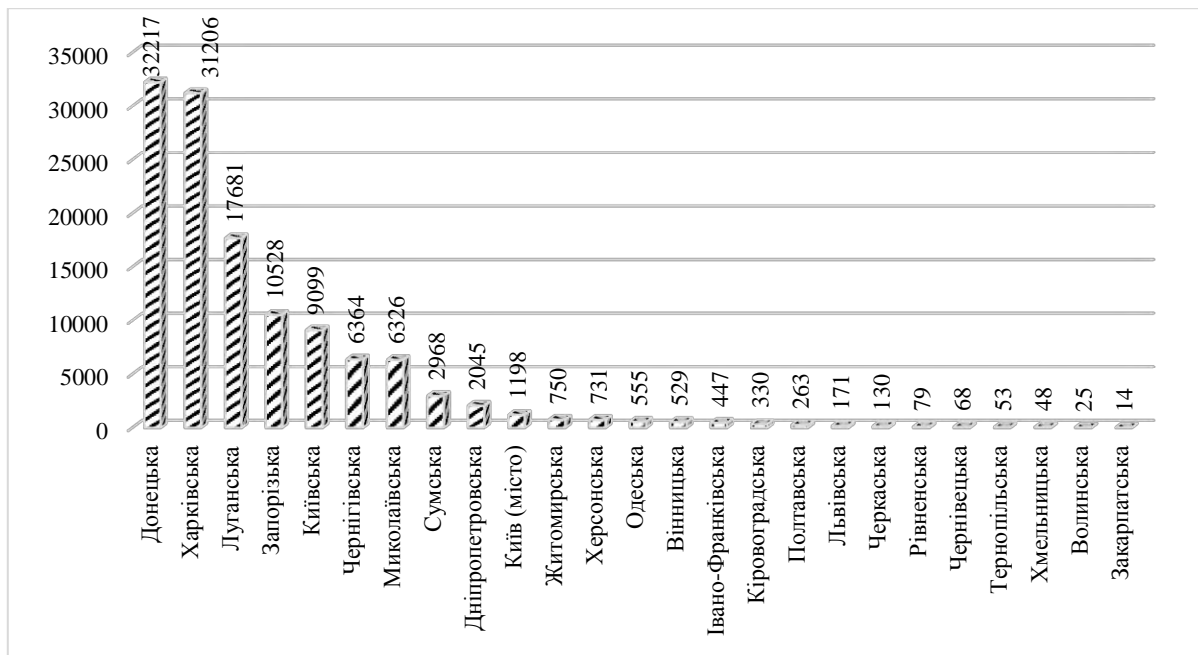

Рис. 2. Загальна оцінка прямих втрат за регіонами станом на лютий 2023 р. (млн дол. США)

Джерело: узагальнено авторами на основі [4].

Загалом завдану шкоду складно оцінити, особливо з урахуванням тимчасово окупованих територій, доступ до яких на сьогодні відсутній, тому оцінка руйнацій в повному обсязі не можлива. Після деокупації буде проведено оцінювання загальних втрат за всіма напрямками з метою розробки плану відновлення потенціалу територій. Приблизні пріоритети відновлення заданої шкоди та реконструкції станом на 2024 рік наведено на (рис. 3).

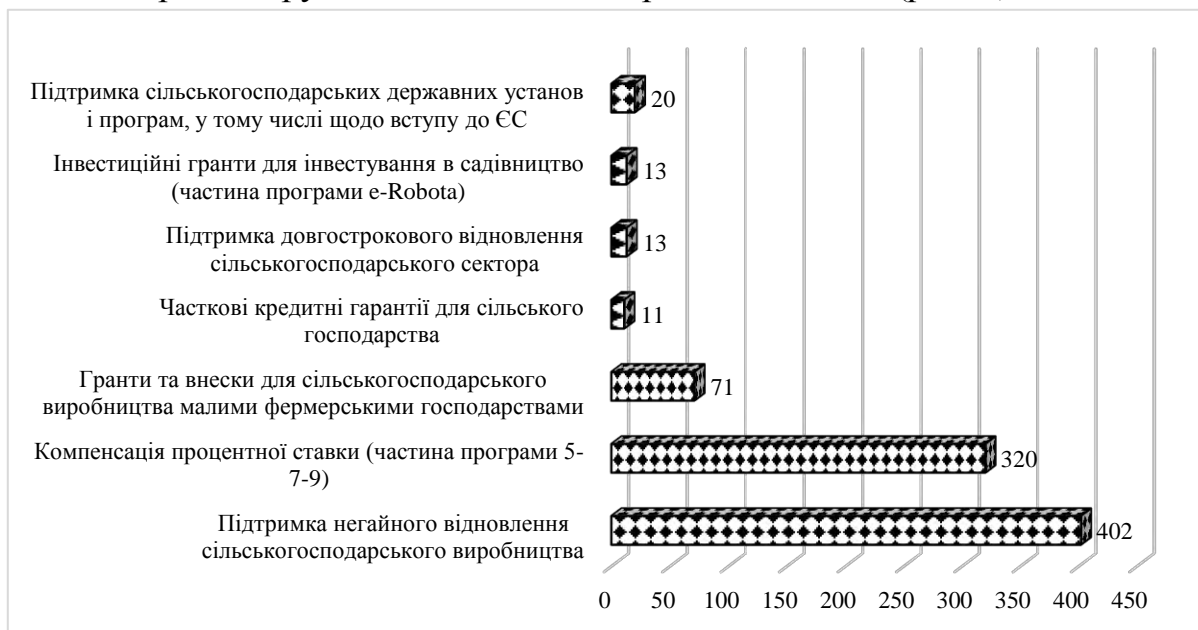

Рис. 3. Приблизні пріоритети відновлення та реконструкції на 2024 рік (млн дол. США)

Джерело: узагальнено авторами на основі [9].

Найбільшу частину фінансових ресурсів планується направити на відновлення та підтримку сільськогосподарського виробництва – 402 млн дол. США, компенсацію процентної ставки (за програмами) – 320 млн дол. США, гранти та внески для сільськогосподарського виробництва малими фермерськими господарствами – 71 млн дол. США. Розробка плану відновлення сільськогосподарських регіонів та перерозподілу фінансових ресурсів має свої особливості, які включають рівень руйнувань, наявність природних ресурсів, соціальну структуру населення та інфраструктуру [3; 6]. Важливу роль при залученні зовнішніх інвестиційних ресурсів відіграє бренд аграрного регіону, оскільки гарна репутація є одним із важливих критеріїв формування уявлення про об'єкт. Залежно від напрямку розвитку сільської території (туризм або агропродовольча сфера) буде залежати й зацікавленість інвесторів у вкладанні коштів.

До основних аспектів, які впливають на інфраструктурний розвиток сільських територій у повоєнний період можна віднести:

- ступінь руйнації та необхідність відновлення базових послуг інфраструктурного забезпечення (дороги, електромережі, водопостачання);

- необхідність міжнародної економічної підтримки розвитку інфраструктури, яка буде спрямована на відбудову житла, комунікацій та сільськогосподарських угідь;

- підтримка населення, яке залишилося або планує повернутися на місце проживання в сільські території за рахунок створення необхідних умов для життя та працевлаштування. Держава та місцеві органи влади повинні забезпечити сприятливі умови щодо відновлення житлового фонду, розвитку малого та середнього бізнесу тощо;

- залежно від природного ресурсного потенціалу доцільно перерозподіляти пріоритетність напрямів відновлення для забезпечення максимального економічного ефекту;

- важливу роль у розвитку інфраструктури відіграють місцеві громади, їх самоорганізація та співпраця з місцевими та міжнародними партнерами часто є ключем до швидкого та ефективного відновлення;

- необхідність використання новітніх технологій, таких як відновлювальна енергетика, сучасні методи будівництва та цифровізація, що допомагають пришвидшити відновлення та створити сталу інфраструктуру.

Таким чином, регіональні особливості часто визначаються географічними, культурними та економічними відмінностями, що впливає на пріоритетність розвитку різних секторів інфраструктури. У деяких регіонах акцент може робитися на аграрному секторі, тоді як інші можуть зосереджуватися на розвитку туристичної інфраструктури тощо.

Висновки та пропозиції. Відновлення інфраструктурного забезпечення сільськогосподарських територій залежить від багатьох факторів. Тривалі бойові дії негативно впливають на збереження цілісності територій, можливість відновлення пошкоджених територій з урахуванням безпечної ситуації. Необхідність фінансової підтримки з боку держави та міжнародних донорів пояснюється недостатністю власної спроможності відновлювати пошкоджену інфраструктуру. Для налагодження соціально-економічного розвитку на територіях відновлення, необхідно забезпечити всі умови для повернення жителів і їх комфортного життя, а саме першочергово відновлення житлового фонду, підтримка малого і середнього бізнесу та забезпечення робочими місцями. Також доцільно звернути увагу на запровадження нових принципів та технологій ведення бізнесу, які орієнтовані на цілі сталого розвитку, що включає використання технологій енергозбереження та екологічності використання природних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Бутко М. П. Стратегічні імперативи інституціоналізації розвитку сільських територій через підтримку агроформувань нового типу / М. П. Бутко, В. П. Колоша, О. І. Рассказов // Регіональна економіка. – 2023. – № 4. – С. 57-66. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-4-6>.
2. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. [Електронний ресурс] // Законодавство України. – 2020. – № 695. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.
3. Дуга В. О. Напрями повоєнного відновлення вітчизняного агротуризму [Електронний ресурс] / В. О. Дуга // Економіка та суспільство. – 2024. – Вип. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-129>.
4. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення (березень 2023 року) [Електронний ресурс] / Київська школа економіки. – Режим доступу: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf.
5. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Попело О. В. Особливості формування брендингу аграрних регіонів в умовах євроінтеграції / О. В. Попело, О. В. Перепелюкова // Економіка та суспільство. – 2024. – Вип. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-142>.
7. Сторонянська І. З. Сільські території в Україні: практика ідентифікації та інструменти розвитку: науково-аналітична доповідь / І. З. Сторонянська, І. Р. Залуцький, Х. О. Патицька. – Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього НАН України», 2021. – 137 с.
8. Blahun I. Simulative model for evaluation of investment processes in the regions of Ukraine / I. Blahun, L. Dmytryshyn, H. Leshuk // Investment Management and Financial Innovations. – 2017. – № 14(3). – Pp. 322–329.

9. Updated assessment of Ukraine's recovery and reconstruction needs. Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). February 2022 – December 2023 [Electronic resource] / United Nations Development Programme. – Accessed mode: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/onovlena-otsinka-potreb-ukrayiny-na-vidnovlennya-ta-vidbudovu>.

References

1. Butko, M.P., Kolosha, V.P., Rasskazov, O.I. (2023). Strategichni imperative instituancizacii rozvitku silskih teritirii cherez pidtromku agroformuvan novogo tipu [Strategic imperatives of institutionalization of the development of rural areas through the support of new-type agricultural formations]. *Rehionalna ekonomika – Regional Economy*, (4), 57-66. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-4-6>.

2. Dergavna strategiiia regionalnogo rozvitku na 2021-2027 r [State regional development strategy for 2021-2027: approved by the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 5, 2020]. (2020). *Zakonodavstvo Ukrainy – Legislation of Ukraine*, (695). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>.

3. Duga, V.O. (2024). [Directions of the post-war restoration of domestic agrotourism]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (60). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-129>.

4. *Kyivska shkola ekonomiky [Kyiv School of Economics]*. (March 2023). Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy za rik vid pochatku povnomasshtabnoho vtorhnennia (berezen 2023 roku) [Report on the direct damage to the infrastructure from the destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine a year after the start of the full-scale invasion]. https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report.pdf.

5. Ofitsiynyi sait derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. <https://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Popelo, O.V., Perepelyukova, O.V. (2024). Osoblivosti formuvaniya brendingu agrarnih regioniv v umovah evrointegracii [Peculiarities of formation of branding of agrarian regions in the conditions of European integration]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 60. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-142>.

7. Storonyanska, I.Z., Zalutskyi, I.R., Patytska, H.O. (2021). *Silski teritorii v Ukraini practika identifikacii ta instrumenti rozvitku [Rural territories in Ukraine: the practice of identification and development tools]*. State University “M. Dolishnyi Regional Research Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine”.

8. Blahun, I., Dmytryshyn, L., Leshuk, H. (2017). Simulative model for evaluation of investment processes in the regions of Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*, 14(3), 322–329.

9. Updated assessment of Ukraine's recovery and reconstruction needs. Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3). February 2022 – December 2023. (2022). United Nations Development Programme. <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/onovlena-otsinka-potreb-ukrayiny-na-vidnovlennya-ta-vidbudovu>.

Отримано 11.06.2024

UDC 33.338.3

Olena Perepeliukova

Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of Department of International Economic Relations and Business Security

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: lena.perepelukova@gmail.com **ORCID:** [0000-0003-0385-4047](https://orcid.org/0000-0003-0385-4047)

Olha Popelo

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Management and Administration
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: popelo.olha@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-4581-5129>

**REGIONAL FEATURES OF THE INFRASTRUCTURE
DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN THE PERIOD
OF POST-WAR RECONSTRUCTION**

The article examines the problems of infrastructural development of rural areas during the period of post-war reconstruction. It is substantiated that the regional features of infrastructural development of rural areas depend on a number of factors that differ depending on the geographical location, socio-economic conditions, natural resources and cultural traditions. The state of regional development according to the indicator of production of agricultural products was studied, which made it possible to single out regions that are leaders and regions that have a different specialization. It is justified that in general it is difficult to assess the damage caused today, especially taking into account the temporarily occupied territories, access to which is currently unavailable in the state, therefore the assessment of the destruction is not possible in full. It was determined that the formation of a plan for the restoration of agricultural regions and the redistribution of financial resources has its own specific features, which include the level of destruction, the availability of natural resources, the social structure of the population and infrastructure.

The main aspects affecting the infrastructural development of rural areas in the post-war period are highlighted. It has been established that the introduction of new business principles and technologies, which are oriented towards the goals of sustainable development, which includes the use of energy-saving technologies and the ecological use of natural resources. The need to ensure the conditions for the return of residents to their places in order to establish socio-economic development in the restoration territories has been proven. For this, it is necessary to restore the housing stock and provide jobs as a priority.

The cost of the damage caused in agriculture was analyzed by category, which made it possible to determine the necessary amount of resources for the restoration of territories in the post-war period. Approximate priorities for the restoration and reconstruction of the agricultural sector were studied, which made it possible to form priority directions.

Keywords: *infrastructure, rural areas, rural development, regional management, ecotourism, agro-industrial complex, agro-food sector, post-war recovery.*

Fig.: 3; Table: 1. References: 9.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-125-132](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-125-132)

УДК 657:334

JEL Classification: Q50; F52

Леся Миколаївна Васільєва

доктор наук з державного управління, професор,
професор кафедри обліку, оподаткування та управління фінансово-економічною безпекою
Дніпровський державний аграрно-економічний університет (Дніпро, Україна)

E-mail: l.m.vas@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0009-0009-4551-4105>

ResearcherID: [AAQ-2300-2020](https://orcid.org/AAQ-2300-2020). **Scopus Author ID:** [57536749900](https://orcid.org/57536749900)

Дар'я Андріївна Петрова

здобувачка вищої освіти

Дніпровський державний аграрно-економічний університет (Дніпро, Україна)

E-mail: petrovadasha.226az@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0009-0009-4903-0714>

ОБЛІКОВА ІНФОРМАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Аналізуючи, систематизуючи й узагальнюючи наукові праці, у статті було розглянуто та визначено поняття «облікова інформація в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства», яку запропоновано розглядати як процес збору, аналізу, узагальнення та систематизації фінансово-господарської інформації, який дозволяє відстежувати зміни в рівні фінансово-економічної безпеки підприємства, виявляти загрози та прогнозувати можливі ризики; інструмент для забезпечення інформаційних потреб суб'єктів безпеки (як внутрішніх, так і зовнішніх), які ухвалюють управлінські рішення. Встановлено, що облікова інформація повинна відповідати певним вимогам: чітке та достовірне відображення господарських операцій; ідентифікація і моніторинг; конфіденційність та захист; надійність. Обґрунтовано, що класифікація облікової інформації є фундаментом для побудови стратегії фінансово-економічної безпеки та стабільності підприємства.

Ключові слова: забезпечення; облік; облікова інформація; підприємство; управління; фінансово-економічна безпека.

Рис.: 1. Бібл.: 7.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану, що охопив нашу країну, зростає потреба в підвищенні керованості підприємств у сучасному мілливому середовищі. Одним з основних інструментів стабілізації фінансово-економічної діяльності є бухгалтерський облік. Для збереження належного рівня фінансово-економічної безпеки підприємства необхідно спиратися на облікову інформацію як важливий управлінський інструмент. Якісна облікова інформація є одним із найважливіших інструментів управління, оскільки вона відображає фінансовий стан підприємства, дозволяє виявити приховані ресурси, підвищити ефективність облікової системи та забезпечити точне формування та оцінку фінансової звітності.

Ефективність і розвиток будь-якого підприємства залежить від того, наскільки керівництво враховує аспект безпеки при ухваленні кожного управлінського рішення. Основою успішної діяльності суб'єктів безпеки є облікова інформація про зміни в бізнес-середовищі існування. Створення

ефективної інформаційної системи та адаптованої до особливостей конкретного підприємства, дозволяє забезпечити необхідний інформаційний базис для ухвалення відповідних до ситуації рішень. Завдяки цьому підприємство може своєчасно реагувати на виклики та забезпечувати стабільний розвиток у мінливому економічному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо облікової інформації та облікової політики як інструменту управління фінансово-економічною безпекою підприємства постійно дискутується в наукових колах. Результати таких досліджень у своїх працях розкривали Н. В. Бондарчук, С. І. Василюшин, Л. М. Васільєва, І. Л. Грабчук, Г. І. Ляхович, О. В. Вакун, В. М. Жук, В. А. Замлинський, О. В. Волошина, С. В. Степаненко, А. М. Штангрет, Л. П. Стеців та ін., що стали науковим підґрунтям для цього дослідження.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри це, зауважимо, що все ж таки потребує подальшого дослідження питання щодо забезпечення максимальної ефективності облікової інформації в забезпеченні фінансово-економічної безпеки підприємства, адаптуючи теоретичні та практичні підходи до нових викликів та умов сучасного бізнес-середовища.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження ролі облікової інформації як важливого інструменту управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу. Актуальність взаємозв'язку між обліковою інформацією та економічною безпекою підприємства полягає в тому, що в умовах сучасного економічного середовища, яке характеризується високою конкуренцією, швидкими змінами ринкових умов і зростанням ризиків, підприємства змушені постійно вдосконалювати свої механізми управління.

Облікова інформація стає ключовим ресурсом, який дозволяє підприємствам не лише оцінювати свій поточний фінансовий стан, але і прогнозувати можливі загрози та своєчасно вживати заходів для їх нейтралізації [5]. Недостатня увага до точності та повноти облікових даних може призвести до неправильних управлінських рішень, що загрожує фінансовими втратами, зниженням конкурентоспроможності і, як наслідок, економічною нестабільністю.

А. М. Штангрет, Л. П. Стеців, досліджуючи питання облікової інформації у сфері економічної безпеки, виділяють важливі напрями застосування обліково-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства: «1) моніторинг поточного рівня економічної безпеки підприємства загалом та в розрізі основних функціональних складових; 2) задоволення інформаційних потреб суб'єктів безпеки (внутрішніх та зовнішніх); 3) уможливлення врахування безпекового аспекту під час прийняття та реалізації кожного рішення менеджерами підприємства; 4) відстеження зміни рівня економічної безпеки підприємства під впливом викликів, ризиків та загроз; 5) оцінка та забезпечення більш ефективного використання наявних ресурсів; 6) узгодження інтересів підприємства та зовнішнього середовища функціонування, інтересів власників, менеджерів та працівників з метою забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання» [7].

Облікова інформація та фінансово-економічна безпека підприємства тісно взаємопов'язані, оскільки якісна та своєчасна облікова інформація є основою для забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, а саме:

1. Облікова інформація надає керівництву повну картину фінансово-майнового стану підприємства, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо управління фінансами, інвестиціями, ресурсами тощо. Це знижує ризики неправильних рішень, які можуть загрожувати фінансово-економічній безпеці.

2. Дані обліку дозволяють відстежувати всі фінансові потоки підприємства, що забезпечує контроль за витратами й доходами. Це допомагає виявити непродуктивні витрати або фінансові зловживання, які можуть негативно вплинути на економічну стабільність. На погляд Л. М. Васільєвої, «розуміння управлінцями підприємства сутності та методів обліку активів і зобов'язань у визначенні об'єктивного фінансового становища сприяє досягненню прибутку, запобігання економічних правопорушень і економічної безпеки підприємства» [3].

3. Облікова інформація використовується для аналізу та оцінювання ризиків, таких як кредитні, інвестиційні, операційні тощо. Це дає змогу своєчасно виявляти потенційні загрози й розробляти заходи для їхнього усунення або мінімізації впливу на підприємство. «Чітко організована обліково-аналітична система підприємства дозволяє визначити проблеми та скорегувати діяльність підприємства до того моменту, доки ці проблеми переростуть у кризу й негативно вплинуть на економічну безпеку підприємства» [1].

4. Якісна облікова інформація забезпечує прозорість діяльності підприємства, що підвищує довіру з боку інвесторів, партнерів, кредиторів і регуляторів. Це є важливим фактором для збереження та посилення економічної безпеки.

5. На основі облікової інформації здійснюється фінансове планування та прогнозування, що дозволяє підприємству підготуватися до можливих економічних викликів і забезпечити стабільний розвиток [6]. Це включає розробку стратегій для збереження фінансової стійкості в несприятливих умовах.

6. Облікова інформація є основою для внутрішнього контролю та аудиту, що дозволяє виявляти та запобігати фінансовим порушенням, зловживанням або шахрайством. Це критично важливо для підтримання фінансово-економічної безпеки підприємства.

Отже, ми можемо визначити облікову інформацію в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, як:

1) процес збору, аналізу, узагальнення та систематизації фінансово-господарської інформації, який дозволяє відстежувати зміни в рівні фінансово-економічної безпеки підприємства, виявляти загрози та прогнозувати можливі ризики;

2) інструмент для забезпечення інформаційних потреб суб'єктів безпеки (як внутрішніх, так і зовнішніх), які ухвалюють управлінські рішення. Це включає надання точної, актуальної та релевантної інформації для ухвалення управлінських рішень, спрямованих на захист і зміцнення економічної стабільності підприємства.

Тобто це комплекс заходів і процедур, які спрямовані на підтримку управлінців і контролюючих осіб у виявленні та мінімізації ризиків для забезпечення стабільної роботи діяльності підприємства.

І. Л. Грабчук, Г. І. Ляхович, О. В. Вақун зазначають, що облікова інформація повинна відповідати певним вимогам, оскільки вона є основним джерелом для прийняття управлінських рішень у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства. Зокрема, ця інформація має бути достовірною, точною, своєчасною та релевантною для забезпечення ефективного управління [4]. Відповідність цим вимогам гарантує, що керівництво може правильно оцінювати фінансовий стан підприємства, ідентифікувати потенційні ризики та розробляти стратегії для їх мінімізації [2]. Це, у свою чергу, сприяє підтриманню стабільності, фінансовій стійкості та конкурентоспроможності підприємства на ринку.

На нашу думку, облікова інформація повинна відповідати таким вимогам: чітке та достовірне відображення господарських операцій. Усі операції підприємства повинні бути точно відображені в зовнішній та внутрішній звітності, забезпечуючи прозорість та надійність фінансових даних; обліково-аналітичні дані мають надавати суб'єктам безпеки точні показники, що відображають рівень економічної безпеки підприємства, включаючи як якісні, так і кількісні показники; ідентифікація і моніторинг. Система обліку повинна мати можливість виявляти, ідентифікувати та відстежувати розвиток внутрішніх і зовнішніх ризиків та загроз, які можуть впливати на економічну стабільність підприємства; облікова інформація повинна включати механізми захисту від промислового шпигунства та витоку конфіденційних даних, що є важливим для збереження конкурентних переваг; облікові дані повинні формувати надійну інформаційну базу, яка буде використовуватися у процесі ухвалення управлінських рішень щодо фінансово-економічної безпеки підприємства, забезпечуючи стратегічне планування та оперативне реагування на виклики.

Зазначимо, що класифікація облікової інформації (рис. 1) є важливим елементом для забезпечення та управління фінансово-економічної безпеки підприємства.

Таким чином, класифікація облікової інформації дозволяє ефективно структурувати дані, що є необхідним для управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Це забезпечує точний і своєчасний аналіз фінансового стану, оптимізацію управлінських процесів та мінімізацію ризиків, що сприяє стабільності та розвитку підприємства. Загалом класифікація облікової інформації є фундаментом для побудови стратегії фінансово-економічної безпеки та стабільності підприємства.

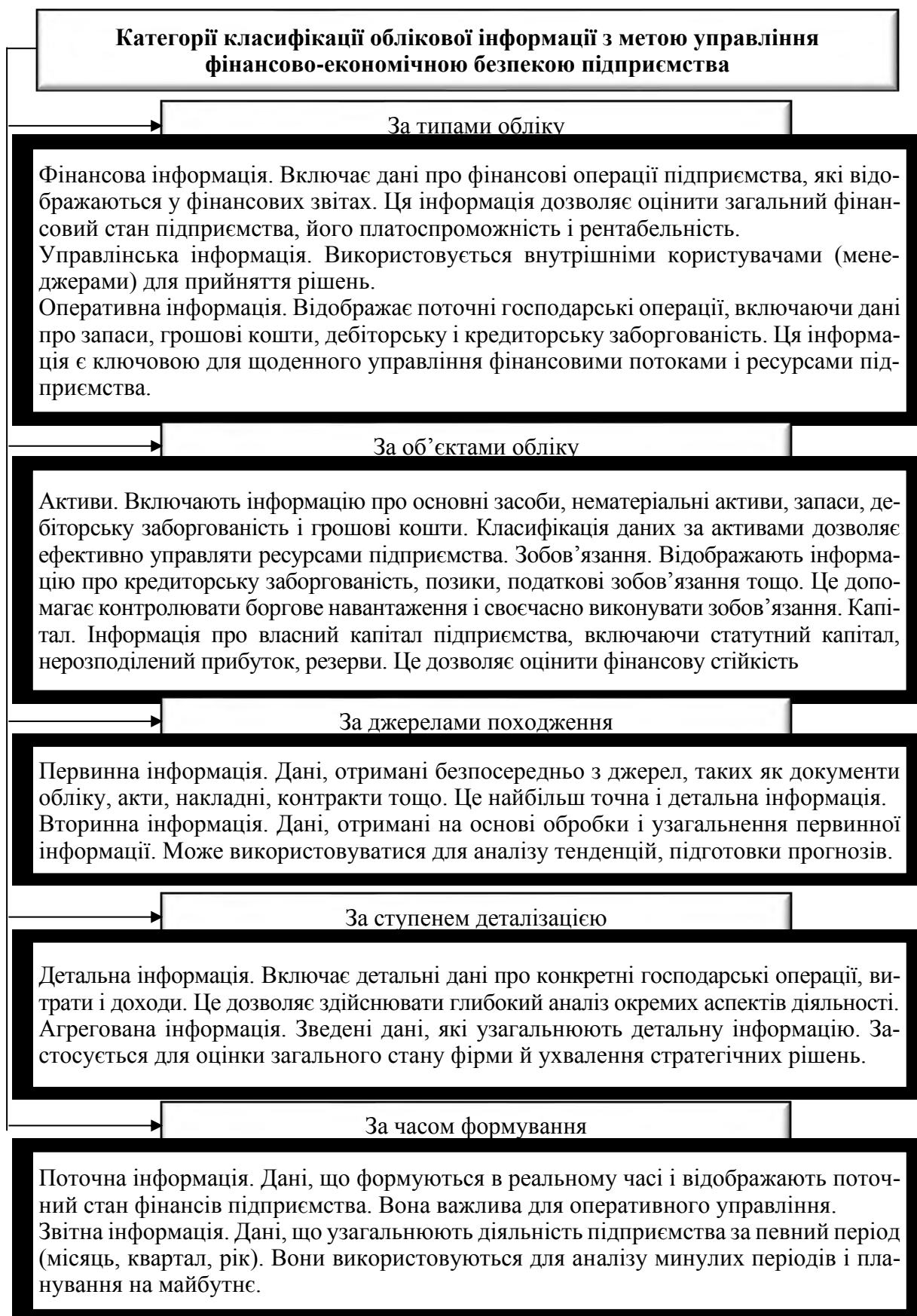

Рис. 1. Категорії класифікації облікової інформації

Отже, обліково-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою підприємства повинно бути спрямоване на: надання суб'єктам безпеки точної та актуальної інформації про стан фінансово-економічної безпеки підприємства у потрібний час; швидке повідомлення про будь-які зміни в основних показниках діяльності, що можуть свідчити про появу ризиків та загроз; постійний моніторинг змін у відносинах із клієнтами, партнерами, постачальниками, конкурентами та місцевими органами влади для оцінки впливу зовнішніх факторів; забезпечення ефективного контролю за господарськими операціями та процесами підприємства; збереження конфіденційної інформації, що має значення для фінансово-економічної безпеки; оперативне уточнення та оновлення інформації на запит відповідних осіб; участь у розробці та реалізації заходів для захисту фінансово-економічної безпеки підприємства.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи вищевикладене, можна зробити висновок, що облікова інформація є важливим інструментом управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Завдяки обліковій інформації керівництво може приймати обґрунтовані рішення, спрямовані на мінімізацію фінансових загроз і підтримання стабільності підприємства. Це робить облікову інформацію ключовим фактором у забезпеченні економічної стійкості та довгострокової конкурентоспроможності підприємства. Ефективна класифікація облікової інформації є важливим елементом для забезпечення та управління фінансово-економічної безпеки підприємства, яка дозволяє: легко виявляти відхилення від нормальних значень, що можуть свідчити про ризики; більш оперативному й точному аналізу грошових надходжень та витрат, що дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення; керівництву ефективно розподіляти ресурси та планувати стратегії розвитку підприємства; швидше виявляти потенційні загрози і слабкі місця, що дозволяє оперативно реагувати на них.

Список використаних джерел

1. Бондарчук Н. В. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства [Електронний ресурс] / Н. В. Бондарчук, Ю. М. Ніколайчук // Ефективна економіка. – 2016. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5410>.
2. Васи́шин С. І. Обліково-аналітичне забезпечення управління аграрними підприємствами в системі ризиків та загроз економічної безпеки: монографія / С. І. Васи́шин. – Харків : Друкарня Мадрид, 2020. – 419 с.
3. Васильева Л. М. Обліково-аналітичний інструментарій експертиз та аналітичних процедур діяльності підприємства з метою забезпечення його економічної безпеки / Л. М. Васильева // Молодий вчений. – 2018. – № 9. – С. 461-464.

4. Грабчук І. Л. Формування облікової політики підприємства в умовах цифровізації [Електронний ресурс] / І. Л. Грабчук, Г. І. Ляхович, О. В. Вакун // Ефективна економіка. – 2021. – № 8. DOI: <https://doi.org/https://10.32702/2307-2105-2021.8.87>.

5. Жук В. М. Професія бухгалтера в управлінні підприємством та його економічною безпекою : колективна монографія / В. М. Жук, С. І. Василішин, В. А. Замлинський. – Київ : ННЦ «ІАЕ», 2023. – 180 с.

6. Замлинський В. В. Облікова політика і економічна безпека в системі управління підприємством / В. В. Замлинський, О. В. Волошина, С. В. Степаненко // Український журнал прикладної економіки та техніки. – 2024. – № 1. – С. 56-61.

7. Штангрет А. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства: методичні засади / А. М. Штангрет, Л. П. Стеців // Економіка і суспільство. – 2017. – № 9. – С. 722.726.

References

1. Bondarchuk, N.V., Nikolajchuk, Yu.M. (2016). Oblikovo-analitychne zabezpechennya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoju pidpry`yemstva [Accounting and analytical support for the management of the economic security of the enterprise]. *Efekty`vna ekonomika – Efficient economy*, (12) <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5410>.

2. Vasylishyn, S.I. (2020). *Accounting and analytical management of agricultural enterprises in the system of risks and threats to economic security [Accounting and analytical management of agricultural enterprises in the system of risks and threats to economic security]*. Madrid Printing House.

3. Vasilieva, L.M. (2018). Oblikovo-analitychnyi instrumentarii ekspertyz ta analitychnych procedur diialnosti pidpry`yemstva z metoiu zabezpechennia iogo ekonomichnoyi bezpeky [Accounting and analytical toolkit of examinations and analytical procedures of the company's activity in order to ensure its economic security]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, (9), 461-464.

4. Grabchuk, I.L., Liachovych, G.I., & Vakun, O.V. (2021). Formuvannia oblikovoi polityky pidpry`yemstva v umovakh tsyfrovizatsii [Formation of the accounting policy of the enterprise in the conditions of digitalization]. *Efekty`vna ekonomika – Effective economy*, (8), <https://doi.org/https://10.32702/2307-2105-2021.8.87>.

5. Zhuk, V.M., Vasylishyn, S.I., & Zamlynskyi, V.A. (2023). *Profesiia bukhhaltera v upravlinni pidpryemstvom ta iogo ekonomichnoiu bezpekoju [Accountant's profession in enterprise management and its economic security]*. National Scientific Center «Institute of Agrarian Economy».

6. Zamlynskyi, V.V., Voloshyna, O.V., & Stepanenko, S.V. (2024). Oblikova polityka i ekonomichna bezpeka v systemi upravlinnya pidpryemstvom [Accounting policy and economic security in the enterprise management system]. *Ukrayinskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, (1), 56–61.

7. Shtangret, A.M., & Steciv, L.P. (2017). Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoju pidpryemstva: metodychni zasady [Accounting and analytical management of the economic security of the enterprise: methodical principles]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, (9), 722-726.

Отримано 27.05.2024

UDC 657:334

Lesia Vasilieva

Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of Department of Accounting, Taxation and Management
of Financial and Economic Security
Dnipro State Agrarian and Economic University (Dnipro, Ukraine)
E-mail: l.m.vas@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0009-0009-4551-4105>.
ResearcherID: [AAQ-2300-2020](https://orcid.org/AAQ-2300-2020). **Scopus Author ID:** [57536749900](https://orcid.org/57536749900)

Darya Petrova

Applicant Higher Education
Dnipro State Agrarian and Economic University (Dnipro, Ukraine)
E-mail: petrovadasha.226az@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0009-0009-4903-0714>

**ACCOUNT INFORMATION AS AN IMPORTANT TOOL
FOR MANAGING THE FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY
OF THE ENTERPRISE**

The effective operation and development of any enterprise depends on the extent to which the management takes into account the aspect of safety when making every management decision. The basis of the successful activity of security entities is accounting information about changes in the business environment. The creation of an effective information system adapted to the specifics of a particular enterprise allows providing the necessary information base for making decisions appropriate to the situation. Analyzing, systematizing and summarizing the scientific works of many scientists, the relationship between accounting information and the financial and economic security of the enterprise was considered, which are closely interconnected, since high-quality and timely accounting information is the basis for ensuring the financial and economic security of the enterprise. The accounting information in the system of ensuring the financial and economic security of the enterprise is defined as: the process of collecting, analyzing, summarizing and systematizing financial and economic information, which allows monitoring changes in the level of financial and economic security of the enterprise, identifying threats and predicting possible risks; a tool for providing the information needs of security subjects (both internal and external) who make management decisions. It is established that accounting information must meet certain requirements: clear and reliable display of business operations; identification and monitoring; privacy and security; reliability. It is substantiated that the classification of accounting information is the foundation for building a strategy of financial and economic security and stability of the enterprise. Classification of accounting information allows you to effectively structure data, which is necessary for managing the financial and economic security of the enterprise.

Keywords: provision; accounting; accounting information; enterprise; management; financial and economic security.

Fig.: 1. References: 7.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-133-155](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-133-155)

УДК [330.34:502.131.1](477)

JEL Classification: Q01

Максим Вікторович Дубина

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: maksim-32@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-5305-7815>
ResearcherID: F-3291-2014. **Scopus Author ID:** 56912277800

Олег Миколайович Лобко

аспірант
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: l_o_m@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0008-3771-8880>

СИСТЕМА КРЕДИТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ БАНКУ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ

У статті проведено дослідження теоретичних положень функціонування та розвитку системи кредитного менеджменту банку. Це реалізовано через вивчення сутності банківського менеджменту та конкретизації ролі кредитної діяльності в його розвитку. Також у статті виокремлено специфічні риси банківського менеджменту й проаналізовано основні його компоненти. Відповідно приділена увага обґрунтуванню доцільності використання системного підходу до дослідження кредитного менеджменту банку, поглибленню теоретичних положень функціонування системи такого менеджменту. У результаті розгляду підходів до конкретизації структури системи кредитного менеджменту банку виокремлено такі підходи її дослідження: організаційний, процесний, суб'єктний, структурно-продуктовий, стратегічний. У статті побудовано модель структури системи кредитного менеджменту банку та визначено особливості впливу такої системи на розвиток банківського менеджменту і її роль у забезпеченні фінансової стабільності комерційного банку.

Ключові слова: система; кредитний менеджмент; система кредитного менеджменту банку; комерційний банк; банківський менеджмент; фінансова стабільність банку; фінансовий менеджмент у банку; фінансова стабільність.

Рис.: 6. Бібл.: 30.

Постановка проблеми. Роль кредитної діяльності для функціонування комерційних банків є вагомою. Фактично більшість цих фінансових установ формує свій дохід за рахунок надання кредитних послуг економічним суб'єктом. У сучасних реаліях України кредитна діяльність є, мабуть, найперспективнішим напрямком забезпечення доходів комерційних банків, враховуючи недостатній розвиток ринку цінних паперів для проведення активної інвестиційної діяльності. Організація кредитної діяльності в межах комерційного банку також вимагає здійснення значної роботи щодо регламентації процесу надання позик, побудови відповідних бізнес-процесів, включаючи маркетингову роботу, організацію продажу кредитних продуктів, консультаційну підтримку клієнтів у процесі дії кредитного договору, роботу з проблемною кредиторською заборгованістю.

Кредитування є однією з найперших фінансових послуг, яку надавали фінансові установи, а згодом і комерційні банки своїм клієнтам. Відповідно сьогодні вже накопичений значний досвід організації кредитної діяльності, впровадження механізмів надання позик різним типам суб'єктів господарювання. Проте зміна економічних умов, в яких здійснюють свою діяльність

банківські установи, кризові ситуації на світових фінансових ринках, активне становлення цифрової економіки впливає і на зміну підходів банківських установ до організації такої діяльності.

У сучасних умовах цифровізація сфери фінансових послуг впливає і на зміну системи надання кредитних послуг різним клієнтам банківських установ. Кредитний менеджмент банку відіграє найголовнішу роль у функціонуванні системи банківського менеджменту, та, враховуючи роль кредитних послуг у формуванні доходів комерційних банків, є важливим для забезпечення фінансової стабільності функціонування цих установ. При цьому організація кредитного менеджменту вимагає застосування системного підходу до побудови всіх процесів, які у сукупності формують складний процес надання кредитної послуги. Окреслене актуалізує питання дослідження кредитного менеджменту банку як складної системи, яка в сучасних реаліях трансформується під впливом зовнішніх чинників, цифровізації національної економіки, вивчення теоретичних та прикладних положень розвитку зазначеної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових роботах І. Абрамової, І. Аванесової, С. Аржевітіна, Д. Гладких, Н. Гребенюк, Н. Демчук, А. Жаворонка, В. Коваленко, О. Колесник, А. Мещерякова, А. Мороза, Н. Мостовенко, Т. Остапишин, О. Петрука, Є. Поліщук, Л. Примостки, А. Тимківа, Б. Федорущенка, П. Чуба, О. Шаповала досить детально розглядаються теоретичні положення організації та удосконалення кредитного менеджменту в межах банківських установ.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри наявні дослідження у сфері побудови ефективної системи кредитного менеджменту банку, на наше переконання, недослідженими залишаються питання обґрунтування сутності такого менеджменту з позиції системного підходу, поглиблення розуміння зміни такої системи в нових економічних реаліях, опису важливості впливу трансформації системи кредитного менеджменту банку на його фінансову стабільність та конкурентоспроможність.

Постановка завдання. Метою статті є поглиблення теоретичних та прикладних положень функціонування системи кредитного менеджменту банку, конкретизації її функцій та визначення ролі у забезпеченні фінансової стабільності й конкурентоспроможності банківської установи на ринку кредитних послуг.

Виклад основного матеріалу. Кредитний менеджмент банку, як уже зазначалось, відіграє ключову роль у функціонуванні та розвитку загалом системи банківського менеджменту. Саме тому банківські установи приділяють значну увагу побудові ефективної моделі кредитної діяльності, оскільки окрім можливостей отримати підвищені в порівнянні з іншими фінансовими послугами доходи, кредитні послуги є високоризикованими і вимагають, з урахуванням цього, проведення комерційним банком додаткової організаційної роботи. Розглянемо насамперед роль кредитного менеджменту банку в системі банківського менеджменту. Для цього проаналізуємо окремі наукові підходи до розуміння сутності банківського менеджменту, які трапляються в науковій літературі (рис. 1).

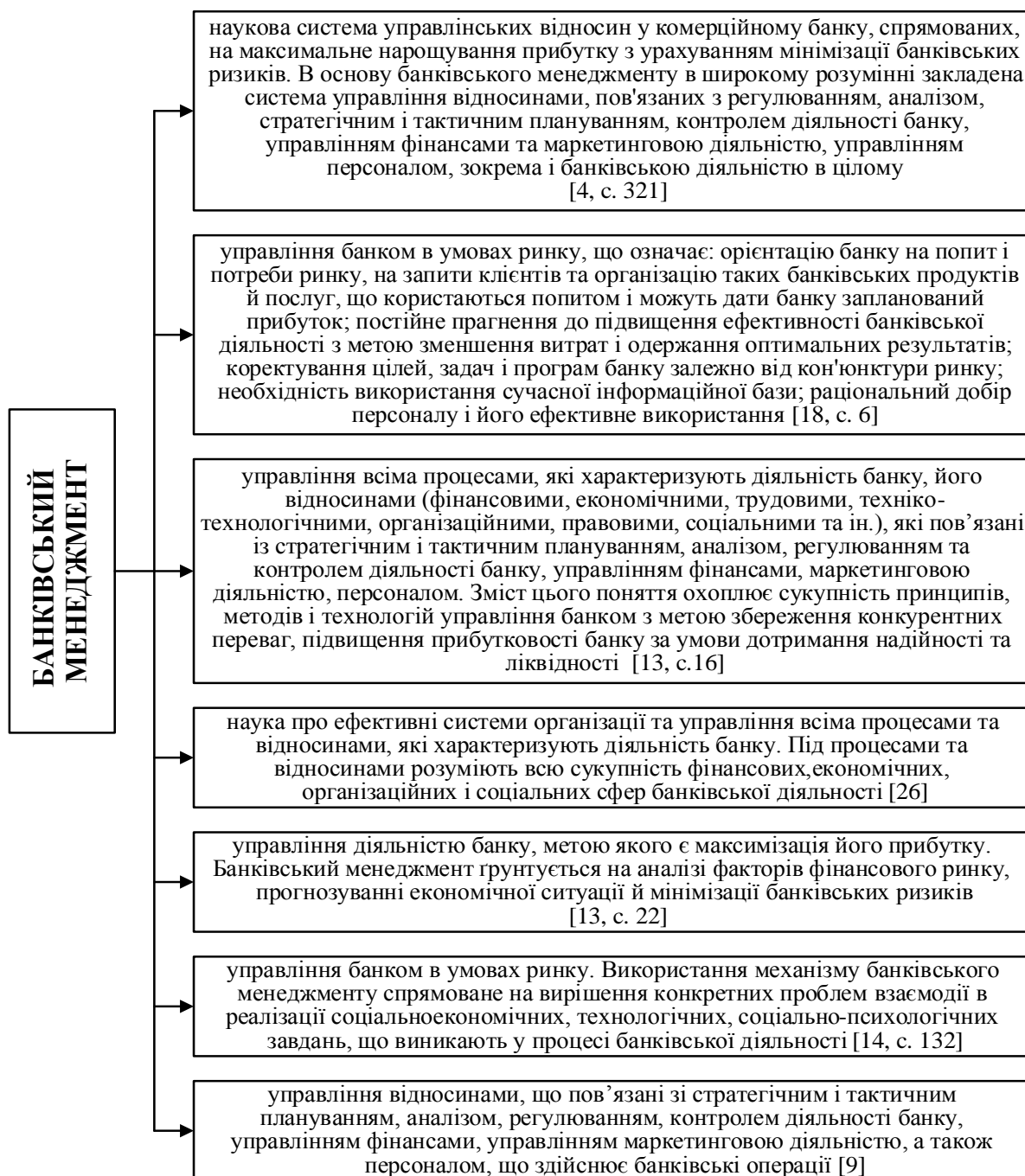

Рис. 1. Наукові підходи до розгляду змісту категорії «банківський менеджмент»

Джерелом: систематизовано авторами.

Отже, можемо стверджувати, що банківський менеджмент – це сукупність методів, прийомів, підходів, використання яких дозволяє забезпечити ефективне управління всіма бізнес-процесами, які організуються в межах функціонування комерційного банку з метою формування доходів, забезпечення стабільності розвитку та виконання нормативних вимог до його діяльності.

Аналіз інформації рис. 1 дає підстави стверджувати, що вчені розглядають сутність банківського менеджменту з боку як більш прикладного підходу, тобто як сукупність методів, інструментів для управління комерційним банком, так і з наукового погляду, як окрему науку, у межах якої досліджуються різні методи, інструменти, концепції, використання яких у підсумку повинно приводити до якісних змін у функціонуванні банківської установи, формувати сприятливі умови для її розвитку і, що найголовніше, сприяти підвищенню її рівня конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг. Зауважимо, що загалом на такому ринку рівень конкуренції між комерційними банками є високим і тому забезпечення якості управління стає одним з основних чинників їх розвитку у довгостроковій перспективі.

Банківський менеджмент – автоматизація та оптимізація різноманітних банківських операцій для забезпечення ефективності, точності та безпеки в управлінні рахунками клієнтів і транзакціями [30].

Розвиток банківського менеджменту залежить від значної кількості чинників і загалом забезпечити його ефективність можливо лише при злагодженій роботі всіх структурних підрозділів банку, прийняття виважених та ефективних рішень передусім щодо його стратегічного розвитку. При цьому якість банківського менеджменту залежить від значної кількості тих управлінських рішень, які приймаються його топменеджментом і власниками. Враховуючи постійну трансформацію комерційних банків, особливо сьогодні, в умовах цифровізації ринку фінансових послуг, керівники комерційних банків постійно повинні відстежувати тренди трансформації банківських установ в сучасних реаліях і впроваджувати цифрові інновації у сферу розробки, продажу банківських продуктів. Це дозволяє їм залишатися інноваційними, конкурентоспроможними на зазначеному ринку і формувати позитивну репутацію сучасного банку серед своїх клієнтів. Позитивний імідж є важливою умовою забезпечення розвитку комерційних банків, враховуючи широкі можливості клієнтів висловлювати свою позицію по відношенню до різних фінансових установ у відкритому доступі через соціальні мережі, месенджери і т. ін. У підсумку це також впливає на розвиток комерційного банку, впровадження ним нових технологій, стратегій щодо залучення додаткових клієнтів, забезпечення зростання доходів.

Серед особливостей банківського менеджменту варто відзначити такі:

- це сукупність методів, підходів концепцій, рішень щодо трансформації банківської установи, окремих її підрозділів, процесів, які здійснюються з метою підвищення ефективності функціонування комерційного банку;
- реалізується з метою забезпечення якісних показників діяльності банківської установи, враховуючи, що така діяльність є насамперед бізнесом для власників банківських установ і тому повинна приносити прибуток;
- є системою, яка охоплює всі ланки функціонування банківської установи, починаючи від сфери розробки, продажу банківських продуктів різним типам клієнтам, організації цього процесу, і завершуючи ухваленням

управлінських рішень щодо діяльності комерційного банку, тобто здійснення управління його кадровим, матеріальним, фінансовим забезпеченням;

– вимагає побудови ефективної системи прийняття управлінських рішень з метою реалізації стратегічного розвитку комерційного банку в довгостроковій перспективі, забезпечення дієвої взаємодії між центрами прийняття таких рішень щодо різних аспектів його розвитку;

– є потреба постійного оцінювання якості управління банківською установою, яка не повинна зводитися лише до аналізу основних результатів її діяльності, тобто сукупного доходу, прибутку; при такій оцінці важливо враховувати загалом фінансовий стан банківської установи, ефективність управління її фінансовими ризиками, оцінювати рівень фінансової стійкості та спроможності протидіяти зовнішнім і внутрішнім загрозам;

– вимагає системного підходу до формування стратегічних, тактичних, операційних цілей розвитку банківської установи й організації поступового їх досягнення в середньостроковій та довгостроковій перспективі;

– ефективність забезпечення реалізації в сучасних умовах зумовлена якістю побудованої інформаційної системи розвитку банківської установи, рівнем використання сучасних інформаційних інновацій, цифрових технологій у процесі надання фінансових послуг, здійснення управління такою установою;

– вимагає постійного розвитку, трансформації відповідно до нових реалій, в яких розвивається комерційний банк, постійного пошуку ідей щодо забезпечення ефективності його функціонування, розвитку в окремих сегментах з метою максимізації доходів;

– функціонування пов'язане в сучасних реаліях з впровадження моделі сталого розвитку банківськими установами, врахування основних цілей такого розвитку, що впливає на репутацію комерційного банку [3; 11; 19].

Система банківського менеджменту повинна бути досить гнучкою і реагувати на основні зовнішні та внутрішні чинники, які виникають в процесі функціонування банківської установи, враховувати швидкі зміни вимог клієнтів до фінансових послуг, зважати на нові тенденції, що відбуваються на ринку фінансових послуг у сфері регулювання діяльності банківських установ. Зазначена система є складним механізмом взаємодії між всіма окремими підсистемами банківської установи, які гармонійно між собою взаємодіють, формуючи єдиний цілісний об'єкт. На рис. 2 представлено модель банківського менеджменту та виокремлені основні його компоненти.

У системі банківського менеджменту в сучасних реаліях функціонування ринку фінансових послуг України важливу роль відіграє кредитний менеджмент, оскільки вітчизняні банки, враховуючи недостатній рівень розвитку фондового ринку, за допомогою здійснення кредитної діяльності формують більшу частину власних доходів.

Розглянемо сутність кредитного менеджменту банку та теоретичні положення забезпечення ефективності його здійснення.

Загалом кредитний менеджмент банку являє собою також сукупність методів, підходів, процесів, інструментів, які використовуються комерційним банком для організації власної кредитної діяльності, яка здійснюється з метою отримання доходу.

Рис. 2. Основні компоненти банківського менеджменту

Джерело: складено авторами з урахуванням [1; 3; 11].

Основним завданням кредитного менеджменту банку можна визначити процес формування доходів банківської установи на основі ефективного використання її фінансових ресурсів, тобто надання позик економічним суб'єктам з урахуванням кредитних ризиків та їхнього впливу на фінансову стабільність банківської установи. Кредитна діяльність полягає у видачі кредитів клієнтам комерційного банку із забезпеченням мінімального ризику неповернення таких позик, що потребує врахування значної кількості чинників, які притаманні як потенційним позичальникам, так і загалом макроекономічному середовищі, у якому здійснює свою діяльність банківська установа. Вагому роль у кредитній діяльності комерційних банків також відіграє її нормативно-правове регулювання, оскільки органи державної влади приділяють вагому увагу здійсненню такого регулювання, враховуючи високий рівень ризикованості кредитних послуг.

Кредитний менеджмент банку за своєю сутністю також являє складну систему, оскільки для організації процесу надання позики у межах комерційного банку необхідно побудувати відповідні бізнес-процеси, залучити значну кількість працівників та визначити їхні функції у процесі кредитування економічних суб'єктів. Специфіка економічної діяльності таких суб'єктів також відіграє важливу роль у побудові зазначеної системи, оскільки для домогосподарств,

суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема малих, середніх підприємств, притаманними є власні особливості їхнього фінансового стану, що безпосередньо впливає і на процес надання їм позикових ресурсів.

У літературі наведено окремі підходи науковців до розгляду кредитного менеджменту банку як окремої цілісної системи, сукупності елементів, яка розвивається в зовнішньому середовищі, має свою структуру, виконує власні функції. Наприклад, В. Коваленко зауважує, що «кредитний менеджмент – це сукупність концептуальних підходів, методів, технологій, інструментів, моделей, сценаріїв та управлінських рішень, застосування яких при ефективній організації управління кредитним ризиком забезпечує якість кредитної справи, та в кінцевому підсумку – стійкість та надійність банку» [21, с. 22].

До причин доцільності розгляду кредитного менеджменту банку як окремої системи, на наше переконання, доцільно віднести такі:

1) кредитний менеджмент банку – це сукупність процесів організації видачі позик економічним суб'єктам, побудова яких здійснюється на основі прийняття значної кількості управлінських рішень;

2) кредитний менеджмент банку – окрема складова системи фінансового менеджменту банку і загалом банківського менеджменту;

3) кредитний менеджмент банку – сукупність взаємовідносин між окремими структурними підрозділами банківської установи, її топменеджментом, власниками комерційного банку;

4) кредитний менеджмент банку – забезпечує формування єдиного процесу управління всіма процесами видачі позик різним типам економічних суб'єктів, що дозволяє здійснювати аналіз ефективності кредитної діяльності комерційного банку й управляти процесом кредитування;

5) кредитний менеджмент банку – включає підсистему управління кредитними ризиками, забезпечити ефективне функціонування якої можливо виключно через системний і комплексний підхід до оцінки кредитного ризику банківської установи й ухвалення рішень щодо управління ним;

б) кредитний менеджмент банку – здійснюється з урахуванням існуючої нормативно-правової основи для здійснення кредитної діяльності, і саме тому ухвалення рішень, з урахуванням чинного законодавства, доцільно здійснювати на основі аналізу результатів надання позик економічним суб'єктам; оцінка сукупного кредитного ризику є важливою для побудови дієвої системи ризик-менеджменту банківської установи й відіграє одну з ключових ролей у забезпеченні ефективності такої системи та ін. [15; 17; 20].

Використання системного підходу до розгляду сутності кредитного менеджменту дає можливість забезпечити синхронізацію роботи між структурними підрозділами банківської установи, які залучені до процесу надання кредитних послуг, підвищити рівень контролю за такими послугами, сприяти підвищенню ефективності управління кредитним портфелем банківської установи. Усе це є важливим для забезпечення фінансової стабільності комерційного банку, формування його ефективної роботи в довгостроковій перспективі.

Система кредитного менеджменту банку – це цілісний, складний об'єкт дослідження, у межах якого відбувається сукупність управлінських дій, які

спрямовані на забезпечення організації процесів розробки, продажу кредитних продуктів, аналітичної та консультативної діяльності, ефективної системи оцінки кредитних ризиків та роботи з кредиторською заборгованістю, які в комплексі сприяють побудові ефективного процесу кредитування економічних суб'єктів з метою отримання доходів.

Система кредитного менеджменту банку пов'язана з усіма процесами, які стосуються організації його кредитної діяльності. На рис. 3 представлені теоретичні положення щодо функціонування системи кредитного менеджменту банку.

Визначимо особливості такої системи. На наше переконання, до них належать такі:

- залежить у своєму розвитку від умов чинного законодавства та сформованої в країні системи державного регулювання комерційних банків;
- забезпечити ефективне функціонування її можливо лише на основі правильно побудованої системи оцінки кредитних ризиків, визначення рівня ліквідності та впровадження зваженої кредитної політики;
- залежить у своєму функціонуванні від загальної стратегії подальшого розвитку банківської установи;
- дієвість такої системи також залежить від злагодженої роботи всіх структурних підрозділів, які залучені до процесу надання позик різним економічним суб'єктам;
- вимагає побудови окремих бізнес-процесів, які пов'язані з видачею позик різним типам економічних суб'єктів, що потребує відповідної організації обслуговування таких суб'єктів у частині аналізу їхньої кредитоспроможності, оформлення відповідних кредитних угод;
- поєднує у собі процеси в межах банківської установи щодо видачі різних типів кредитних послуг, продажу різних кредитних продуктів, які постійно оновлюються, змінюються, удосконалюються відповідно до зовнішніх умов та внутрішніх підходів до формування кредитної політики банків (іпотечні позики, споживчі кредити, кредитування малого, середнього бізнесу);
- пов'язана з функціонуванням інших бізнес-процесів, які організуються в межах банківської установи, передусім із системою розрахунково-касового обслуговування, системою електронних фінансових послуг;
- для власного функціонування вимагає організації ефективно діючої інформаційної системи підтримки кредитної діяльності на різних стадіях видачі пози економічним суб'єктам;
- ефективність її також пов'язана з постійною оцінкою кон'юнктури ринку кредитних послуг і ухвалення відповідних управлінських рішень на основі отриманої інформації;
- вимагає використання сучасних цифрових технологій для прискорення процесів оцінки кредитоспроможності потенційних клієнтів, надання їм платіжних послуг для обслуговування кредитів, побудови дієвих внутрішніх систем обміну інформацією між структурними підрозділами;

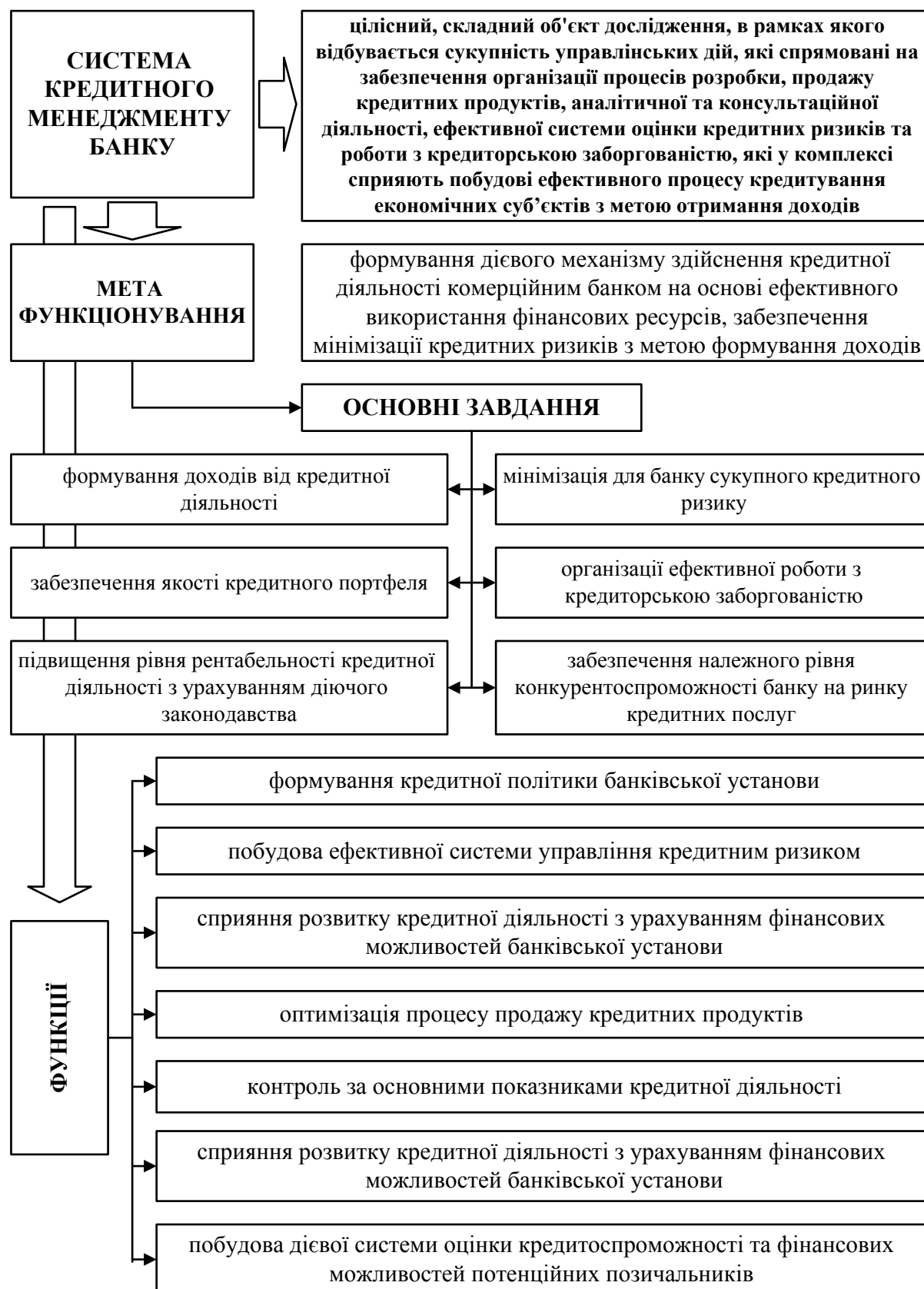

Рис. 3. Теоретичні положення функціонування та розвитку системи кредитного менеджменту банку

Джерело: складено авторами на основі [2; 12; 17; 29].

– постійно змінюється відповідно до нових трендів розвитку банківських установ, їхньої діяльності на ринку кредитних послуг, зміною підходів до розробки кредитних продуктів;

– її ефективне функціонування також обумовлюється ефективністю побудови роботи з кредиторською заборгованістю, можливістю забезпечення зниження обсягів проблемних позик;

– важливу роль у розвитку такої системи відіграє транспарентність відносин між банківською установою та позичальниками;

– повинна бути гнучкою і враховувати як зміну макроекономічних показників, так і зміну підходів до здійснення кредитної діяльності, які впроваджуються в межах банківської установи [26; 28].

Враховуючи визначені вищі особливості функціонування системи кредитного менеджменту банку, розглянемо також її структуру, тобто її компонентний склад та взаємозв'язок між основними елементами.

У науковій літературі [3; 13; 17; 23] є різні підходи до виокремлення структури системи кредитного менеджменту банку, в основі кожного з яких використовується певний один принцип, або одна визначальна ознака. Аналіз окреслених підходів дозволяє констатувати доцільність використання кожного з підходів, оскільки у кожному конкретному випадку розглядаються ті або інші аспекти й особливості побудови та функціонування системи кредитного менеджменту банку. Коли розглядається структура певної системи, то відбувається процес виокремлення її окремих компонентів, які згруповані за певною класифікаційною ознакою. Відповідно така ознака визначає сутність підходу до розгляду структури системи кредитного менеджменту банку. Серед зазначених підходів можна виокремити наступні.

Організаційний підхід – концепція розгляду структури системи кредитного менеджменту банку, яка полягає у виокремленні в межах такої системи основних структурних підрозділів, котрі залучені до кредитної діяльності банківської установи, опис взаємозв'язків між такими структурними підрозділами. До них варто віднести такі: кредитний комітет, підрозділи, які займаються методологією кредитної діяльності, створенням та продажом кредитних продуктів, підрозділи, які займаються роботою з кредиторською заборгованістю, підрозділи, які здійснюють оцінювання та управління кредитними ризиками й інші загальні підрозділи банківської установи, котрі прямо або опосередковано залучені до кредитної діяльності. Тобто в такому випадку схематичну модель системи кредитного менеджменту банку можна представити як сукупність внутрішніх структурних підрозділів, які взаємодіють між собою, виконуючи власні функції, що визначені внутрішніми документами банківської установи.

Процесний підхід – структура системи кредитного менеджменту банку розглядається як сукупність окремих процесів, поступова реалізація яких до-

зволяє забезпечити здійснення ефективної кредитної діяльності. У такому випадку структуру зазначеної системи можна визначити через конкретизацію наступних процесів кредитування: розробка кредитних продуктів; продаж кредитних продуктів різним типам клієнтів; оформлення кредитних договорів; інформаційно-консультаційне супроводження клієнтів; робота з кредиторською заборгованістю; робота з проблемною кредиторською заборгованістю; підтримка доброзичливих відносин із колишніми позичальниками та загалом клієнтами банківської установи. Кожний із окреслених процесів пов'язаний із роботою різних структурних підрозділів банківської установи.

Суб'єктний підхід – розгляд системи кредитного менеджменту банку як цілісної структури, яка складається з окремих підсистем кредитного менеджменту, що спрямовані на обслуговування різних типів клієнтів банківської установи (організація кредитування домогосподарств, організація кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, організація кредитування інших економічних суб'єктів, організація кредитування фінансових установ, у тому числі інших комерційних банків).

Структурно-продуктовий підхід – сутність цього підходу полягає у розгляді системи кредитного менеджменту банку як цілісного утворення, що складається з окремих елементів, згрупованих за окремими кредитними продуктами, котрі розроблені і пропонується банківською установою своїм клієнтам (організація підсистем споживчого кредитування, іпотечного кредитування, надання незабезпечених позик, видача кредитних карток і т. ін.).

Стратегічний підхід – сутність цього підходу полягає у розгляді в межах системи кредитного менеджменту банку двох складових: системи стратегічного розвитку кредитної діяльності банківської установи, у межах якої відбувається розроблення стратегії, тактики кредитної політики банку, визначаються основні цілі реалізації такої діяльності; системи тактичного, оперативного розвитку кредитної діяльності банківської установи, у межах якої здійснюється організація кредитної діяльності через взаємодію центрального офісу банківської установи та її структурних підрозділів.

Варто зауважити, що структура комерційного банку загалом і структура його системи кредитного менеджменту залежить від значної кількості чинників, серед яких варто виокремити такі: напрямки кредитної політики, масштаб діяльності банківської установи, кількість структурних підрозділів, джерела формування фінансових ресурсів для кредитної діяльності, приналежність капіталу та інші чинники.

Враховуючи представлені вище наукові підходи до розгляду структури системи кредитного менеджменту банку, побудуємо схематичну модель такої структури. На наше переконання, найкращим чином структуру зазначеної системи доцільно представляти через використання процесного підходу. На рис. 4 представлена модель зазначеної структури.

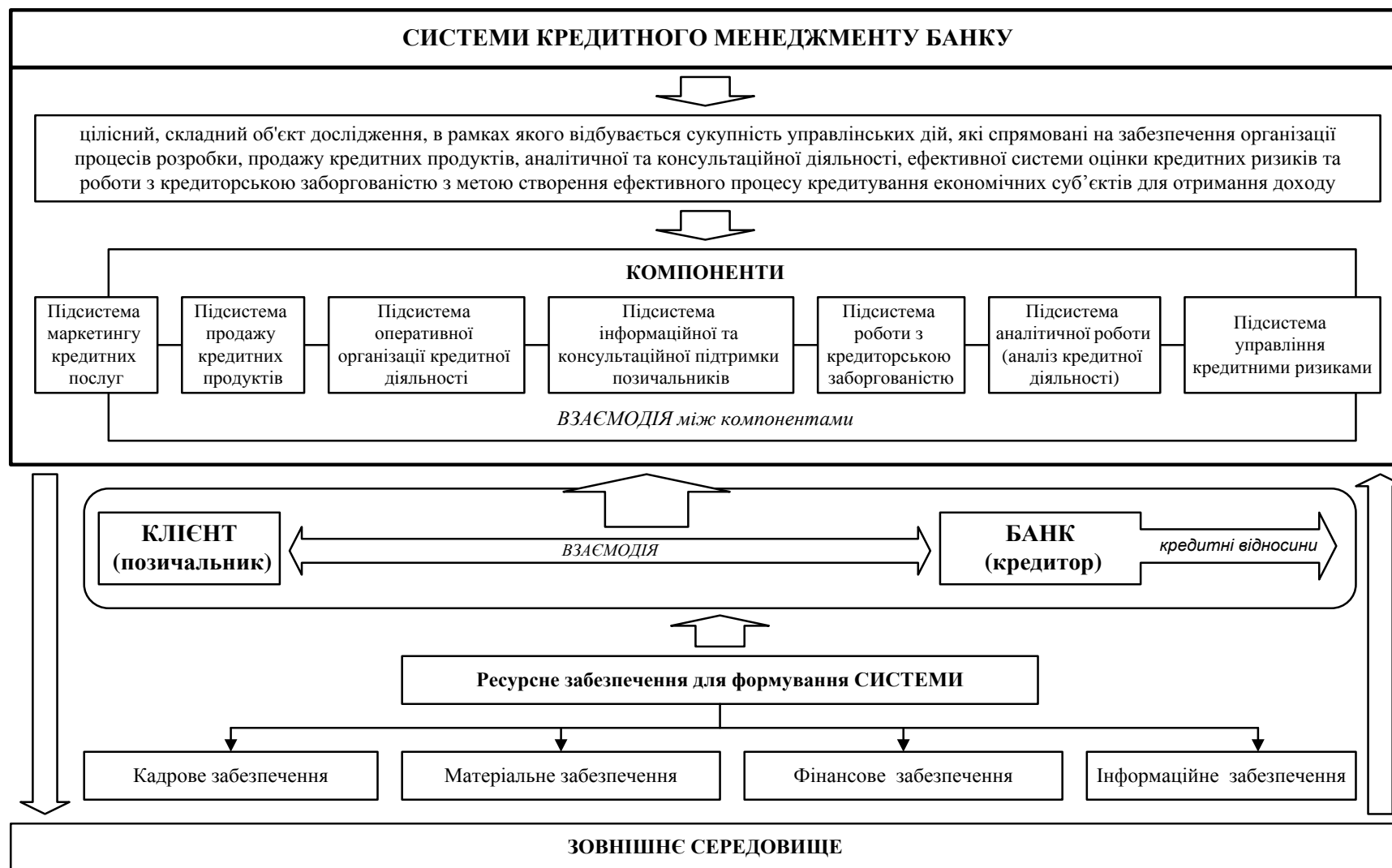

Рис. 4. Процесний підхід до обґрунтування моделі структури системи кредитного менеджменту банківської установи

Джерело: складено авторами з урахуванням [10; 16; 17; 27].

Розглянувши детально структуру системи кредитного менеджменту банку, можемо констатувати, що використання процесного підходу до опису такої структури дозволяє виокремити окремі центри розробки, продажу кредитних продуктів, обслуговування кредитних операцій в межах банківської установи. Варто розуміти, що оскільки кредитування відіграє одну з ключових ролей у розвитку банківської установи, то керівники приділяють особливу увагу функціонуванню кожного із зазначених центрів, бо їх взаємодія дозволяє побудувати дійсно ефективну роботу всієї системи кредитного менеджменту банку.

Система кредитного менеджменту банку відіграє важливу роль у побудові дієвої системи банківського менеджменту загалом, і в підсумку має здатність впливати на рівень фінансової стабільності комерційного банку та його конкурентоспроможність (рис. 5).

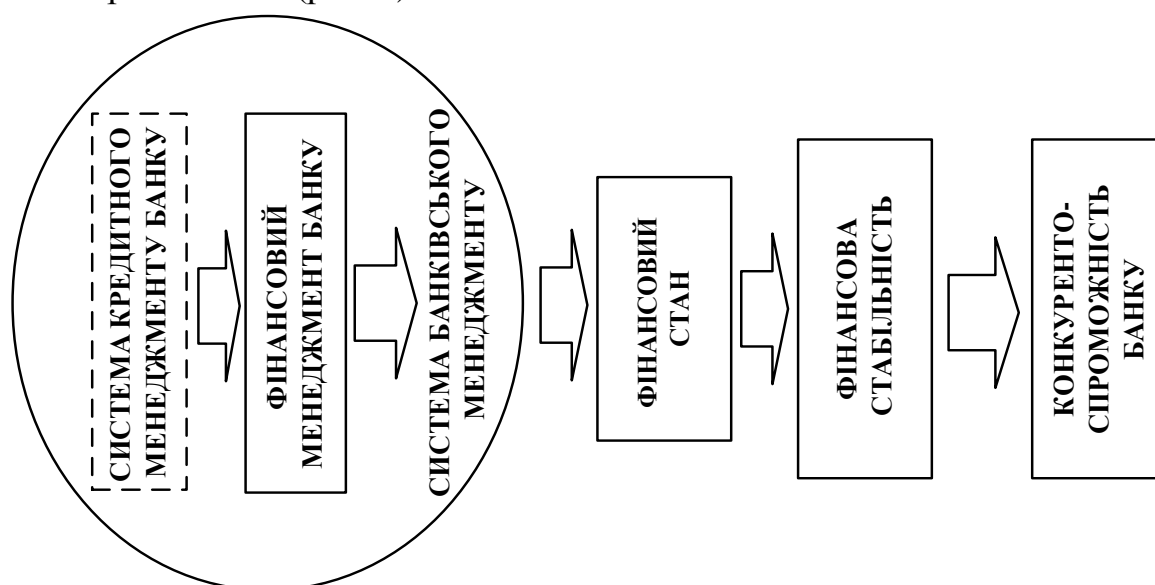

Рис. 5. Роль системи кредитного менеджменту в забезпеченні конкурентоспроможності комерційного банку

Джерело: складено авторами.

Аналізуючи дані рис. 5, можна визначити такі основні напрями впливу системи кредитного менеджменту банку на формування дієвої системи банківського менеджменту:

- забезпечує можливість більш ефективно управляти фінансовими ризиками банківської установи, серед яких кредитні ризики посідають найбільш важливе місце;
- дає змогу сформувати ефективний та збалансований кредитний портфель банку, який забезпечує можливість отримати максимально можливі доходи при потенційних мінімальних кредитних ризиках для комерційного банку;
- відіграє важливу роль у забезпеченні необхідного рівня ліквідності банківської установи, оскільки така система дозволяє більш ефективно використовувати ресурси банківської установи, створювати відповідні резерви;
- забезпечує залучення висококваліфікованих фахівців у сферу продажу кредитних продуктів, що дозволяє використовувати їх потенціал і для

продажу інших фінансових продуктів банківської установи, наприклад, страхових продуктів;

– постійна зміна такої системи в результаті внутрішніх та зовнішніх чинників також вимагає і постійного удосконалення системи банківського менеджменту, її гнучкості та вчасного реагування на нові виклики і загрози, які виникають у зовнішньому середовищі;

– дозволяє отримувати найбільші обсяги доходів для банківської установи і тим самим забезпечувати формування її прибутку, що у підсумку дозволяє розширити банківську діяльність, збільшувати перелік фінансових послуг, які надаються різним типам клієнтів та ін. [23; 24].

Система кредитного менеджменту банку й банківський менеджмент, як уже зазначалось раніше, онтологічно пов'язані між собою, і будь-які зміни в організації кредитної діяльності впливають і на розвиток загалом системи банківського менеджменту. При цьому саме кредитний менеджмент відіграє одну з ключових ролей у побудові дійсно ефективної системи управління всіма бізнес-процесами в межах комерційного банку.

Одну з найбільш важливих ролей система кредитного менеджменту банку відіграє у забезпеченні фінансової стабільності банківських установ, що є вкрай важливим для забезпечення їх ефективного функціонування, дотримання чинних нормативних вимог до загального фінансового стану таких установ.

Фінансова стабільність є одним із визначальних понять у системі банківського менеджменту і є важливою для забезпечення стабільності розвитку комерційних банків, їх здатності виконувати власні зобов'язання і тим самим гарантувати своїм клієнтам повернення їх коштів і вчасне проведення інших розрахункових операцій. Враховуючи високий рівень ризику кредитних послуг, система кредитного менеджменту здійснює значний вплив на забезпечення фінансової стабільності будь-якого комерційного банку.

Розглянемо детальніше сутність категорії фінансова стабільність банку, щоб деталізувати роль кредитних послуг у забезпеченні такої стабільності. Представимо декілька наукових концепцій розгляду цієї категорії:

1) фінансова стабільність банку – такий стан усієї сукупності фінансових відносин банківської установи, що забезпечує неперервне функціонування та розвиток [21];

2) фінансова стабільність банку – здатність банку забезпечувати рівноважний стан у довгостроковій перспективі завдяки протидії/адаптації/абсорбуванню внутрішніх та зовнішніх шоків на основі використання проактивного підходу до виявлення та мінімізації загроз його функціонуванню; утримувати у часі безперервність, ефективність та фінансову результативність функціонування; забезпечувати стійкий цілеспрямований фінансовий розвиток шляхом завчасної адаптації до об'єктивних трансформацій економічного середовища шляхом комплексного інтегрування ризикоорієнтованого підходу та використання передових, новітніх методів до управління діяльністю банку у розрізі всіх його бізнес-процесів [6, с. 23];

3) фінансова стабільність банку – це якісна динамічна характеристика, що відображає його здатність виконувати свої функції у процесі адаптації до зовнішнього середовища за позитивної зміни фінансових показників чи підтримання їх у певних межах, незалежно від впливу різноманітних факторів, за рахунок внутрішніх ресурсів [5, с. 162].

Враховуючи окреслене, на рис. 6 представлено схему впливу системи кредитного менеджменту банку на забезпечення фінансової стабільності банківської установи. Отже, можна виокремити такі специфічні риси зазначеного впливу, а саме:

- постійне вдосконалення системи управління сукупним кредитним ризиком банку, що вимагає значних зусиль від його працівників у частині правильної оцінки кредитоспроможності позичальників та побудови ефективної роботи банку з кредиторською заборгованістю;

- забезпечення ефективності кредитної діяльності позитивно впливає на платоспроможність та ліквідність комерційного банку, оскільки дозволяє частину отриманих коштів зберігати у вигляді резервів, не витрачаючи на операційну діяльність;

- забезпечує урівноваженість між обсягами зобов'язань та активних операцій банківської установ, баланс між довгостроковими, середньостроковими і короткостроковими активами;

- дає можливість забезпечити високий рівень прибутковості активів банківської установи (ROA);

- дозволяє попередньо визначати проблемні фінансові операції, які можуть негативно впливати на кредитний портфель банку і тим самим погіршувати у майбутньому рівень фінансової стабільності банку;

- забезпечення чинних нормативів у частині здійснення кредитної діяльності також позитивно впливає на показники фінансової стабільності банківської установи;

- надання якісних кредитних послуг сприяє підвищенню репутації банківської установи та забезпечує постійний потік клієнтів, які мають потребу в різних фінансових послугах;

- стимулює цифрову трансформацію загалом комерційного банку, що позитивно впливає на процеси аналізу фінансових показників, прийняття на основі його результатів більш виважених управлінських рішень, які позитивно впливають на рівень фінансової стабільності банку;

- сприяє постійному перегляду структури кредитного портфеля банківської установи, впровадженню заходів щодо підвищення питомої ваги позик, які дають можливість отримати більший дохід при прийнятному рівні кредитного ризику;

- побудова більш гнучкого підходу до управління кредиторською заборгованістю дозволяє мінімізувати негативні наслідки від неповернення позик для фінансового стану банку, що позитивно впливає на рівень його фінансової стійкості [7; 8].

Рис. 6. Роль системи кредитного менеджменту в забезпеченні фінансової стабільності банківської установи
Джерело: складено авторами на основі [7; 8; 22].

Таким чином, окреслене засвідчує, що роль системи кредитного менеджменту банку у функціонуванні банківського менеджменту й загалом у підвищенні належного рівня конкурентоспроможності банківської установи є досить вагомою. Фактично побудова ефективно функціонуючої системи такого менеджменту формує основу для стабільного й ефективного розвитку банківської установи у середньо- та довгостроковій перспективі.

Висновки і пропозиції. Отже, у статті поглиблено теоретичні положення функціонування системи кредитного менеджменту банку. Це було здійснено насамперед через визначення ролі такої системи у функціонуванні банківського менеджменту. Для цього досліджено сутність такого менеджменту та особливості його здійснення. Встановлено, що банківський менеджмент охоплює всі процеси, які пов'язані з управлінням різних сфер діяльності банківської установи і передусім його ефективність зумовлена якістю роботи системи фінансового менеджменту банку.

У статті детально розглянуто структуру банківського менеджменту, в межах якої виділено три компоненти: операційний менеджмент, фінансовий менеджмент банку та ризик-менеджмент. Обґрунтовано, що в цій структурі кредитний менеджмент є невіддільною частиною процесу управління активами банківської установи, а тому відіграє провідну роль у формуванні доходів цих установ.

Детальний розгляд особливостей використання системного підходу для дослідження кредитного менеджменту банку дозволив визначити систему такого менеджменту і запропонувати розглядати її як цілісний, складний об'єкт дослідження, у межах якого відбувається сукупність управлінських дій, котрі спрямовані на забезпечення організації процесів розробки, продажу кредитних продуктів, аналітичної та консультативної діяльності, ефективної системи оцінки кредитних ризиків та роботи з кредиторською заборгованістю, що реалізується з метою створення ефективного процесу кредитування економічних суб'єктів для отримання доходу. Оперуючи представленим авторським підходом до розуміння сутності системи кредитного менеджменту банку також було обґрунтовано мету функціонування такої системи, її основні завдання та функції. З'ясовано, що система кредитного менеджменту банку є невід'ємною частиною системи банківського менеджменту і від раціональності її побудови залежить загалом ефективність комерційного банку. Проте для здійснення кредитної діяльності комерційні банки також повинні розвивати інші складові банківського менеджменту, які за своєю сутністю пов'язані з процесами кредитування економічних суб'єктів.

Розгляд теоретичних положень функціонування системи кредитного менеджменту банку дозволив також обґрунтувати структуру такої системи. Для цього визначено окремі підходи до її розгляду, які сьогодні зустрічаються науковій літературі, а саме: організаційний, процесний, суб'єктний,

структурно-продуктовий, стратегічний. У підсумку побудовано модель структури системи кредитного менеджменту банку та з'ясовано, що зазначена система за своєю сутністю є досить складним об'єктом дослідження, якому притаманна значна кількість компонентів, і яка розвивається під впливом не лише зовнішніх, але значної кількості внутрішніх чинників, сформованої стратегії розвитку банківської установи та загалом відповідно до основних положень прийнятої кредитної політики банківської установи.

Дослідження впливу системи кредитного менеджменту банку на формування ефективного функціонування системи банківського менеджменту також дозволи конкретизувати роль такої системи у формуванні фінансової стабільності банківської установи і зауважити, що побудова дієвої системи кредитного менеджменту банку дає змогу забезпечити злагоджену роботу між всіма структурними підрозділами банківської установи у сфері надання кредитних послуг. Це в підсумку впливає на стабільність її функціонування у довгостроковій перспективі, оскільки дозволяє формувати дохід комерційного банку та протидіяти непередбачуваним зовнішнім впливам, які можуть призводити до виникнення деструктивних чинників у його діяльності.

Список використаних джерел

1. Абрамова І. О. Теоретичні аспекти системи банківського менеджменту [Електронний ресурс] / І. О. Абрамова // Економічний форум. – 2021. – № 1(1). – С. 160-166. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/349653805_TEORETICNI_ASPEKT_SISTEMI_V_ANKIVSKOGO_MENEDZMENTU.
2. Аванесова І. А. Регулювання кредитної діяльності банку в умовах становлення ринкових відносин [Електронний ресурс] : автореф. : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Науково-дослідний фінансовий інститут при Міністерстві фінансів України. – Київ, 2006. – 22 с. Режим доступу: <http://base.dnsgb.com.ua/files/ard/2006/06aiasrv.pdf>.
3. Банківський менеджмент : навчальний посібник / О. А. Кириченко та ін. – Київ : Знання-Прес, 2002. – 438 с.
4. Банківський менеджмент як основа ефективного управління комерційним банком [Електронний ресурс] / П. К. Бечко, Н. В. Бондаренко, О. В. Ролінський, В. П. Бечко, О. В. Пономаренко // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2022. – Вип. 100, ч. 2. – С. 320-329. – Режим доступу: <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/43e659cf-c0e8-40a7-841b-a2b07d8b0c8c/content>.
5. Вовченко О. С. Сучасні методичні підходи до оцінки фінансової стабільності банку [Електронний ресурс] / О. С. Вовченко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. – 2016. – № 5. – С. 161-169. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/300241429.pdf>.
6. Вовченко О. С. Фінансова стабільність банків в умовах динамічного макроекономічного середовища [Електронний ресурс] : монографія / О. С. Вовченко, С. Б. Єгорицева. – Полтава : ПУЕТ, 2021. – 233 с. – Режим доступу: <http://surl.li/siywrv>.

7. Волкова В. В. Методичні підходи до оцінки фінансової стікості банку [Електронний ресурс] / В. В. Волкова // Фінанси, облік, банки. – 2018. – № 1(23). – Режим доступу: <https://jfub.donnu.edu.ua/article/view/6267>.

8. Воротинцев М. М. Оцінка ризику кредитування діяльності фінансових установ [Електронний ресурс] : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. – Харків, 2017. – 383 с. – Режим доступу: <http://surl.li/ochxlg>.

9. Гарасюк О. А. Удосконалення поняття банківського менеджменту [Електронний ресурс] / О. А. Гарасюк, К. В. Чорноморець. – 2011. – Режим доступу: <http://surl.li/filjkw>.

10. Глазунов А. О. Системний аналіз та інструментарій моніторингу банківських ризиків в Україні [Електронний ресурс] : дис. ... д-ра філос. : спец. 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ, 2024. – 320 с. – Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4be506a5-2b61-437a-8a5b-9440718b9b1b/content>.

11. Гребенюк Н. В. Стратегічне управління банком в контексті трансформації банківської системи України [Електронний ресурс] : дис. ... канд. екон. наук (доктора філософії) : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Сумський державний університет. – Суми, 2018. – 327 с. – Режим доступу: <https://core.ac.uk/reader/231758380>.

12. Демчук Н. І. Менеджмент кредитного портфеля банку [Електронний ресурс] / Н. І. Демчук, А. М. Коваль // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2017. – Вип. 23(1). – С. 154-157. – Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/1/37.pdf.

13. Довгань Ж. М. Менеджмент у банку [Електронний ресурс] : підручник / Ж. М. Довгань. – Тернопіль : Економічна думка, 2017. – 512 с. – Режим доступу: <http://surl.li/onsoex>.

14. Дяченко Б. І. Методологічні основи банківського менеджменту [Електронний ресурс] / Б. І. Дяченко, А. І. Вовканич // Вісник Хмельницького національного університету: економічні науки. – 2016.– № 2, Т. 2. – С. 130-133. – Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_2_2/pdf/130-133.pdf.

15. Коваленко В. В. Кредитний менеджмент в системній організації ефективної кредитної діяльності банків / В. В. Коваленко // Економічний форум. – 2014. – № 4. – С. 214-222.

16. Колесник О. О. Формування системи антикризового менеджменту банківських установ України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / О. О. Колесник. – Чернігів, 2020. – 229 с.

17. Кредитний менеджмент у банку [Електронний ресурс] : підручник / [С. М. Аржевітін, Т. П. Остапишин, І. Б. Охрименко та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. С. М. Аржевітіна та к.е.н., доц. Т. П. Остапишин. – Київ : КНЕУ, 2017. – 499, [5] с. – Режим доступу: <http://surl.li/jxxrghx>.

18. Левицький В. В. Банківський менеджмент : конспект лекцій [Електронний ресурс] / В. В. Левицький. – Луцьк : Вежа-Друк, 2021. – 102 с. – Режим доступу: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21305/1/ВМ-КЛ-2021.pdf>.

19. Мещеряков А. А. Методологічні засади організації ефективної внутрішньої економіки комерційного банку [Електронний ресурс] : автореф. : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Українська академія банківської справи Національного банку України. – Суми, 2006. – 34 с. – Режим доступу: https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/sc_autoref/2007/2007_03_den.pdf.

20. Миськів Г. В. Функціонування та розвиток кредитного ринку України [Електронний ресурс] : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / ДВНЗ «Університет банківської справи». – Київ, 2016. – 539 с. – Режим доступу: <http://surl.li/hcgunm>.

21. Петриченко Л. Ю. Забезпечення фінансової стабільності комерційних банків України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Л.Ю. Петриченко ; КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 18 с.

22. Петрук А.О. Фінансова стабільність комерційних банків з урахуванням операцій з похідними фінансовими інструментами [Електронний ресурс] : дис. ... д-ра філос. : спец. 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» / Державний університет «Житомирська політехніка». – Житомир, 2022. – 335 с. – Режим доступу: <http://surl.li/omwsua>.

23. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Л. О. Примостка. – Київ : КНЕУ, 1999. – 280 с. – Режим доступу: <https://fingal.com.ua/content/view/225/54>.

24. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти [Електронний ресурс] : монографія / за ред. В. В. Коваленко. – Одеса: ОНЕУ, 2017. – 304 с. – Режим доступу: <http://surl.li/dbsjqk>.

25. Сокиринська І. Г. Фінансовий менеджмент у банку : навчальний посібник / І. Г. Сокиринська, Т. О. Журавльова. – Дніпропетровськ : Пороги, 2016. – 192 с.

26. Тимків А. О. Система ризик-менеджменту в інвестиційній діяльності банку [Електронний ресурс] : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – Тернопіль, 2011. – 226 с. – Режим доступу: <http://surl.li/riqljk>.

27. Федорущенко Б. В. Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України [Електронний ресурс] : дис. ... д-ра філософії : спец. 072 «Фінанси, банківська, справа та страхування» / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2023. 239 с. – Режим доступу: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/Diss_Fedoruschenko.pdf.

28. Чуб П. М. Підходи до управління кредитним портфелем комерційного банку [Електронний ресурс] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Київський національний економічний університет. – Київ, 2003. – 19 с. – Режим доступу: <http://surl.li/eoisdm>.

29. Шаповал О. А. Управління ризиками банківського споживчого кредитування [Електронний ресурс] : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Київський національний торговельно-економічний університет. – Київ, 2017. – 261 с. – Режим доступу: <https://knute.edu.ua/file/Mg==/3893253e2a0ad777a599359c3be9f4af.pdf>.

30. Anshul Vishwakarma. Bank Management System Using C++ [Electronic resource] / Anshul Vishwakarma. – 2023. – Accessed mode: <https://medium.com/@anshulsjr6/bank-management-system-using-c-d6dc0c5d8752>.

References

1. Abramova, I.O. (2021). Teoretychni aspekty systemy bankivskoho menedzhmentu [Theoretical aspects of the banking management system]. *Ekonomichnyi forum – Economic forum*, (1(1)), 160-166. https://www.researchgate.net/publication/349653805_TEORETYCHNI_ASPEKT_SISTEMI_BANKIVSKOGO_MENEDZMENTU.

2. Avanesova, I.A. (2006). *Rehuliuвання kredytnoi diialnosti banku v umovakh stanovlennia rynkovykh vidnosyn [Regulation of the bank's credit activity in the conditions of the formation of market relations]* [PhD dissertation; Naukovo-doslidnyi finansovyi instytut pry Ministerstvi finansiv Ukrainy]. <http://base.dnsgb.com.ua/files/ard/2006/06aiasrv.pdf>.

3. Kyrychenko, O. A. (Ed.). (2002). *Bankivskyi menedzhment [Bank management]*. Znannia-Pres.

4. Bechko, P.K., Bondarenko, N.V., Rolinskyi, O.V., Bechko, V.P., Ponomarenko, O.V. (2022). Bankivskiy menedzhment yak osnova efektyvnoho upravlinnia komertsiiym bankom [Bank management as the basis of effective management of a commercial bank]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva – Collection of scientific papers of the Uman National University of Horticulture*, 100(2), 320-329. <https://lib.udau.edu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/43e659cf-c0e8-40a7-841b-a2b07d8b0c8c/content>.
5. Vovchenko, O.S. (2016). Suchasni metodychni pidkhody do otsinky finansovoi stabilnosti banku [Modern methodical approaches to assessing the financial stability of the bank]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriya : Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade. Series: Economic sciences*, (5), 161-169. <https://core.ac.uk/download/pdf/300241429.pdf>.
6. Vovchenko, O.S., Yehorycheva, S.B. (2021). *Finansova stabilnist bankiv v umovakh dynamichnoho makroekonomichnoho seredovyscha [Financial stability of banks in the conditions of a dynamic macroeconomic environment]*. PUET. <http://surl.li/siywrv>.
7. Volkova, V.V. (2018). Metodychni pidkhody do otsinky finansovoi stikosti banku [Methodical approaches to assessing the financial liquidity of a bank]. *Finansy, oblik, banky – Finance, accounting, banks*, (1(23)). <https://jfub.donnu.edu.ua/article/view/6267>.
8. Vorotyntsev, M.M. (2017). *Otsinka ryzyku kredytuvannia diialnosti finansovykh ustanov [Risk assessment of lending activities of financial institutions]* [PhD dissertation; Semyon Kuznets Kharkiv National University of Economics]. <http://surl.li/ochxlg>.
9. Harasiuk, O.A., Chornomorets, K.V. (2011). *Udoskonalennia poniattia bankivskoho menedzhmentu [Improving the concept of bank management]*. <http://surl.li/filjkw>.
10. Hlazunov, A.O. (2024). *Systemnyi analiz ta instrumentarii monitorynhu bankivskykh ryzykiv v Ukraini [System analysis and tools for monitoring banking risks in Ukraine]* [PhD dissertation; Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4be506a5-2b61-437a-8a5b-9440718b9b1b/content>.
11. Hrebeniuk, N.V. (2018). *Stratehichne upravlinnia bankom v konteksti transformatsii bankivskoi systemy Ukrainy [Strategic bank management in the context of transformation of the banking system of Ukraine]* [PhD dissertation; Sumskiy derzhavnyi universytet]. <https://core.ac.uk/reader/231758380>.
12. Demchuk, N.I., Koval, A.M. (2017). Menedzhment kredytnoho portfelia banku [Management of the bank's loan portfolio]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of the Kherson State University. Ser.: Economic sciences*, 23(1), 154-157. http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_23/1/37.pdf.
13. Dovhan, Zh.M. (2017). *Menedzhment u banku [Management in the bank]*. Ekonomichna dumka. <http://surl.li/onsoex>.
14. Diachenko, B.I., Vovkanych, A.I. (2016). Metodolohichni osnovy bankivskoho menedzhmentu [Methodological foundations of bank management]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu: ekonomichni nauky – Bulletin of the Khmelnytskyi National University: Economic Sciences*, 2(2), 130-133. http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_2_2/pdf/130-133.pdf.
15. Kovalenko, V.V. (2014). Kredytniy menedzhment v systemnii orhanizatsii efektyvnoi kredytnoi diialnosti bankiv [Credit management in the system organization of effective credit activity of banks]. *Ekonomichniy forum – Economic forum*, (4), 214-222.
16. Kolesnyk, O.O. (2020). *Formuvannia systemy antykrizovoho menedzhmentu bankivskykh ustanov Ukrainy [Formation of the anti-crisis management system of banking institutions of Ukraine]* [PhD dissertation].

17. Arzhevitina, S.M., Ostapyshyn, T.P. (Ed.) (2017). *Kredytnyi menedzhment u banku* [Credit management in the bank]. KNEU. <http://surl.li/jxxrhx>.
18. Levytskyi, V.V. (2021). *Bankivskyi menedzhment: konspekt leksii* [Banking management: lecture notes]. Vezha-Druk. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/21305/1/BM-KL-2021.pdf>.
19. Meshcheryakov, A.A. (2006). *Metodolohichni zasady orhanizatsii efektyvnoi vnutrishnoi ekonomiky komer-tsiinoho banku* [Methodological principles of the organization of the effective internal economy of a commercial bank] [Doctor dissertation; Ukrainska akademiia bankivskoi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy]. https://biem.sumdu.edu.ua/images/stories/sc_autoref/2007/2007_03_den.pdf.
20. Myskiv, H.V. (2016). *Funktsionuvannia ta rozvytok kredytnoho rynku Ukrainy* [Functioning and development of the credit market of Ukraine] [Doctor dissertation; DVNZ «Universytet bankivskoi spravy»]. <http://surl.li/hcgum>.
21. Petrychenko, L.Yu. (2004). *Zabezpechennia finansovoi stabilnosti komertsiinykh bankiv Ukrainy* [Ensuring the financial stability of commercial banks of Ukraine] [PhD dissertation; KNU im. T. Shevchenka].
22. Petruk, A.O. (2022). *Finansova stabilnist komertsiinykh bankiv z urakhuvanniam ope-ratsii z pokhidnymy finansovymy instrumentamy* [Financial stability of commercial banks taking into account operations with derivative financial instruments] [PhD dissertation; Derzhavnyi universytet «Zhytomyrska politekhnik»]. <http://surl.li/omwsua>.
23. Prymostka, L.O. (1999). *Finansovyi menedzhment banku* [Financial management of the bank]. KNEU. <https://fingal.com.ua/content/view/225/54>.
24. Kovalenko, V.V. (2017). *Systema ryzyk-menedzhmentu v bankakh: teoretychni ta metodolohichni aspekty* [Risk management system in banks: theoretical and methodological aspects]. ONEU. <http://surl.li/dbsjkq>.
25. Sokyrynska, I.H., Zhuravlova, T.O. (2016). *Finansovyi menedzhment u banku* [Financial management in the bank: study guide]. Porohy.
26. Tymkiv, A.O. (2011). *Systema ryzyk-menedzhmentu v investytsiinii diialnosti banku* [The risk management system in the bank's investment activities] [PhD dissertation]. <http://surl.li/riglj>.
27. Fedorushchenko, B.V. (2023). *Formuvannia systemy zabezpechennia finansovoi bezpeky bankivskoho sektoru Ukrainy* [Formation of the financial security system of the banking sector of Ukraine] [PhD dissertation; Lvivskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka]. https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/Diss_Fedoruschenko.pdf.
28. Chub, P.M. (2003). *Pidkhody do upravlinnia kredytnym portfelem komertsiinoho banku* [Approaches to managing the credit portfolio of a commercial bank] [PhD dissertation; Kyivskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet]. <http://surl.li/eoisdm>.
29. Shapoval, O.A. (2017). *Upravlinnia ryzykamy bankivskoho spozhyvchoho kredytuvan-nia* [Risk management of bank consumer lending] [PhD dissertation; Kyivskyi natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi universytet]. <https://knute.edu.ua/file/Mg==/3893253e2a0ad777a599359c3be9f4af.pdf>.
30. Anshul Vishwakarma. *Bank Management System Using C++* (2023). <https://medium.com/@anshulsjr6/bank-management-system-using-c-d6dc0c5d8752>.

Отримано 18.06.2024

UDC [330.34:502.131.1](477)

Maksym Dubyna

Doctor of Economic, Professor, Head of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: maksim-32@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-5305-7815>.

ResearcherID: F-3291-2014. **Scopus Author ID:** 56912277800

Oleh Lobko

PhD Student

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: l_o_m@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0008-3771-8880>

**CREDIT MANAGEMENT SYSTEM OF BANKING INSTITUTIONS
AND ITS MAIN FUNCTIONS**

In today's environment, it is impossible to ensure effective development of the commercial banks without providing credit services to economic entities. Crediting is one of the most important services for financial institutions, as it allows generating significant revenues from lending services. That is why building effective credit management system for the bank is important both to ensure its profitable operations and maintaining financial stability of the institution.

In the article, theoretical provisions of development of the bank's credit management system, which is implemented by defining the place of this system in the structure of bank management are deepened, expediency of application of the systematic approach to consider credit activity of the banking institutions is substantiated. This made it possible to propose the author's approach to the essence of the bank's credit management system. Moreover, in the article, theoretical provisions of functioning and development of this system is expanded, in particular, its purpose, main tasks and functions are clarified. This, in turn, allowed specifying characteristic features of the bank's credit management system and further considering its structure. When studying the structure of this system, certain approaches to its consideration, which are currently found in the scientific literature, are distinguished by the author, namely: organizational, process, subjective, structural-product, and strategic. Based on their detailed analysis, a model of the structure of the bank's credit management system is built, with allocation of its main components and description of interrelations between them.

The article also focuses on the impact of the bank's credit management system on functioning of the bank's management system, which ultimately allowed considering the role of this system to ensure financial stability of the commercial bank. This was further implemented by specifying the essence of this stability and justifying relevance of ensuring it in current environment for the long term and efficient development of the banking institutions and maintaining its competitiveness.

Keywords: system, credit management, bank's credit management system, commercial bank, bank management, financial stability of the bank, financial stability in the bank, financial stability.

Fig.: 6. References: 30.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-156-164](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-156-164)

УДК 336.1

JEL Classification: H 56, H 70

Максим Миколайович Забаштанський

доктор економічних наук, професор,
директор ННІ природокористування та гуманітарних наук
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: mazani@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-9417-0163>
ResearcherID: [G-6145-2014](https://orcid.org/0000-0001-9417-0163)

Роман Ігорович Ломонос

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: lomonosroman.igor@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0009-0007-5620-575X>
ResearcherID: [IAO-5054-2023](https://orcid.org/0009-0007-5620-575X)

Анатолій Володимирович Міхеєнко

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: mikheenko_anatoliy@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0009-0006-4767-2295>
ResearcherID: [LIF-2009-2024](https://orcid.org/0009-0006-4767-2295)

СИСТЕМА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

У статті розглянуто концептуальні аспекти та практичні аспекти системи фінансово-економічної безпеки держави, як індикатора стану економіки та ключової складової забезпечення її суверенітету. Досліджено особливості державної політики країн із високим рівнем економічного розвитку в частині забезпечення ефективного функціонування системи фінансово-економічної безпеки держави. Проаналізовано ключові аспекти управління фінансово-економічною безпекою провідних країн світу, визначено основні інструменти та механізми, що застосовуються для нейтралізації можливих загроз фінансово-економічній безпеці. Розглянуто особливості інституційного забезпечення та нормативно-правового регулювання у сфері управління фінансово-економічною безпекою. Запропоновано можливі напрями адаптації міжнародного досвіду управління фінансово-економічною безпекою до вітчизняних умов. Здійснено узагальнення ключових пріоритетів державної політики у сфері забезпечення ефективності системи фінансово-економічної безпеки держави.

Ключові слова: безпека; фінансова безпека; економічна безпека; фінансово-економічна безпека; система фінансово-економічної безпеки; фінансові відносини; фінансова система.

Рис.: 1. *Бібл.:* 15.

Постановка проблеми. Фінансово-економічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави, що визначає здатність національної економіки забезпечувати стабільний економічний розвиток, ефективно задовольняти потреби суспільства, держави та кожного громадянина. В умовах глобалізації, посилення турбулентності світових фінансових ринків та загострення геополітичних конфліктів питання управління фінансово-економічною безпекою набувають особливої актуальності для будь-якої країни.

В умовах воєнного стану, у якому нині перебуває наша держава, та загроз національній безпеці, пріоритетами стає забезпечення фінансування обороноздатності, стійкості фінансової системи та економіки загалом. У таких умовах традиційні підходи до забезпечення фінансово-економічної безпеки можуть виявитися недостатніми. За цих умов особливого значення набуває необхідність імплементації наявних переваг світового досвіду функціонування системи забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, що дозволить посилити потенціал реального сектору економіки та зміцнити стійкість національної економіки до внутрішніх і зовнішніх загроз.

З цих позицій це дослідження набуває особливої актуальності, адже саме вивчення міжнародного досвіду управління системою фінансово-економічної безпеки держави сприятиме розробці комплексного підходу до її гарантування у вітчизняних реаліях, дозволить враховувати як військові, так і невійськові виклики в умовах триваючої агресії проти нашої країни, що в загальному підсумку посилить основу гарантування національної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню ключових питань функціонування системи фінансово-економічної безпеки держави присвячено праці багатьох вітчизняних та закордонних учених, серед яких: О. Барановський, І. Бланк, О. Василик, В. Геєць, Д. Галабурда, М. Дубина, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, Т. Клебанова, О. Ляшенко, С. Онищенко, А. Роговий, А. Сухоруков, А. Сідак, С. Глазьев, Д. Лук'яненко, В. Федоренко та інші.

Багато вчених, таких як З. Гбур, Л. Козак, О. Федорук, С. Лекарь, В. Мельник, Н. Притула, О. Пугач та інші досліджували міжнародний досвід забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. При цьому ключова увага приділялася таким аспектам, як забезпечення економічної безпеки на регіональному та національному рівнях, нівелювання загроз економічній безпеці, дослідженню тенденцій розвитку та ефективності забезпечення системи фінансової та економічної безпеки в умовах цифровізації та глобалізації. Водночас новітні виклики, які постали перед нашою державою обумовили необхідність пошуку нових підходів до забезпечення ефективного функціонування системи фінансово-економічної безпеки держави, з урахуванням того, що результативність її функціонування перебуває у площині множини питань пов'язаних зі збереженням державного суверенітету, гарантуванням норм міжнародного права, збереженням світового безпекового устрою.

Мета статті. Метою статті є дослідження спрямоване на вивчення успішних практик провідних країн світу у сфері забезпечення ефективності функціонування системи фінансово-економічної безпеки держави з метою адаптації цього досвіду до вітчизняних реалій, розробки нових та впровадження вже наявних ефективних підходів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Фінансово-економічна безпека як економічна категорія має різні інтерпретації щодо змісту та складових. Фінансово-економічну безпеку держави можна трактувати як здатність національної

економіки забезпечувати стабільний розвиток, ефективно задовольняти потреби суспільства, держави та громадян навіть в умовах конфлікту, невизначеності та ризиків. Рівень фінансово-економічної безпеки України може бути забезпечений насамперед за рахунок внутрішніх системних факторів, які формують цілісність та адаптивність національної економіки до змін [3].

Зазвичай до основних елементів фінансово-економічної безпеки держави відносять: бюджетну безпеку, боргову безпеку, грошово-кредитну (монетарну) безпеку, валютну безпеку, інвестиційну безпеку, банківську безпеку та безпеку страхового та фондового ринків [2; 5].

Основними пріоритетами державної політики у сфері фінансово-економічної безпеки є: розвиток системи управління зазначеними сферами; прогнозування та стратегічне планування в економіці; забезпечення сталого зростання реального сектору; створення умов для інновацій та технологій; стимулювання інновацій; удосконалення нормативно-правової бази; розвиток банківської системи; сталий регіональний розвиток; забезпечення безпеки населення і держави. Зазначені пріоритети повинні сприяти інституалізації управління фінансовою безпекою держави [4].

Одним з яскравих прикладів ефективного управління фінансово-економічною безпекою є досвід Сполучених Штатів Америки. Система фінансово-економічної безпеки цієї країни перебуває під пильним наглядом уряду, а ключову роль у цьому відіграє Рада національної безпеки, до складу якої входять ключові міністерства та відомства, відповідальні за економічну і фінансову безпеку, яка координує діяльність різних відомств та забезпечує вироблення узгодженої політики [14].

Крім того, у США функціонує Міністерство фінансів, яке відіграє провідну роль у формуванні та реалізації політики фінансово-економічної безпеки [15]. Важливими елементами системи управління фінансово-економічною безпекою США є Федеральна резервна система, Міністерство торгівлі, Міністерство енергетики та ін. Серед основних інструментів системи забезпечення фінансово-економічної безпеки використовуються: валютне регулювання, протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, податкове регулювання, контроль за фінансовими потоками тощо.

Досить цікавим є досвід Сінгапуру, де створена спеціалізована урядова агенція - Управління монетарної влади Сінгапуру, яке відповідає за підтримку стабільності фінансової системи та протидію фінансовим ризикам [12]. Агенція налагоджує тісну співпрацю з фінансовим сектором, проводить моніторинг ризиків та координує антикризові заходи. Сінгапур також відомий своїм ефективним регулюванням фінансового сектору та боротьбою з відмиванням грошей [13].

Варто також звернути увагу на досвід Європейського Союзу. В Європейському Союзі функціонує Європейська система фінансового нагляду, до складу якої входять Європейська рада з системних ризиків та низка

наглядових органів [7]. Ця система відповідає за ідентифікацію, моніторинг та пом'якшення системних ризиків у фінансовій сфері ЄС. Крім того, ЄС має низку спільних механізмів протидії фінансовим загрозам, таких як Європейський механізм стабільності та Банківський союз [8].

У Німеччині фінансово-економічна безпека розглядається у контексті соціально-економічного розвитку держави. Стратегічне управління здійснює Федеральне міністерство економіки та енергетики, а реалізацію здійснюють Федеральне відомство з питань економіки та експортного контролю, Федеральне відомство з фінансового нагляду (BaFin), яке є незалежним органом, що здійснює нагляд за банками, фінансовими установами та страховими компаніями [6]. BaFin тісно співпрацює з Бундесбанком (центральним банком Німеччини) та Федеральним міністерством фінансів для забезпечення стабільності фінансової системи. Німеччина має потужну систему фінансового регулювання та протидії відмиванню грошей, що дозволяє їй ефективно боротися з економічними злочинами.

Особливістю німецької моделі є тісна взаємодія органів державної влади з науковими установами та експертними організаціями при ухваленні управлінських рішень.

Шведська модель управління фінансово-економічною безпекою характеризується високим рівнем координації між різними державними структурами [9]. Ключову роль відіграє Міністерство фінансів, яке формує загальну політику, а також Фінансова інспекція Швеції, яка відповідає за нагляд за фінансовим сектором. Важливою особливістю є акцент на превентивних заходах, зокрема, на посиленні кібербезпеки та протидії фінансовим злочинам.

У Великій Британії фінансово-економічна безпека розглядається як складова національної безпеки. Координацію діяльності різних державних органів у цій сфері здійснює Кабінет Міністрів через Комітет з питань національної безпеки. Серед ключових елементів інституційної структури управління фінансово-економічною безпекою виділяють Управління з питань фінансового регулювання та нагляду (FCA), яке здійснює моніторинг фінансового сектору, виявляє ризики та розробляє заходи їх мінімізації [10], Центральний банк, який відіграє ключову роль у забезпеченні фінансової стабільності, здійснюючи макропруденційне регулювання та виступаючи кредитором останньої інстанції. Поряд із традиційними інструментами (валютне регулювання, податкове адміністрування, фінансовий моніторинг) Великобританія активно впроваджує новітні рішення, зокрема, у сфері кібербезпеки. Ключовою особливістю Великої Британії є також активне залучення приватного сектору до партнерства у сфері фінансової безпеки.

Республіка Польща питання фінансово-економічної безпеки делегувала Комітету з фінансової стабільності, до складу якого входять представники Національного банку, Комісії з фінансового нагляду та Міністерства фінансів [11]. Комітет координує дії різних державних органів, здійснює моніторинг ризиків та реагує на загрози фінансовій стабільності. Польща також активно впроваджує заходи з протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Загалом, міжнародний досвід демонструє, що ефективне управління фінансово-економічною безпекою держави потребує скоординованих зусиль державних та місцевих органів влади, налагодження співпраці з приватним сектором, а також створення спеціалізованих інституцій, відповідальних за забезпечення стабільності фінансової системи. Вивчення та адаптація кращих практик інших країн може стати важливим кроком для вдосконалення системи фінансово-економічної безпеки в Україні.

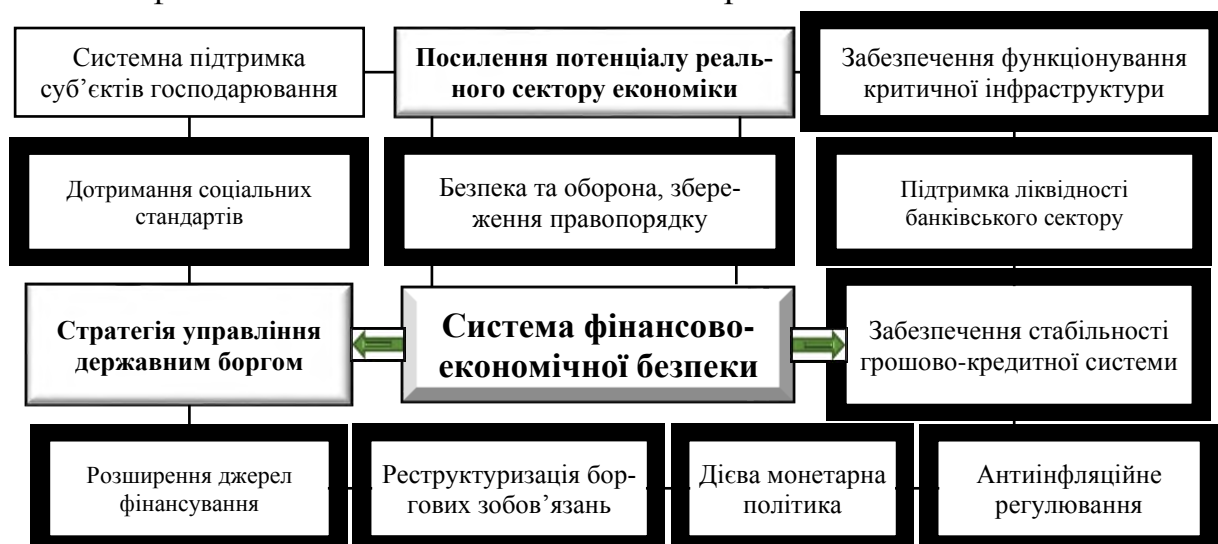

Рис. 1 Ключові складові системи забезпечення фінансово-економічної безпеки держави в сучасних умовах

Джерело: узагальнено авторами на основі [1; 4; 9; 12].

Забезпечення фінансової стабільності є ключовим пріоритетом системи фінансово-економічної безпеки в умовах воєнного стану, адже це формує необхідні економічні передумови для відповідного фінансового забезпечення армії, гарантує належне функціонування об'єктів критичної інфраструктури, підтримує належний рівень життєдіяльності населення. Водночас це вимагає посилення контролю за цільовим використанням наявного ресурсного забезпечення, вимагає пріоритетного перерозподілу видатків на оборону, соціальні виплати та критичну інфраструктуру.

За даних умов, надзвичайно важливою складовою системи фінансово-економічної безпеки є застосування дієвого інструментарію управління державним боргом, практичне використання якого забезпечує упередження зростання його обсягів. З цією метою важлива увага має приділятися пошуку додаткового фінансування, розгляд можливостей реструктуризації боргових зобов'язань, укладання договорів щодо відтермінування періодичних виплат, обговорення з кредиторами та міжнародними партнерами можливостей списання певної частини боргових зобов'язань. Забезпечення стабільності грошово-кредитної системи передбачає посилення монетарного контролю, з одночасною підтримкою ліквідності банківського сектору та регулюванням інфляційних процесів.

Посилення валютного контролю та управління валютними ризиками є невід'ємною складовою управління фінансово-економічною безпекою в сучасних умовах. З цією метою важливим є запровадження валютообмінного регулювання, приділення посиленої уваги Національним банком у частині збереження золото-валютних резервів, активне регулювання валютного ринку для стабілізації обмінного курсу.

Важливою складовою є мобілізація фінансових ресурсів безпосередньо для військових потреб, що передбачає перерозподіл бюджетних коштів на користь оборонного сектору, залучення додаткового фінансування через випуск військових облігацій і запровадження цільових військових податків, а також посилення контролю та аудиту використання військових витрат.

Водночас слід зазначити, що рівень фінансово-економічної безпеки нашої країни у сучасних умовах суттєво залежить від фактичної підтримки та координації зусиль з міжнародними партнерами. Це включає отримання фінансової, кредитної та гуманітарної допомоги від союзників і міжнародних організацій, узгодження спільних кроків щодо запровадження фінансових санкцій проти агресора та заморожування його активів. Саме така координація дозволяє зміцнювати фінансову стійкість держави, забезпечувати формування потенціалу для майбутнього розвитку.

Загалом, ефективне управління фінансово-економічною безпекою вимагає комплексного та гнучкого підходу, що передбачає балансування між військовими потребами та збереженням фінансової стабільності. Лише такий підхід дозволить забезпечити необхідні економічні ресурси для ведення війни та підтримки соціально-економічної життєдіяльності в умовах військового стану. Найважливішим міжнародним досвідом управління фінансово-економічною безпекою дозволив виділити такі ключові напрямки її регулювання: чітке інституційне забезпечення, визначення ролі та повноважень різних органів влади у сфері фінансово-економічної безпеки; забезпечення наявності єдиного координуючого органу, що забезпечує узгодженість дій усіх учасників системи; сприяння комплексному підходу до використання інструментів та механізмів забезпечення фінансово-економічної безпеки; посилення взаємодії органів державної влади з науковими установами та експертним середовищем; розгляд фінансово-економічної безпеки як складової національної безпеки держави.

Висновки і пропозиції. Новітні виклики які постали перед нашою країною з початком військової агресії сформували абсолютне нове розуміння ролі, місця та значення системи фінансово-економічної безпеки держави. Необхідність захисту власного населення, збереження територій та протидії агресору зумовила потребу акумулювання всіх видів ресурсів та можливостей, прийняття сукупності управлінських рішень спрямованих на забезпечення поточного та стратегічного функціонування держави. Розгляд саме фінансово-економічної безпеки як основи національної економіки обумовлено рядом факторів. Незважаючи на те, що фінансова безпека виступає складовою частиною економічної безпеки, саме спроможність акумулювання та

руху відповідного обсягу фінансових ресурсів перебуває в основі економічної безпеки. Зважаючи на обмежену спроможність вітчизняної економіки в частині швидкого акумулювання значного обсягу фінансових ресурсів необхідних для належного фінансування поточних потреб та стимулювання результативності функціонування суб'єктів господарювання в сучасних умовах, доцільність поєднання фінансової та економічної безпеки, розгляду системи фінансово-економічної безпеки є своєчасним та необхідним. Наявна система фінансово-економічної безпеки повинна забезпечити дотримання державних інтересів, посилити майбутній потенціал розвитку вітчизняної економіки та зміцнювати основи національної безпеки. Розглянутий досвід зарубіжних країн в частині функціонування системи фінансово-економічної безпеки має бути адаптований до вітчизняних умов, а рішення щодо впровадження її окремих елементів має бути виваженим та науково обґрунтованим, що забезпечить дійсно вагомими майбутні результати.

Список використаних джерел

1. Забаштанський М. М. Економічна безпека держави в умовах трансформаційних змін туристичної галузі України / М. М. Забаштанський, А. В. Роговий, Т. В. Забаштанська // Проблеми системного підходу в економіці. – 2019. – № 4(72). – С. 50-55.
2. Забаштанський М. М. Забезпечення фінансово-економічної безпеки корпорацій на основі оптимізації їх фінансової архітектури / М. М. Забаштанський, А. В. Роговий, М. В. Дубина // Науковий вісник Хмельницького університету. Серія: Економічні науки. – 2020. – Вип. 6. – С. 179-186.
3. Корчинський І. О. Основні загрози економічній безпеці держави в сучасних умовах розвитку [Електронний ресурс] / І. О. Корчинський, С. І. Мельник // Ефективна економіка. – 2019. – № 10. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7369>.
4. Полторак А. С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації: теорія, методологія та практика : монографія / А. С. Полторак. – Миколаїв : МНАУ, 2019. – 463 с.
5. Фінансова безпека держави у системі економічної безпеки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pidru4niki.com/15931106/finans/finansova_bezpeka_derzhavi.
6. BaFin-Federal Financial Supervisory Authority. (n.d.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bafin.de/EN/HomePage/homepage_node.html.
7. European System of Financial Supervision. (n.d.). European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/financial-supervision-and-risk-management/european-system-financial-supervision_en.
8. European Stability Mechanism. (n.d.). About ESM. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.esm.europa.eu/about-us>.
9. Financial Supervisory Authority (Finansinspektionen). (n.d.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fi.se/en>.
10. Financial Conduct Authority. (n.d.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fca.org.uk>.
11. Financial Stability Committee. (n.d.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nbp.pl/en/financial-stability/financial-stability-committee.html>.
12. Monetary Authority of Singapore. (n.d.). About MAS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mas.gov.sg/about-mas>.

13. Monetary Authority of Singapore. (n.d.). AML/CFT [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mas.gov.sg/regulation/anti-money-laundering-and-countering-the-financing-of-terrorism>.

14. The National Security Council. (n.d.). The White House [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/nsc>.

15. U.S. Department of the Treasury. (n.d.). About [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://home.treasury.gov/about>.

References

1. Zabashtanskyi, M.M., Rohovyi, A.V., Zabashtanska, T.V. (2019). Ekonomichna bezpeka derzhavy v umovakh transformatsiinykh zmin turystychnoi haluzi Ukrainy [Economic security of the state in the conditions of transformational changes in the tourism industry of Ukraine]. *Fakhovyi zbirnyk naukovykh prats Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi – Problems of the systemic approach in economics*, (4(72)), 50-55.

2. Zabashtanskyi, M.M., Rohovyi, A.V., Dubyna, M.V. (2020). Zabezpechennia finansovo-ekonomichnoi bezpeky korporatsii na osnovi optymizatsii yikh finansovoi arkhitektury [Ensuring the financial and economic security of corporations based on the optimization of their financial architecture]. *Naukovyi visnyk Khmelnytskoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of the Khmelnytskyi University. Series: Economic sciences*, 6, 179-186.

3. Korchynskiy, I.O., Melnyk, S.I. (2019). Osnovni zahrozy ekonomichnii bezpetsi derzhavy v suchasnykh umovakh rozvytku [The main threats to the economic security of the state in modern conditions of development]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 10. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7369>.

4. Poltorak, A.S. (2019). *Finansova bezpeka derzhavy v umovakh hlobalizatsii: teoriia, metodolohiia ta praktyka [Financial security of the state in the conditions of globalization: theory, methodology and practice]*. MNAU.

5. Finansova bezpeka derzhavy u systemi ekonomichnoi bezpeky [Financial security of the state in the conditions of globalization: theory, methodology and practice]. (n.d.). https://pidru4niki.com/15931106/finansy/finansova_bezpeka_derzhavi.

6. BaFin - Federal Financial Supervisory Authority. (n.d.). https://www.bafin.de/EN/HomePage/homepage_node.html.

7. European System of Financial Supervision. (n.d.). European Commission. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/financial-supervision-and-risk-management/european-system-financial-supervision_en.

8. European Stability Mechanism. (n.d.). About ESM. <https://www.esm.europa.eu/about-us>.

9. Financial Supervisory Authority (Finansinspektionen). (n.d.). <https://www.fi.se/en>.

10. Financial Conduct Authority. (n.d.). <https://www.fca.org.uk>.

11. Financial Stability Committee. (n.d.). <https://www.nbp.pl/en/financial-stability/financial-stability-committee.html>.

12. Monetary Authority of Singapore. (n.d.). *About MAS*. <https://www.mas.gov.sg/about-mas>.

13. Monetary Authority of Singapore. (n.d.). *AML/CFT*. <https://www.mas.gov.sg/regulation/anti-money-laundering-and-countering-the-financing-of-terrorism>.

14. The National Security Council. (n.d.). *The White House*. <https://www.whitehouse.gov/nsc>.

15. U.S. Department of the Treasury. (n.d.). *About*. <https://home.treasury.gov/about>.

Отримано 11.06.2024

UDC 332.12

Maksym Zabashtanskyi

Doctor of Economics, Professor

Director of the Educational-Scientific Institute of Environmental management and Humanities
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)**E-mail:** mazani@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-9417-0163>**ResearcherID:** [G-6145-2014](https://orcid.org/0000-0001-9417-0163)***Roman Lomonos***PhD student of the department Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)**E-mail:** lomonosroman.igor@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0009-0007-5620-575X>**ResearcherID:** [IAO-5054-2023](https://orcid.org/0009-0007-5620-575X)***Anatoliy Mikhieienko***PhD student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)**E-mail:** mikheenko_anatoliy@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0009-0006-4767-2295>**ResearcherID:** [LIF-2009-2024](https://orcid.org/0009-0006-4767-2295)**SYSTEM OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY
OF THE STATE: INTERNATIONAL EXPERIENCE**

Financial and economic security is an integral component of the national security of the state, which determines the ability of the national economy to ensure stable economic development, effectively meet the needs of society, the state and every citizen. In the conditions of the state of war in which Ukraine is now, and threats to national security, the priority is to ensure the financing of defense capability, stability of the financial system and the economy as a whole. In such conditions, traditional approaches to ensuring financial and economic security may prove to be insufficient. International experience will allow identification of new, non-standard management tools and practices that can be applied in Ukrainian realities. And that is why this study is especially relevant in modern realities, because the study of the international experience of managing financial and economic security will contribute to the development of a comprehensive approach to ensuring the financial and economic security of Ukraine, which will consider both military and non-military challenges in the conditions of ongoing aggression.

The article examines the vision of the essence of financial and economic security of the state as a state of the economy and components of the financial and economic security of the state, outlines the priorities of state policy in the field of financial and economic security.

The implementation of the mentioned approaches in Ukraine will contribute to increasing the efficiency of the management of the system of financial and economic security of the state, will allow strengthening the financial stability of the state in the conditions of military confrontation, and will ensure socio-economic development and recovery.

In general, the effective management of financial and economic security requires a comprehensive and flexible approach that involves balancing military needs and maintaining financial stability. Only such an approach will ensure the necessary economic resources for waging war and supporting socio-economic life in the conditions of martial law.

Keywords: *security, financial security, economic security, financial and economic security; system of financial and economic security, financial relations, financial system.*

Fig.: 1. References: 15.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-165-176](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-165-176)

УДК 368.022:004.738.5

JEL Classification: G18; G22; L29

Олена Миколаївна Парубець

доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: olena.parubets@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-5357-7581>

Олександр Леонідович Подоляк

здобувач третього (PhD) рівня вищої освіти
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: Al.newad@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0009-9737-049X>

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Стаття присвячена дослідженню складових механізму трансформації страхового ринку України в умовах розвитку цифрової економіки. Визначено роль і місце страхового ринку в цифровій економіці, зазначено, що поява нових ризиків потребує надійної системи страхового захисту з використанням сучасних цифрових технологій. Проаналізовані статистичні дані стосовно тенденції зростання вірогідності кіберризиків і кіберзлочинності, а також перспектив розвитку кіберстрахування. Досліджено переваги і недоліки цифровізації страхового ринку України. Розглянуто складові трансформації механізму функціонування та розвитку страхового ринку в умовах цифровізації економіки, а саме принципи, підходи, методи, інструменти, фінансові важелі, форми забезпечення та можливості цифрової трансформації. Зазначено, що цифровізація страхового ринку, в першу чергу, потребує нормативно-законодавчого та інституційного регулювання, розбудови цифрової інфраструктури, розробки відповідної стратегії на рівні держави та страхових компаній.

Ключові слова: страховий ринок; цифрова економіка; механізм; трансформація; ризики; цифрові технології; розвиток.

Рис.: 2. *Бібл.:* 21.

Постановка проблеми. Страховий ринок України є однією із найважливіших складових фінансової системи держави, діяльність якого спрямована на забезпечення фінансової безпеки держави, територіальних громад, бізнес-структур, населення. Особливо роль зазначеного ринку зростає в умовах цифровізації економіки та суспільства, а також невизначеності та ризику, спричинених війною. Поряд із традиційними видами страхування актуальності набувають нові, спрямовані на захист від воєнних ризиків для фізичних і юридичних осіб у таких сегментах, як страхування рухомого і нерухомого майна, агрострахування, медичне страхування; від ризиків кібератак – кіберстрахування. Швидке реагування страхового ринку на потреби економіки та споживачів страхових послуг потребує широкого впровадження сучасних цифрових технологій.

Використання страховими компаніями, як основними учасниками страхового ринку, цифрових продуктів і технологій дає змогу підвищити їхню конкурентоспроможність, покращити якість страхових послуг; пришвидшити

термін виконання умов договорів страхування; забезпечити фінансову стійкість; досягти диверсифікації страхових послуг та прозорості показників діяльності страховиків; збільшити кількість споживачів страхових послуг, забезпечити високий рівень захисту їхніх інтересів і прав; покращити інвестиційну діяльність страхових компаній тощо. При цьому треба врахувати, що цифрова трансформація страхового ринку потребує значної суми коштів на впровадження відповідних цифрових продуктів і технологій.

Сьогодні серед науковців не існує єдиної думки та підходів до побудови дієвого механізму фінансування процесів цифровізації на страховому ринку України, враховуючи зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі його функціонування. Саме цим і зумовлена актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цифровізація страхового ринку обумовила введення нових понять, таких як «цифрове страхування», «диджитал-страхування».

Л. В. Попова [1] розглядає термін «цифрове страхування» з двох позицій: як «частину економічних відносин та як спосіб реалізації страхового захисту на основі цифрових технологій».

Визначаючи «цифрове страхування як комп'ютеризацію традиційних страхових послуг», автори роботи [2] вказують, що зазначене страхування «дає клієнтам доступ до різноманітних страхових продуктів і послуг через електронну або онлайн-платформу».

На думку авторів роботи [3], «диджитал-страхування – це новий вид страхування, який за допомогою інтернету, мобільних пристроїв та інших цифрових носіїв тісніше працює з клієнтами та надає їм послуги».

Автори роботи [4] зазначають, що диджитал-страхування, поєднує в собі застосування новелізаційних технологій у страховій діяльності, його поширенню сприяють розвиток нових технологій, оптимізація витрат, посилення конкуренції і підвищення вимог споживачів страхових послуг.

В. Д. Базилевич, Н. В. Приказюк, О. М. Лобова [5], досліджуючи вплив цифровізації на підвищення конкурентоспроможності страхових компаній, вказують, що «цифрові технології змінюють бізнес-модель страхової галузі» і потребують розробки нових стратегій взаємодії страхових компаній зі споживачами страхових послуг, забезпечуючи максимальну персоналізацію пропозицій страхових продуктів із використанням багатоканального підходу.

У роботі [6] автори акцентують увагу на необхідності подальшого розвитку страхового ринку на парадигмі цифрової економіки, що можливо досягти «за умови усунення законодавчих, інституційних, фіскальних бар'єрів; широкого використання інструментів заохочення інноваційної діяльності, а також створення умов для вільного залучення венчурних інвестицій».

О. Є. Гудзь, досліджуючи перспективи розвитку страхування в умовах цифрової економіки, зазначає, що впровадження нових інструментів і методів управління ризиками «є вигідним при великомасштабному інциденті збою чи компрометації ІКТ-системи, та сприяє економічним суб'єктам підтримувати економічну стабільність і мінімізувати втрати» [7].

Трансформація страхового ринку передбачає перехід на онлайн-страхування і впровадження InsurTech-стартапів, що дозволяє страховим компаніям відповідати вимогам сучасного цифрового світу [8].

Автори роботи [9] вважають, що за останні роки у сфері страхування відбулась цифрова революція, що дозволила збирати та зберігати великі обсяги інформації. Для цілей страхування великі дані використовуються для впливу на андеррайтинг, визначення рейтингу страховиків, формування цін на страхові продукти, маркетинг і розгляд претензій. Також автори наголошують на ролі штучного інтелекту у страхуванні, а саме в розробленні алгоритмів машинного навчання, аналізі даних, які допомагають актуаріям розробляти більш точні оцінки ризиків і прогнози.

Досліджуючи вплив цифрових технологій на діяльність страхових посередників, Томас та Марія Кене [10] проаналізували дані за 2022 рік про діяльність 671 страхового посередника з Німеччини і дійшли висновку, що страхові посередники використовують різноманітні цифрові технології і з одного боку це позитивно впливає на показники продуктивності, але з іншого викликає відчуття цифрового стресу, що призводить до зниження продуктивності. Технологічний оптимізм, технологічні навички та організаційна підтримка зменшують негативний вплив такого стресу.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Нині існує значна кількість досліджень стосовно функціонування страхового ринку в умовах цифрової економіки, впровадження страховими компаніями сучасних страхових продуктів і технологій. При цьому механізм функціонування і розвитку зазначеного ринку під впливом процесів цифровізації потребує суттєвої організаційної, інституційної, правової та фінансової трансформації. Саме розгляду цих питань і присвячене це дослідження.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння процесів, що відбуваються визначимо роль і місце страхового ринку в цифровій економіці (рис. 1).

Цифровізація економіки й суспільства викликає появу нових ризиків, наприклад кіберризиків і потребує надійної системи страхового захисту з використанням сучасних цифрових технологій. Найбільш розповсюдженими на страховому ринку є такі цифрові технології, як Інтернет речей, блокчейн, технологія великих даних (BigData), регуляторні (RegTech) технології, штучний інтелект, хмарні технології тощо.

Рис. 1. Роль і місце страхового ринку в цифровій економіці
 Джерело: складено авторами.

З одного боку, використання цифрових технологій учасниками страхового ринку дає змогу підвищити їх конкурентоспроможність і збільшити кількість споживачів, з іншого – зазначені технології можуть спровокувати появу ризиків цифрової економіки.

Найбільш вірогідними і такими, що мають тенденцію до зростання в світі вважаються кіберризики, які пов'язані зі збоями в роботі ІТ-систем, атаки програм вимагачів та програм витоку даних [11]. У звіті підготовленому Cybersecurity Ventures [12] зазначається, що глобальні щорічні втрати від кіберзлочинів зростуть до 9,5 трлн доларів США, а зростання вартості збитку від вказаних злочинів до 2025 року становить 10,5 трлн доларів США.

Невтішною є статистика по кіберзлочинах і в Україні. За даними кіберполіції у 2022 році було виявлено 2,3 тис. кіберзлочинів, за підсумками 2023 року їх кількість зросла до 3,6 тис. Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України у 2022 р. було зафіксовано 120 атак на фінансовий сектор, за підсумками 2023 р. було здійснено 30 кібератак [13].

Одним з ефективних засобів боротьби з кіберризиками є розвиток кіберстрахування. У звіті [14] зазначається, що світовий ринок кіберстрахування у період 2023-2024 рр. зріс із 16,66 млрд доларів США до 21 млрд доларів і до 2032 р. може зрости до 120 млрд доларів США.

За оцінками Swiss Re Institute зростання попиту на кіберстрахування призведе до збільшення розміру світових кіберпремій із 16 млрд доларів у 2023 році, до 25 млрд доларів до 2026 року. При цьому зазначено, що це повинно спонукати страхову галузь до збільшення обсягу інвестицій в інноваційні продукти і технології з метою адаптації до ризиків обумовлених розвитком цифрової економіки [15].

У роботі [16] автори зазначають, що розвиток ринку кіберстрахування в Україні потребує удосконалення інституційного механізму управління інноваційною діяльністю страхових компаній.

На нашу думку, в умовах розвитку цифрової економіки суттєвого удосконалення потребує не тільки ринок кіберстрахування, а в цілому існуючий механізм функціонування і розвитку страхового ринку України.

Перевагами цифровізації страхового ринку України є:

- для страхових компаній – підвищення рівня конкурентоспроможності, прибутковості та надійності, зростання ділової активності й формування позитивного іміджу; спрощення бізнес-процесів, розвиток співпраці з ІТ-компаніями та іншуртех-стартапами, диверсифікація страхових послуг;
- для споживачів страхових послуг – економія часу та коштів на придбання страхових послуг, врахування потенційних індивідуальних потреб страхувальників, зменшення ризиків тощо.

Поряд із зазначеними вище безперечними перевагами диджиталізація страхового ринку України має певні проблеми, які в умовах цифровізації економіки й суспільства потребують їх швидкого вирішення. Більшість науковців до недоліків диджиталізації вітчизняного страхового ринку відносять високу вартість цифрових продуктів і технологій, брак кадрів або зростання витрат на навчання та перепідготовку персоналу, втрату контролю через

можливі зовнішні втручання в роботу страхових компаній, зростання конкуренції цифрових каналів з іншими каналами послуг страхових компаній, необхідність перегляду існуючих бізнес-стратегій [17; 18].

Також серед недоліків можна виділити нерівномірність доступу страхувальників до цифрового страхування з причини обмеженого доступу до мережі Інтернет, а також низького рівня фінансової та цифрової грамотності, недовіри населення до цифрових послуг і технологій страхового ринку з причини вірогідності виникнення ризиків пов'язаних з витоком особистих даних.

Геополітичні, економічні, фінансові, екологічні кризи, швидкий розвиток цифрових продуктів і технологій, зростання конкуренції між фінансовими установами та боротьба за клієнтів, дефіцит спеціалістів у сфері розробки, впровадження і використання цифрових технологій у страхуванні, зміни потреб споживачів страхових послуг під впливом процесів цифровізації приводять до необхідності цифрової трансформації, реформування структури та існуючого механізму функціонування і розвитку страхового ринку України.

Розглянемо основні складові наведеного на рис. 2 механізму.

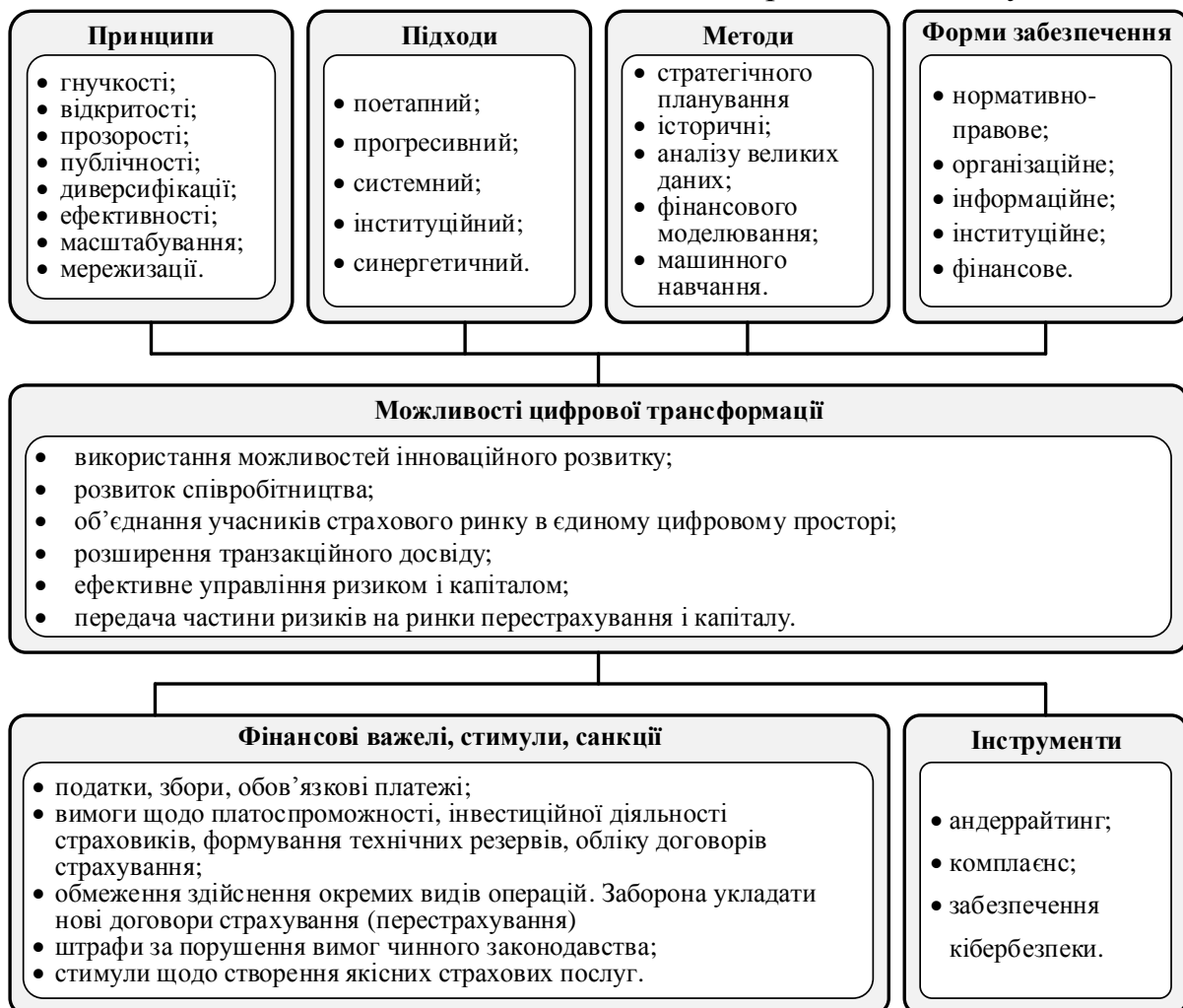

Рис. 2. Трансформація механізму функціонування і розвитку страхового ринку в умовах цифрової економіки
Джерело: складено автором на основі [2; 4; 5; 7; 17; 19; 20].

В умовах цифрової економіки страховий ринок потребує побудови нової моделі нормативно-правового та інституційного регулювання. Основними нормативно-законодавчими актами, що регулюють діяльність учасників страхового ринку є Закони України «Про страхування», «Про фінансові послуги і фінансові компанії», Постанови правління Національного банку України «Про затвердження Положення про встановлення вимог щодо забезпечення платоспроможності та інвестиційної діяльності страховика», «Про затвердження Положення про особливості укладення договорів страхування зі споживачами», «Про затвердження Положення про використання електронного підпису та електронної печатки», «Про затвердження Положення про авторизацію надавачів фінансових послуг та умови здійснення ними діяльності з надання фінансових послуг» тощо. Організаційні основи державної політики у сферах розвитку цифрової економіки, електронних комунікацій, інформаційної безпеки регулюються Законами України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», «Про електронні комунікації», «Про захист персональних даних», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах»; розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації».

В оприлюдненій і затвердженій в серпні 2023 року Стратегії розвитку фінансового сектору України, яка є безстроковою на відмінну від попередньої, яка була розрахована до 2025 року зазначається про необхідність технологічного розвитку фінансових послуг для забезпечення кібербезпеки, імплементації національного законодавства до європейських вимог і стандартів. Однією із цілей зазначених в Стратегії є розвиток сучасних фінансових послуг, а саме розвиток інфраструктури цифрових фінансових послуг, автоматизація і безпаперові технології надання фінансових послуг, регулювання віртуальних активів, цифрова оборона фінансового сектору, відновлення фінансової інфраструктури [21].

Інституційне забезпечення функціонування і розвитку страхового ринку в умовах цифрової економіки здійснюється завдяки системі органів, що входять до складу Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, зокрема Кіберцентром UA30, Міністерством цифрової трансформації України, Міністерством фінансів України, Національним банком України тощо.

Швидке поширення процесів цифровізації у фінансовому та інших секторах національної економіки потребує розвитку цифрової комунікації, співпраці та партнерства страхових компаній з регуляторними органами, іншими учасниками страхового ринку, міжнародними партнерами – особливо у випадку перестрахування ризиків за межами країни.

В умовах неузгодженості розвитку інформаційних технологій регуляторів і учасників страхового ринку виникає необхідність розробки стратегії цифровізації страхового ринку на державному рівні, а також на рівні страхових компаній з врахуванням вимог європейського законодавства і базуючись на європейський інтеграційний вектор України. Також необхідно розробити законодавчі норми регулювання розвитку ринку кіберстрахування, взаємодії страховиків і страхувальників в умовах розвитку цифрових технологій та цифровізації страхового ринку, розбудови цифрової інфраструктури, а саме мобільної, хмарної, а також інфраструктури кібербезпеки.

Стратегії цифровізації на рівні страхових компаній повинні враховувати їх ресурсні можливості стосовно впровадження і використання цифрових технологій, потреби споживачів страхових послуг, а також ризики витоку персональних даних страхувальників, кібератак, збоїв у роботі комп'ютерних систем, недостатнього обсягу інвестицій у цифрові продукти та технології та ін.

Цифрова трансформація страхових компаній потребує суттєвих змін в системі навчання і мотивації персоналу, індивідуалізації страхових послуг, конвергенції цифрових технологій, платформізації, тобто створення онлайн-платформ для оптимізації бізнес-процесів, хмарних платформ для підвищення якості збору інформації та узгодження претензій, розвитку співробітництва з ІТ-компаніями, маркетинговими, юридичними компаніями, та іншими бізнес-партнерами.

Впровадження цифрових продуктів і технологій на страховому ринку України потребує значної суми коштів. Фінансове забезпечення процесу цифровізації страхового ринку передбачає не тільки необхідність залучення значних інвестицій на впровадження цифрових технологій та розвиток цифрової інфраструктури, але і кошти на проведення оцінки стану кібербезпеки на рівні страхових компаній, розроблення дорожньої карти цифрового захисту страховиків і страхувальників з метою підвищення рівня їх захисту від кібератак.

Висновки. Страховий ринок України пізніше за інших учасників фінансового ринку почав використовувати цифрові технології. На сьогодні цифрова трансформація страхового ринку буде ефективною лише у випадку відповідності цифрових технологій, що впроваджуються на рівні страхових компаній постійно зростаючим вимогам споживачів страхових послуг. Затягування з розробкою і практичним впровадженням стратегій цифровізації на рівні страхових компаній України може призвести до втрати потенційних можливостей їх розвитку, неоптимального використання ресурсів, зростання ризиків та виникнення неочікуваних проблем.

Успішна цифровізація страхового ринку потребує не тільки зусиль страхових компаній, спрямованих на її швидку реалізацію, але і відповідних дій з боку держави й регуляторних органів, що передбачають, перш за все, удосконалення нормативно-правового та інституційного регулювання діяльності страховиків в умовах цифрової економіки, розроблення стандартизованих правил та методик

оцінки показників їх цифрової трансформації. Останні повинні враховувати принципи та вимоги міжнародного і, особливо, європейського законодавства для розвитку цифрової комунікації і співпраці між учасниками вітчизняного та міжнародного страхового ринку. Цифрова трансформація страхового ринку сприятиме зниженню ризиків, отриманню мережевих ефектів, покращенню діяльності фінансового ринку та стану фінансової системи держави в цілому. Враховуючи вищезазначене подальші напрями досліджень будуть спрямовані на дослідження етапів розвитку та особливостей функціонування страхового ринку в умовах цифровізації у вітчизняній і міжнародній практиці.

Список використаних джерел

1. Попова Л. В. Сучасні тенденції розвитку цифрових технологій у страхуванні / Л. В. Попова // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. – 2022. – № 5. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-08-02>.
2. Цифровізація страхування / Н. О. Гавадзин, Р. І. Запухлий, Н. М. Григорська, Н. В. Гребенюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2023. – № 48. – С. 14–17.
3. Желізняк Р. Й. Розвиток світового ринку страхування в умовах діджиталізації / Р. Й. Желізняк, О. О. Бонецький, М. І. Жулевич // Modern Economics. – 2019. – № 17. – С. 100-104. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V17\(2019\)-16](https://doi.org/10.31521/modecon.V17(2019)-16).
4. Кнейслер О. Новелізаційні тенденції розвитку страхових компаній в Україні [Електронний ресурс] / О. Кнейслер, Н. Спасів, С. Король // Світ фінансів. – 2021. – № 2. – С. 106–117. – Режим доступу: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1440/1446>.
5. Базилевич В. Д. Цифровізація у забезпеченні конкурентних переваг страхових компаній / В. Д. Базилевич, Н. В. Приказюк, О. М. Лобова // Економіка та держава. – 2020. – № 2. – С. 15–20. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.2.15.
6. Чвертко Л. А. Цифровізація страхового бізнесу як дієвий важіль управління ризиками [Електронний ресурс] / Л. А. Чвертко, Т. О. Корнієнко, О. А. Вінницька // Sciences of Europe. – 2022. – № 89. – С. 7–11. – Режим доступу: <https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2022/03/Sciences-of-Europe-No-89-2022.pdf>.
7. Гудзь О. Є. Розвиток страхування: нові інструменти та методи управління ризиками в цифровій економіці [Електронний ресурс] / О. Є. Гудзь // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – 2019. – № 3. – С. 4–12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есмебі_2019_3_3.
8. Панченко О. Вплив цифрових технологій на розвиток страхового бізнесу / О. Панченко, І. Садчикова // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2023. – № 4(36). – С. 291–301. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4\(36\)-291-301](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4(36)-291-301).
9. Data Science in Insurance Special Issue / G. Clemente, Della Corte F., N. Savelli, D. Zappa // Risks. – 2023. – № 11(80). DOI: <https://doi.org/10.3390/risks11050080>.
10. Köhne T. Uncovering the Impact of Digitalization on the Performance of Insurance Distribution / T. Köhne, M. Köhne // Risks. – 2024. – № 12(8). – Pp. 129. DOI: <https://doi.org/10.3390/risks12080129>.
11. Allianz Commercial [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://commercial.allianz.com>.
12. Кіберзлочинність обійдеться світу в 9,5 трильйонів доларів США в рік [Електронний ресурс] // Cybercrime. – Режим доступу: <http://surl.li/vrxzkl>.
13. Звіт про результати роботи Департаменту кіберполіції Національної поліції України у 2023 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/ysvjxb>.

14. Cyber Insurance Market Outlook for 2024-2034: Coverage & Capital Managing [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://beinsure.com/cyber-insurance-market-outlook>.
15. Swiss Re Institute [Electronic resource]. – Accessed mode: <http://surl.li/bruuqb>.
16. Ільчук В. П. Інноваційні підходи до розвитку ринку кіберстрахування в Україні [Електронний ресурс] / В. П. Ільчук, О. М. Парубець, Д. О. Сугоняко // Ефективна економіка. – 2018. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6295>.
17. Дубина М. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі в розвитку сучасного суспільства / М., Дубина О. Козлянченко // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – № 3(19). – С. 21–32. DOI: 10.25140/2411-5215-2019-3(19)-21-32.
18. Самошкіна І. Розвиток діджиталізації страхового ринку України / І. Самошкіна // Економіка та суспільство. – 2022. – № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-52>.
19. Парубець О. М. Дослідження сучасного стану та перспектив розвитку штучного інтелекту у фінансовому секторі України [Електронний ресурс] / О. М. Парубець, Д. О. Сугоняко, І. О. Середюк // Фінансові дослідження. – 2019. – № 1(6). – Режим доступу: <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/183.pdf>.
20. Краус К. М. Цифрова інфраструктура в умовах віртуалізації та нової якості управління економічними відносинами [Електронний ресурс] / К. М. Краус, Н. М. Краус, Г. М. Поченчук // Ефективна економіка. – 2021. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9279>.
21. Стратегія розвитку фінансового сектору України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу: <http://surl.li/awzyql>.

References

1. Popova, L.V. (2022). Suchasni tendentsii rozvytku tsyfrovyykh tekhnolohii u strakhuvanni [Modern Trends in the Development of Digital Technologies in Insurance]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia – Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, (5). <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-08-02>.
2. Havadzyn, N.O., Zapukhlyi, R.I., Hryhorska, N.M., & Hrebeniuk, N.V. (2023). Tsyfrovizatsiia strakhuvannia. [Digitization of insurance]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, (48), 14–17.
3. Zhelizniak, R.Y., Bonetskyu, O.O., & Zhulevych M.I. (2019). Rozvytok svitovoho rynku strakhuvannia v umovakh didzhytalizatsii. [The World Insurance Market Development in the Conditions of Digitalization]. *Modern Economics*, 17, 100–104. [https://doi.org/10.31521/modecon.V17\(2019\)-16](https://doi.org/10.31521/modecon.V17(2019)-16).
4. Kneisler, O., Spasiv, N. & Korol, S. (2021). Novelizatsiini tendentsii rozvytku strakhovykh kompanii v Ukraini [Novelization trends in the development of insurance companies in Ukraine]. *Svit finansiv – World of finance*, (2), 106–117. <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1440/1446>.
5. Bazylevych, V.D., Prykaziuk, N.V., & Lobova, O.M. (2020). Tsyfrovizatsiia u zabezpechenni konkurentnykh perevah strakhovykh kompanii [Digitization in ensuring competitive advantages of insurance companies]. *Ekonomika ta derzhava – Economics and the state*, (2), 15-20.
6. Chvertko, L., Korniienko, T., & Vinnytska, O. (2022). Tsyfrovizatsiia strakhovoho biznesu yak diievyi vazhil upravlinnia ryzykamy [Digitalization of insurance business as an effective risk management lever]. *Sciences of Europe*, (89), 7–11. <https://www.europe-science.com/wp-content/uploads/2022/03/Sciences-of-Europe-No-89-2022.pdf>.

7. Hudz, O.Ye. (2019). Rozvytok strakhuvannia: novi instrumenty ta metody upravlinnia ryzykamy v tsyfrovii ekonomitsi [Insurance development: new instruments and methods of risk management in the digital economy]. *Ekonomika. Menedzhment. Biznes – Economics. Management. Business*, (3), 4–12. http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecmebi_2019_3_3.
8. Panchenko, O., & Sadchykova, I. (2023). Vplyv tsyfrovyykh tekhnolohii na rozvytok strakhovoho biznesu. [The influence of digital technologies on the development of the insurance business]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economic and management*, (4(36)), 291–301. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4\(36\)-291-301](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-4(36)-291-301).
9. Clemente, G., Della Corte, F., Savelli, N., & Zappa, D. (2023). Data Science in Insurance Special Issue. *Risks*, 11(80). <https://doi.org/10.3390/risks11050080>.
10. Köhne, T., & Köhne, M. (2024). Uncovering the Impact of Digitalization on the Performance of Insurance Distribution. *Risks*, 12(8), 129. <https://doi.org/10.3390/risks12080129>.
11. Allianz Commercial. (n.d.). <https://commercial.allianz.com>.
12. Kiberzlochynnist obiidetsia svitu v 9,5 trylioniv dolariv SShA v rik [Cybercrime will cost the world 9.5 trillion US dollars per year]. *Cybercrime*. <http://surl.li/vrxzkl>.
13. Zvit pro rezultaty roboty Departamentu kiberpolitsii Natsionalnoi politsii Ukrainy u 2023 rotsi [Regarding the results of the work of the Cyber Police Department of the National Police of Ukraine in 2023]. (2023). <http://surl.li/ysvjxb>.
14. Cyber Insurance Market Outlook for 2024-2034: Coverage & Capital Managing. <https://beinsure.com/cyber-insurance-market-outlook>.
15. Swiss Re Institute. <http://surl.li/bryqab>.
16. Ilchuk, V.P., Parubets, O.M., & Sugonyako, D.O. (2018). Innovatsiini pidkhody do rozvytku rynku kiberstrakhuvannia v Ukraini [Innovative approaches to the development of cyber-insurance market in Ukraine]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, (5). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6295>.
17. Dubyna, M., & Kozlianchenko, O. (2019). Kontseptualni aspekty doslidzhennia sutnosti didzhitalizatsii ta yii roli v rozvytku suchasnoho suspilstva [Conceptual aspects of research of the nature of digitalization and its role in the modern society development]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economic and management*, 3(19), 21–32. DOI: 10.25140/2411-5215-2019-3(19)-21-32.
18. Samoshkina, I. (2022). Rozvytok didzhitalizatsii strakhovoho rynku Ukrainy [Development of insurance market digitalization of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (41). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-52>.
19. Parubets, O.M., Sugonyako, D.O., & Serediuk, I.O. (2019). Doslidzhennia suchasnoho stanu ta perspektyv rozvytku shtuchnoho intelektu u finansovomu sektori Ukrainy [Research of current state and prospects for the development of artificial intelligence in the financial sector of Ukraine]. *Finansovi doslidzhennia – Financial Research*, (1(6)). <https://fr.stu.cn.ua/tmp/pdf/183.pdf>.
20. Kraus, K.M., Kraus, N.M., & Pochenchuk H.M. (2021). Tsyfrova infrastruktura v umovakh virtualizatsii ta novoi yakosti upravlinnia ekonomichnymy vidnosynamy [Digital infrastructure in conditions of virtualization and new quality of management of economic relations]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, (9). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9279>.
21. The strategy for the development of Ukraine's financial sector. Website of the National Bank of Ukraine. (n.d.). <http://surl.li/awzyql>.

Отримано 26.05.2024

UDC 368.022:004.738.5

Olena Parubets

Doctor of Economic Sciences,

Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: olena.parubets@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-5357-7581>**Oleksandr Podoliak**

PhD student

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: Al.newad@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0009-9737-049X>**THE TRANSFORMATION OF THE FUNCTIONING AND DEVELOPMENT MECHANISM OF THE INSURANCE MARKET IN THE CONTEXT OF THE DIGITALIZATION OF THE ECONOMY.**

The article focuses on studying the components of the mechanism for transforming Ukraine's insurance market within the context of the digital economy's development. The research examines the works of domestic and foreign scholars which focus on the specific features of the insurance market's functioning in the digital economy, as well as the introduction of modern insurance products and technologies by insurance companies. The role and position of the insurance market in the digital economy have been identified, with a note that the emergence of new risks demands a reliable insurance protection system leveraging modern digital technologies. Statistical data on the trends in the increasing likelihood of cyber risks and cybercrime, as well as the prospects for the development of cyber insurance, have been analyzed. The advantages and disadvantages of the digitalization of Ukraine's insurance market have been studied. The components involved in transforming the functioning and development mechanism of the insurance market within the digital economy have been examined. These include principles, approaches, methods, tools, financial levers, forms of provision, and opportunities for digital transformation. It is noted that the digitalization of the insurance market requires regulatory and institutional governance, digital infrastructure development, and the creation of relevant strategies at both the state and insurance company levels. The latter must take into account the principles and requirements of international, particularly European, legislation for the development of digital communication and cooperation between participants in the domestic and international insurance markets, as well as the constantly growing demands of insurance service consumers. Delays in developing and implementing digitalization strategies within Ukrainian insurance companies may result in missed development opportunities, inefficient resource use, increased risks, and unexpected problems. The digital transformation of the insurance market will contribute to risk reduction, realization of network effects, improvement of the financial market's operation, and the overall state of the country's financial system.

Keywords: insurance market; digital economy; mechanism; transformation; risks; digital technologies; development.

Fig.: 2. References: 21.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-177-189](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-177-189)

УДК 004:336.76(477)

JEL Classification: G2; L86

Олена Вікторівна Шишкіна

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна).
E-mail: shyshkina.olena.v@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-8946-1027>
ResearcherID: F-3208-2014. **Scopus Author ID:** 58995081900

Дмитро Миколайович Волошин

аспірант
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна).
E-mail: dmytrovoloshyn@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0004-6757-0689>

Денис Ярославович Ринжук

аспірант
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна).
E-mail: denija9191@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0006-1735-4093>

ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

У статті виявлено основні види стратегій, які можуть використовувати фінансові посередники, у тому числі стратегія цифрової трансформації, стратегія клієнтоорієнтованості, стратегія інновацій та розвитку продуктів, стратегія експансії та масштабування, стратегія злиття та поглинання, стратегія управління ризиками, стратегія сталого розвитку. Сформульовано сутність та зміст кожної з наведених стратегій, охарактеризовано їхні специфічні характеристики, переваги, недоліки й обмеження (умови) впровадження. Встановлено, що наведені стратегії надають фінансовим посередникам різноманітні цифрові інструменти для адаптації до мінливого ринкового середовища, але також вимагають ретельного планування та оцінки ризиків для їх ефективної реалізації. Доведено, що цифрові технології не лише підвищують ефективність та адаптивність фінансових посередників до змін, але й відкривають нові можливості для інноваційного зростання та сталого розвитку. Інтеграція зазначених технологій у бізнес-процеси фінансових установ дозволяє їм залишатися конкурентоспроможними та готувати до викликів сучасної цифрової економіки. Досліджено як FinTech, Big Data, блокчейн, штучний інтелект, машинне навчання та мобільні платформи, впливають на формування різних стратегій розвитку фінансових посередників.

Ключові слова: цифрові технології; цифрова трансформація; фінансові посередники; стратегії розвитку; клієнтоорієнтованість; масштабування; злиття та поглинання; сталий розвиток; FinTech; Big Data; блокчейн; штучний інтелект; машинне навчання; мобільні платформи.

Рис.: 7. Бібл.: 8.

Постановка проблеми. В умовах цифровізації економіки цифрові технології стали невід'ємною частиною розвитку фінансових посередників, які виступають ключовими гравцями на фінансових ринках, забезпечуючи ефективний рух капіталу, інвестування та кредитування юридичних та фізичних осіб, а також інші фінансові послуги. Цифрові технології впливають на структуру, функції та стратегії функціонування та розвитку фінансових посередників, сприяючи їх адаптації до нових викликів та вимог ринку, а цифровізація

відкриває нові можливості для ефективного управління фінансовими послугами, підвищення конкурентоспроможності та зростання клієнтської бази, у тому числі за рахунок розширення спектра послуг, що надаються. Зазначені аспекти зумовлюють актуальність обраної теми наукової статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток знань про вплив цифрових технологій на фінансовий сектор як в Україні, так і на міжнародному рівні належить таким науковцям, як Д. Арнер [1], Р.Баклі [1], Д. Барберіс, С. Гош [3], Е.Караянніс, Л. Кокко, Н. Кшетрі, М. Ланотт [5], Н. Дель Сарто [2], М. Трапанезе [5], Дж. Хюбнер [4] та багатьом іншим.

Публікації зазначених науковців надають важливу інформацію про вплив цифрових технологій на розвиток фінансових посередників в Україні, а також висвітлюють різні аспекти цього процесу, включаючи виклики та можливості, що стоять перед фінансовим сектором у контексті цифровізації, вибір і обґрунтування стратегій розвитку фінансових посередників.

Опрацювання наукового доробку зазначених вчених дозволило поглибити розуміння того, як фінансові посередники мають обрати стратегії розвитку, адаптуватися до змін у цифровій економіці та підвищити свою конкурентоспроможність.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Попри зростання досліджень присвячених розвитку цифрових технологій, значний спектр питань потребує більш глибокого аналізу. Зокрема недостатньо досліджено, яким чином традиційні фінансові установи можуть адаптувати свої бізнес-моделі для інтеграції цифрових фінансових технологій (FinTech) без тимчасових втрат конкурентних переваг; малодослідженими є процеси адаптації управлінських структур до використання штучного інтелекту та машинного навчання з метою підвищення ефективності прийняття рішень та інші, не менш важливі виклики. Таке широке коло недостатньо вивчених питань актуалізує проблему розробки та впровадження фінансовими посередниками ефективних стратегій розвитку, які б враховували особливості впровадження цифрових технологій, максимізували їхні переваги й мінімізували недоліки.

Метою статті є виявлення основних видів стратегій, які можуть використовувати фінансові посередники, у тому числі їх переваг, недоліків та умов застосування; дослідження впливу таких цифрових технологій, як FinTech, Big Data, блокчейн, штучний інтелект, машинне навчання та мобільні платформи на формування стратегій розвитку фінансових посередників в умовах цифрової економіки.

Виклад основного матеріалу. Стратегії розвитку фінансових посередників є критично важливими для їхнього успіху в умовах швидкої цифровізації та зміни ринкового середовища. Фінансовим посередникам доступний для вибору широкий спектр стратегій розвитку в умовах цифрової економіки. Однак, вибір конкретної стратегії залежить від специфіки бізнесу, конкурентного середовища, ринкової кон'юнктури, появи та впровадження

фінансових інновацій, технологічних змін та потреб клієнтів (споживачів фінансових послуг). При цьому поєднання декількох стратегій може забезпечити комплексний підхід до зміцнення ринкової позиції та посилити темпи розвитку фінансових установ.

Серед стратегій, які можуть використовувати фінансові посередники вважаємо доцільним виділити такі основні види: стратегія цифрової трансформації, стратегія клієнтоорієнтованості, стратегія інновацій та розвитку продуктів, стратегія експансії та масштабування, стратегія злиття та поглинання, стратегія управління ризиками, стратегія сталого розвитку.

Кожна з наведених стратегій має свої специфічні характеристики, переваги, недоліки й обмеження (умови) впровадження.

Стратегія цифрової трансформації – спрямована на впровадження сучасних цифрових технологій з метою оптимізації бізнес-процесів, поліпшення обслуговування клієнтів та розширення спектра послуг, що надаються клієнтам і контрагентам. Основні характерними особливостями стратегії є:

- впровадження FinTech-рішень для автоматизації та підвищення ефективності;

- використання Big Data (великих даних) для аналізу потреб клієнтів і створення персоналізованих фінансових продуктів;

- застосування штучного інтелекту для покращення процесів ухвалення рішень.

Цій стратегії властиві певні переваги, недоліки та обмеження застосування. До основних переваг вважаємо доцільним віднести:

- покращення ефективності за рахунок автоматизації процесів, зниження витрат та підвищення швидкості обслуговування;

- використання новітніх технологій конкурентоспроможності фінансових посередників на ринку;

- доступ до великих обсягів даних, а також їх аналіз дозволяє більш глибоко розуміти потреби клієнтів та створювати персональні пропозиції відповідно до потреб споживачів фінансових послуг.

Недоліками стратегії, на нашу думку, є такі:

- розробка / впровадження цифрових рішень потребує значних фінансових вкладень у технології та навчання персоналу;

- зростає ризик кібератак, що вимагає додаткових заходів щодо забезпечення безпеки.

Обмеженнями впровадження і використання стратегії фінансовими посередниками є складність інтеграції інноваційних цифрових систем у наявну інфраструктуру та наявні регуляторні вимоги та стандарти безпеки.

Стратегія клієнтоорієнтованості – зосереджена на підвищенні рівня задоволеності клієнтів отриманими послугами шляхом покращення якості обслуговування та створення ціннісних пропозицій (наприклад, нових фінансових продуктів).

Вагомими характеристиками цієї стратегії є:

– розробка персоналізованих продуктів і послуг на основі аналізу клієнтських даних;

– використання різних платформ для забезпечення «безшовного» обслуговування через різні канали (мобільний, онлайн, офлайн).

– залучення клієнтів через програми лояльності та спеціальні пропозиції.

Основні переваги стратегії, на наше переконання, такі:

– клієнтоорієнтованість, тобто спроможність фінансового посередника надавати продукти та послуги, які відповідають індивідуальним потребам клієнтів;

– орієнтація на задоволення потреб клієнтів підвищує їх лояльність та мінімізує бажання користуватись послугами інших фінансових посередників.

Вважаємо, що вагомими недоліками стратегії є:

– необхідність постійного інвестування в дослідження клієнтських потреб та технології персоналізації, що суттєво підвищує рівень витрат фінансових посередників;

– складності реалізації стратегії, пов'язані з необхідністю забезпечення високої якості обслуговування.

Впровадження даної стратегії фінансовими посередниками в сучасних умовах розвитку суспільства обмежується швидкими змінами у вподобаннях споживачів, які можуть ускладнити реалізацію стратегії і адаптацію фінансових посередників до мінливих потреб клієнтів, а також недостатністю фінансових, кадрових та інших ресурсів для реалізації персоналізованих підходів.

Стратегія інновацій та розвитку продуктів – фокусується на розробці нових продуктів і послуг, котрі відповідають мінливим потребам ринку та технологічним новаціям;

Специфічними характеристиками цієї стратегії є:

– інвестування в дослідження та розробки з метою створення інноваційних фінансових продуктів;

– впровадження нових технологій, наприклад, блокчейн, для створення нових фінансових інструментів;

– реалізація партнерства з FinTech-компаніями з метою прискорення впровадження інновацій.

Основні переваги реалізації цієї стратегії фінансовими посередниками полягає у тому, що:

– інноваційні продукти можуть забезпечити конкурентні переваги на ринку.

– розробка нових продуктів дозволяє залучати нові сегменти клієнтів.

Недоліки реалізації стратегії:

– висока ймовірність того, що нові продукти можуть не відповідати ринковим очікуванням, що принесе збитки фінансовим компаніям;

– значні витрати на дослідження, розробки та впровадження інновацій.

Незважаючи на наявні безумовні переваги, реалізація стратегії обмежується такими перепонами:

- регуляторні бар'єри можуть обмежувати впровадження нових продуктів;
- ринкові зміни можуть вплинути на успіх нових продуктів.

Стратегія експансії та масштабування – спрямована на розширення географічного охоплення та збільшення обсягів операцій / доходів / прибутків шляхом входження на нові ринки.

Основні переваги, які отримують фінансові посередники від реалізації даної стратегії це:

- вихід на міжнародні ринки через поглинання або партнерство;
- розширення клієнтської бази через агресивні маркетингові кампанії;
- використання цифрових платформ для швидкого масштабування бізнесу.

Реалізація цієї стратегії надає фінансовим посередникам такі переваги:

- розширення географічного охоплення клієнтів зазвичай збільшує частку ринку;
- економія на масштабах знижує витрати на одиницю продукції (роботи, послуги).

А також тягне за собою низку недоліків, зокрема:

- експансія на нові ринки може породжувати ризики культурних та регуляторних бар'єрів, які супроводжуються втратами ресурсів і збитками;
- розширення бізнесу може ускладнити процеси управління.

Одночасно вимоги регуляторів здатні обмежувати можливості виходу на нові ринки, а конкуренція на нових ринках може знизити можливості зростання.

Стратегія злиття та поглинання – передбачає зростання через злиття з іншими компаніями або поглинання конкурентів для зміцнення ринкової позиції.

Характерними рисами стратегії є:

- інтеграція ресурсів та технологій;
- оптимізація бізнес-процесів шляхом усунення дублюючих функцій;
- посилення конкурентних переваг через об'єднання ринкових сегментів і оптимізації витрат.

Фінансові посередники у процесі реалізації цієї стратегії можуть отримати такі переваги:

- злиття та поглинання можуть забезпечити швидке зростання бізнесу та збільшення частки ринку;
- синергія ресурсів може підвищити ефективність та знизити витрати.

За небажаних сценаріїв розвитку фінансові посередники можуть відчувати на собі вплив основних недоліків стратегії, а саме:

- інтеграційні труднощі різних корпоративних культур та систем;

– ризик втрати лояльних клієнтів через зміни у продуктах чи обслуговуванні.

На хід реалізації цієї стратегії можуть впливати:

– необхідність дотримання антимонопольного законодавства та інших регуляторних норм;

– культурні бар'єри інтеграції через різні корпоративні культури.

Стратегія управління ризиками – акцентує увагу на мінімізації ризиків та забезпеченні стійкості бізнесу в умовах невизначеності навколишнього середовища.

Основні характерними особливостями стратегії є:

– використання аналітичних інструментів для оцінки та управління ризиками;

– розробка комплексних планів на випадок непередбачених обставин;

– впровадження систем кібербезпеки з метою захисту від зовнішніх загроз.

До основних переваг вважаємо доцільним віднести такі:

– ефективне управління ризиками знижує ймовірність фінансових втрат;

– забезпечення стабільності, надійності бізнесу та безперервності надання фінансових послуг навіть в умовах кризи.

Недоліками стратегії є:

– значні витрати на впровадження систем управління ризиками та кібербезпеки;

– необхідність постійного моніторингу та адаптації стратегій управління ризиками до мінливих умов навколишнього середовища.

Обмеженнями впровадження стратегії фінансовими посередниками вважаємо непередбачувані зміни, які можуть вплинути на ефективність стратегій управління ризиками, а також надмірну залежність від технологій, котра може створити додаткові ризики.

Стратегія сталого розвитку – передбачає впровадження практик сталого розвитку для забезпечення довготривалої цінності для акціонерів і суспільства.

Характерними рисами стратегії є:

– інвестування в екологічно чисті та соціально відповідальні проєкти;

– дотримання екологічних, соціальних та управлінських принципів у бізнес-практиках;

– підтримка інклюзивності та рівності в рамках фінансової організації.

Впровадження стратегії надає фінансовим посередникам такі переваги:

– застосування сталих практик забезпечує довготривалу стабільність бізнесу;

– соціально відповідальний і екологічний підходи покращують репутацію фінансової компанії.

Поряд із перевагами варто зазначити й суттєві недоліки, серед яких, на нашу думку, варто виділити такі:

– інвестиції у сталий розвиток можуть вимагати значних обсягів фінансових ресурсів;

– результати сталих ініціатив можуть проявитися лише в середньо- і довгостроковій перспективі.

До того ж реалізація стратегії сталого розвитку може обмежуватись змінами в економічній ситуації, які можуть вплинути на фінансування сталих ініціатив та необхідністю дотримання національних та міжнародних стандартів та норм.

Варто зазначити, що вищенаведені стратегії надають фінансовим посередникам різноманітні цифрові інструменти для адаптації до мінливого ринкового середовища, але також вимагають ретельного планування та оцінки ризиків для їх ефективної реалізації.

Розглянемо, як такі цифрові технології, як FinTech, Big Data, блокчейн, штучний інтелект, машинне навчання та мобільні платформи, впливають на формування різних стратегій розвитку фінансових посередників. Зауважимо, що кожна з цих технологій має унікальний вплив на ефективність та інноваційність стратегій розвитку (рис. 1-7).

Рис. 1. Вплив цифрових технологій на стратегію цифрової трансформації
Джерело: розроблено авторами на основі [1-6].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Рис. 2. Вплив цифрових технологій на стратегію клієнтоорієнтованості
Джерело: розроблено авторами на основі [1-6].

Рис. 3. Вплив цифрових технологій на стратегію цифрової трансформації
Джерело: розроблено авторами на основі [1-6].

Рис. 4. Вплив цифрових технологій на стратегію експансії та масштабування

Джерело: розроблено авторами на основі [1-6].

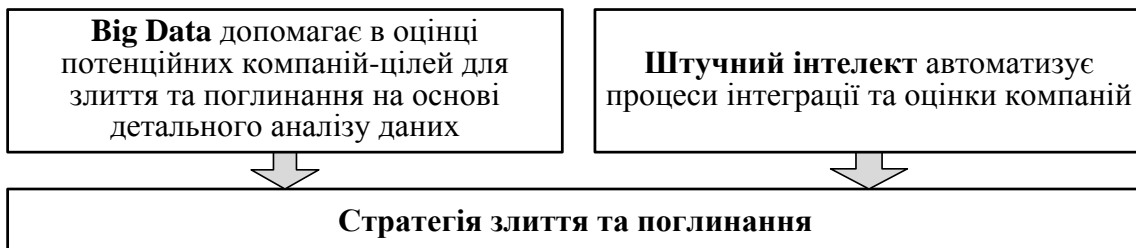

Рис. 5 Вплив цифрових технологій на стратегію злиття та поглинання
Джерело: розроблено авторами на основі [1-6].

Рис. 6. Вплив цифрових технологій на стратегію управління ризиками
Джерело: розроблено авторами на основі [1-6].

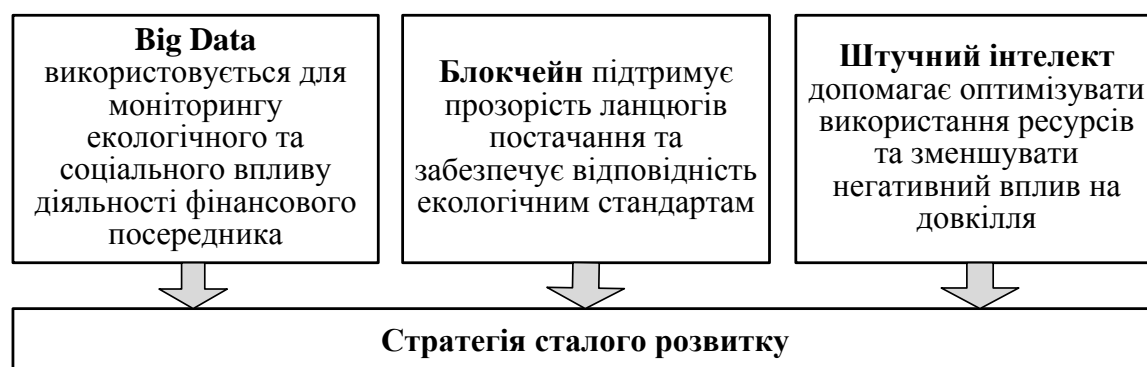

Рис. 7. Вплив цифрових технологій на стратегію сталого розвитку
Джерело: розроблено авторами на основі [1-6].

Дослідження впливу цифрових технологій на вибір стратегій розвитку фінансових посередників дозволяє констатувати, що цифрові технології не лише підвищують ефективність та адаптивність фінансових посередників до змін, але й відкривають нові можливості для інноваційного зростання та сталого розвитку. Інтеграція зазначених технологій у бізнес-процеси фінансових установ дозволяє їм залишатися конкурентоспроможними та готовими до викликів сучасної цифрової економіки.

Проведені авторами дослідження розвитку цифрових фінансових технологій дають підстави заважити зростаючу роль цифрових інновацій у створенні нових продуктів і послуг, які змінюють традиційні моделі фінансових посередників, впливаючи тим самим на конкурентне середовище і змушуючи традиційні фінансові установи адаптувати свої стратегії розвитку до турбулентності національної та світової економіки.

Варто зазначити, що FinTech-компанії змінюють традиційні моделі ведення бізнесу фінансових посередників, пропонуючи швидші, дешевші та зручніші рішення для клієнтів [1]. Наприклад, такий сучасний фінансовий сервіс, як платформи P2P-кредитування (або «кредитування від особи до особи») дозволяють клієнтам, «фізичним особам позичати гроші одне одному без участі банків чи інших фінансових установ» [6]. P2P «...створена для спрощення і прискорення процесу отримання кредиту, а також для можливості інвестування і кредитування інших учасників» [6]. За рахунок

технології, що застосовується, P2P-кредитування забезпечує «зниження вартості кредиту для позичальників і підвищення прибутковості для інвесторів, завдяки мінімізації витрат, що традиційно понесли б фінансові установи» [6]. Таким чином, процеси впровадження цифрових FinTech впливають на конкурентне середовище, що змушує традиційні фінансові установи адаптувати свої стратегії розвитку до швидких змін, що відбуваються в межах макро-, мезо- і мікросередовища.

Збір, аналіз і оцінка великих даних (Big Data) є ще одним важливим аспектом цифровізації фінансового сектора, що дозволяє фінансовим посередникам краще розуміти поведінку клієнтів, аналізувати ризики та виявляти нові ринкові можливості. Наприклад, банківські установи можуть використовувати дані про транзакції клієнтів для створення персоналізованих пропозицій для фізичних та юридичних осіб, підвищуючи лояльність клієнтів та їх зацікавленість у співпраці з конкретним банком, збільшуючи тим самим свої прибутки.

До технологій, які забезпечують прозорість, безпеку та ефективність транзакцій й відкривають нові можливості для фінансових посередників варто віднести блокчейн. Технологія блокчейну може використовуватися для створення смартконтрактів, які автоматично реалізуються при дотриманні певних визначених умов, що знижує ризик шахрайства та забезпечує виконання зобов'язань фінансових посередників перед своїми клієнтами. Крім того, блокчейн також може використовуватися для створення децентралізованих фінансових платформ, які дозволяють здійснювати транзакції без посередників, що також може суттєво змінити сучасний фінансовий ландшафт [7].

Сьогодні такі цифрові технології, як штучний інтелект (AI) та машинне навчання знаходять широке застосування у фінансовому секторі, допомагаючи автоматизувати процеси, аналізувати дані та приймати рішення. Наприклад, застосування фінансовими посередниками чат-ботів на основі AI дозволяє надавати клієнтам цілодобову підтримку, відповідаючи на значний обсяг запитів та виконуючи прості операції. Для прогнозування ризиків, виявлення шахрайства та оптимізації інвестиційних стратегій використовуються технології машинного навчання [7].

Ще одним вагомим елементом стратегії розвитку фінансових посередників, на якому вважаємо доцільним зупинитись у цьому дослідженні, є мобільні платформи, які дозволяють клієнтам керувати своїми фінансами з будь-якого місця та в будь-який час, забезпечуючи зручний доступ до фінансових послуг, підвищуючи тим самим рівень задоволеності клієнтів, що дозволяє фінансовим посередникам залучати нових користувачів і підвищувати рівень доходів.

Отже, цифрова трансформація відкриває безліч можливостей для фінансових посередників, у тому числі це:

- можливість створення нових продуктів та послуг, які відповідають сучасним потребам клієнтів (мобільні додатки для управління фінансами, онлайн-платформи для інвестицій та інші цифрові рішення);
- розширення клієнтської бази за рахунок залучення нових користувачів через цифрові канали;
- підвищення ефективності бізнес-процесів та зниження витрат;
- здійснення автоматизації, яка дозволяє зосередитися на більш складних та стратегічних завданнях, що сприяє зростанню продуктивності та прибутковості фінансового бізнесу.

Незважаючи на зазначені переваги, які отримують фінансові посередники за рахунок використання цифрових технологій, цифрова трансформація фінансової сфери супроводжується численними викликами, серед яких варто виділити:

- необхідність інвестування значних фінансових та інших ресурсів у нові технології та інфраструктуру;
- запобігання витоку даних унаслідок кібератак, що вимагає від фінансових посередників забезпечення надійного захисту своїх систем та даних клієнтів, що також вимагає додаткових ресурсів;
- удосконалення регуляторного середовища для мінімізації можливих додаткових перешкод для функціонування і розвитку фінансових посередників за умов застосування ними цифрових інновацій.

Висновки та пропозиції. Отже, цифрові технології відіграють ключову роль у формуванні стратегій розвитку фінансових посередників, оскільки дозволяють підвищити конкурентоспроможність та ефективність бізнесу, знизити витрати, розширити клієнтську базу та забезпечити доступ до нових фінансових ринків. Цифрові технології радикально змінюють ландшафт фінансової індустрії, надаючи фінансовим посередникам інструменти для підвищення ефективності та гнучкості. Для досягнення успіху в умовах цифрової економіки фінансовим посередникам варто активно впроваджувати ці технології у свої стратегії розвитку, забезпечуючи тим самим свою життєздатність та лідерські позиції на ринку.

Список використаних джерел

1. Arner D. W. Fintech for financial inclusion: A framework for digital financial transformation [Electronic resource] / D. W. Arner, R. P. Buckley, D. A. Zetsche // UNSW Law Research Paper. – 2018. – Pp. 18-87. – Accessed mode: <https://www.ada-microfinance.org/sites/default/files/2020-12/fintech-for-financial-inclusion-a-framework-for-digital-financial-transformation.pdf>.
2. Del Sarto N. Financial innovation: the impact of blockchain technologies on financial intermediaries [Electronic resource] / N. Del Sarto, L. Gai, F. Ielasi // Journal of Financial Management, Markets & Institutions. – 2024. – Vol. 12(1). – Accessed mode: <https://www.worldscientific.com/doi/pdf/10.1142/S2282717X23500056>.

3. Ghosh S. Changing role of financial intermediaries due to electronic technologies [Electronic resource] / S. Ghosh // *International journal of engineering science*. – 2016. – P. 6671. – Accessed mode: https://www.academia.edu/download/62000560/Changing_Role_of_Financial_Intermediaries_due_to_Electronic_Technologies_20200205-126203-1safe6i.pdf.

4. Huebner J. Fintechs and the New wave of Financial Intermediaries [Electronic resource] / J. Huebner, D. Vuckovac, E. Fleisch, A. Ilic // *PACIS*. – 2019. – P. 3. – Accessed mode: <https://www.alexandria.unisg.ch/bitstreams/fbb72c67-1fd7-4153-8be9-2a2b04c37444/download>.

5. Trapanese M. Financial intermediation and new technology: theoretical and regulatory implications of digital financial markets [Electronic resource] / M. Trapanese., M. Lanotte // *Bank of Italy Occasional Paper*. – 2023. – № 758. – Accessed mode: https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/qef/2023-0758/QEF_758_23.pdf.

6. P2P-кредитування: що треба знати? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://mixfin.com/ua/blog/shcho-take-p2p-kredytuvannia>.

7. Шишкіна О. Цифрові технології фінансових установ: ризики і перспективи використання / О. Шишкіна // *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. – 2023. – Вип. 19, Т. 2. – С. 130-143.

References

1. Arner, D. W., Buckley, R. P., & Zetsche, D. A. (2018). Fintech for financial inclusion: A framework for digital financial transformation. *UNSW Law Research Paper*, 18-87. <https://www.ada-microfinance.org/sites/default/files/2020-12/fintech-for-financial-inclusion-a-framework-for-digital-financial-transformation.pdf>.

2. Del Sarto, N., Gai, L., & Ielasi, F. (2024). Financial innovation: the impact of blockchain technologies on financial intermediaries. *Journal of Financial Management, Markets & Institutions*, 12(1). <https://www.worldscientific.com/doi/pdf/10.1142/S2282717X23500056>.

3. Ghosh, S. (2016). Changing role of financial intermediaries due to electronic technologies. *International journal of engineering science*, 6671. https://www.academia.edu/download/62000560/Changing_Role_of_Financial_Intermediaries_due_to_Electronic_Technologies_20200205-126203-1safe6i.pdf.

4. Huebner, J., Vuckovac, D., Fleisch, E., & Ilic, A. (2019). Fintechs and the New wave of Financial Intermediaries. In *PACIS* (p. 3). <https://www.alexandria.unisg.ch/bitstreams/fbb72c67-1fd7-4153-8be9-2a2b04c37444/download>.

5. Trapanese, M., & Lanotte, M. (2023). Financial intermediation and new technology: theoretical and regulatory implications of digital financial markets. *Bank of Italy Occasional Paper*, (758). https://www.bancaditalia.it/pubblicazioni/qef/2023-0758/QEF_758_23.pdf.

6. R2R-kredituvannya: scho treba znati? [P2P lending: what you need to know?]. <https://mixfin.com/ua/blog/shcho-take-p2p-kredytuvannia>.

7. Shyshkina O. (2023). Tsyfrovі tekhnohii finansovykh ustanov: ryzyky i perspektyvy vykorystannia [Digital technologies of financial institutions: risks and prospects of use]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Actual problems of the development of the economy of the region*, 19(2), 130-143.

Отримано 14.06.2024

UDC 004:336.76(477)

Olena Shyskina

Doctor of Economics, Associate Professor,
Professor of the Department of Finances, Banking and Insurance,
National University "Chernihiv Polytechnics" (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: shyskina.olena.v@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-8946-1027>
ResearcherID: [F-3208-2014](https://orcid.org/0009-0004-6757-0689). **Scopus Author ID:** [58995081900](https://orcid.org/0009-0004-6757-0689)

Dmytro Voloshyn

Postgraduate
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: dmytrovoloshyn@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0004-6757-0689>

Denys Rynzhuk

Postgraduate
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)
E-mail: denija9191@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0006-1735-4093>

IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE STRATEGIES OF DEVELOPMENT OF FINANCIAL INTERMEDIARIES IN UKRAINE

Within the article, the main types of strategies that can be used by financial intermediaries, including digital transformation strategy, customer focus strategy, innovation and product development strategy, expansion and scaling strategy, mergers and acquisitions strategy, risk management strategy, and sustainable development strategy are identified.

The essence and content of each of the above strategies are formulated, the specific features, advantages, disadvantages and limitations (conditions) of implementation are characterized by the author. It is established that these strategies provide financial intermediaries with a variety of digital tools to adapt to their changing market environment, and require careful planning and risk assessment for their effective implementation.

It has been proven that digital technologies both increase the efficiency and adaptability of financial intermediaries to changes, and also open up new opportunities for innovative growth and sustainable development. Integration of these technologies into business processes of financial institutions allows them remaining competitive and ready for challenges of the modern digital economy.

It is investigated within the article how digital technologies such as FinTech, Big Data, blockchain, artificial intelligence, machine learning and mobile platforms influence formation of various development strategies for financial intermediaries. It has been proven that each of these technologies has a unique impact on the efficiency and innovation development of these strategies. In general, digital technologies are radically changing the landscape of the financial industry, providing financial intermediaries with tools to increase efficiency and flexibility.

It is substantiated that digital information opens up many new opportunities for financial intermediaries, which gives grounds to assert that digital technologies now play a key role in shaping development strategies of financial intermediaries and allow them to increase competitiveness and business efficiency, reduce costs, expand their customer base and provide access to new financial markets.

To succeed in the digital economy, it is recommended that financial intermediaries actively implement digital technologies in their development strategies, thereby ensuring their viability and leadership positions in the market.

Keywords: *digital technologies; digital transformation; financial intermediaries; development strategy; customer focus, scaling; M&A, sustainability, FinTech, Big Data, blockchain, artificial intelligence, machine learning, mobile platforms.*

Fig.: 7. References: 8.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-190-210](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-190-210)

УДК 332.83(477)

JEL Classification: L70

Юрій Вікторович Євтушенко

кандидат економічних наук,
докторант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернівці, Україна)
E-mail: uevtusenko87@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-1029-0625>
ResearcherID: [HKF-2294-2023](https://orcid.org/0000-0002-1029-0625)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

У статті обґрунтовано концептуальні положення зміни фінансового механізму розвитку житлового будівництва в Україні. Для цього було досліджено сутність та особливості функціонування адаптивного механізму економічної системи, визначено специфіку роботи адаптивного фінансового механізму. Це дозволило обґрунтувати сутність адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва, конкретизувати причини необхідності його використання для забезпечення подальшого розвитку сфери житлового будівництва на основі формування необхідних для цього фінансових ресурсів. У статті розглянуто систему такого механізму, визначено його основних суб'єктів, окремі компоненти та його принципи.

Ключові слова: житлове будівництво; адаптація; адаптивний механізм; фінансовий механізм; фінансовий механізм розвитку житлового будівництва.

Рис.: 4. Бібл.: 33.

Постановка проблеми. На сьогодні сфера житлового будівництва дійсно перебуває у складних умовах власного розвитку, що зумовлено низкою різних причин. До війни ця сфера також розвивалася недостатніми темпами, щоб забезпечити загальний економічний розвиток держави та значним чином підвищити рівень соціального забезпечення громадян. Урядом було здійснено декілька спроб активізації сфери житлового будівництва в різні періоди незалежності країни. Проте значних успіхів у формуванні насамперед довгострокових і стабільних умов для здійснення такого будівництва в країні не було створено. Відповідно на сьогодні, враховуючи наслідки та виклики війни, окреслене питання залишається актуальним для нашої країни.

Війна, звичайно, негативно вплинула також на можливості держави та здатність уряду стимулювати розвиток житлового будівництва для значної активізації його розвитку. На сьогодні передусім актуальними залишаються питання відбудови житлового фонду, надання об'єктів житлової нерухомості для тих громадян, які втратили власне житло, внутрішньо переміщеним особам. Незважаючи на значну підтримку урядів інших країн, міжнародних організацій питання забезпечення необхідними житловими умовами громадян, які втратили власне житло під час війни, залишається невирішеним і досить гострим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні положення формування адаптивних механізмів розвитку економічних систем, включаючи зміни у функціонуванні фінансових механізмів, розглядали у

своїх роботах такі вчені: І. О. Банева, М. І. Блажівський, О. Гавриш, О. М. Галицький, А. Іванько, Т. Косова, К. В. Кривобок, С. А. Мехович, О. В. Ольшанська, О. Полікевич, О. В. Попело, Н. В. Прямухіна, В. Ю. Халіна, О. Ю. Чубукова, О. О. Шльонська та ін.

Питанням пошуку напрямків удосконалення фінансового забезпечення розвитку житлового будівництва присвячені наукові роботи М. М. Забаштанського, А. В. Рогового, Ю. В. Тюленєва, Д. О. Штейнгауза, Б. Шулюб, О. М. Юркевич та ін.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на вже отримані наукові результати, обґрунтування особливостей формування фінансового забезпечення розвитку житлового будівництва, питання пошуку напрямків покращення цього процесу залишаються актуальними для України. Особливо в сучасний надскладний період стає зрозумілим, що в майбутньому необхідність відбудови країни, відновлення житлового фонду буде досить значною. Відповідно окреслене зумовлює доцільність проведення нових досліджень щодо пошуку теоретичних та прикладних аспектів стимулювання збільшення обсягів фінансового забезпечення для розбудови житлового будівництва в країні, зміни сформованого фінансового механізму розвитку такого будівництва.

Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних положень трансформації фінансового механізму розвитку житлового будівництва.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в Україні накопичилась значна кількість перешкод і системних проблем у розвитку житлового будівництва та формування належних обсягів фінансових ресурсів для його підтримки. Серед основних таких перешкод доцільно виокремити такі:

– відсутність системного підходу до впровадження заходів щодо підвищення доступності кредитних ресурсів як для будівельних компаній, так і безпосередньо для покупців житлової нерухомості; у порівнянні з розвиненими країнами світу вартість кредитних ресурсів в Україні є надто високою, що, попри впровадження відповідних державних програм стимулювання іпотечного кредитування, не дозволяє забезпечити розвиток житлового будівництва саме в довгостроковій перспективі;

– складна макроекономічна ситуація в країні, яка постійно супроводжується нестабільністю національної валюти, перманентним підвищенням інфляції, впровадження механізмів регулювання економічних процесів адміністративними методами; нестабільність макроекономічної ситуації в країні є вже періодичною і навіть до війни спостерігалися постійні етапи такої нестабільності, що негативно впливало на економічний розвиток країни;

– періодичні періоди політичної нестабільності, які в країні завжди негативно впливають на темпи економічного розвитку і, відповідно, функціонування різних галузей та секторів національної економіки; досить часто уряд використовує неринкові механізми регулювання економічних процесів,

застосовуючи адміністративні методи для підтримки окремих видів економічної діяльності в ручному режимі відповідно до політичного ландшафту та ситуації;

– недостатній рівень доходів громадян, що, безперечно, не спонукає до підвищення попиту на іпотечні кредити для купівлі нерухомості, особливо у великих містах країни; безпосередньо впроваджені урядом у 2023-2024 роках програми державної підтримки розвитку житлової нерухомості, загалом галузі будівництва є важливими й уже демонструють позитивні зміни в цих сферах. Проте база порівняння є надто незначною, щоб говорити про значні темпи стимулювання державою попиту громадян на об'єкти нерухомості, особливо зараз, під час війни в межах усієї країни;

– недостатній рівень інвестиційної привабливості країни, що спостерігався і до війни, і, безумовно, сьогодні перебуває на найнижчому рівні; непривабливий інвестиційного клімату також негативно впливає на інвестування в будівельну галузь, інші суміжні до цієї галузі сектори економіки, що негативно впливає на загальний розвиток житлового будівництва в країні;

– недостатній рівень розвитку публічно-приватного партнерства, незначна кількість успішних кейсів його використання в житловій сфері;

– нестабільність макроекономічного розвитку також стримує формування в межах фінансової системи насамперед довгострокових кредитних та інвестиційних ресурсів, що негативно впливає на створення складних об'єктів житлової нерухомості в різних містах країни, для побудови яких треба тривалий час;

– концентрація потенційних клієнтів житлової нерухомості насамперед у великих містах країни сприяє розвитку сфери житлового будівництва саме в цих регіонах, що формує глибоку нерівномірність функціонування такої сфери в межах країни; на сьогодні ми спостерігаємо значне поживлення економічної діяльності будівельних компаній у західних регіонах країни, значне підвищення попиту громадян на об'єкти житлової нерухомості в цих регіонах;

– нестабільність законодавства, зміна правил ведення підприємницької діяльності з постійними змінами нормативно-правового забезпечення в будівельній галузі, що також впливає на стабільний розвиток сфери житлового будівництва, може призводити до підвищення вартості об'єктів такого будівництва;

– складна демографічна ситуація в країні, де спостерігаємо поступове старіння населення; відповідно зменшення кількості економічно активних громадян призводить і до зменшення попиту на нові об'єкти житлової нерухомості, що в підсумку негативно впливає на розвиток всієї галузі будівництва і, отже, сфери житлового будівництва;

– високі операційні ризики, які притаманні для будівельних підприємств, необхідність здійснення неофіційних витрат для забезпечення стабільного розвитку таких підприємств (лобіювання виділення необхідних земельних ділянок, прискорення підключення об'єктів до житлово-комунальної інфраструктури, прискорення отримання необхідних документів для початку будівництва й ведення в експлуатацію готових об'єктів житлової нерухомості й ін.).

Звичайно окреслені перешкоди в розвитку житлового будівництва вимагають поступового вирішення. Проте переважна більшість з них є загальноекономічними й загальносоціальними для довгострокового розвитку України. При забезпеченні економічної та політичної стабільності вплив більшості з визначених перешкод поступово зменшувався б, що стимулювало розвиток такого будівництва. Проте в умовах військової агресії забезпечити сприятливі умови для розвитку будівельної галузі дуже складно, підтримати її функціонування на рівні держави є ще більш складним завданням. Відповідно уряд використав інший механізм стимулювання розвитку сфери житлового будівництва, впровадивши програми підтримки іпотечного кредитування для населення. Проте такий захід не може забезпечити формування сприятливих загальноекономічних умов для розвитку житлового будівництва. Усе ж таки такий розвиток вимагає впровадження системних заходів, які дозволили б забезпечити його довгостроковий характер.

Удосконалення умов для здійснення економічної діяльності у сфері житлового будівництва на сьогодні пов'язане з наявністю необхідних обсягів фінансових ресурсів для підтримки суб'єктів господарювання, які здійснюють таку діяльність. Враховуючи вже сформований в Україні фінансовий механізм розвитку житлового будівництва, стає зрозумілим, що без зміни такого механізму, його оновлення, трансформувати усталену модель фінансування житлового будівництва в країні дуже складно. Саме тому актуальним на сьогодні залишається питання трансформації зазначеного механізму, адаптації його до нових економічних, соціальних викликів, з якими зіштовхується Україна. Тож, важливим для розробки прикладних аспектів оновлення зазначеного механізму є теоретичне обґрунтування особливостей його адаптації до нових умов економічної реальності. Це вимагає проведення детального дослідження насамперед адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва. Розглянемо сутність такого механізму. Для цього детально проаналізуємо сутність адаптації як процесу трансформації, розвитку систем різної природи до умов зовнішнього світу, опишемо особливості адаптації саме фінансового механізму як окремого об'єкта дослідження до нових викликів, з якими стикається фінансова система країни.

Представимо декілька концепцій розгляду адаптації як об'єкта дослідження:

1) *адаптація* – процес цілеспрямованої зміни структури, властивостей і параметрів об'єкта у відповідь на зміни навколо нього [22, с. 175];

2) *адаптація* – це процес пристосування суб'єкта господарювання до невизначених умов зовнішнього середовища, який сприяє досягненню поставленої мети та забезпечує ефективність його діяльності загалом [24, с. 129-130];

3) *адаптація* – пристосування організму до певних умов існування, які постійно змінюються, що формувалося в процесі еволюційного розвитку, у більш вузькому – зміна чутливості органів чуття під впливом більш чи менш тривалої дії тих чи інших подразників, наприклад, пристосування ока до світла чи темряви [2];

4) *адаптація* – процес бажаного або вимушеного входження до будь-якої сфери діяльності особистості, успішність якого залежить від ступеня узгодженості умов з можливостями організму та психіки людини [6, с. 240];

5) *адаптація* (якщо вона трактується широко як єдність процесів акомодатії та асиміляції – і якщо враховується залежність середовища від індивіда, в об'єктивному й суб'єктивному розумінні) може бути успішно застосована для характеристики активності суб'єктів, що перебувають на різних, у тому числі високих рівнях особистісного розвитку; у живому організмі є комплекс адаптивних реакцій; чим нижчий рівень організації, тим простіші регуляторні механізми (бактерії адаптуються в основному на молекулярному рівні шляхом виникнення мутацій) [1].

Таким чином, можна констатувати, що поняття адаптації є універсальним і цей термін використовується в різних науках з урахуванням їхнього змісту та об'єкта дослідження. В економічних дослідженнях адаптацію в більшості випадків прийнято розглядати як складний процес трансформації економічної системи для пристосування до умов зовнішнього середовища з метою пошуку шляхів забезпечення власного розвитку з урахуванням нових викликів, перешкод та можливостей, що формуються в новій економічній реальності.

Процес адаптації притаманний фактично всім економічним об'єктам, системам, і без такого процесу забезпечити розвиток зазначених об'єктів неможливо. Досить швидка змінність економічного простору, у якому функціонують різні суб'єкти господарювання, об'єктивно вимагає від них постійного пристосування до таких умов, або використання внутрішніх механізмів протидії новим загрозам і перешкодам.

Безпосередньо адаптація пов'язана з процесами еволюції, трансформації, самоорганізації, організації, модернізації та пристосування економічних систем. Відповідно для цього такі системи повинні володіти певним рівнем внутрішньої здатності до адаптації і трансформації відповідно до нових умов здійснення господарської діяльності.

Прийнято розрізняти внутрішню і зовнішню адаптацію, оскільки зміни економічного простору, у якому функціонує економічна система, можуть відбуватися під впливом як ендогенних, так і екзогенних стосовно такої системи чинників. Особливості зазначених типів адаптації представлені на рис. 1.

Рис. 1. Сутність та особливості зовнішньої та внутрішньої адаптації економічної системи

Джерело: складено автором на основі [28; 18, с. 415; 33, с. 349-351; 20].

Таким чином, можна виокремити особливості, які притаманні взагалі адаптації економічних систем до зовнішніх і внутрішніх викликів і змін. Серед них, на наше переконання, доцільно виокремити такі:

– наявність різних типів адаптації, які можуть відбуватися одночасно в процесі пристосування економічної системи до нових умов (психологічна, соціальна, організаційна, технічна і т. ін.);

– є критично важливою для забезпечення розвитку й довгострокового функціонування економічної системи з урахуванням постійних змін, які відбуваються в суспільстві, у межах національної економіки, соціальної системи;

– є динамічним процесом, який відбувається постійно відповідно до змін зовнішнього економічного середовища;

– вимагає наявності в економічній системі внутрішнього потенціалу до трансформації і постійної зміни з метою забезпечення стабільності власного функціонування;

– особливості проведення в межах економічних систем зумовлені специфічними рисами функціонування таких систем, їхнім компонентним складом та взаємодією із зовнішнім середовищем;

– не завжди гарантує виключно позитивні зміни у функціонуванні економічної системи і стабільний її розвиток у майбутньому;

– вимагає наявності сукупності ресурсів, використання яких і дозволяє забезпечити пристосування економічної системи до нових умов (людські, матеріальні, фінансові, інформаційні);

– може відбуватися еволюційно, тобто поступово відповідно до змін зовнішнього середовища, і революційно відповідно до кардинальних і швидких трансформацій, які відбуваються в такому середовищі;

– для адаптації притаманна певна мета, яка повинна поступово досягатися в процесі пристосування економічної системи до нових реалій, що дозволяє унормувати та спланувати процес адаптації та наслідки в її здійсненні [21; 13, с. 154-155; 9; 14; 5, с. 163].

Адаптація в межах економічних систем відбувається через адаптивний механізм. Використання компонентів такого механізму й дозволяє зазначеним системам змінюватися, розвиватися з урахуванням нових умов зовнішнього середовища, у якому вони функціонують. У статті поняття «адаптаційний механізм» розглядається синонімічно до поняття «адаптивний механізм». Розглянемо декілька наукових підходів до конкретизації сутності адаптаційного механізму:

1) адаптаційний механізм – цілісна система взаємозалежних між собою технічних, технологічних, економічних важелів, організаційно-розпорядницьких і соціально-психологічних методів у поєднанні із системою мотивації і відповідальності, що координують діяльність підприємства в нестабільному середовищі [10, с. 39];

2) адаптаційний механізм – сукупність інструментів, методів та важелів, які забезпечують адаптацію внутрішнього середовища функціонування бізнес-структур до зовнішніх, які спричинені Індустрією 4.0 та наслідками пандемії COVID-19 [22, с. 176];

3) адаптаційний механізм – це складне утворення, якому належать психофізіологічні та психоемоційні компоненти, інтелектуальні властивості та фрустраційні реакції, здібності, уміння, навички, отримані в результаті діяльності [29];

4) адаптаційний механізм – фундаментальна система інструментів і методів для управління конкретними процесами або об'єктами в рамках системи управління на всіх рівнях функціонування [12, с. 105].

На рис. 2 представлено концептуальні положення щодо сутності та особливостей функціонування адаптивного механізму економічної системи.

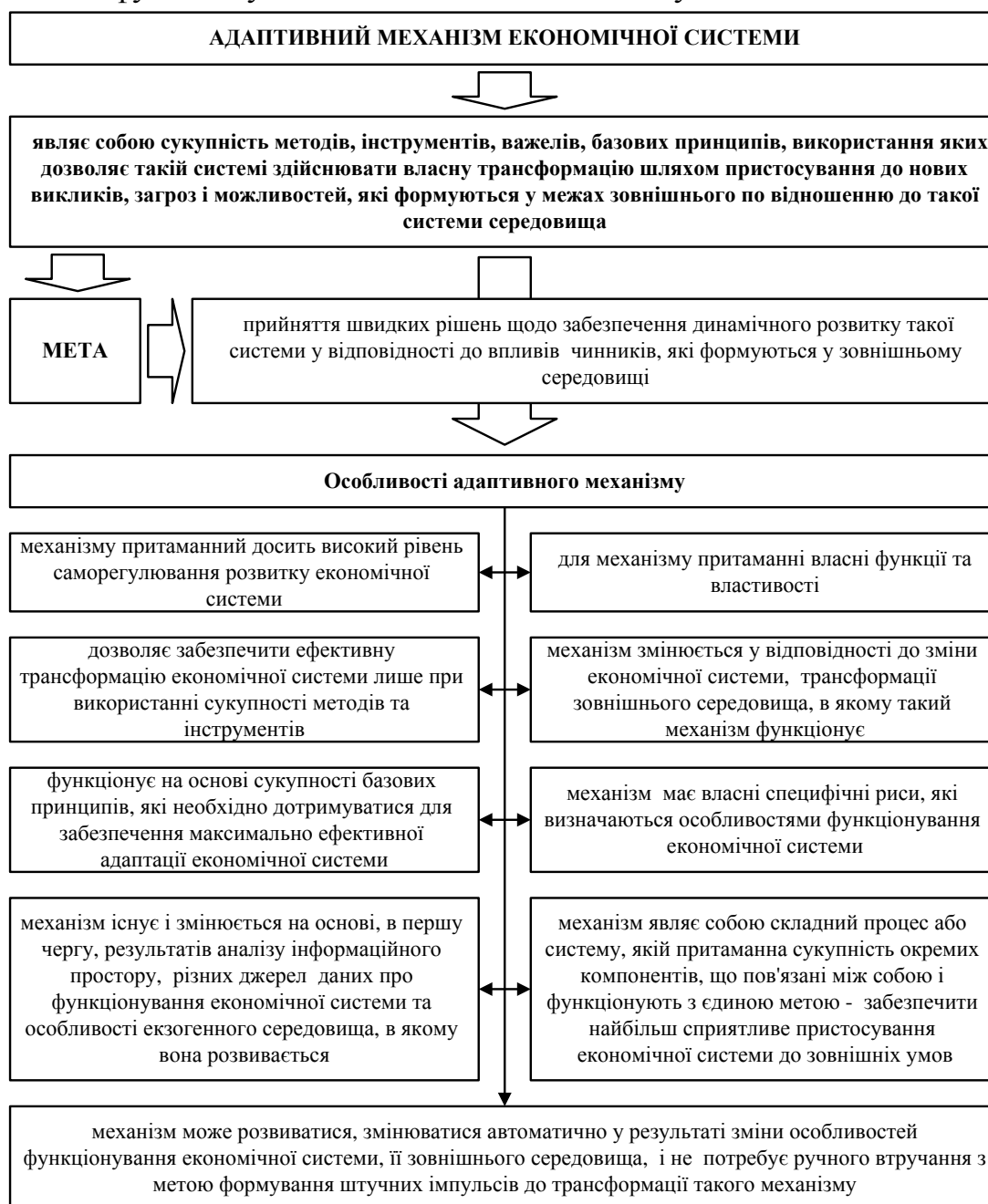

Рис. 2. Концептуальні положення функціонування та розвитку адаптивного механізму економічної системи

Джерело: складено автором з урахуванням [9; 27; 15; 23, с. 79].

Таким чином, враховуючи представлені вище концептуальні положення функціонування адаптивного механізму, розглянемо особливості використання такого механізму в межах фінансової системи. У цьому контексті доцільно розглянути зміст, насамперед адаптивного фінансового механізму, який відповідно враховує специфічні риси й методологічні положення функціонування загалом фінансового механізму як об'єкта дослідження і який є невід'ємною складовою розвитку фінансової системи держави.

Наприклад, Т. Косова, Н. Арсенюк, П. Буй, досліджуючи адаптивний фінансовий механізм управління інвестиціями і кредитним портфелем підприємства зазначають, що такий механізм можна розглянути як інструмент реалізації гнучкої фінансової політики підприємства в частині управління активами і пасивами, ризикоорієнтованого прогнозування і планування, побудови системи моніторингу й контролю ключових індикаторів інвестиційної та кредитної діяльності [17, с. 104].

Цілком зрозуміло, що для різних економічних систем процес адаптації проходить з урахуванням специфіки їх функціонування, враховуючи масштаби діяльності та природу тих економічних відносин, які виникають у результаті їх створення та функціонування.

Отже, можна виокремити основні характерні риси адаптивного фінансового механізму, як цілісного та окремого об'єкта дослідження, а саме:

- являє собою систему методів, інструментів та важелів, використання яких дозволяє пристосуватися до нових умов формування, залучення і використання фінансових ресурсів для розвитку економічної системи;
- механізм пов'язаний із процесом руху фінансових ресурсів між економічними суб'єктами, які також постійно намагаються адаптуватися до зміни зовнішнього середовища, у якому вони здійснюють свою діяльність;
- зумовлені зміною грошово-кредитної та фіскальної політики держави: через вплив на функціонування фінансових установ також змінюються умови зовнішнього середовища, у якому здійснюють свою діяльність економічні суб'єкти або розвиваються окремі економічні системи;
- вимагає постійного моніторингу та реагування на можливі випадки виникнення фінансових ризиків, які можуть негативно впливати на функціонування економічних систем;
- постійно змінюється відповідно до нових інновацій, які відбуваються у сфері фінансових послуг, діяльності банківських і небанківських фінансових установ;
- дозволяє забезпечити максимально ефективне використання доступних фінансових ресурсів економічними суб'єктами при постійності зовнішнього середовища, у якому вони функціонують;
- вимагає залучення для забезпечення його ефективного функціонування якісних ресурсів, зокрема кадрових, матеріальних, інформаційних;

– вимагає постійного аналізу ефективності витрачених фінансових ресурсів на адаптацію економічної діяльності суб'єкта господарювання до нових зовнішніх умов [25, с. 16-17; 16, с. 28-29].

Детальний розгляд сутності та особливостей адаптивного фінансового механізму дозволяє обґрунтувати зміст адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва, враховуючи специфіку сфери такого будівництва, аналізуючи можливі ендогенні та екзогенні ризики, що можуть виникати в діяльності будівельних компаній, потенційних власників об'єктів житлової нерухомості та інших економічних суб'єктів, які залучені до сфери такого будівництва.

На наш погляд, адаптивний фінансовий механізм розвитку житлового будівництва являє собою комплекс методів, інструментів, процесів, важелів, використання яких дозволяє забезпечити формування максимально можливих обсягів фінансових ресурсів до сфери такого будівництва з урахуванням наявних і потенційних загроз, можливостей, які формуються в зовнішньому середовищі, можуть змінюватися з метою забезпечення стабільності фінансування зазначеної сфери.

На рис. 3 представлено сукупність особливостей, які притаманні для адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва.

Передусім побудова й ефективне використання адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва полягає у використанні сукупності методів таким чином, щоб забезпечити стабільність фінансування діяльності будівельних компаній у сфері такого будівництва саме в довгостроковій перспективі. Тривалість побудови об'єктів житлової нерухомості зумовлює і специфіку функціонування зазначеного механізму, оскільки в його межах повинні використовуватися методи та інструменти, які дозволяють аналізувати виникнення ризиків у довгостроковій перспективі, тобто глибше та системніше. Особливу роль зазначений механізм відіграє в періоди фінансової нестабільності, коли вся фінансова система зазнає дисипативного впливу зовнішніх чинників, які порушують її стабільний розвиток і негативно впливають на фінансове забезпечення суб'єктів господарювання [32; 30; 26].

Ефективне використання адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва дозволяє досягти таких цілей: 1) підвищити фінансову стійкість будівельної галузі до впливу зовнішніх, непередбачуваних чинників; 2) забезпечити стійке фінансування об'єктів житлової нерухомості, вчасність введення в експлуатацію яких забезпечує підвищення репутації будівельних компаній і формує сприятливі умови для їх подальшого розвитку; 3) забезпечити зростання рівня доступності житла для громадян; 4) сприяти розвитку будівельної галузі й відповідно стимулювати зростання темпів економічного розвитку країни; 5) стимулювати розвиток територіальних громад, окремих регіонів країни в результаті активізації економічної діяльності [7; 11].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

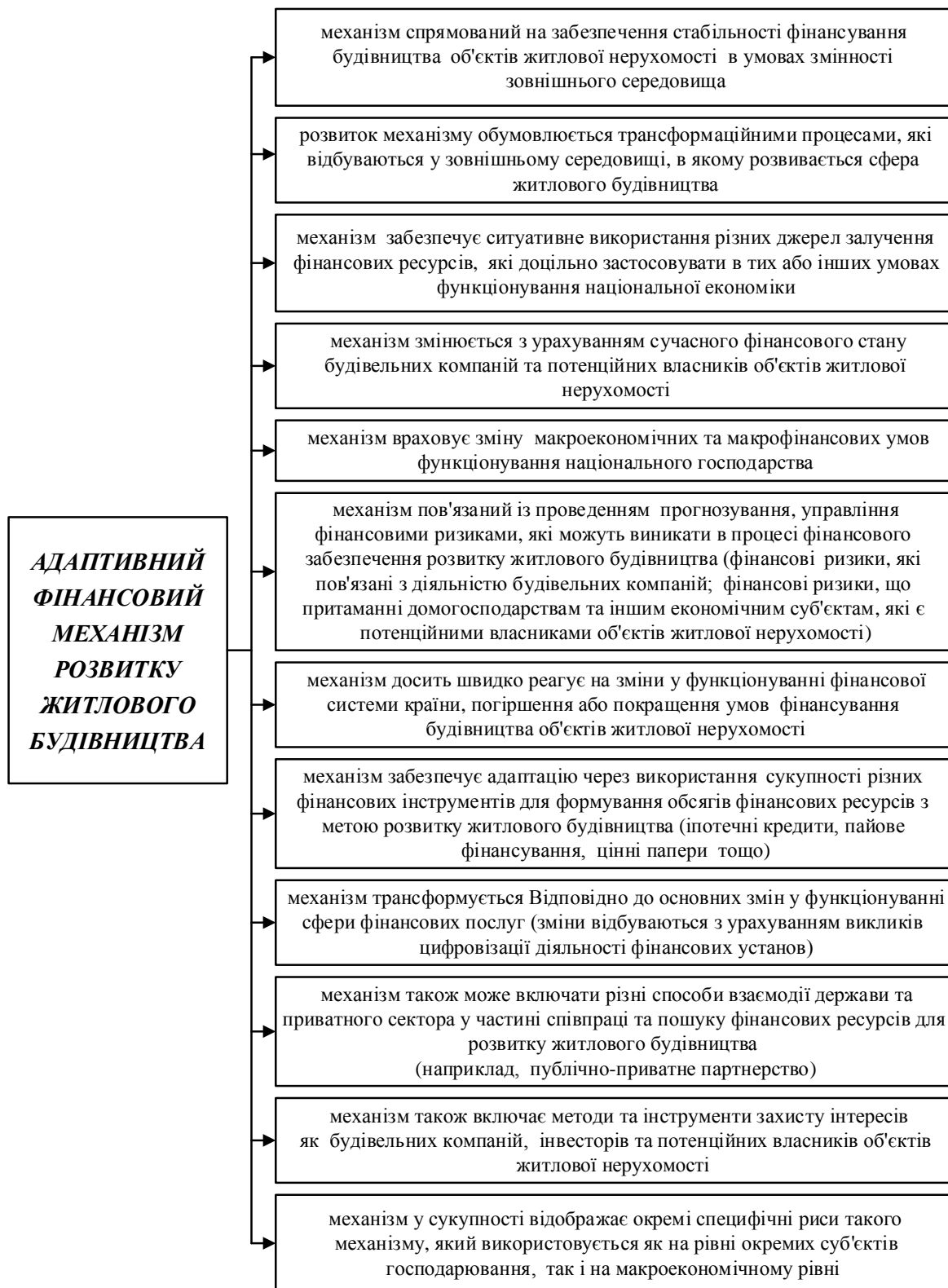

Рис. 3. Особливості адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва

Джерело: складено автором з урахуванням [17, с. 105-106; 3, с. 127; 31].

На рис. 4 представлено схему адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва.

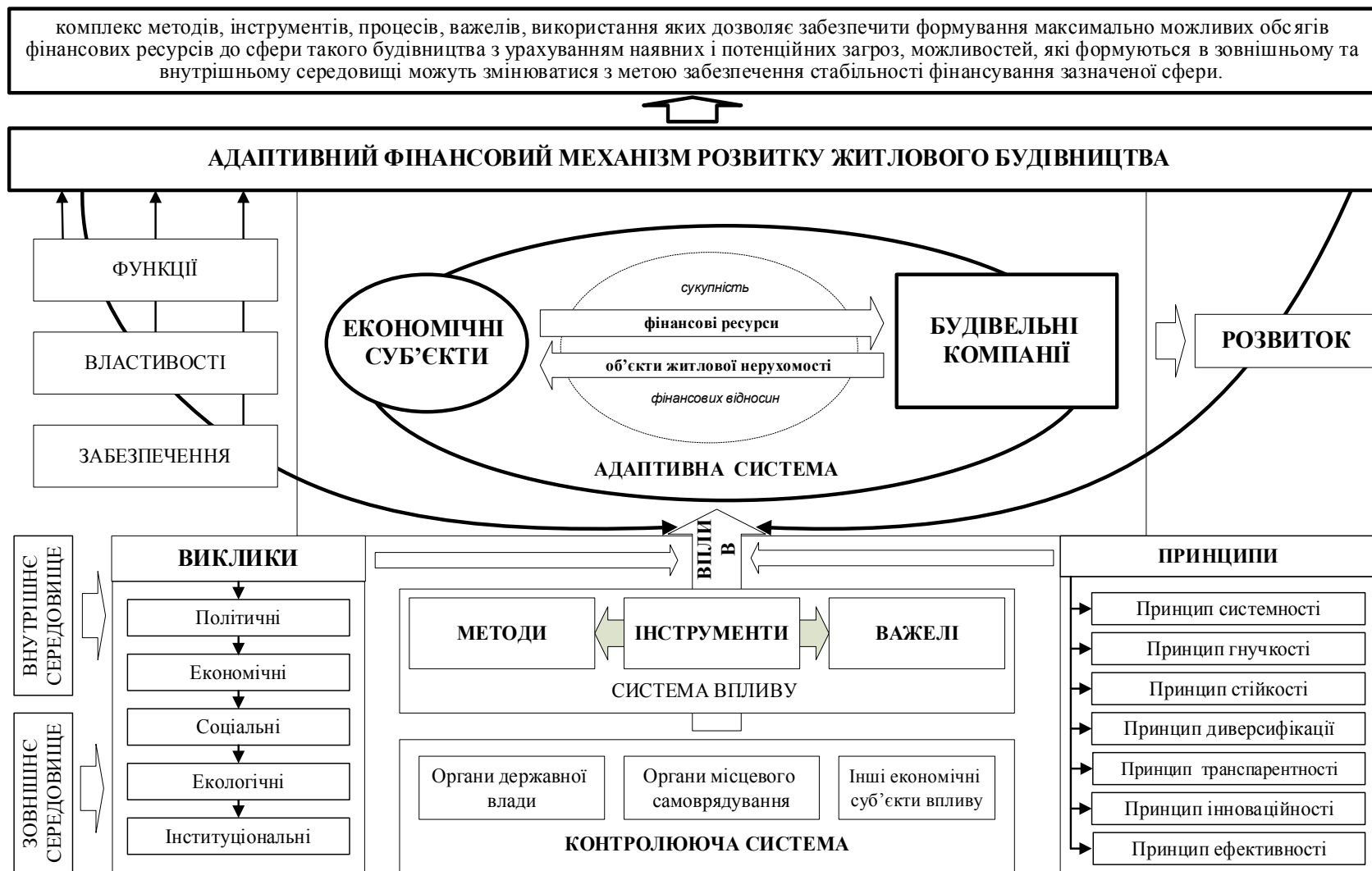

Рис. 4. Адаптивний фінансовий механізм розвитку житлового будівництва

Джерело: складено автором на основі [23, с. 79; 4; 8, с. 301; 19, с. 107-108; 10].

Аналізуючи схему такого механізму, можемо стверджувати, що в Україні, враховуючи перманентні процеси макроекономічної нестабільності, складні політичні події, наслідки військової агресії, важливо для розвитку житлового будівництва застосовувати адаптивний фінансовий механізм, використання якого дає змогу врахувати ці складні економічні процеси в процесі розвитку житлового будівництва, стимулювання діяльності будівельних компаній.

Адаптивний фінансовий механізм розвитку житлового будівництва також полягає в застосуванні методів акумулювання фінансових ресурсів, які в інших умовах використовувалися досить фрагментарно й нечасто. Наприклад, у сучасних умовах важливу роль у житловому будівництві відіграють міжнародні інвестиції, міжнародна донорська допомога, взагалі безповоротні фінансові ресурси економічних суб'єктів.

Цілком зрозуміло, що в умовах надскладної економічної ситуації, значних руйнувань житлового фонду, фінансовий механізм не може розвиватися за тими ж правилами і принципами, яких доцільно дотримувалися в процесі його використання в інший, мирний час, якому притаманні процеси поступового і стабільного економічного розвитку. Відповідно в контексті використання адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва важливим стає також дотримання принципів такого механізму, використання яких дає змогу максимально правильно й ефективно використати такий механізм для забезпечення фінансовими ресурсами розвитку житлового будівництва.

На рис. 4 представлені основні принципи адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва. З-поміж них виділено такі.

Принцип системності – розгляд такого механізму як цілісної системи якій притаманні свої компоненти, їх взаємозв'язок, методи та інструменти протидії зовнішнім загрозам, пошуку нових джерел залучення фінансових ресурсів.

Принцип гнучкості – механізм повинен досить просто адаптуватися до тих змін, які відбуваються в зовнішньому середовищі, або можуть відбуватися за умови настання певних флуктуацій. Дотримання цього принципу зумовлено також можливістю швидкого реагування підприємствами будівельної галузі та іншими суб'єктами господарювання, які залучені до сфери житлового будівництва, на нові виклики. Для цього функціонування таких суб'єктів повинно відбуватися з урахуванням формування необхідних фінансових резервів для їх використання в результаті погіршення фінансового стану.

Принцип стійкості – механізм повинен у підсумку сприяти зростанню рівня фінансової стійкості функціонування економічних систем або окремих суб'єктів господарювання, що може досягатися за рахунок більш ефективного використання власних або запозичених ресурсів, перегляду стратегії розвитку підприємства з урахування власних можливостей.

Принцип диверсифікації – механізм передбачає диверсифікацію джерел фінансових ресурсів для розвитку житлового будівництва, залучення ресурсів з різних джерел з урахуванням доцільності їх використання в тій або іншій ситуації, при різному впливі зовнішніх чинників на таке будівництво.

Принцип транспарентності – механізм передбачає забезпечення високого рівня інформаційної прозорості діяльності суб'єктів господарювання в будівельній галузі, впровадження державних програм розвитку житлового будівництва, процесу розподілу доступних фінансових ресурсів, які виділяються для зведення передусім соціального житла. Дотримання цього принципу позитивно впливає на формування репутації будівельних компаній, зростання довіри фінансових установ до їхньої діяльності, що може сприяти більш лояльному ставленню зазначених установ до фінансування таких компаній навіть у більш складні періоди його отримання.

Принцип інноваційності – механізм дозволяє досить швидко реагувати на нові технології, нові способи залучення фінансових ресурсів, їх використання, що значно прискорює процес обігу таких ресурсів між будівельними компаніями, їхніми клієнтами, підвищує рівень прозорості фінансових операцій і сприяє зростанню довіри між економічними суб'єктами, що залучені до сфери житлового будівництва. Забезпечення прозорості проведення фінансових трансакцій через використання сучасних фінансових технологій лише сприяє зростанню рівня транспарентності функціонування будівельних компаній, зменшує ймовірність залучення до будівельної галузі тіньових коштів з метою їх легалізації.

Принцип ефективності – механізм повинен забезпечувати ефективний розподіл фінансових ресурсів між економічними суб'єктами для розвитку житлового будівництва. При цьому враховуються поточні тенденції фінансового стану будівельних компаній, громадян, фінансові можливості органів державної влади та місцевого самоврядування.

Отже, перераховані вище принципи адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва є загальними правилами, підходами, дотримання яких дозволяє забезпечити розвиток такого будівництва в різних умовах функціонування політичної, економічної та соціальної сфер. Звичайно для окресленого механізму на рівні окремих суб'єктів господарювання і на рівні системи житлового будівництва притаманні різні особливості його застосування. Проте перераховані принципи є загальними й визначають основу для ефективного та дієвого функціонування адаптивного фінансового механізму розвитку житлового будівництва.

Висновки і пропозиції. Отже, у статті було проведено дослідження основних концептуальних положень розвитку системи фінансового забезпечення житлового будівництва в Україні. Для цього було детально досліджено особливості функціонування адаптивного механізму такого розвитку, що реалізовано на основі аналізу особливостей процесу адаптації, обґрунтування специфічних рис функціонування адаптивного механізму, адаптивного фінансового механізму.

У підсумку було визначено, що використання адаптивного фінансового механізму є важливою частиною формування умов для загального розвитку сфери житлового будівництва, оскільки для нашої країни притаманними є

перманентні зміни у функціонуванні різних економічних систем. При цьому періодично спостерігаються часи макроекономічної нестабільності, зниження економічної активності, кризові періоди. Все окреслене завжди негативно впливає на розвиток будівельної галузі, зокрема сфери житлового будівництва. Відповідно вчасне виявлення потенційних ризиків і дієве реагування на них є єдино правильним, дієвим і основним способом формування сприятливих умов для розвитку житлового будівництва в країні, формування необхідних фінансових ресурсів для забезпечення такого розвитку. Забезпечити розбудову сфери житлового будівництва можливо безпосередньо через впровадження низки економічних, політичних заходів, реалізація яких дозволяє сформувати нові імпульси до подальшого функціонування системи фінансового забезпечення розвитку такого будівництва.

Список використаних джерел

1. Адаптація – процес чи результат процесу? [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : збірник наукових праць. – 2012. – № 9(11). – Режим доступу: <https://ap.uu.edu.ua/article/93>.
2. Адаптація [Електронний ресурс] // Фармацевтична енциклопедія. – Режим доступу: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8896/adaptaciya>.
3. Ареф'єва О. В. Теоретичне підґрунтя формування адаптивного управління фінансовою безпекою підприємства [Електронний ресурс] / О. В. Ареф'єва, В. Є. Калинюк // Економічний вісник. – 2022. – № 3. – С. 123-130. – Режим доступу: https://ev.nmu.org.ua/docs/2022/3/EV20223_123-130.pdf.
4. Банєва І. О. Організаційно-економічний зміст та структура адаптивного механізму в трансформаційний період розвитку сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / І. О. Банєва // Ефективна економіка. – 2012. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1592>.
5. Банєва І. О. Складові економічного механізму адаптації аграрних підприємств до умов ринку [Електронний ресурс] / І. О. Банєва // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 197, т. 1. – С. 161-163. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55253/54-Baneva.pdf?sequence=1>.
6. Блажівський М. І. Поняття адаптації у сучасній науковій літературі [Електронний ресурс] / М. І. Блажівський // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2014. – Вип. 1. – С. 233-242. – Режим доступу: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1155/1/1-2014bmisnl.pdf>.
7. Богданенко А. І. Інвестиційна діяльність в житлове будівництво в Україні: теоретико-методологічний аналіз [Електронний ресурс] / А. І. Богданенко // Сучасні виклики публічного управління : матеріали конференції за міжнародною участю 28 грудня 2017 р. – Київ : Видавничий дім “Персонал”, 2018. – С. 23-24. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/332446143_Investicijna_dialnist_v_zitlove_budivnictvo_v_Ukraini_teoretiko-metodologicnij_analiz.
8. Власенко В. Напрями формування адаптивного механізму управління грошовими потоками на підприємствах малого та середнього бізнесу в умовах відновлення національної економіки [Електронний ресурс] / В. Власенко // *MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS*. – 2023. – № 4. – С. 297–304. – Режим доступу: <https://mdes.khmnmu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/293>.
9. Гавриш О. Адаптація як форма реакції економічної системи на зміни соціально-економічного характеру в умовах невизначеності [Електронний ресурс] / О. Гавриш, А. Раков, А. Буйч // Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка. – 2023. – № 16(32). – Режим доступу: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/560/473>.

10. Галицький О. М. Теоретико-методичні аспекти адаптивних моделей управління [Електронний ресурс] / О. М. Галицький // *Агросвіт*. – 2017. – № 1-2. – С. 39-43. – Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/1-2_2017/9.pdf.

11. Забаштанський М. Розвиток житлового будівництва на основі активізації банківського кредитування домогосподарств [Електронний ресурс] / М. Забаштанський, Ю. Євтушенко // *Економіка та суспільство*. – 2023. – № 58. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3333>.

12. Заїка К. О. Розробка та імплементація адаптивного механізму формування фінансово-економічного потенціалу промислового підприємства [Електронний ресурс] / К. О. Заїка // *Вісник Національного технічного університету "ХПІ" (економічні науки) = Bulletin of the National Technical University "KhPI" (economic sciences)*: зб. наук. пр. – 2024. – № 2. – С. 104-111. – Режим доступу: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/0e344901-587a-47d3-ab84-b6c0ab28a281/content>.

13. Захарчин Г. М. Особливості адаптації в умовах інтелектуальної економіки [Електронний ресурс] / Г. М. Захарчин, С. О. Гладун // *Причорноморські економічні студії*. – 2018. – Вип. 26, ч. 1. – С. 154-157. – Режим доступу: http://bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/31.pdf.

14. Іванько А. Складові адаптації організаційних систем управління підприємствами до економіки, заснованої на знаннях [Електронний ресурс] / А. Іванько // *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. – 2020. – Вип. 2. – С. 118-126. – Режим доступу: <http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/484>.

15. Козак К. Б. Адаптивні механізми управління в системі сталого економічного розвитку агропромислового виробництва [Електронний ресурс]: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Козак К. Б. Одеська національна академія харчових технологій. Суми, 2021. 23 с. – Режим доступу: <https://card-file.ontu.edu.ua/items/3ae495b8-4be3-4c51-a814-5ada39996399>.

16. Корчевська Л. О. Адаптаційні та біфуркаційні стратегії управління економічною безпекою підприємства [Електронний ресурс] / Л. О. Корчевська // *Академічний огляд*. – 2020. – № 1. – С. 26-37. – Режим доступу: <https://ir.duan.edu.ua/server/api/core/bitstreams/533e3475-3243-46f1-8dcb-ba109835452d/content>.

17. Косова Т. Д. Адаптивний фінансовий механізм управління інвестиціями і кредитним портфелем підприємства [Електронний ресурс] / Т. Д. Косова, Н. М. Арсенюк, П. С. Буй // *Проблеми системного підходу в економіці*. – 2022. – № 2. – С. 103-108. – Режим доступу: <https://typeset.io/pdf/an-adaptive-financial-mechanism-for-managing-investments-and-3aroy9m7.pdf>.

18. Кривобок К. В. Обґрунтування сучасного підходу щодо адаптації підприємства до нестійкого зовнішнього середовища [Електронний ресурс] / К. В. Кривобок // *Економіка та суспільство*. – 2018. – № 14. – С. 412-420. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/57.pdf.

19. Манн Р. Формування адаптивного механізму структуризації інноваційно-інвестиційного потенціалу вітчизняних підприємств під впливом постконфліктної трансформації [Електронний ресурс] / Манн Р. // *Цифрова економіка та економічна безпека*. – 2023. – № 4(04). – С. 104-109. – Режим доступу: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/171>.

20. Мехович С. А. Особливості системи адаптації мережевих структур промислових підприємств [Електронний ресурс] / С. А. Мехович, Н. Г. Сікетіна // *Приазовський економічний вісник*. – 2019. – Вип. 3 (14). – С. 200-204. – Режим доступу: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/35.pdf.

21. Погорелов Ю. С. Види адаптації системи економічної безпеки підприємства до впливу суб'єктів митного регулювання [Електронний ресурс] / Ю. С. Погорелов, Є. М. Рудніченко // *Проблеми економіки*. – 2014. – № 1. – С. 241-246. – Режим доступу: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2014-1_0-pages-241_246.pdf.

22. Полінкевич О. М. Адаптивний механізм управління змінами у бізнес-структурах в умовах COVID-19 [Електронний ресурс] / О. М. Полінкевич // Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій. – 2020. – № 2(6). – С. 173-182. – Режим доступу: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/110/97>.

23. Попело О. Механізм адаптивного управління розвитком промислових підприємств у контексті забезпечення економічної безпеки в епоху цифровізації національної економіки [Електронний ресурс] / О. Попело, О. Самойлович // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2023. – № 1(33). – С. 75–84. – Режим доступу: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/281996>.

24. Прохорова В. В. Теоретичне підґрунтя управління фінансово-економічною діяльністю підприємства на основі адаптивно-реноваційного підходу [Електронний ресурс] / В. В. Прохорова, І. О. Лях // Вісник Національного технічного університету "ХПІ". Сер. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. – 2014. – № 33. – С. 123-131. – Режим доступу: <http://surl.li/igbkks>.

25. Прямухіна Н. В. Обґрунтування підходів до адаптаційного управління трансформаціями економічної системи / Н. В. Прямухіна // Економіка, фінанси, право : щомісячний інформаційно-аналітичний журнал. – 2017. – № 4. – С. 15-18.

26. Тюленева Ю. В. Стан житлового забезпечення громадян в Україні / Ю. В. Тюленева // Сучасні проблеми економіки і підприємництва. – 2020. – № 25. – С. 27-34.

27. Халіна В. Ю. Механізм адаптивного розвитку соціально-економічних систем на засадах сестейновості [Електронний ресурс] / В. Ю. Халіна, В. С. Бугай // Ефективна економіка. – 2019. – № 5. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/69.pdf.

28. Чубукова О. Ю. Адаптація системи управління економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / О. Ю. Чубукова, О. В. Ольшанська // Ефективна економіка. – 2015. – № 2. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3765>.

29. Шльонська О. О. Розгляд поняття «адаптація» з погляду системного підходу [Електронний ресурс] / О. О. Шльонська // Актуальні проблеми психології. Том III : Консультативна психологія і психотерапія : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2013. Вип. 9. – Режим доступу: <https://neurocorrection.com.ua/publikatsii/item/75-rozglyad-ponyattya-adaptatsiya-z-poglyadu-sistemnogo-pidkhodu>.

30. Штейнгауз Д. О. Особливості ринку житлової нерухомості та вплив фінансово-кредитних інструментів на його розвиток в Україні / Д. О. Штейнгауз // Socio-Economic Relations in the Digital Society. – 2021. – № 2(41). – С. 19-23. DOI: [https://doi.org/10.18371/2221-755X2\(41\)2021249958](https://doi.org/10.18371/2221-755X2(41)2021249958).

31. Шулюк Б. С. Фінансовий механізм державно-приватного партнерства [Електронний ресурс] : дис. ... д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Б. С. Шулюк; Західноукраїнський національний університет. – Тернопіль, 2023. – 487 с. – Режим доступу: https://www.wunu.edu.ua/svr/svr_D/shuluk/diser.pdf.

32. Юркевич О. М. Особливості іпотечного житлового фінансування в Україні на сучасному етапі [Електронний ресурс] / О. М. Юркевич // Економіка та суспільство. – 2016. – Вип. 3. – С. 497–503. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/85.pdf.

33. Ячменьова В. М. Сутність понять «адаптація» та «адаптивність» [Електронний ресурс] / В. М. Ячменьова, З. О. Османова // Проблеми економіки та управління. – 2010. – № 684. – С. 346-353. – Режим доступу: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/fd3e4740-1a1d-4a6f-85b8-2a537a0821aa/content>.

References

1. Adaptatsiia – protses chy rezultat protsesu? [Adaptation – a process or a result of the process?]. (2012). *Aktualni problemy navchannia ta vykhovannia liudei z osoblyvymy potrebamy – Actual problems of education and upbringing of people with special needs*, (9(11)). <https://ap.uu.edu.ua/article/93>.

2. Farmatsevychna entsyklopediia [Pharmaceutical encyclopedia]. (n.d.). *Adaptatsiia – Adaptation*. <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/8896/adaptaciya>.
3. Arefieva, O.V., Kalyniuk, V.Ye. (2022). Teoretychne pidgruntia formuvannia adaptyvnoho upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva [The theoretical foundation of the formation of adaptive management of the financial security of the enterprise]. *Ekonomichnyi visnyk – Economic Bulletin*, (3), 123-130. https://ev.nmu.org.ua/docs/2022/3/EV20223_123-130.pdf.
4. Banieva, I.O. (2012). Orhanizatsiino-ekonomichnyi zmist ta struktura adaptyvnoho mekhanizmu v transformatsiinyi period rozvytku silskohospodarskykh pidpriemstv [Organizational and economic content and structure of the adaptive mechanism in the transformational period of development of agricultural enterprises]. *Efektivna ekonomika – Effective economics*, (11). <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1592>.
5. Banieva, I.O. (2011). Skladovi ekonomichnoho mekhanizmu adaptatsii ahrarykh pidpriemstv do umov rynku [Components of the economic mechanism of adaptation of agrarian enterprises to market conditions]. *Kultura narodov Prychernomia – Culture of the People of the Black Sea Region*, 197(1), 161-163. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/55253/54-Baneva.pdf?sequence=1>.
6. Blazhivskiy, M.I. (2014). Poniattia adaptatsii u suchasni naukovi literaturi [The concept of adaptation in modern scientific literature]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya psykholohichna – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. psychological series*, 1, 233-242. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1155/1/1-2014bmisl.pdf>.
7. Bohdanenko, A.I. (2018). Investytsiina diialnist v zhytlove budivnytstvo v Ukraini: teoretyko-metodolohichni analiz [Investment activity in housing construction in Ukraine: theoretical-methodological analysis]. *Suchasni vyklyky publichnoho upravlinnia: materialy konferentsii za mizhnarodnoiu uchastiu – Modern challenges of public management: conference materials with international participation* (pp. 23-24). Vydavnychiy dim “Personal”. https://www.researchgate.net/publication/332446143_Investicijna_dialnist_v_zitlove_budivnictvo_v_Ukraini_teoretiko-metodologicnij_analiz.
8. Vlasenko, V. (2023). Napriamy formuvannia adaptyvnoho mekhanizmu upravlinnia hroshovymi potokamy na pidpriemstvakh maloho ta serednoho biznesu v umovakh vidnovlennia natsionalnoi ekonomiky [Directions for the formation of an adaptive cash flow management mechanism at small and medium-sized businesses in conditions of recovery of the national economy]. *MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS*, (4), 297–304. <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/293>.
9. Havrysh, O., Rakov, A., Buiich, A. (2023). Adaptatsiia yak forma reaktsii ekonomichnoi systemy na zminy sotsialno-ekonomichnoho kharakteru v umovakh nevyznachenosti [Adaptation as a form of reaction of the economic system to changes of socio-economic character in conditions of uncertainty]. *Adaptivne upravlinnia: teoriia i praktyka. Seriya Ekonomika – Adaptive management: theory and practice. Economy series*, (16(32)). <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/560/473>.
10. Halytskyi, O.M. (2017). Teoretyko-metodychni aspekty adaptyvnykh modelei upravlinnia [Theoretical and methodological aspects of adaptive management models]. *Ahrosvit*, (1-2), 39-43. http://www.agrosvit.info/pdf/1-2_2017/9.pdf.
11. Zabashkanskyi, M., Yevtushenko, Yu. (2023). Rozvytok zhytlovoho budivnytstva na osnovi aktyvizatsii bankivskoho kredytuvannia domohospodarstv [Development of housing construction based on the activation of bank lending to households]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (58). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3333>.
12. Zaika, K.O. (2024). Rozrobka ta implementatsiia adaptyvnoho mekhanizmu formuvannia finansovo-ekonomichnoho potentsialu promyslovoho pidpriemstva [Development and implementation of an adaptive mechanism for the formation of the financial and economic potential of an industrial enterprise]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho*

universytetu "KhPI" (ekonomichni nauky) – Bulletin of the National Technical University "KhPI" (economic sciences), (2), 104-111. <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/0e344901-587a-47d3-ab84-b6c0ab28a281/content>.

13. Zakharchyn, H.M., Hladun, S.O. (2018). Osoblyvosti adaptatsii v umovakh intelektualnoi ekonomiky [Peculiarities of adaptation in the conditions of intellectual economy]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 26(1), 154-157. http://bses.in.ua/journals/2018/26_1_2018/31.pdf.

14. Ivanko, A. (2020). Skladovi adaptatsii orhanizatsiinykh system upravlinnia pidpriemstvamy do ekonomiky, zasnovanoi na znanniakh [Component adaptations of organizational systems of enterprise management to the knowledge-based economy]. *Institut bukhhalterskoho obliku, kontrol ta analiz v umovakh hlobalizatsii – Institute of Accounting, Control and Analysis in the Conditions of Globalization*, 2, 118-126. <http://ibo.wunu.edu.ua/index.php/ibo/article/view/484>.

15. Kozak, K.B. (2021). *Adaptyvni mekhanizmy upravlinnia v systemi staloho ekonomichnoho rozvytku ahropromysloвого vyrobnytstva [Adaptive management mechanisms in the system of sustainable economic development of agro-industrial production]* [doctor dissertation; Odeska natsionalna akademiia kharchovykh tekhnolohii]. <https://card-file.ontu.edu.ua/items/3ae495b8-4be3-4c51-a814-5ada39996399>.

16. Korchevska, L.O. (2020). Adaptatsiini ta bifurkatsiini stratehii upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Adaptation and bifurcation strategies for managing the economic security of the enterprise]. *Akademichnyi ohliad – Academic review*, (1), 26-37. <https://ir.duan.edu.ua/server/api/core/bitstreams/533e3475-3243-46f1-8dcb-ba109835452d/content>.

17. Kosova, T.D., Arseniuk, N.M., Bui, P.S. (2022). Adaptyvnyi finansovy mekhanizm upravlinnia investytsiiami i kredytnym portfelem pidpriemstva [Adaptive financial mechanism for managing investments and credit portfolio of the enterprise]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi – Problems of the system approach in economics*, (2), 103-108. <https://typeset.io/pdf/an-adaptive-financial-mechanism-for-managing-investments-and-3aroy9m7.pdf>.

18. Kryvobok, K.V. (2018). Obruntuvannia suchasnoho pidkhodu shchodo adaptatsii pidpriemstva do nestiikoho zovnishnoho seredovyscha [Justification of the modern approach to the adaptation of the enterprise to an unstable external environment]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, (14), 412-420. https://economyandsociety.in.ua/journals/14_ukr/57.pdf.

19. Mann, R. (2023). Formuvannia adaptyvnoho mekhanizmu strukturyzatsii innovatsiino-investytsiinoho potentsialu vitchyznianskykh pidpriemstv pid vplyvom postkonfliktnoi transformatsii [Formation of an adaptive mechanism for structuring the innovation and investment potential of domestic enterprises under the influence of post-conflict transformation]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka – Digital economy and economic security*, (4(04)), 104-109. <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/171>.

20. Mekhovych, S.A., Sikiatina, N.H. (2019). Osoblyvosti systemy adaptatsii merezhevykh struktur promyslovykh pidpriemstv [Peculiarities of the system of adaptation of network structures of industrial enterprises]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Pryazovsky Economic Bulletin*, 3(14), 200-204. http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/3_14_uk/35.pdf.

21. Pohorelov, Yu.S., Rudnichenko, Ye.M. (2014). Vydy adaptatsii systemy ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva do vplyvu subiektiv mytnoho rehuliuвання [Types of adaptation of the enterprise's economic security system to the influence of customs regulation subjects]. *Problemy ekonomiky – Problems of the economy*, (1), 241-246. https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2014-1_0-pages-241_246.pdf.

22. Polinkevych, O.M. (2020). Adaptyvnyi mekhanizm upravlinnia zminamy u biznes-strukturakh v umovakh COVID-19 [Adaptive mechanism for managing changes in business structures under the conditions of COVID-19]. *Yevropeyskyi naukovyi zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii – European scientific journal of economic and financial innovations*, (2(6)), 173-182. <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/110/97>.

23. Popelo, O., Samoilovych, O. (2023). Mekhanizm adaptivnoho upravlinnia rozvytkom promyslovykh pidpryyemstv u konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky v epokhu tsyfrovizatsii natsionalnoi ekonomiky [The mechanism of adaptive management of the development of industrial enterprises in the context of ensuring economic security in the era of digitalization of the national economy]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, (1(33)), 75–84. <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/281996>.

24. Prokhorova, V.V., Liakh, I.O. (2014). Teoretychne pidgruntia upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu diyalnistiu pidpryyemstva na osnovi adaptivno-renovatsiinoho pidkhodu [The theoretical basis of the management of the financial and economic activity of the enterprise based on the adaptive-renovation approach]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu "KhPI". Ser.: Tekhnichniy prohres ta efektyvnist vyrobnytstva – Bulletin of the National Technical University "KhPI". Ser.: Technical progress and production efficiency*, (33), 123-131. <http://surl.li/igbkks>.

25. Priamukhina, N.V. (2017). Obruntuvannia pidkhodiv do adaptatsiinoho upravlinnia transformatsiiamy ekonomichnoi systemy [Justification of approaches to adaptive management of transformations of the economic system]. *Ekonomika, finansy, pravo – Economics, finance, law*, (4), 15-18.

26. Tiulenieva, Yu.V. (2020). Stan zhytlovoho zabezpechennia hromaian v Ukraini [State of housing provision of citizens in Ukraine]. *Suchasni problemy ekonomiky i pidpryyemnytstvo – Modern problems of economy and entrepreneurship*, (25), 27-34.

27. Khalina, V.Yu., Buhai, V.S. (2019). Mekhanizm adaptivnoho rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system na zasadakh sestainovosti [The mechanism of adaptive development of socio-economic systems based on the principles of sestainov]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, (5). http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2019/69.pdf.

28. Chubukova, O.Yu., Olshanska, O.V. (2015). Adaptatsiia systemy upravlinnia ekonomichnoi bezpeky pidpryyemstva [Adaptation of the management system of economic security of the enterprise]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, (2), <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3765>.

29. Shlonska, O.O. (2013). Rozghliad poniattia «adaptatsiia» z pohliadu systemnoho pidkhodu [Consideration of the concept of "adaptation" from the point of view of the system approach]. In S.D. Maksymenko (Ed.), *Aktualni problemy psykhologii. Tom III: Konsultatyvna psykhologhiia i psyhoterapiia – Actual problems of psychology. Volume III: Counseling psychology and psychotherapy* (Vol. 9). <https://neurocorrection.com.ua/publikatsii/item/75-rozglyad-ponyattya-adaptatsiya-z-poglyadu-sistemnoho-pidkhodu>.

30. Shtinhauz, D.O. (2021). Osoblyvosti rynku zhytlovoi nerukhomosti ta vplyv finansovo-kredytnykh instrumentiv na yoho rozvytok v Ukraini [Peculiarities of the residential real estate market and the influence of financial and credit instruments on its development in Ukraine]. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, (2(41)), 19-23. [https://doi.org/10.18371/2221-755X2\(41\)2021249958](https://doi.org/10.18371/2221-755X2(41)2021249958).

31. Shuliuk, B.S. (2023). *Finansovyi mekhanizm derzhavno-pryvatnoho partnerstva [The financial mechanism of public-private partnership]* [doctor dissertation; Zakhidnoukrainskyi natsionalnyi universytet]. https://www.wunu.edu.ua/svr/svr_D/shuluk/diser.pdf.

32. Yurkevych, O.M. (2016). Osoblyvosti ipotechnoho zhytlovoho finansuvannia v Ukraini na suchasnomu etapi [Peculiarities of mortgage housing financing in Ukraine at the modern stage]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 3, 497–503. https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/85.pdf.

33. Yachmenova, V.M., Osmanova, Z.O. (2010). Sutnist poniat «adaptatsiia» ta «adaptivnist» [The essence of the concepts "adaptation" and "adaptability"]. *Problemy ekonomiky ta upravlinnia – Problems of economy and management*, (684), 346-353. <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/fd3e4740-1a1d-4a6f-85b8-2a537a0821aa/content>.

Отримано 23.06.2024

UDC 332.83(477)

Yurii Yevtushenko

PhD in Economics, Doctoral Student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: uevtusenko87@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-1029-0625>

ResearcherID: [HKF-2294-2023](https://orcid.org/0000-0002-1029-0625)

CONCEPTUAL PROVISIONS OF TRANSFORMATION OF THE FINANCIAL MECHANISM OF THE HOUSING CONSTRUCTION DEVELOPMENT

Within the article, conceptual provision of transformation of the financial mechanism of the housing construction development are deepened, which was carried out through the study of features of formation and use of adaptive mechanism for development of economic systems of various types.

A detailed analysis of main obstacles that have been formed in Ukraine today and hinder development of housing construction, formation of necessary financial resources to ensure this development has necessitated the search for ways to change the existing financial mechanism to support development of this construction. To this end, in the article, theoretical provisions of the adaptive mechanism are analyzed in detail. This was done by analyzing the content of the categories, as “adaptation”, “adaptation mechanism”. Peculiarities inherent to adaptation of economic systems to external and internal challenges are also identified by the author.

Based on the study of concepts of interpretation the content of the “adaptation mechanism”, which has been formed in the scientific literature, the essence of this mechanism, its purpose and peculiarities of its functioning within the framework of economic systems are specified. This made it possible to further define the nature of the adaptive financial mechanism and specify its specific features. To sum it up, it is proposed to consider the adaptive financial mechanism for the housing construction development as a set of methods of leverage processes, which use allows to ensure formation of the maximum possible amount of financial resources in the field of construction, taking into account existing and potential threats, opportunities that are formed in the external environment, and that can be changed to provide stable financing in this sphere.

Taking into account the author’s approach to understanding the essence of the adaptive financial mechanism for the housing construction development, in the article, features of this mechanism functioning are described in detail and its objectives are identified. The scheme of this mechanism with specification of its main subjects, principles and factors that directly affect financing of housing construction is also developed by the author. The main principles of this mechanism are as follows: systematicity, flexibility, sustainability, diversification, transparency, innovations and efficiency. It is determined in the article that adherence to these basic principles will allow building effective adaptive financial mechanism for the housing construction development, which will consider current realities of economic development of Ukraine and its need in the period of the post-war recovery.

Keywords: housing construction, adaptation, adaptive mechanism, financial mechanism, financial mechanism of the housing construction development

Fig.: 4. References: 33.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-211-219](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-211-219)

УДК 336.7-047.36:004(477)

JEL Classification: G2

Тетяна Володимирівна Забаштанська

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри маркетингу, PR – технологій та логістики
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: tamza@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-5086-3651>
ResearcherID: [M-4471-2014](https://orcid.org/0000-0002-5086-3651)

Ігор Сергійович Чередниченко

аспірант
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: cherednychenko.ua@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-0083-1720>

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ НОВІТНІМ ЗАГРОЗАМ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Фінансовий моніторинг є ключовим інструментом у боротьбі з фінансуванням війни та тероризму, особливо в умовах цифровізації економіки України. Цифровізація суттєво змінила підходи до фінансового моніторингу. Впровадження сучасних технологій дозволяє підвищити ефективність виявлення підозрілих фінансових операцій та покращити координацію між державними органами та фінансовими установами. У статті досліджено систему фінансового моніторингу України та її роль у запобіганні та виявленні фінансових потоків, які можуть бути спрямовані на підтримку військових конфліктів та терористичних угруповань. Також розглянуто законодавчу базу України у сфері фінансового моніторингу та проаналізовані сучасні тенденції, викликані цифровізацією в цій сфері. На основі проведеного аналізу запропоновано рекомендації щодо вдосконалення системи фінансового моніторингу в Україні з метою підвищення її ефективності в боротьбі з фінансуванням війни та тероризму.

Ключові слова: фінансовий моніторинг; фінансування війни; фінансування тероризму; цифровізація; фінансова розвідка.

Рис.: 3. Табл.: 1. Бібл.: 9.

Постановка проблеми. Фінансування тероризму та воєнних конфліктів є однією з найсерйозніших загроз для глобальної та національної безпеки. В умовах цифровізації економіки України, де зростає роль електронних платежів та цифрових валют, питання ефективного фінансового моніторингу стає ще більш актуальним. Здатність терористичних угруповань використовувати новітні технології для фінансування своєї незаконної діяльності потребує адекватної відповіді з боку державних та приватних установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження показують, що цифровізація економіки значно змінює ландшафт фінансових транзакцій, ускладнюючи виявлення нелегальних фінансових потоків. За даними FATF (Financial Action Task Force), цифрові валюти, такі як біткоїн, стають дедалі більш популярними серед терористичних організацій через їхню анонімність та децентралізований характер. Крім того, дослідження

Світового банку підкреслюють важливість впровадження передових технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, для підвищення ефективності фінансового моніторингу. Що стосується представників наукової спільноти, то фінансовий моніторинг як один з інструментів протидії фінансуванню війни та тероризму був предметом досліджень, зокрема таких учених: М. Уткіна, Н. Антипенко, О. Баранов, І. Кирєєва, В. Кононенко, В. Малий, Л. Новікова, О. Половко, В. Рисін, Р. Уолл, І. Цюприк та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на існування значної кількості досліджень, присвячених фінансовому моніторингу та боротьбі з фінансуванням війни та тероризму, залишається багато невирішених питань. Зокрема, потребують подальшого розкриття та дослідження існуючі підходи та технології, що можуть бути використані в цифровій економіці для моніторингу фінансових транзакцій.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження ролі фінансового моніторингу в боротьбі з фінансуванням війни та тероризму в умовах цифровізації економіки України, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення цієї системи.

Виклад основного матеріалу. Цифровізація економіки відкриває нові можливості для фінансових транзакцій, проте водночас створює нові виклики для забезпечення безпеки. Традиційні методи фінансового моніторингу виявляються недостатньо ефективними в боротьбі із сучасними загрозами, пов'язаними з фінансуванням тероризму та воєнних конфліктів.

Так, за останнє десятиліття Україна зробила значні кроки в напрямку цифровізації економіки. Запровадження електронних платіжних систем, розвиток фінансових технологій та зростання популярності криптовалют є свідченням цього процесу. Проте разом із перевагами цифровізація приносить і нові ризики, пов'язані з фінансовими злочинами.

З огляду на це, аналіз сучасного стану, а також визначення можливих шляхів удосконалення системи фінансового моніторингу України набуває дедалі більшого значення та актуальності [1].

Слід зазначити, що для успішного функціонування системи фінансового моніторингу важливе значення має належна нормативно-правова база. На сьогодні основним законодавчим документом в Україні, який встановлює фундаментальні принципи проведення фінансового моніторингу, є Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 361-ІХ від 06.12.2019 [2]. Сучасна система фінансового моніторингу України, представлена на рис. 1.

Рис. 1. Система фінансового моніторингу України
Джерело: розроблено та узагальнено авторами на основі [2].

Динамічні процеси глобалізації сформували підґрунтя для розробки та імплементації системи міжнародних правових актів, які регулюють питання проведення фінансового моніторингу (рис. 2).

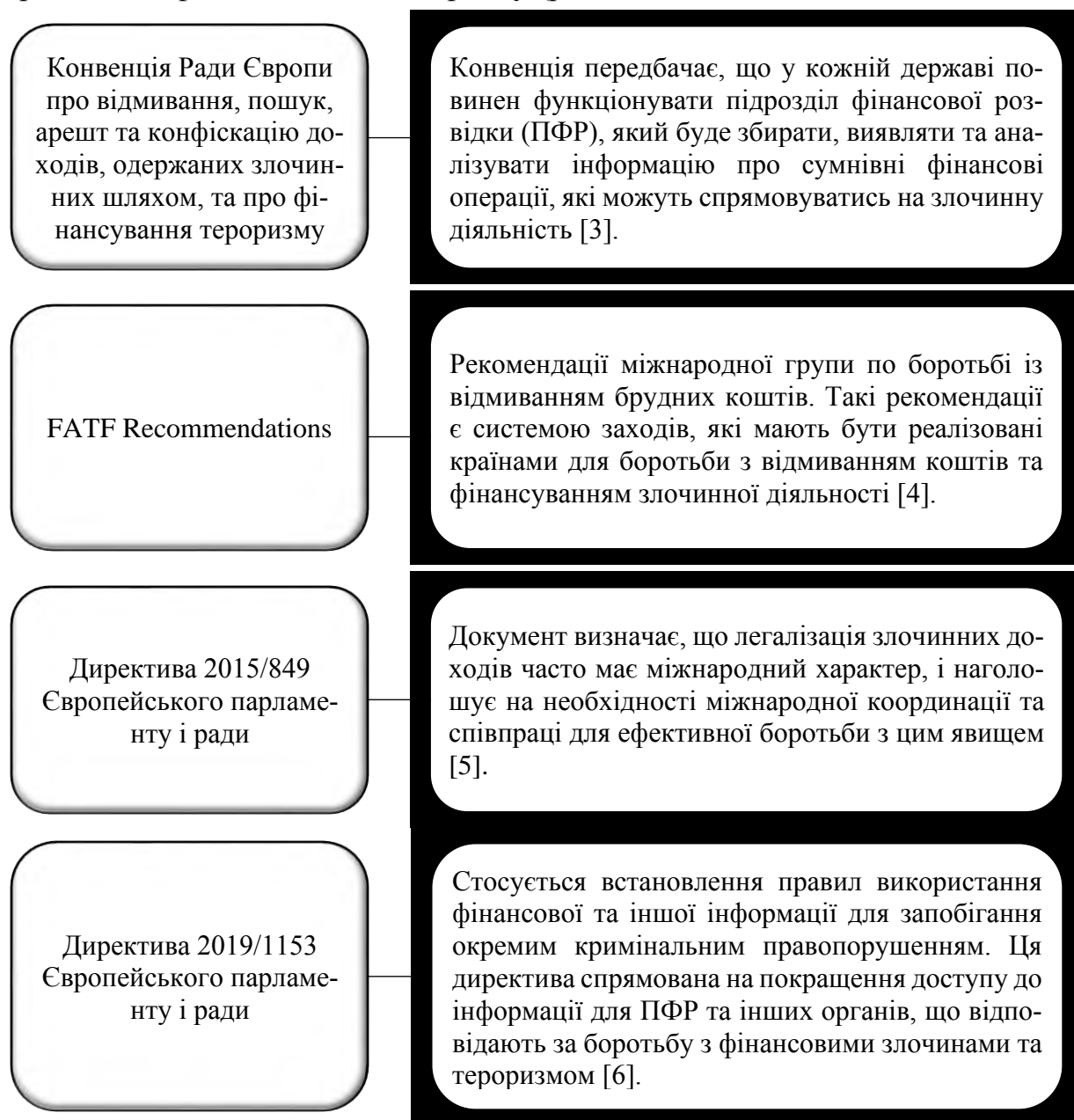

Рис. 2. Міжнародні правові акти, які регулюють питання проведення фінансового моніторингу

Джерело: розроблено та узагальнено авторами на основі [3; 4; 5; 6].

Варто зазначити, що згідно ж Положенням про Державну службу фінансового моніторингу України, затвердженого постановою уряду від 29 липня 2015 р. № 537 [7], на неї покладено функцію фінансового регулювання, яка в тісній співпраці з правоохоронними органами України проводить спеціальні заходи, спрямовані на виявлення та аналіз інформації про сумнівні фінансові операції.

Аналізуючи звіти Державної служби фінансового моніторингу з 2015 року, можна констатувати зростання кількості матеріалів, які направлялися до правоохоронних органів і стосувалися саме фінансування війни та тероризму. Динаміка звернень Державної служби фінансового моніторингу до правоохоронних органів у 2015-2023 роках наведені на рис. 3.

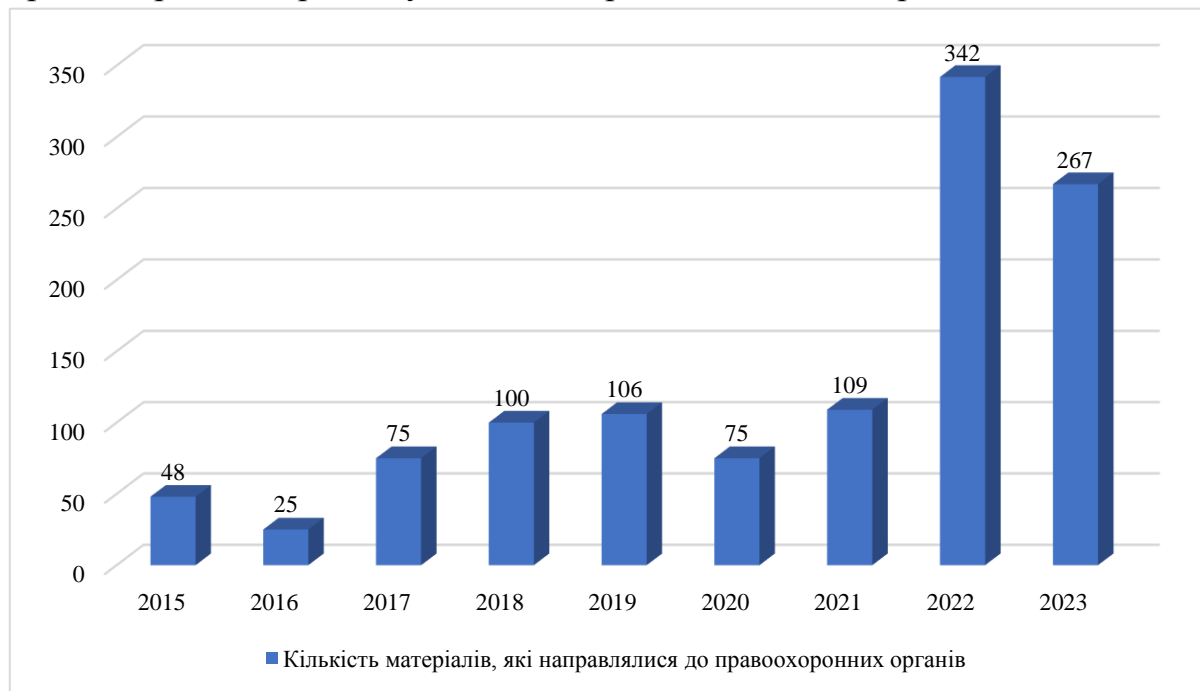

Рис. 3. Показники кількості матеріалів, які направлялися до правоохоронних органів у 2015-2023 роках

Джерело: розроблено та узагальнено авторами на основі звітів Державної служби фінансового моніторингу [8].

Так, у 2023 році Державна служба фінансового моніторингу направила до правоохоронних органів чималу кількість матеріалів, що стосувалися фінансування тероризму та військової агресії з боку недружніх сусідніх держав. Зокрема були направлені такі матеріали:

- ті, які стосувалися учасників фінансових операцій, стосовно яких існували підозри у фінансуванні тероризму;
- ті, які стосувалися фінансових операцій, пов'язаних з воєнною агресією з боку недружніх сусідніх держав проти України; з колабораційною діяльністю;
- ті, які стосувалися фізичних та юридичних осіб, до яких були застосовані санкції [9].

Основними інструментами, які були виявлені в направлених матеріалах, зокрема, є: використання готівки; використання платіжних систем; внесення готівки на іноземні рахунки; використання електронних грошей та системи миттєвих переказів; купівля-продаж дорогоцінних металів; операції за участю осіб, зареєстрованих на окупованих територіях, у тому

числі з використанням еквайрингу; суб'єкти, зареєстровані в «офшорних» зонах; операції з криптовалютою; використання суб'єктів господарювання – посередників (транзитерів) або з ознаками фіктивності; використання транзитно-конвертаційних груп.

Очевидно, щоб впоратися з такими викликами в умовах цифровізації, потрібно активно розвивати та вдосконалювати систему фінансового моніторингу, а саме впроваджувати новітні технології для автоматизації обробки великих обсягів даних. Так, наприклад, алгоритми машинного навчання можуть автоматично виявляти нетипові транзакції, які можуть свідчити про фінансування тероризму або інші злочинні дії.

Використання штучного інтелекту (ШІ) також може значно підвищити точність і швидкість аналізу фінансових даних. Крім того, алгоритми ШІ можуть навчатися на великих обсягах історичних даних, виявляючи складні схеми фінансування, які раніше були непомітними для традиційних методів аналізу. Крім того, системи ШІ можуть адаптуватися до нових типів загроз, постійно вдосконалюючи свої методи виявлення підозрілих дій.

Вагомого значення набуває також впровадження блокчейн-технологій, що може забезпечити прозорість і незмінність записів про фінансові операції, зробить неможливим їх підробку. Це особливо важливо в контексті боротьби з фінансуванням війни та тероризму, де необхідно мати можливість простежити походження та рух грошових коштів.

Варто зауважити, що Державна служба фінансового моніторингу вже переходить на нові технологічні засади функціонування, забезпечуючи виконання своїх функцій шляхом застосування єдиної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ІСФМ). Сучасні технології, що забезпечують функціонування цієї системи, передбачають використання сервісів електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів СЕВ ДЕІР «Трембіта» та технологій прикладного програмного інтерфейсу (API) [9].

Держфінмоніторинг у межах такої єдиної інформаційної системи покликаний взаємодіяти з інформаційними базами органів державної влади. Крім того, до процесу обміну інформацією залучаються і суб'єкти первинного фінансового моніторингу.

Проте сучасні тенденції, викликані цифровізацією, вимагають вирішення багатьох важливих проблем у системі фінансового моніторингу з метою підвищення її ефективності (табл. 1). Ці проблеми потребують комплексного підходу для їх вирішення, включаючи технічні інновації, нормативні та організаційні зміни.

Таблиця 1

*Основні переешкоди цифровізації системи фінансового моніторингу
в Україні*

Проблема	Опис	Можливі рішення
Захист даних і кібербезпека	Небезпека хакерських атак, витоків даних та зловживання інформацією.	Впровадження сучасних систем безпеки, регулярні аудити, навчання персоналу.
Інтеграція з існуючими системами	Складність інтеграції нових технологій з вже існуючими системами.	Розробка плану інтеграції, використання стандартних протоколів обміну даними.
Стандартизація даних	Відсутність єдиних стандартів для обміну даними між системами та установами.	Розробка та впровадження єдиних стандартів даних, спільні ініціативи з іншими країнами.
Регуляторні вимоги та відповідність	Складність відповідно до змінюваного законодавства і міжнародних стандартів.	Постійний моніторинг змін у законодавстві, адаптація систем відповідно до нових вимог.
Навчання та адаптація фахівців	Потреба у нових навичках для роботи з новими технологіями, що може бути витратним.	Організація навчальних програм, забезпечення ресурсами для навчання.
Технічні та фінансові ресурси	Високі витрати на впровадження нових технологій та інфраструктури.	Оцінка витрат, пошук фінансування, етапне впровадження технологій.
Проблеми з якістю даних	Некоректні або неповні дані можуть впливати на точність моніторингу та аналізу.	Впровадження систем контролю якості даних, регулярна перевірка та корекція даних.
Проблеми з інтеграцією з міжнародними системами	Складнощі у забезпеченні сумісності з глобальними системами і стандартами.	Розробка стратегій інтеграції, участь у міжнародних ініціативах і стандартах.

Джерело: розроблено авторами.

Висновки і пропозиції. Цифровізація економіки створює нові можливості для фінансового розвитку, але водночас підвищує ризики, пов'язані з фінансуванням тероризму та війни. У таких умовах фінансовий моніторинг стає ключовим інструментом у боротьбі з цими загрозами.

Для подальшого вдосконалення системи фінансового моніторингу необхідно розробити комплексні підходи, що поєднують технологічні інновації з ефективними правовими та організаційними заходами. Важливо забезпечити належний рівень захисту даних та розробити механізми контролю за використанням цифрових технологій у фінансовому секторі. Крім того, важливо підвищувати кваліфікацію фахівців з фінансового моніторингу, забезпечуючи їх необхідними знаннями та навичками для роботи з новими технологіями. Сукупність вищеперерахованих заходів дозволить не лише виявити та призупинити незаконні фінансові операції, але також сприятиме підвищенню результативності функціонування національної економіки, нарощенню потенціалу фінансової системи держави.

Список використаних джерел

1. The impact of digital transformation on the innovative development of economic systems / T. Obydiennova, V. Kharabara, M. Zabashtanskyi, S. Nazarko, A. Havronskyi // *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Developmente*. – 2024. – Vol. 46, № 1. – Pp. 63-70. DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2024.07>
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Електронний ресурс] : Закон України № 361-IX від 06 грудня 2019 року. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/conv#n217>.
3. Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму [Електронний ресурс] : Конвенція від 16 травня 2005 року. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.
4. The FATF Recommendations. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation [Electronic resource]. – Accessed mode: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html>.
5. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/849 від 20.05.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://mof.gov.ua/storage/files/Директива_\(ЄС\)_2015_849\(2\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Директива_(ЄС)_2015_849(2).pdf).
6. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/1153 від 20.06.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mof.gov.ua/storage/files/Директива_2019_1153.pdf.
7. Про Державну службу фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]. Положення затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-п#Text>.
8. Звіти Державної служби фінансового моніторингу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-diyalnist>.
9. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>.

References

1. Obydiennova, T., Kharabara, V., Zabashtanskyi, M., Nazarko, S., Havronskyi, A. (2024). The impact of digital transformation on the innovative development of economic systems. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Developmente*, 46(1), 63-70. <https://doi.org/10.15544/mts.2024.07>.
2. Pro zapobihannia ta protyidiiu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia [On the prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of proceeds obtained through crime, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction], Law № 361-IX (2019) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/conv#n217>.
3. Council of Europe. (2005). Pro vidmyvannia, poshuk, aresht ta konfiskatsiiu dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, ta pro finansuvannia teroryzmu [On Laundering, Tracing, Seizure and Confiscation of the Proceeds of Crime and on the Financing of Terrorism, Convention]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.
4. The FATF Recommendations. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation. (2021). The Financial Action Task Force. <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Fatf-recommendations.html>.
5. Ministry of Finance of Ukraine. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (IeS) 2015/849 vid 20.05.2015 [Directive of the European Parliament and the Council (EU) 2015/849 dated 20.05.2015]. [https://mof.gov.ua/storage/files/Dyrektyva_\(IeS\)_2015_849\(2\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/Dyrektyva_(IeS)_2015_849(2).pdf).
6. Ministry of Finance of Ukraine. Dyrektyva Yevropeiskoho Parlamentu i Rady (IeS) 2019/1153 vid 20.06.2019 [Directive of the European Parliament and the Council (EU) 2019/1153 dated 20.06.2019]. https://mof.gov.ua/storage/files/Dyrektyva_2019_1153.pdf.

7. Pro Derzhavnu sluzhbu finansovoho monitorynhu Ukrainy [On the State Service of Financial Monitoring of Ukraine], Regulation approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 29, 2015 № 537. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-p#Text>.

8. Zvity Derzhavnoi sluzhby finansovoho monitorynhu Ukrainy [Reports of the State Financial Monitoring Service of Ukraine]. State Financial Monitoring Service of Ukraine. <https://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/funkcional/zviti-pro-dijalnist>.

9. State Financial Monitoring Service of Ukraine. (2023). Zvit Derzhavnoi sluzhby finansovoho monitorynhu Ukrainy za 2023 rik [Report of the State Financial Monitoring Service of Ukraine for 2023]. <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>.

Отримано 19.06.2024

UDC 336.7-047.36:004(477)

Tatiana Zabashtanska

PhD in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Marketing, PR-Technologies and Logistics
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: tamza.cn@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-5086-3651>

ResearcherID: [M-4471-2014](https://orcid.org/0000-0002-5086-3651)

Ihor Cherednychenko

Graduate Student of the Department of Finance, Banking and Insurance Chernihiv
Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: cherednychenko.ua@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-0083-1720>

FINANCIAL MONITORING AS A TOOL FOR COUNTERING THE NEWEST THREATS IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION

Financial monitoring is a key tool in the fight against the financing of war and terrorism, especially in the conditions of the rapid development of digitalization of the economy of Ukraine. Digitalization has significantly transformed traditional approaches to financial monitoring, introducing new technologies that significantly increase the effectiveness of detecting suspicious financial transactions and allow prompt response to potential threats. The introduction of modern information technologies and automated data analysis systems not only improves the quality and speed of detection of anomalous financial transactions, but also contributes to better coordination between state authorities and financial institutions. The article examines in detail the structure and functioning of Ukraine's financial monitoring system, as well as its role in preventing and detecting financial flows that may be directed at supporting military conflicts and terrorist groups. The reports of the State Financial Monitoring Service and materials sent to law enforcement agencies in 2023 related to the financing of terrorism and military aggression by unfriendly neighboring states are analyzed. Special attention is paid to the analysis of the legislative framework of Ukraine in the field of financial monitoring, which includes both national normative acts and international acts. Modern trends caused by digitalization, such as the use of artificial intelligence, blockchain technologies and analytical platforms, which radically change approaches to risk management and increase the transparency of financial transactions, are also considered. The main problems of digitalization of the financial monitoring system and possible solutions to such problems are described. Based on the analysis, recommendations are proposed for improving the financial monitoring system in Ukraine in order to increase its effectiveness in the fight against the financing of war and terrorism.

Keywords: financial monitoring; war financing; terrorist financing; digitization; financial intelligence.

Fig.: 3. **Table:** 1. **References:** 9.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-220-233](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-220-233)

УДК: 336.763:338.48-043.86](477)

JEL Classification: G2; L83

Олена Олександрівна Зеленська

кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри туризму
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: elena_zelenska_5@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-1000-2427>

Денис Іванович Руснак

аспірант
Національний університет «Чернігівська політехніка» (м. Чернігів, Україна).
E-mail: rusnakd5154@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0002-2740-3910>

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

У статті доведено, що ефективне функціонування економіки України значною мірою залежить від стану туристичної інфраструктури, яка потребує регулювання і стимулювання на державному та регіональному рівнях. Встановлено, що розвиток інфраструктури в туристичному бізнесі характеризується такими важливими властивостями, як динамічність, керованість, системність, упорядкованість, циклічність, адаптивність, конгруентність і результативність, які дозволяють підприємствам туристичної інфраструктури ефективно адаптуватися до змін ринку, покращувати якість послуг та підвищувати їхню конкурентоспроможність. Виявлено, що розвиток інфраструктури зумовлений специфікою економічної діяльності туристичних підприємств, яка включає сезонність, територіальну розгалуженість, взаємозв'язки з іншими галузями, орієнтацію на клієнтів із середнім та високим рівнем доходів, а також значний соціально-культурний аспект. Аргументовано, що загострення конкуренції на туристичному ринку диктує необхідність активного розвитку інноваційних підходів, запровадження яких сприяє максимізації прибутків, удосконаленню бізнес-процесів, підвищенню якості послуг, автоматизації технологічних процесів та впровадженню раціонального природокористування. Ідентифіковано концептуальні характеристики та особливості інноваційної діяльності інфраструктурних підприємств туристичної сфери, що дозволило визначити та структурувати основний інструментарій управління. Запропоновано класифікацію управлінських інструментів, яка формує базу для ефективного керування інноваційним розвитком у туристичній галузі. Було визначено, що для підтримки інноваційного розвитку інфраструктури туристичної галузі в Україні можуть бути ефективно використані різні фінансові інструменти, такі як банківські кредити, інвестиції, лізинг, гранти і субсидії, а також публічно-приватні партнерства.

Ключові слова: сталий розвиток; фінансові інструменти; туристична інфраструктура; банківські кредити; інвестиції; лізинг; гранти; субсидії; публічно-приватні партнерства.

Рис.: 2. Табл.: 2. Бібл.: 20.

Постановка проблеми. Важливою умовою ефективного функціонування економіки України є здійснення процесів регулювання та стимулювання діяльності туристичної сфери України та її регіонів. Для того щоб вітчизняні та регіональні туристичні ринки посіли гідні позиції у структурі світових туристичних ринків, треба подолати чималу кількість проблем, пов'язаних з відсутністю стійких інноваційних векторів розвитку туристичної сфери, зменшенням клієнтського інтересу до туристичних об'єктів з боку внутрішніх та зовнішніх туристів, загостренням низки соціально-економічних наслідків, які гальмують відтворення будь-якої ринкової структури тощо.

Попри значний потенціал туристичної сфери в Україні, її сталий розвиток потребує комплексного та ефективного фінансового забезпечення. Забезпечення сталого розвитку туристичної сфери сприятиме збалансованому розвитку країни загалом та її регіонів, збереженню природних та культурних цінностей, покращенню інфраструктури та підвищенню якості послуг, що надаються туристам [2; 4; 5; 13]. Актуальність і важливість вирішення зазначених проблем зумовили вибір теми наукового дослідження, метою якого є аналіз основних фінансових інструментів, здатних підтримати сталий розвиток туристичної сфери України в умовах зростаючих ризиків та невизначеності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сталий розвиток туристичної інфраструктури набуває все більшої актуальності у світі, включаючи Україну. У зв'язку з цим, підвищується увага науковців до дослідження фінансових механізмів, які можуть сприяти розвитку цього сектора, забезпечуючи при цьому екологічну, економічну та соціальну стабільність.

Окресленні питання отримали відображення у наукових дослідженнях як іноземних, так і вітчизняних науковців, таких як І. Антоненко, А. Булл, Б. Бромвелл, Р. Бачо, Ф. Веденічев, І. Власенко [8], А. Гуцол [9], Е. Дональд, О. Кальченко [10], В. Кифяк [11], К. Компанець, І. Литовченко, А. Мазаракі, А. Маркандія [2], І. Мельник, О. Музиченко-Козловська, М. Петрова [5], Н. Пойда-Носик [18], В. Семенов, Т. Ткаченко, І. Черниш, О. Шаповалова, Н. Щербакова [5] й багатьох інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на зростання публікацій в окресленій сфері, залишаються малодослідженими питання вибору і застосування ефективних фінансових інструментів інноваційного розвитку туристичної інфраструктури в Україні. Опрацювання останніх досліджень підтверджує важливість інтеграції фінансових інструментів у розвиток сталого туризму, що може суттєво покращити якість туристичних послуг та сприяти економічному зростанню регіонів України. Зазначені аспекти дозволили сформулювати мету наукового дослідження.

Метою статті є дослідження і аналіз існуючих фінансових інструментів, які можуть бути застосовані для підтримки сталого розвитку туристичної інфраструктури в Україні, а також розробка рекомендацій щодо їх оптимального використання.

Виклад основного матеріалу. Туристична сфера здатна створювати нові робочі місця, сприяти розвитку малого та середнього бізнесу, а також залучати іноземні інвестиції. Сталий розвиток туристичної сфери передбачає відповідальне використання природних ресурсів та збереження культурної спадщини [1-3; 5; 17]. В умовах ризику та невизначеності, наявності екологічних загроз, у тому числі породжених воєнними діями на значній частині території України, соціально-політичною нестабільністю та іншими ризикоформуючими чинниками (наприклад, глобальні економічні коливання, політична нестабільність, зміни клімату тощо), необхідність вирішення зазначених проблем набуває особливого значення.

Розвиток туризму впливає на соціальну сферу, зокрема на покращення якості життя територіальних громад через врахування інтересів і потреб місцевого населення, тим самим, сприяючи соціальній стійкості та зниженню соціальної напруги у суспільстві. В умовах ризику та невизначеності, таких як економічні кризи або пандемії, це стає особливо важливим. Тож ключові правила забезпечення сталого розвитку соціальної сфери також мають бути враховані під час формування стратегічних і тактичних планів розвитку.

Сталий розвиток стимулює впровадження інноваційних рішень та розвиток інфраструктури, що є критичним у сучасних умовах. Інновації в туристичну сферу можуть включати впровадження нових технологій, розвиток екологічно чистих видів транспорту, модернізацію готелів і туристичних об'єктів. Врахування цих аспектів дозволить Україні залишатися конкурентоспроможною на глобальному ринку туризму.

У цьому аспекті вважаємо, що дослідження фінансових інструментів підтримки сталого розвитку туристичної інфраструктури дозволить створити надійну основу для довгострокового економічного зростання, зменшуючи при цьому негативний вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища.

Основні зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на функціонування та розвиток основних складових туристичної інфраструктури, а також ключові проблеми їх ефективного функціонування узагальнено в таблиці 1. Представлена у таблиці систематизація факторів впливу сприяє глибшому розумінню наявних проблем в окресленій сфері й допомагає визначити пріоритетні напрями для їх подолання.

Таблиця 1

*Основні зовнішні та внутрішні фактори впливу
на складові туристичної інфраструктури*

Фактори	Опис	Проблеми ефективного функціонування
1	2	3
<i>Зовнішні</i>		
1. Економічні	стан економіки країни, воєнні дії, низькі обсяги інвестицій	– руйнація значного обсягу інфраструктурних об'єктів у наслідок воєнних дій; – недостатнє фінансування розвитку інфраструктури; – залежність від зовнішніх інвестицій; – валютні коливання
2. Політичні	політична стабільність, правова база	– політична нестабільність та зміни в законодавстві; – недостатня увага держави до розвитку туризму
3. Соціокультурні	культурні особливості, традиції	– негативний вплив масового туризму на культурне середовище; – конфлікти між місцевими спільнотами та туристами
4. Технологічні	рівень технологій, інновації	– відсталість технологій у наданні послуг; – потреба у впровадженні новітніх технологій

Закінчення табл. 1

1	2	3
<i>Внутрішні</i>		
1. Фінансові	бюджетні обмеження, ефективне використання коштів	– необхідність постійного фінансування для розвитку; – недостатня ефективність використання виділених коштів
2. Інфраструктурні	стан інфраструктури, її модернізація	– застарілість інфраструктури; – потреба у постійній модернізації та оновленні
3. Кадрові	наявність кваліфікованих кадрів	– недостатня кількість кваліфікованих працівників; – недоліки у професійній підготовці й рівні кваліфікації
4. Маркетингові	просування туристичних продуктів	– недостатність маркетингових стратегій; – відсутність ефективної рекламної кампанії

Джерело: розроблено авторами на основі [1-5; 8-14; 16].

Варто зазначити, що зазначені фактори, а також пов'язані з ними проблеми можуть суттєво варіюватися залежно від конкретного регіону або країни. Однак, незважаючи на ці відмінності, вони формують загальний контекст, який визначає напрямок і динаміку розвитку туристичної інфраструктури загалом. Тож, наведені в табл. 1 фактори впливу слід враховувати при плануванні стратегій розвитку, оскільки вони створюють спільну базу для аналізу й розробки заходів, спрямованих на підвищення ефективності туристичного сектору як на національному, так і на регіональному рівнях.

Розвиток туристичної інфраструктури значною мірою визначається специфічними особливостями економічної діяльності туристичних підприємств. Серед вагомих чинників, що впливають на цей процес, вважаємо доцільним виділити такі:

– *сезонність діяльності туристичних підприємств*, що зумовлює нерівномірність попиту на послуги протягом року, вимагаючи адаптивних стратегій управління ресурсами та персоналом;

– *територіальна розгалуженість об'єктів надання послуг*, яка передбачає наявність інфраструктури у віддалених або важкодоступних регіонах, що серед іншого потребує ефективної логістики та розвитку транспортної мережі, що спричинює зростання витрат.

– *тісна взаємодія з іншими галузями економіки*, включаючи транспорт, харчування, роздрібну торгівлю та культурну індустрію, що, по суті, підкреслює мультиплікаційний ефект туризму для національної економіки;

– *залежність від стану інфраструктури*, що серед іншого включає якість доріг, доступність готелів, ресторанів та інших об'єктів, без яких ефективне функціонування туристичної галузі неможливе;

– *високий рівень галузевої спеціалізації* різних видів туризму, від пляжного та культурного до екотуризму, що потребує розвиненої інфраструктури для кожного типу туристичних послуг;

– *визначальність іміджевих характеристик* (брендингу, репутації) поряд із ціною конкуренцією, яка впливає на привабливість туристичних напрямків;

– *орієнтація на споживачів із середнім та високим рівнем доходів*, що зумовлює необхідність надання високоякісних послуг і створення преміальних пропозицій, здатних задовольнити вимогливу клієнтську аудиторію;

– *потреба в залученні посередників*, таких як туристичні агентства та онлайн-платформи, які відіграють важливу роль у просуванні та реалізації туристичних продуктів;

– *глобалізація туристичної галузі*, яка відкриває нові ринки, але водночас посилює конкуренцію та змушує місцеві підприємства адаптуватися до міжнародних стандартів і трендів.

– *необхідність гарантування безпеки туристів*, що є обов'язковою умовою для забезпечення позитивного досвіду відпочинку та збереження репутації регіону;

– *потужний соціально-культурний аспект*, який включає збереження культурної спадщини, традицій та звичаїв, а також вплив туризму на розвиток територіальних громад;

– *використання природних ресурсів та екосистем*, що зобов'язує туристичні підприємства дотримуватись принципів сталого розвитку для збереження навколишнього середовища.

Кожна з цих характеристик визначає специфіку та виклики розвитку туристичної інфраструктури, вимагаючи від учасників ринку комплексного підходу та інноваційних рішень для забезпечення стійкого зростання галузі.

Урахування цих особливостей дало змогу ідентифікувати концептуальні характеристики розвитку інфраструктури в туристичному бізнесі, а саме: динамічність, керованість, системність, упорядкованість, циклічність, адаптивність, конгруентність і результативність (рис. 1).

Зростання конкуренції на ринку туристичних послуг диктує необхідність активного розвитку інноваційної діяльності як для туристичних підприємств, так і для об'єктів відповідної інфраструктури. Інновації стають ключовим фактором, який визначає конкурентоспроможність і життєздатність об'єктів туристичного бізнесу.

Інноваційна діяльність має стратегічне значення для ефективного функціонування інфраструктурних об'єктів й спрямована на максимізацію прибутків, що досягається через структурну перебудову бізнес-процесів, раціональне використання наявних ресурсів та відкриття нових можливостей для розвитку. Завдяки впровадженню інновацій посилюється керованість туристичними процесами, зокрема, через оптимізацію трансакційних витрат і автоматизацію технологічних процесів, підвищується якість туристичних послуг і всіх супутніх сервісів, що своєю чергою сприяє зростанню рівня задоволеності клієнтів туристичними послугами.

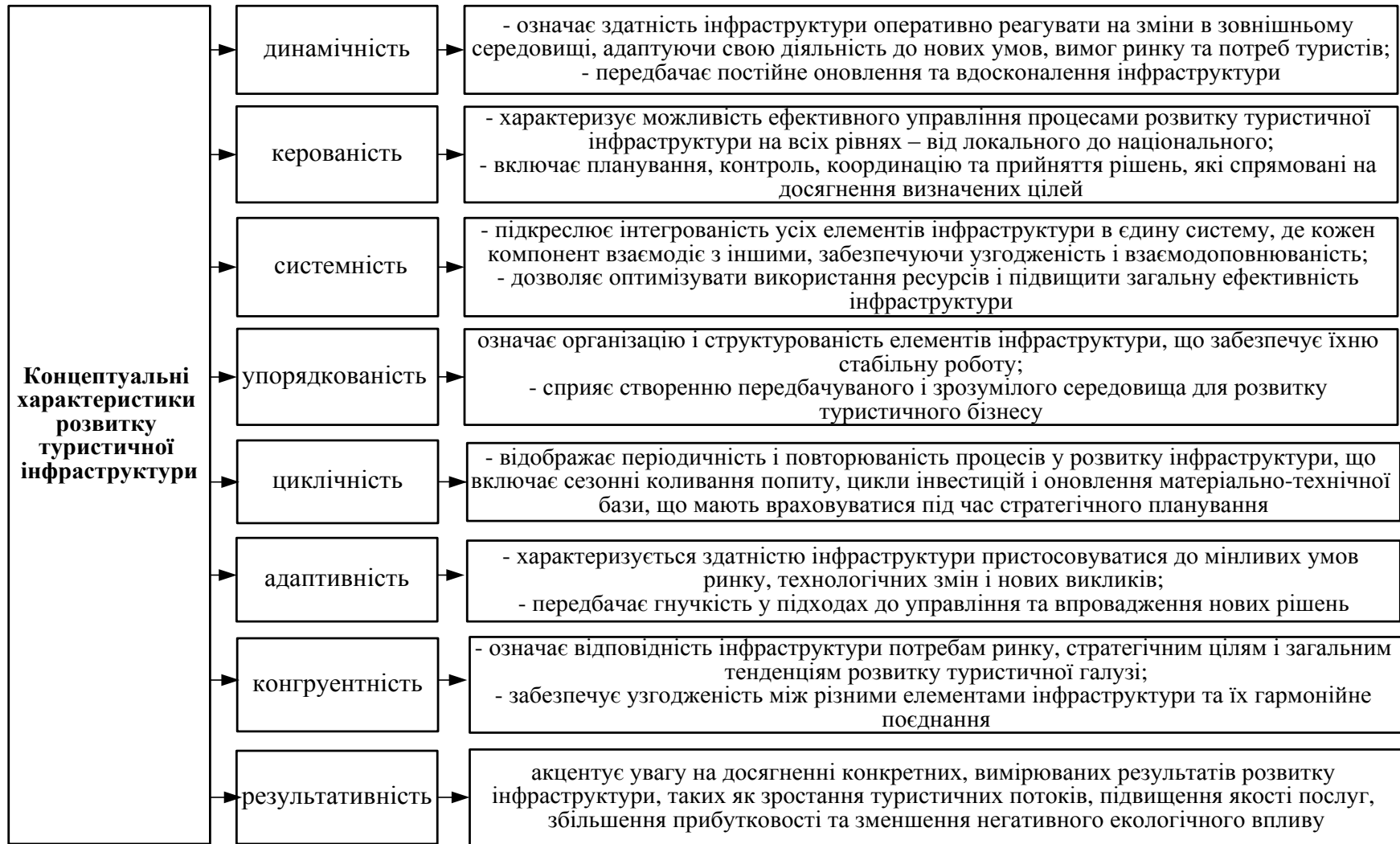

Рис. 1. Концептуальні характеристики розвитку туристичної інфраструктури

Джерело: розроблено авторами на основі [1; 2; 4; 6; 7; 14].

Управління інноваційним розвитком інфраструктурних підприємств туристичної сфери є складним процесом, який визначається низкою додаткових важливих аспектів. Серед них треба виділити підвищений ризик ухвалення помилкових управлінських рішень, які можуть мати значні негативні наслідки для підприємства туристичної сфери, особливо в умовах швидкоплинних змін ринкової кон'юнктури та високої конкуренції.

Додаткові виклики для туристичних компаній, які працюють на міжнародному рівні створює інституційно-правовий базис, який регулює інноваційну діяльність економічних суб'єктів у різних країнах, з огляду на що вони змушені адаптуватися до різних правових вимог та нормативів.

Стратегічна спрямованість підприємств туристичної сфери на розробку і впровадження інновацій у сфері сервісу та продуктів також є важливим фактором, який передбачає необхідність постійного впровадження нових рішень, що відповідали б сучасним вимогам і потребам споживачів.

Серйозну загрозу для інноваційних туристичних підприємств становить ризик витоку інформації, що містить комерційну таємницю. З огляду на це критично важливим у сучасних умовах є захист інтелектуальної власності та конфіденційних даних.

Обмеженість державної підтримки інноваційної діяльності є ще одним важливим аспектом. Багато туристичних підприємств змушені покладатися на власні ресурси або шукати інші джерела фінансування для реалізації своїх інноваційних проєктів, що може уповільнити їхній розвиток і спричинити втрату доходу / прибутку в майбутньому.

Ефективність управління інноваційною діяльністю підприємств значною мірою залежить від розвитку об'єктів інфраструктурного забезпечення, таких як транспорт, комунікації та енергетика. Недостатній рівень розвитку цих об'єктів може стати суттєвою перешкодою для реалізації інноваційних проєктів.

Варто також зазначити, що тінізація туристичної сфери створює додаткові труднощі для підприємств, які прагнуть впроваджувати інновації. Нелегальна діяльність, яка є поза межами офіційного регулювання, знижує рівень конкуренції та може негативно впливати на репутацію галузі загалом.

Таким чином, управління інноваційним розвитком туристичних підприємств є багатогранним і потребує врахування всіх зазначених аспектів для досягнення успіху в сучасних умовах.

У результаті узагальнення концептуальних характеристик та особливостей здійснення інноваційної діяльності, впровадження інновацій інфраструктурними підприємствами туристичної сфери визначено і структуровано інструментарій управління.

Встановлено, що основними методами управління інноваційним розвитком інфраструктурних підприємств туристичної сфери є організаційно-правові, адміністративні економічні, технологічні та соціально-психологічні. У межах зазначених методів обирається найбільш відповідний набір інструментів управління. Формування цього арсеналу доцільно здійснювати, спираючись на узагальнену класифікацію, представлену на рис. 2.

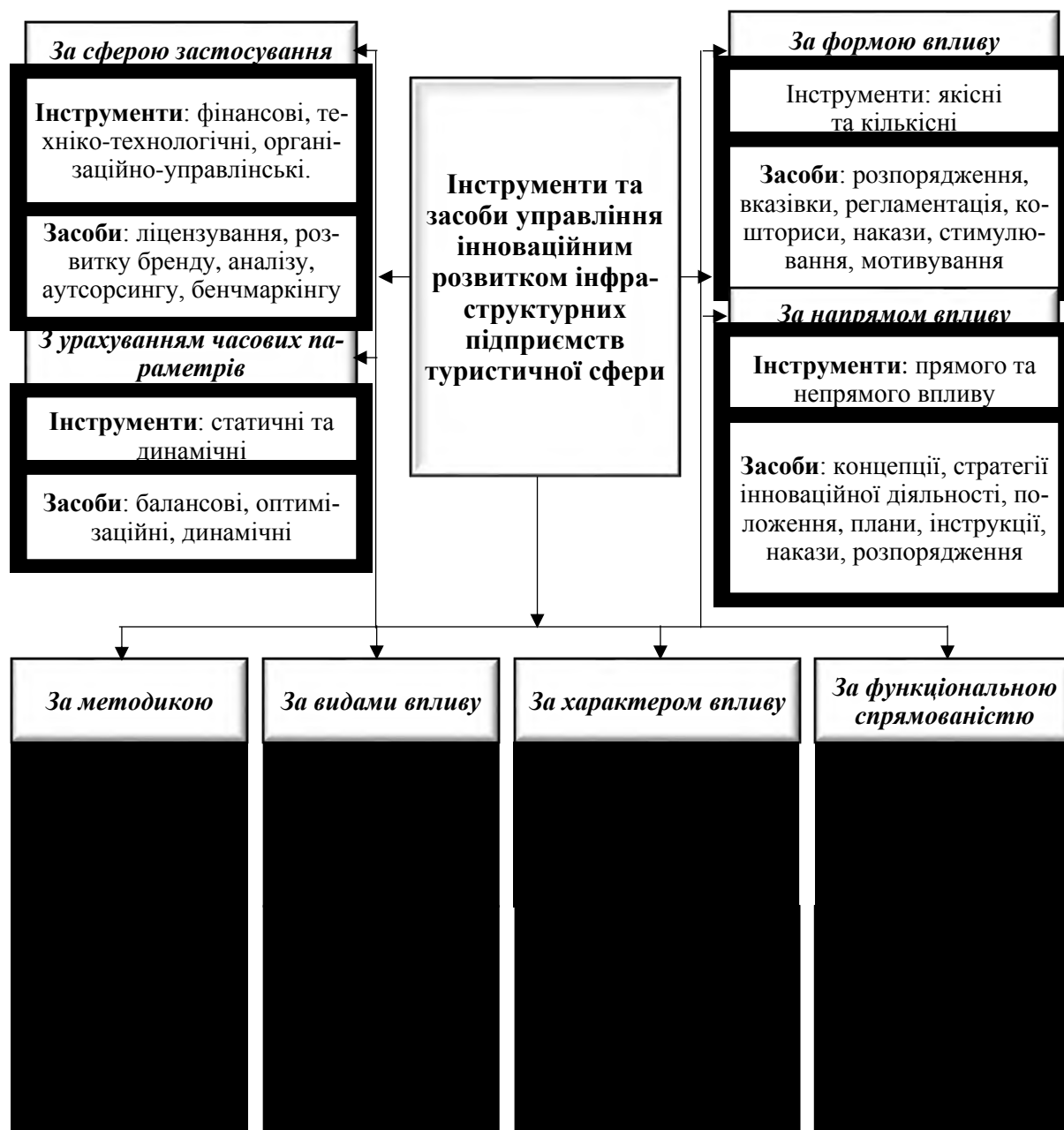

Рис. 2. Узагальнена класифікація інструментів та засобів управління інноваційним розвитком інфраструктурних підприємств туристичної сфери
 Джерело: розроблено авторами на основі [1; 2; 4; 6; 7; 8; 14-17].

Фінансові інструменти, які на нашу думку можуть бути застосовані в українській туристичній інфраструктурі, включають різноманітні методи та інструменти залучення та управління фінансами з метою покращення та розвитку туристичної галузі, у тому числі банківські кредити та позики, залучення інвестиційних ресурсів, лізинг, гранти й субсидії від держави чи міжнародних організацій, інвестиційні партнерства та публічно-приватні партнерства, кожен з яких має свої переваги, недоліки й обмеження застосування (табл. 2).

Таблиця 2

*Основні інструменти залучення та управління фінансами суб'єктів
туристичної інфраструктури*

Інструменти	Переваги	Недоліки та обмеження використання
Банківські кредити	<ul style="list-style-type: none"> – легка доступність у випадку наявності дієздатної кредитної історії та забезпечення; – різноманітність кредитних продуктів (наприклад, для реконструкції об'єктів, розвитку нових об'єктів тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> – високі відсоткові ставки, особливо для проектів у сфері туризму, які можуть бути віднесені до високоризикових; – потреба в забезпеченні та гарантіях може ускладнити отримання кредитів
Інвестиції	<ul style="list-style-type: none"> – залучення великих сум капіталу для розвитку туристичної інфраструктури; – розподіл ризиків між інвесторами 	<ul style="list-style-type: none"> – складнощі у виведенні капіталу з проекту; – значний контроль та участь інвесторів в ухваленні стратегічних рішень
Лізинг	<ul style="list-style-type: none"> – можливість оперативного отримання обладнання чи іншого майна без значного початкового капіталу; – фінансування включається у витрати на операційну діяльність 	<ul style="list-style-type: none"> – загальні витрати на лізинг можуть перевищити вартість придбання майна через визначений в договорі період часу; – обмежений доступ до лізингу на деякі види майна
Гранти та субсидії від держави чи міжнародних організацій	<ul style="list-style-type: none"> – безповоротні кошти для реалізації туристичних проектів; – підтримка від уряду або міжнародних організацій може збільшити довіру до проекту 	<ul style="list-style-type: none"> – строгі умови та вимоги щодо використання грантів та субсидій; – обмежений обсяг доступних коштів та велика конкуренція за їх отримання
Інвестиційні партнерства та публічно-приватні партнерства	<ul style="list-style-type: none"> – розподіл ризиків та відповідальності між державою та приватним сектором; – залучення приватного капіталу та експертизи для впровадження та управління проектами 	<ul style="list-style-type: none"> – складнощі укладання угод та довготривале вирішення питань між сторонами; – ризик зміни політики або умов угоди з публічним сектором

Джерело: розроблено авторами на основі [1-4; 6-10; 14; 17].

Розглянемо потенціал зазначених фінансових інструментів у контексті туристичної галузі України. Кредитування об'єктів туристичної інфраструктури під спеціальні програми може стимулювати розвиток малого і середнього бізнесу у сфері туризму, дозволяючи отримати фінансування для розширення послуг, модернізації інфраструктури тощо. Цей інструмент може бути корисним для розвитку місцевих підприємств та підтримки новаторських ідей, проте процес отримання кредитів може бути складним через високі відсоткові ставки або вимоги до гарантій.

Залучення інвестицій може забезпечити фінансування для інноваційних та перспективних проєктів у сфері туризму, таких як розвиток нових туристичних продуктів, екологічні ініціативи тощо. Це здатне повернути іноземні інвестиції, проте потребує ретельного аналізу ризиків та відповідного управління ними для досягнення успішних результатів.

Лізинг, як фінансовий інструмент, який дозволяє туристичним підприємствам оновлювати обладнання та інфраструктуру, покращувати транспортний парк, щоб підтримувати високі стандарти обслуговування та збільшувати комфорт та безпеку туристів має значний потенціал в контексті туристичної галузі України. Використання цього фінансового інструменту не потребує великих початкових інвестицій для придбання обладнання, устаткування чи транспортних засобів, що полегшує фінансове навантаження на підприємство туристичної інфраструктури. Крім того, фіксовані щомісячні платежі роблять бюджетування більш передбачуваним та легким для управління, але при цьому в деяких випадках вартість лізингу може бути вищою порівняно з вартістю покупки обладнання, устаткування, транспортних та інших засобів. Тож перед вибором цього фінансового інструменту, потрібно вивчити всі умови угоди та ретельно проаналізувати його відповідність потребам та можливостям підприємства в туристичній галузі.

Державні гранти та субсидії можуть стимулювати розвиток туристичної інфраструктури, сприяючи фінансуванню проєктів з покращення інфраструктури, реконструкції пам'яток культури, розвитку туристичних маршрутів тощо. Таким чином цей фінансовий інструмент може бути ефективним для розвитку маленьких міст і регіонів з обмеженими фінансовими ресурсами, однак процес отримання грантів може бути складним та часомістким.

Партнерство з приватним сектором здатне спричинити розвиток інноваційних туристичних продуктів, використання новітніх технологій, а також підвищення якості обслуговування. Цей інструмент може стати ефективним, забезпечуючи доступ до нових ресурсів та експертизи приватного сектору, але потребує уважного управління та регулювання.

Кожен з цих фінансових інструментів має потенціал стимулювати інновації та розвиток туристичної галузі в Україні. Проте вибір кожного конкретного інструменту повинен враховувати особливості галузі, потреби регіону та специфіку проєкту для досягнення найкращих результатів.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи результати проведеного наукового дослідження вважаємо доцільним зазначити, що ефективне функціонування економіки України значною мірою залежить від стану туристичної інфраструктури, яка потребує регулювання і стимулювання на державному та регіональному рівнях. Розвиток інфраструктури в туристичному бізнесі характеризується такими важливими властивостями, як динамічність, керованість, системність, упорядкованість, циклічність, адаптивність, конгруентність і результативність, які дозволяють підприємствам туристичної інфраструктури ефективно адаптуватися до змін ринку, покращувати якість послуг та підвищувати їхню конкурентоспроможність.

Встановлено, що загострення конкуренції на туристичному ринку диктує необхідність активного розвитку інноваційних підходів, впровадження яких сприяє максимізації прибутків, удосконаленню бізнес-процесів, підвищенню якості послуг, автоматизації технологічних процесів та впровадженню раціонального природокористування, що є важливими для стійкого розвитку галузі.

Ідентифіковано концептуальні характеристики та особливості інноваційної діяльності інфраструктурних підприємств туристичної сфери, що дозволило визначити та структурувати основний інструментарій управління, який включає організаційно-правові, адміністративні, економічні, технологічні та соціально-психологічні методи. Запропоновано класифікацію управлінських інструментів, яка формує базу для ефективного керування інноваційним розвитком у туристичній галузі. Було визначено, що для підтримки інноваційного розвитку інфраструктури туристичної галузі в Україні можуть бути ефективно використані різні фінансові інструменти, такі як банківські кредити, інвестиції, лізинг, гранти й субсидії, а також публічно-приватні партнерства. Кожен з цих інструментів має свої переваги та недоліки, які необхідно враховувати під час прийняття управлінських рішень.

З огляду на це, вибір конкретного фінансового інструменту має враховувати специфіку проекту, особливості туристичного ринку, можливості підприємства та ризики, пов'язані з використанням певного джерела фінансування, що має стати напрямком подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Mandić A. Tourism infrastructure, recreational facilities and tourism development [Electronic resource] / A. Mandić, Ž. Mrnjava, L. Kordić // *Tourism and hospitality management*. – 2018. – Vol. 24.1. – Pp. 41-62. – Accessed mode: <https://hrcak.srce.hr/file/294885>.
2. Markandya A. Economic Instruments for Sustainable Tourism Development [Electronic resource] / A. Markandya // *Tourism and Sustainable Economic Development* / Foshati A., Panella G. (eds.). – Springer, Boston, MA. – Pp. 145-157. 10.1007/978-1-4615-4321-3_7. – Accessed mode: https://www.researchgate.net/publication/302401599_Economic_Instruments_for_Sustainable_Tourism_Development.
3. Towards investment and financing for sustainable tourism // *OECD Tourism Trends and Policies 2018* / OECD. – OECD Publishing, Paris, 2018. DOI: <https://doi.org/10.1787/tour-2018-7-en>.
4. Regional tourism infrastructure development in the state strategies [Electronic resource] / Petrova M. et al. // *Problems and Perspectives in Management*. – 2018. – Vol. 16, Iss. 4. – Pp. 259-274. – Accessed mode: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/prperman_2018_16_4_24.pdf.
5. Shcherbakova N.A. State and trends of sustainable development of tourism in Ukraine and the world / N.A. Shcherbakova // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – 2018. DOI: 10.14505/jemt.v9.8(32).10.
6. Аблова Г. В. Управлінські механізми та інструменти інноваційно-інвестиційного розвитку туристичної галузі Херсонського регіону / Г. В. Аблова, Г. В. Стаднік // *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві*. – 2015. – № 3(10). – С. 191-198.
7. Білецька І. М. Напрями та засоби інноваційного розвитку туристичних підприємств України / І. М. Білецька // *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. – 2018. – № 6(1). – С. 72-75.

8. Власенко І. Перспективи розвитку туристичної індустрії України / І. Власенко // *Modern engineering and innovative technologies*. – 2022. – С. 66-69. DOI: 10.30890/2567-5273.2022-19-02-060.
9. Гуцол А. В. Інноваційні технології в туризмі. Навчальний посібник / А. В. Гуцол. – Сєверодонецьк : ПП «Поліграф-Сервіс», 2015. – 343 с.
10. Кальченко О. М. Теоретичні аспекти інноваційної діяльності підприємств туристичної галузі / О. М. Кальченко // *Вісник Чернівецького державного технологічного університету*. – 2011. – № 4. – С. 147–155.
11. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 300 с.
12. Ключкович Н. Історія та сучасний стан розвитку туристичної інфраструктури в Україні [Електронний ресурс] / Н. Ключкович // *Східноєвропейський історичний вісник*. – 2017. – № 2. – С. 93-97. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eehb_2017_2_13.pdf.
13. Колосінська М. І. Перспективи розвитку туристичної сфери в Україні [Електронний ресурс] / М. І. Колосінська, А. Є. Ротар // *Інтернаука*. – 2017. – № 18. – С. 34–37. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_18\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_18(2)_8).
14. Корнева Д. А. Проблеми розвитку інфраструктури туризму [Електронний ресурс] / Д. А. Корнева. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/geograf/2008_15/indystrionalnuu%20tyuzm.pdf.
15. Лагодієнко В. В. Інноваційна діяльність на регіональних туристичних ринках: модернізація та регулювання: монографія / В. В. Лагодієнко, К. В. Павлов, О. М. Павлова, Г. О. Саркісян. – Луцьк : СПД Галяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2022. – 402 с.
16. Мельниченко О. А., Шведун В. О. Особливості розвитку індустрії туризму в Україні: монографія / О. А. Мельниченко, В. О. Шведун. – Харків : Видавництво НУЦЗУ, 2017. – С. 153.
17. Перспективи розвитку туризму в Україні та світі: управління, технології, моделі : [колект. монографія] / за наук. ред. Л. Ю. Матвійчук. – Луцьк : РВ Луцького НТУ, 2019. – 324 с.
18. Пойда-Носик Н. Н. Інвестиції в туристично-рекреаційну галузь України: теорія та практика регулювання: монографія / Н. Н. Пойда-Носик, Р. Й. Бачо, І. І. Січка. – Ужгород : Видавництво ФОП Бреза, 2014. – 218 с.
19. Саркісян Г. О. Туристичний ринок: сучасний регіональний вимір / Г. О. Саркісян // *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства «Економічні науки»*. – 2020. – Вип. 210. – С. 43-55.

References

1. Mandić, A., Mrnjavac, Ž., & Kordić, L. (2018). Tourism infrastructure, recreational facilities and tourism development. *Tourism and Hospitality Management*, 24(1), 41-62. <https://hrcak.srce.hr/file/294885>.
2. Markandya, A. (2000). Economic Instruments for Sustainable Tourism Development. DOI: 10.1007/978-1-4615-4321-3_7. https://www.researchgate.net/publication/302401599_Economic_Instruments_for_Sustainable_Tourism_Development.
3. OECD. (2018). Towards investment and financing for sustainable tourism. In *OECD Tourism Trends and Policies 2018*. OECD Publishing, Paris. DOI: 10.1787/tour-2018-7-en.
4. Petrova, M., et al. (2018). Regional tourism infrastructure development in the state strategies. *Problems and Perspectives in Management*, 16(4), 259-274. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/prperman_2018_16_4_24.pdf.

5. Shcherbakova, N.A. (2018). State and trends of sustainable development of tourism in Ukraine and the world. *Journal of Environmental Management and Tourism*. DOI: 10.14505/jemt.v9.8(32).10
6. Ablova, H.V., & Stadnik, H.V. (2015). Upravlinski mekhanizmy ta instrumenty innovatsiino-investytsiinoho rozvytku turystychnoyi haluzi Khersonskoho rehionu [Management mechanisms and tools for innovation and investment development of the tourism industry in the Kherson region]. *Informatsiini tekhnolohiyi v osviti, nautsi ta vyrobnytstvi – Information technologies in education, science and production*, 3(10), 191-198.
7. Biletska, I.M. (2018). Napryamy ta zasoby innovatsiinooho rozvytku turystychnykh pidpryyemstv Ukrayiny [Directions and means of innovative development of tourism enterprises of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, 6(1), 72-75.
8. Vlasenko, I. (2022). Perspektyvy rozvytku turystychnoyi industriyi Ukrayiny [Prospects for the development of the tourism industry of Ukraine]. *Modern Engineering and Innovative Technologies – Modern engineering and innovative technologies*, 66-69. DOI: 10.30890/2567-5273.2022-19-02-060.
9. Hutsol, A.V. (2015). *Innovatsiini tekhnolohiyi v turyzmi [Innovative technologies in tourism]*. PP «Polihraf-Servis».
10. Kalchenko, O.M. (2011). Teoretychni aspekty innovatsiinoi diyalnosti pidpryyemstv turystychnoyi haluzi [Theoretical aspects of innovative activity of tourism enterprises]. *Visnyk Chernivetskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu – Bulletin of Chernivtsi State Technological University*, 4, 147-155.
11. Kifyak, V.F. (2003). *Orhanizatsiya turystychnoyi diyalnosti v Ukrayini [Organization of tourist activity in Ukraine]*. Knyhy-XXI.
12. Klyuchkovych, N. (2017). Istoriya ta suchasnyi stan rozvytku turystychnoyi infrastruktury v Ukrayini [History and current state of development of tourist infrastructure in Ukraine]. *Skhidnoevropeyskyi istorychnyi visnyk – East European Historical Bulletin*, 2, 93-97. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eehb_2017_2_13.pdf.
13. Kolosinska, M.I., & Rotar, A.Ye. (2017). Perspektyvy rozvytku turystychnoyi sfery v Ukrayini [Prospects for the development of the tourism sector in Ukraine]. *Internauka – Internauka*, 18, 34-37. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_18\(2\)_8](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2017_18(2)_8).
14. Korneva, D.A. (2008). *Problemy rozvytku infrastruktury turyzmu [Problems of development of tourism infrastructure]*. http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu/geograf/2008_15/indystryialnuu%20turyzm.pdf.
15. Lahodiienko, V.V., Pavlov, K.V., Pavlova, O.M., & Sarkisyan, H.O. (2022). *Innovatsiina diyalnist na rehionalnykh turystychnykh rynkakh: modernizatsiya ta rehulyuvannya [Innovative activity on regional tourist markets: modernization and regulation]*. SPD Hadyak Zhanna Volodymyrivna, drukarnya «Volynpolihraf».
16. Melnychenko, O.A., & Shvedun, V.O. (2017). *Osoblyvosti rozvytku industriyi turyzmu v Ukrayini [Features of the development of the tourism industry in Ukraine]*. Vydavnytstvo NUTsZU.
17. Matviychuk, L.Yu. (red.). (2019). *Perspektyvy rozvytku turyzmu v Ukrayini ta sviti: upravlinnya, tekhnolohiyi, modeli [Prospects for the development of tourism in Ukraine and the world: management, technology, models]*. RV Lutskoho NTU.
19. Poyda-Nosyk, N.N., Bacho, R.Y., & Sichka, I.I. (2014). *Investytsiyi v turystychno-rekreatsiinu haluz Ukrayiny: teoriya ta praktyka rehulyuvannya [Investments in the tourism and recreation industry of Ukraine: theory and practice of regulation]*. Vydavnytstvo FOP Breza.

20. Sarkisyan, H. O. (2020). Turystychnyi rynek: suchasnyi rehionalnyi vymir [Tourist market: modern regional dimension]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho gospodarstva «Ekonomichni nauky» – Bulletin of Kharkiv National Technical University of Agriculture “Economic Sciences”*, 210, 43-55.

Отримано 25.06.2024

UDC 336.763:338.48-043.86](477)

Olena Zelenska

PhD in Economics, Associate Professor, Head of Department of Tourism
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: elena_zelenska_5@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-1000-2427>

ResearcherID: [H-1694-2014](https://orcid.org/0000-0002-1000-2427)

Denys Rusnak

postgraduate

Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: rusnakd5154@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0002-2740-3910>

FINANCIAL INSTRUMENTS TO SUPPORT SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INFRASTRUCTURE IN UKRAINE

It is proven within the article that effective functioning of the economy in Ukraine largely depends on the state of the tourism infrastructure, which requires regulation and stimulation at the state and regional levels.

It has been determined that development of the tourism business is characterized by important properties, as follows: dynamism, controllability, systematicity, orderliness, cyclicity, adaptability, congruence and efficiency, which allow the tourism infrastructure to effectively adapt to market changes, improve the quality of services and increase their competitiveness.

It has been found out that development of the infrastructure is determined by specifics of the economic activity of tourism enterprises, which includes seasonability, territorial diversity, interconnections with other industries, focus on customers with medium and high incomes, as well as a significant socio-cultural aspect.

It is argued that intensification of competition in the tourism market dictates the need for active development of innovative approaches, which introduction helps to maximize profits, improve business processes, improve the quality of services, automate technological processes and introduce rational environmental management.

It is proved that managing innovative development of infrastructure enterprises in the tourism sector is a difficult task due to the increased risks of managerial errors, differentiated legal conditions in different countries, limited state, licensing of activities, risks of leakage of commercial information and shadowing of the industry.

Conceptual characteristics and features of the innovative activity of infrastructure enterprises in the tourism sector have been identified, which allowed to define and structure the main management tools. A classification of management instruments is proposed, which forms the basis for effective management of innovative development in the tourism industry. It has been determined that various financial instruments, such as bank loans, investments, leasing, grants and subsidies, as well as public private partnerships, can be effectively used to support innovative development of the tourism industry infrastructure in Ukraine.

Keywords: *sustainable development, financial instruments, tourism infrastructure, banking loans, investments, leasing, grants, subsidies, public private partnerships.*

Fig.: 2. Table: 2. References: 20.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-234-252](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-234-252)

УДК 336.77(477)

JEL Classification: G21; E51

Ірина Володимирівна Садчикова

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: aspirant_chstu@stu.cn.ua. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>

ResearcherID: [F-4936-2014](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306). **Scopus:** [57210807736](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306)

Ольга Миколаївна Кальченко

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: onkalchenko.2014@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-7120-9843>

ResearcherID: [H-2185-2014](http://orcid.org/0000-0002-7120-9843)

Олена Іванівна Панченко

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: pan68@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-8071-4983>

ResearcherID: [F-6779-2016](http://orcid.org/0000-0001-8071-4983)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто етапи історичного становлення кредитного ринку України, описано суб'єкти кредитного ринку, що дало змогу сформулювати поняття «кредитний ринок». Визначено основні функції забезпечення нормального функціонування кредитного ринку України. Проаналізовано структуру кредитного ринку та досліджено вплив інституційних факторів на його розвиток. Структуровано складові стратегічного розвитку кредитного ринку внаслідок впровадження інноваційних трансформацій. Показано та проаналізовано індекс фінансового стресу кредитного ринку України за 2013-2023 роки. Визначено заборгованість небанківських фінансових компаній, вивчено ринок нерухомості та іпотечного кредитування та визначено їхню роль у розвитку сучасного кредитного ринку. Проаналізовано боргове кредитне навантаження на домогосподарства. Структуровано показник кредитного ризику та виділена його роль у плануванні нових типів кредитних продуктів.

Ключові слова: кредитний ринок, кредитні відносини, кредит, кредитна установа, фінансово-кредитна структура, кредитна програма, фінансово-кредитні інститути, кредитна політика.

Рис.: 11. Табл.: 1. Бібл.: 27.

Постановка проблеми. Забезпечення розвитку кредитного ринку України є пріоритетним завданням для економічної безпеки держави. Учасники кредитного ринку забезпечують стале зростання обігового капіталу підприємств та стабілізують ризики ліквідності фінансової системи. При такому співвідношенні темпи економічного зростання та стабільного розвитку безпосередньо залежать від можливості забезпечувати потреби суб'єктів господарювання необхідними фінансовими ресурсами. Загальні тенденції цифровізації розвитку всіх типів кредитних операцій дають можливість зробити висновки про те, що значне послаблення ролі одних представників кредитного ринку,

відкриває дорогу новим кредитним установам, діяльність яких має інноваційний характер, а їхня загальна стратегія розвитку відповідає всім викликам сучасності. Кризовий стан, у якому кредитний ринок опинився на початку 2022 року було пройдено, проте макроекономічна динаміка не є стабільно зростаючою, ці процеси підсилюються невизначеною військово-політичною ситуацією і відсутністю постійних джерел електроенергії, що призводить до введення додаткових лімітів на її споживання і закриття деяких видів бізнесу, що не може працювати в таких умовах. Таким чином, розвиток кредитного ринку потребує неординарних заходів та рішень щодо подолання цієї проблеми та продовження розвитку масштабів кредитування для забезпечення стабільності економічного розвитку. Ці та інші питання підкреслюють актуальність обраної теми дослідження та потребують детального висвітлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у теоретичні дослідження сучасних тенденцій розвитку кредитного ринку України внесли такі вчені, як Н. А. Бунде, М. Н. Римар, О. М. Колодізев, О. К. Карасик, М. О. Коваленко, Ю. І. Онищенко, Т. Ф. Григораш, Н. К. Бондаренко та інші. Відзначаючи теоретичну важливість та практичну значущість наукових праць, присвячених проблемам розвитку кредитного ринку в Україні, слід зазначити, що недостатньо розкритими залишаються питання взаємодії учасників кредитного ринку та його прямий вплив на економічну систему, а також взаємозв'язок з іншими сегментами фінансово-кредитної системи. Проблемними також залишаються питання налагодження діяльності учасників кредитного ринку та міжнародних організацій, чії цільові внески в бюджет держави є значними. Усі ці проблемні питання зумовлюють актуальність вибраної теми дослідження.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Розвиток кредитного ринку в Україні супроводжується впровадженням нових інноваційних механізмів управління фінансовими потоками в умовах глобалізації та цифровізації. Прямий вплив на сучасний стан кредитного ринку в Україні мають міжнародні фінансові організації, що здійснюють фінансування різних статей державного бюджету і створюють передумови для трансформації кредитного законодавства під рівень кредитних ринків країн ЄС. Основні проблеми, що постають при перебудові кредитного ринку, – це проблема структурування кредитного ринку за різними сегментами, яка недостатньо висвітлена в дослідженнях, проблема формування регіональної приналежності кредитного ринку до категорії позичальників, що також є недостатньо розкритою, проблема розробки теоретико-методологічних підходів побудови моделі інституційної структури кредитного ринку на основі нових цифрових викликів, що відбуваються у зв'язку із впливом військового фактору та трансформаційних зрушень у законодавстві, та інших, що потребують детальнішого теоретичного розгляду, аналізу та обґрунтування.

Мета статті. Метою цієї статті є дослідження теоретичних положень щодо сутності та складових кредитного ринку та сучасних тенденцій його розвитку в Україні.

Виклад основного матеріалу. Кредитні відносини є основним елементом економіки будь-якої держави. Сукупність кредитних відносин, що виникають між різними учасниками, регулюється законодавчими актами й формується кредитний ринок України. При цьому еволюція кредитних відносин пройшла довгий шлях становлення та розвитку, а вдосконалення інфраструктурних елементів кредитного ринку відбувається і нині. Теоретичні концепції аналізу проблематики сучасних тенденцій кредитного ринку постійно трансформуються, оскільки кредитний ринок не є сталою системою, а видозмінюється залежно від умов, що виникають при відносинах кредитора й позичальника, а також їх похідних. Попит на кредитні продукти прямопропорційно породжує пропозицію. Основним джерелом позикового капіталу на кредитному ринку є грошовий капітал, що тимчасово вивільнився для повторного його кругообігу. Щоб проаналізувати сучасні тенденції розвитку кредитного ринку в Україні, виділимо його основні етапи історичного становлення [19]:

1 етап (1991-1996 рр.) – закладені основи інституційної структури кредитного ринку та підготовлена відповідна законодавча база для його функціонування.

2 етап (1997-1999 рр.) – перша світова фінансова криза. Український кредитний ринок не зміг адекватно відреагувати й відбувся частковий обвал кредитних ставок, частина представників українського кредитного ринку закрила свій бізнес.

3 етап (2000-2006 рр.) – зростання кредитного ринку, збільшення кількості кредитних установ.

4 етап (2007-2008 рр.) – кредитний бум, різке зростання номенклатури кредитних продуктів і послуг. Зниження фінансового порогу для позичальника.

5 етап (2008-2009 рр.) – друга світова фінансова криза. Повторне різке скорочення кількості кредитних установ та погіршення фінансових прогнозів зростання економіки від провідних міжнародних інституцій. Перегляд НБУ граничних значень основних статистичних показників фінансової стійкості та кредитоспроможності.

6 етап (2010-2019 рр.) – часткове відновлення кредитного ринку. Поступове зростання обсягів продажів кредитних продуктів.

7 етап (2020-2023 рр.) – третя світова фінансова криза, викликана пандемією коронавірусної інфекції, що призвела до значного скорочення робочих місць та перегляд показників ліквідності на світовому кредитному ринку. Початок повномасштабних військових дій в Україні, що призвів до закриття частини учасників кредитного ринку або їх релокацію в інші країни з переходом роботи у хмарні сервіси.

Як бачимо, кредитний ринок в Україні розвивається циклічно, нерівномірно, оскільки не є достатньо захищеним і міцним для протистояння загрозам і небезпекам ззовні. Для проведення більш детального аналізу сучасного стану кредитного ринку України розглянемо склад суб'єктів-учасників кредитного ринку (рис. 1).

Рис. 1. Суб'єкти кредитного ринку України

Джерело: згруповано автором на основі [9; 14].

Розглянувши детальніше рис. 1, можемо побачити, що суб'єктами кредитного ринку є чотири категорії учасників, а саме: кредитори, позичальники, регулятор та посередники, кожен із них виконує свою важливу частину роботи для ефективного функціонування загальної системи кредитування. Отже, можемо сформулювати [22] поняття «кредитний ринок» – це система взаємопов'язаних елементів, суб'єктів та учасників кредитних відносин, що взаємодіють між собою в межах представлених типів кредитних операцій з надання та повернення фінансових позик.

Для визначення меж діяльності кредитного ринку визначимо функції, що лягають в основу забезпечення нормального функціонування [21]:

- ринкова функція включає в себе забезпечення роботи таких категорій, як ціноутворення, розподіл та інформаційний супровід;
- фінансова функція включає в себе такі категорії, як акумуляція фінансових потоків, соціальна складова, інвестиційна складова та накопичувальна складова;
- загальноспецифічна включає в себе такі категорії як: трансформація, посередництво та координація.

Визначені три групи функцій створюють сприятливе навколишнє економічне та фінансове середовище на кредитному ринку для подальшого його розширення та впровадження новітніх технологій обробки

фінансових потоків. Представлені функції кредитного ринку сприяють його консолідації як цілісної самостійної системи в загальнодержавній економічній політиці. Описані функції визначають структуру кредитного ринку та деталізують її складові (рис. 2).

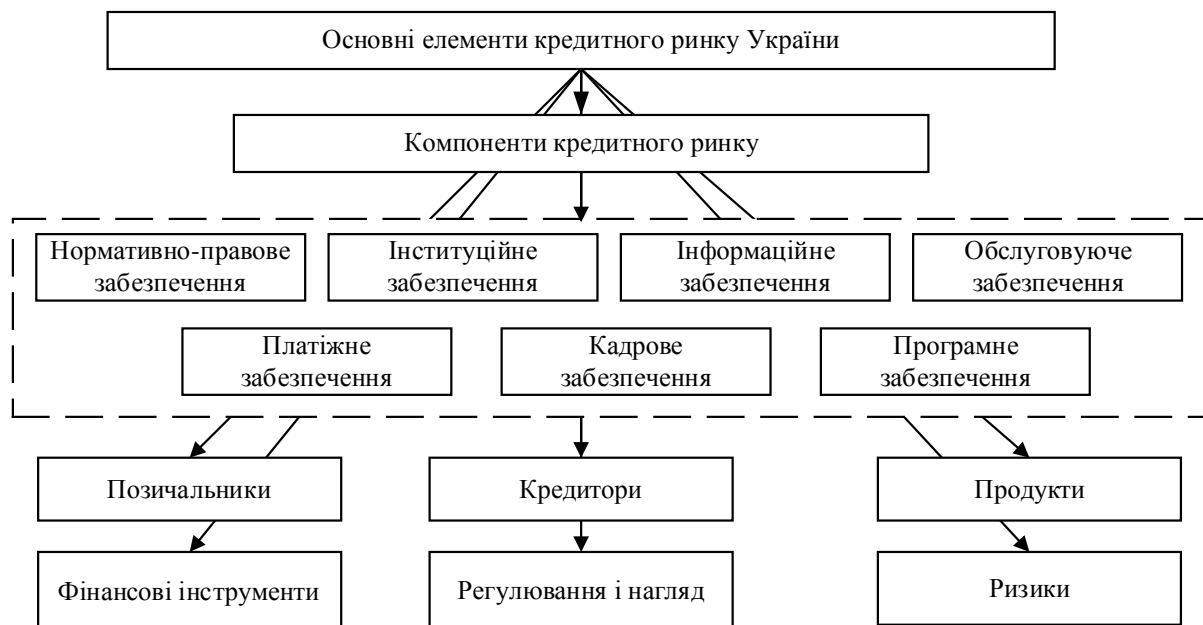

Рис. 2. Структура кредитного ринку України

Джерело: згруповано автором на основі [7; 9; 26].

Як видно із рис. 2 структура кредитного ринку України досить розгалужена й охоплює всі сфери економічного впливу. Наведена структура кредитного ринку є результатом взаємодії всіх його елементів, що є окремими ланками кредитної системи. Основний вплив на структуру кредитного ринку здійснюють інституційні фактори, що тісно взаємопов'язані із таким компонентом як регулювання і нагляд за системою кредитування в державі. Інституційний вплив представлено на рис. 3. Інституційні фактори впливу на розвиток кредитного ринку включають в себе комплексний набір правових, організаційних, інформаційно-цифрових, політичних та економічних елементів, що напряму впливають на його діяльність. Перераховані фактори є важливими індикаторами стану національної економіки та її впливу на кредитний ринок. Таким чином вивірена та досконало сформована законодавча база і продумані процеси саморегуляції кредитних відносин прямопропорційно впливають на розвиток кредитного ринку, вони створюють стабільне, захищене середовище для всіх учасників кредитних відносин, що сприяє збільшенню обсягів кредитування та прискорення темпів розвитку бізнес-структур, нових типів кредитних компаній та економічному зростанню держави [1].

Рис. 3. Вплив інституційних факторів на розвиток кредитного ринку
Джерело: згруповано автором на основі [13; 27].

Як видно із рис. 3, вплив інституційних факторів на розвиток кредитного ринку є значним, а залежність стану кредитного ринку від цих складових визначає ефективність, з якою учасники проводять фінансово-кредитні операції. Основу впливу інституційних факторів на розвиток кредитного ринку визначають процеси інноваційних трансформацій учасників кредитних відносин та їхні цифрові фінансові продукти [3], що створюють новітні тренди на декілька періодів вперед і дають можливість підготувати продуману законодавчу базу [25]. Стратегічний розвиток кредитного ринку внаслідок впровадження інноваційних трансформацій представлений на рис. 4.

Як видно з рис. 4, кредитний ринок України при цьому поділений на дві категорії – це національні кредитні установи й регіональні кредитні установи. Баланс між ними гарантує сталий розвиток кредитних відносин, а збільшення кількості учасників кредитного ринку дає можливість більш широкого впровадження інновацій кредитних продуктів та послуг [2].

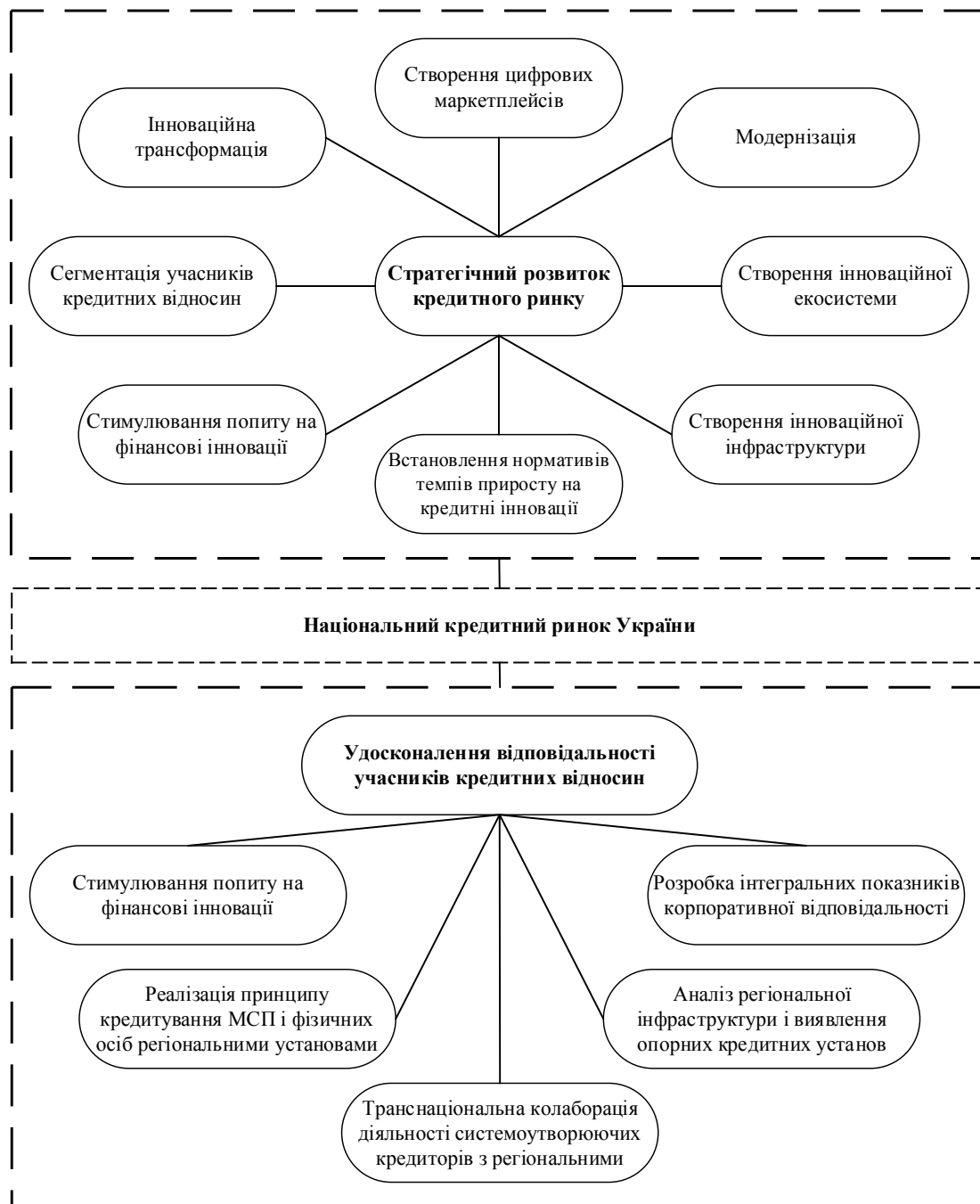

Рис. 4. Стратегічний розвиток кредитного ринку внаслідок впровадження інноваційних трансформацій

Джерело: згруповано автором на основі [10; 11].

Таким чином, стратегічний розвиток кредитного ринку внаслідок інноваційної трансформації поділяється на дві частини, це інноваційний розвиток і розвиток регіональних та національних учасників кредитних відносин. Така схема розподілу прав і обов'язків дає можливість зменшити частку виданих бланкових кредитів, що можуть бути реструктуризовані через кризові процеси в економіці [4]. При впровадженні такої моделі роботи національний кредитний ринок отримує забезпечені в достатній кількості активами кредитні

установи, що здатні підіймати показники виданих кредитних продуктів і мають ефективну ризикоорієнтовану та скорингову моделі для відсіювання фінансово нестійких або сумнівних МСП та фізичних осіб учасників кредитних відносин.

Щоб детальніше розібратися в сучасних тенденція розвитку кредитного ринку, розглянемо детальніше показник індексу фінансового стресу (ІФС) за період 2013-2023 рр. (рис. 5).

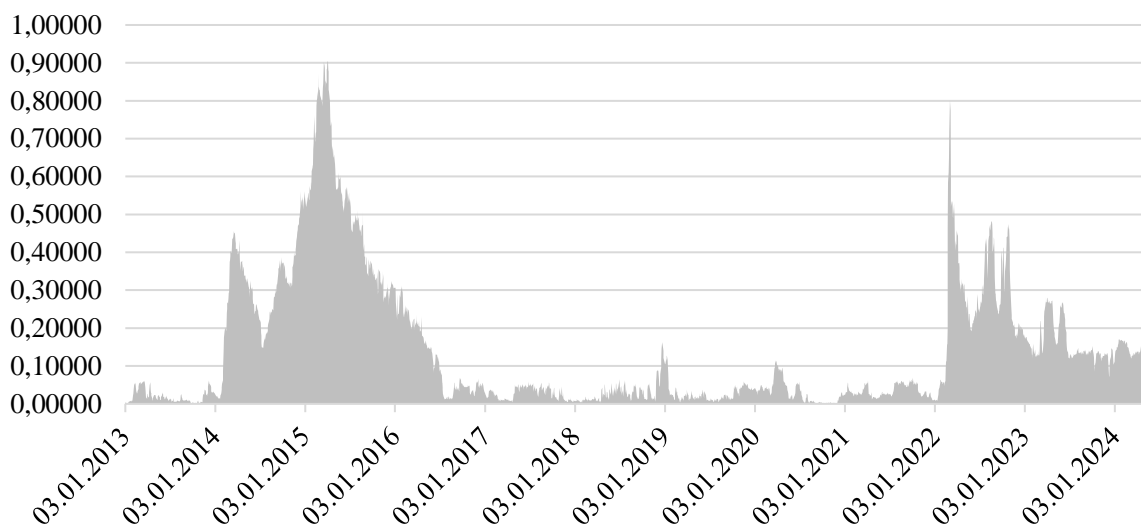

Рис. 5. Індекс фінансового стресу кредитного ринку України (ІФС)
Financial Stress Index (FSI)

Джерело: згруповано автором на основі [16; 20].

Як бачимо із рис. 5, найбільш кризові періоди для кредитного ринку України були 2014-2016 рр. – значення показника досягало 0,92 пункту, та 2022 рік – значення показника досягало 0,77 пункти, що відповідає політичним, економічним і військовим коливанням, які відбувалися в державі саме в цей досліджуваний період. Проте зауважимо, що показник ІФС відображає поточний стан кредитного сектора економіки й не вказує на майбутні потенційні ризики в короткостроковій чи довгостроковій фінансовій перспективі [23]. Разом із показником ІФС сильно впливає на стан кредитного ринку показники зміни обсягів виробництва продукції та доходу компаній рис. 6.

Як бачимо із рис. 6, за досліджуваний період (2013-2023 роки), представлені показники у відсотках доходів промисловості, доходів інших галузей і обсяги виробництва промисловості. Ці показники напряду показують можливість кредитуватися різним представникам представлених галузей економіки. Найбільш сприятливі умови для кредитування склалися у другій половині 2015 р. та першій половині 2016 років, а також в період 2021 року, коли доходи й обсяги виробництва були максимальними. Найкризовішим періодом, очікувано став період 2022 року, на показники якого вплинули повномасштабні військові дії на території України, кредитування зупинилося і виробництво також на термін до 4 місяців протягом звітного року.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

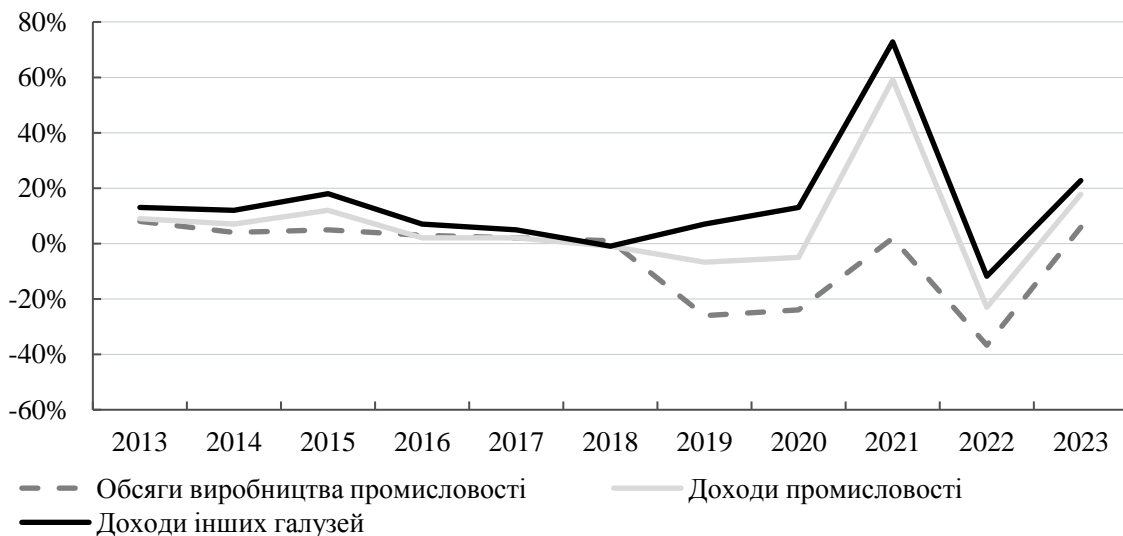

Рис. 6. Зміни обсягів виробництва продукції та доходу компаній
Джерело: згруповано автором на основі [8; 20].

Зазначимо, що одну з головних ролей у розвитку кредитного ринку займає показник заборгованості НФК, % ВВП (рис. 7).

Як видно з рис. 7, показник заборгованості НФК протягом досліджуваного періоду найвищі свої значення показував у 2014-2015 роках, це результат неякісної перевірки позичальників, неправильно скорегованої скорингової моделі, та як результат, неякісний кредитний портфель, що складається з неблагонадійних юридичних і фізичних осіб. Кредитна спроможність бізнес-структур загалом знаходиться на низькому рівні, заборгованість до показника ВВП становить – 41 %, це з урахуванням частки кредитів, що визнані безнадійними, без них – 32 %. Отже, більша частина виданих кредитів на кредитному ринку в цей період були списані за рахунок резервів або безповоротно втрачені. Кредитні структури були виведені з кредитного ринку, їхні ліцензії анульовані. Проте відновлення економіки України, потребує збільшення запозичень як на внутрішньому, так і зовнішньому кредитному ринках [15].

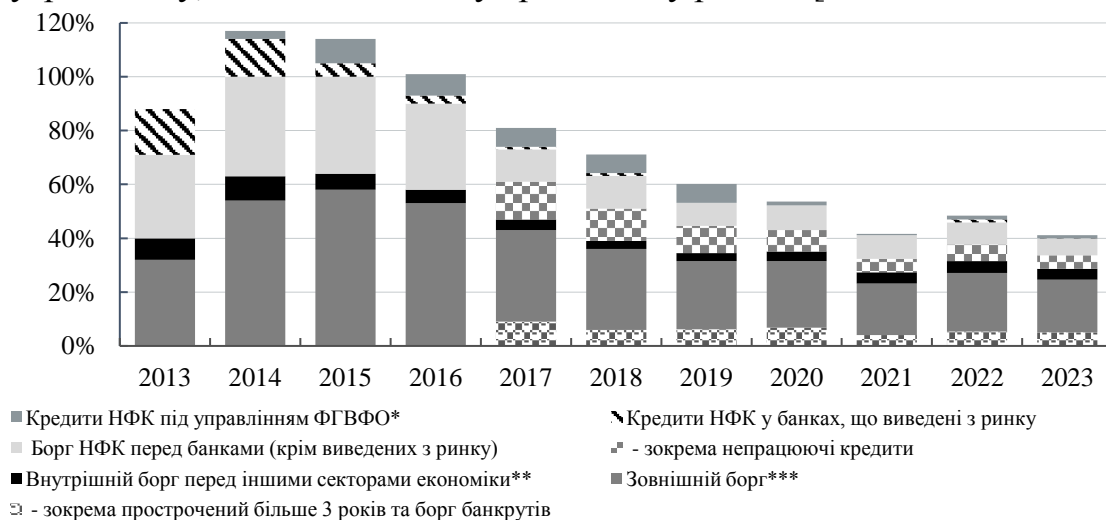

Рис. 7 – Заборгованість небанківських фінансових компаній, % ВВП

Джерело: згруповано автором на основі [18; 20].

Розглядаючи кредитний ринок нерухомого майна, треба відзначити його поділ на нове іпотечне кредитування (2021-2024 рр.) і старе іпотечне кредитування (до початку 2021 р.). Ситуація зі старим іпотечним кредитуванням загалом залишалася сталою, відбувалося прогнозоване зростання будівництва житлових і не житлових приміщень у період з 2016 року до початку 2021 року. У цей період середньорічний показник приросту становив 22 %. Активне кредитування відбувалося на тлі позитивних прогнозних значень коефіцієнтів зростання доходів населення та бізнесу [17]. Ситуація з новим іпотечним кредитуванням склалася інша, оскільки були впроваджені державні пільгові програми, такі як «ЄОселя» та «Доступна іпотека». Детально це відображено на рис. 8.

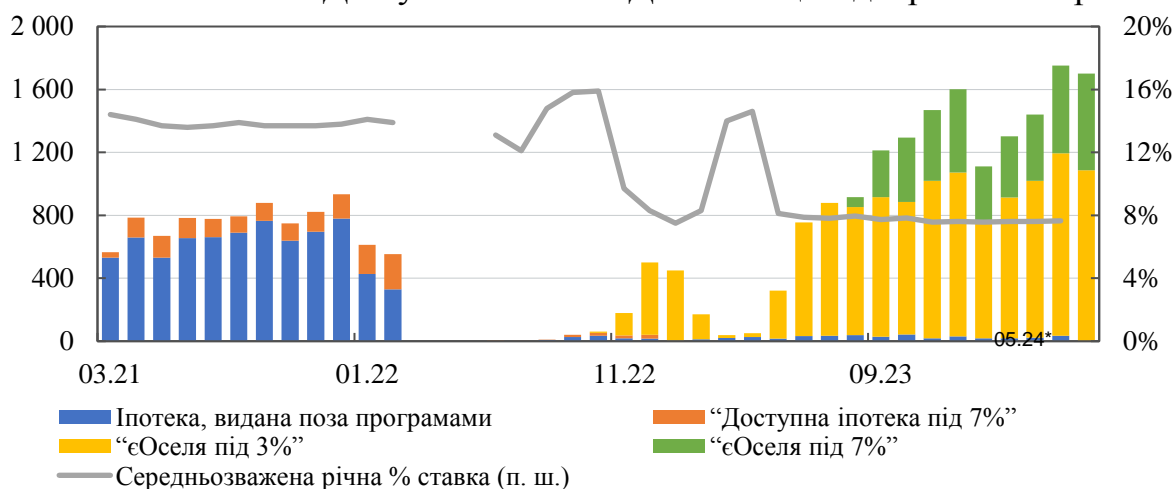

Рис. 8. Ринок нерухомості та іпотечне кредитування

Джерело: згруповано автором на основі [8; 20].

Як бачимо на рис. 8 показана наочна інформація про доступні програми на кредитному ринку, їх ставки та кількість виданих кредитних продуктів за період. На новітній ринок кредитування нерухомості вплинуло два фактори – це коронавірусна пандемія (2021 рік) та повномасштабні військові дії з лютого 2022 року. Ці два періоди ми бачимо відображені із просадками по кредитуванню, особливо на початку 2022 року, коли кількість виданих іпотечних кредитів становило нуль. Загалом, в другій половині 2023 року та на початку 2024 року ситуація почала покращуватися і поступово відбувається збільшення кредитування у сфері нерухомості, що є позитивною тенденцією як для іноземних інвесторів, так і для внутрішніх споживачів [5]. Разом із доступними програмами кредитування на кредитному ринку, з’ясуємо яке кредитне навантаження припадало на домогосподарства за період 2013-2023 рр. (рис. 9).

Як бачимо із рис. 9, зростання кредитного портфеля відбувається пропорційно зміні доходів підприємств. При цьому сукупне боргове навантаження залишається низьким в період 2019-2023 років. На початок 2022 року менше чверті підприємств мало кредитне навантаження. Кредитні установи продовжують оцінювати закредитованість фізичних осіб як рекордно

низьку. Кредитне та боргове навантаження позичальників залишається неоднорідним залежно від рівня доходів на кінець 2023 року [12].

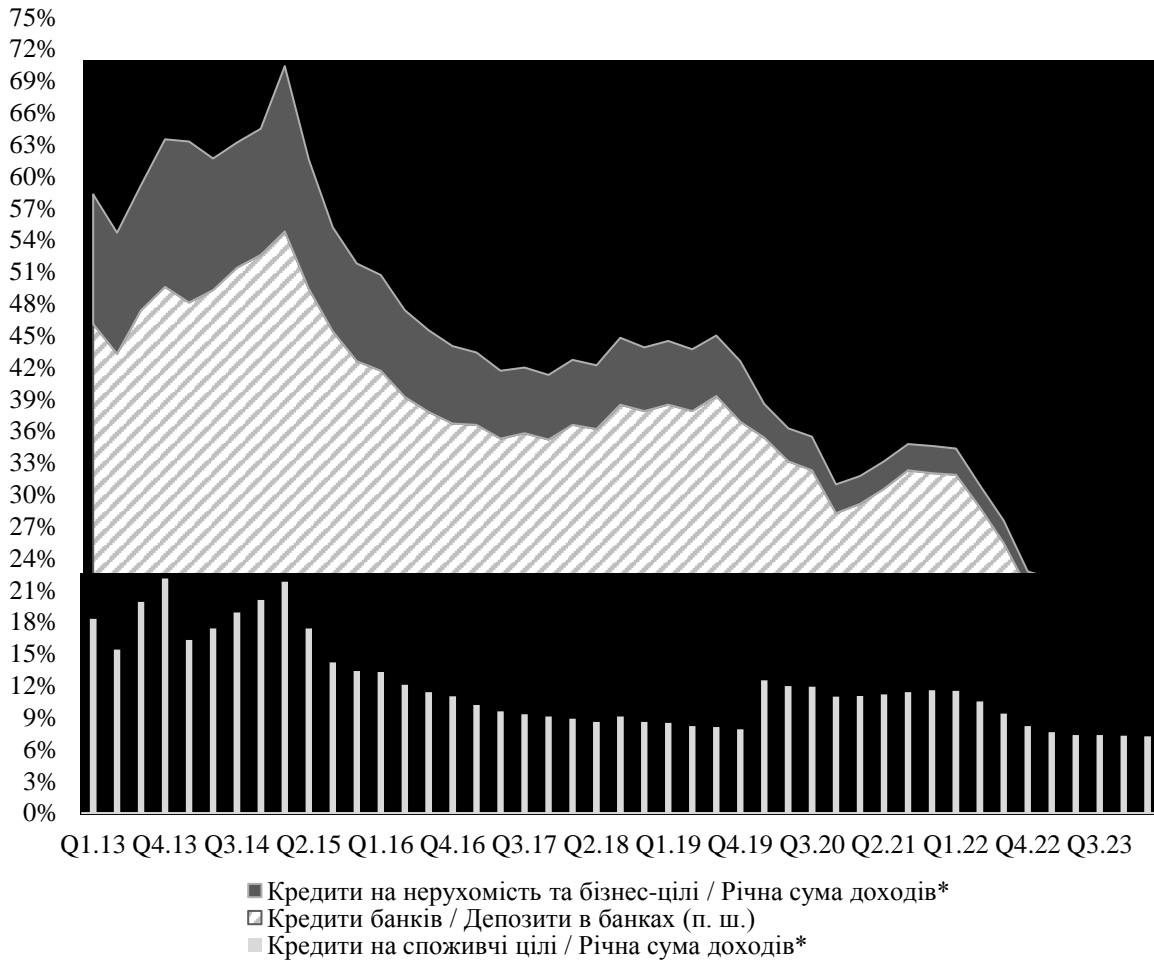

Рис. 9. Боргове навантаження на домогосподарства, %
Джерело: згруповано автором на основі [8; 20].

Детально розглядаючи сучасний стан кредитного ринку України, слід звернути увагу на показник кредитного ризику (табл. 1).

Таблиця 1

Показник кредитного ризику

Рік	Значення показника (max 10 пунктів)
2013	6
2014	10
2015	10
2016	8
2017	7
2018	5
2019	5
2020	7
2021	8
2022	10
2023	4

Джерело: структуровано автором на основі [8; 16; 20].

З табл. 1 бачимо, що найвищі показники кредитного ризику були в період найбільш кризових економічних і політичних процесів в державі, а саме 2014-2015 роки та 2022 рік. НБУ оцінює ризики за шкалою від 0 до 10, де 0 – найнижчий рівень ризику, 10 – найвищий рівень ризику. Даний показник дає чітко зрозуміти період найбільших фінансово-економічних коливань на кредитному ринку. Часовий проміжок, коли значення показника наближається до максимального значення асоціюється з нестабільністю економіки й обмеженою кредитною спроможністю ринку надавати в кредит тимчасово вільні фінансові ресурси.

Вагомий вплив на розвиток кредитного ринку мають НФКУ. Їх кредитна діяльність схожа з діяльністю банківських установ, але вони мають спрощену структуру та меншу кількість фінансових коефіцієнтів, що використовуються регулятором для аналізу їхньої кредитної діяльності [6]. Розглянемо детальніше динаміку залучених кредитних ресурсів НФКУ (небанківських фінансово-кредитних установ) за період 2013-2023 рр. (рис. 10).

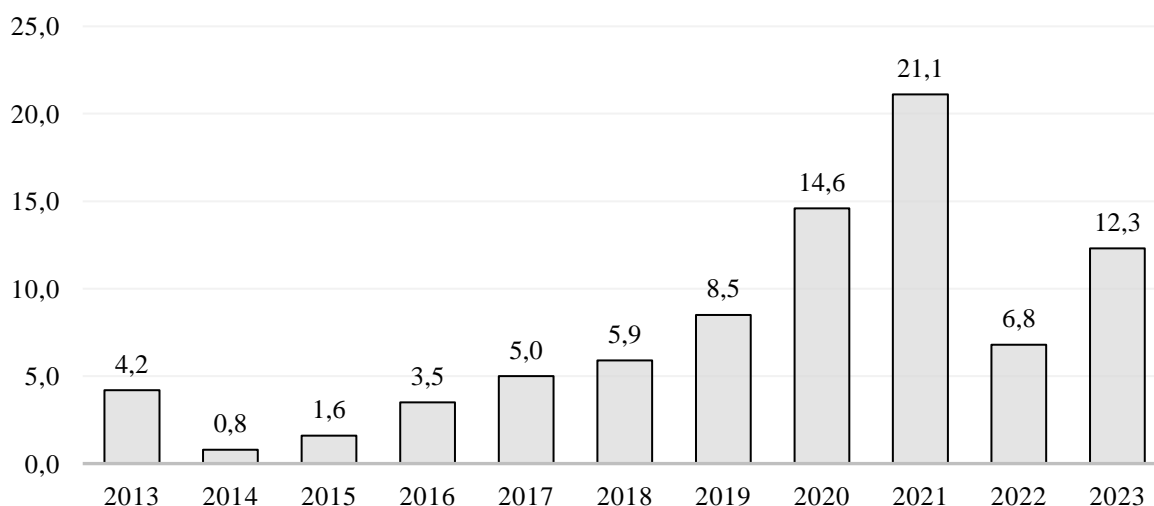

Рис. 10. Динаміка кредитних ресурсів небанківських фінансово-кредитних установ у 2013-2023 рр., млрд грн

Джерело: згруповано автором на основі [18; 20].

Як видно із рис. 10, найскладніші періоди залучення кредитних ресурсів НФКУ припадають на 2014-2018 рр. та 2022 р. Ці періоди пов'язані зі світовою фінансовою кризою та повномасштабними військовими діями. Потенційні залучені кредитні ресурси, що надходять до банків та НФКУ за різними видами фінансових операцій спрямовуються на кредитний ринок у вигляді надання кредитів або лізингу. При цьому слід враховувати ризики, що можуть супроводжувати дані типи кредитних операцій, що більше детально відображені на рис. 11. Суб'єкти кредитного ринку управляють ризиками шляхом прийняття управлінських рішень та впровадження заходів, що відображені в генеральній стратегії розвитку кредитної установи. Для

правильного реагування на різного роду ризики, створюють відповідний структурний підрозділ, який розробляє і корегує прийняту за основу модель управління ризиками. Ризик-менеджмент кредитної установи забезпечує досягнення таких цілей:

- ризики мають бути усвідомленими, розбитими на підвиди, якщо неможливо системно описати всі компетенції ризиків та зрозумілими;
- рішення по мінімізації ризиків мають відповідати стратегічним завданням кредитної установи (генеральному плану або генеральній стратегії);
- рішення по нейтралізації ризиків повинні бути чітко сформульованими та конкретними;
- очікувана дохідність за звітний період має повністю компенсувати рівень ризику;
- розмір капіталу кредитної установи має відповідати розміру покриття можливих ризиків.

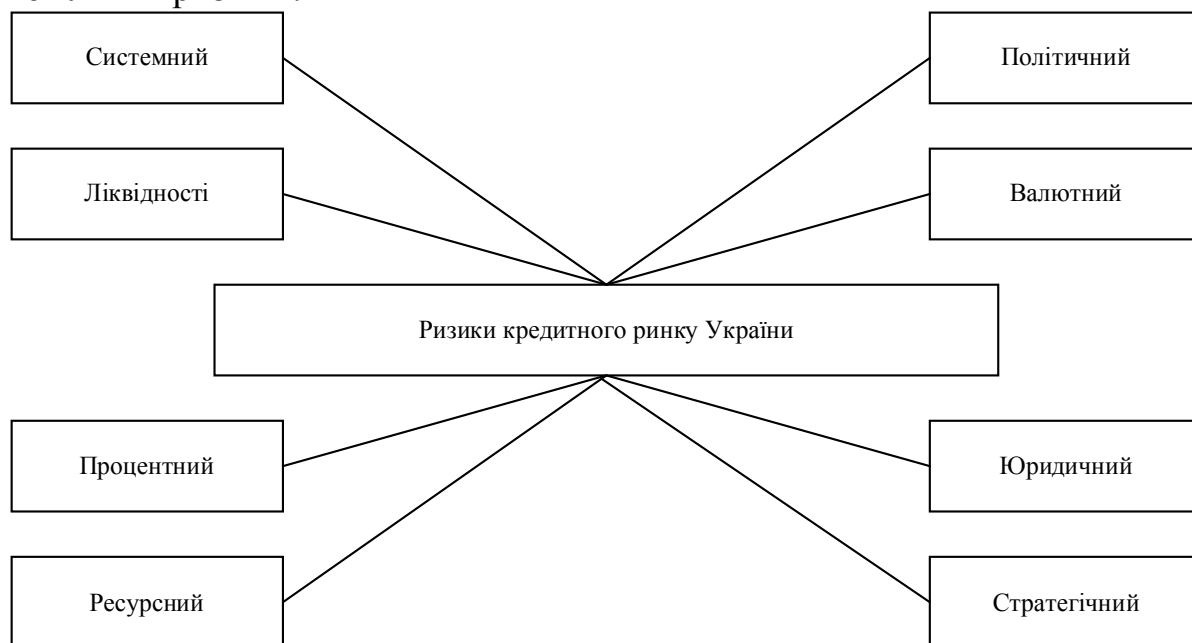

Рис. 11. Види ризиків представлених на кредитного ринку України
Джерело: згруповано автором на основі [24].

Відповідно до рис. 11, ми бачимо, що в результаті кредитної діяльності, фінансові установи стикаються з великою кількістю ризиків. Кредитні установи при цьому можуть використовувати попереджувальні заходи для запобігання появі тих чи інших видів ризиків та формують шляхи подолання наслідків, якщо ризикових ситуацій не уникнути. Ефективність таких заходів може бути різною, це залежить від суб'єктивних та об'єктивних чинників. Одним із виходів подолання ризиків кредитного ринку є перепродаж кредитної заборгованості позичальника спеціалізованим компаніям або іншим фінансовим установам.

Висновки і пропозиції. Кредитний ринок України представлений різними учасниками кредитних відносин. Саме кредитні відносини є запорукою

зростання економіки держави, створення нових робочих місць та розширенню бізнесу підприємств. Головний чинник розвитку кредитного ринку – це довіра суспільства і знання про те, що умови надання кредитів є чіткими, простими і прозорими без прихованих комісій, страхових внесків і додаткових фінансових платежів. Основними гравцями на кредитному ринку є БКУ і НБКУ. НБКУ напряму безпосередньо видають кредити населенню та представлені кредитними спілками, іншими кредитними установами, ломбардами та фінансовими компаніями. БКУ представлені банками. В умовах представлених деформацій кредитного ринку за досліджуваний період, кризові явища, значно скоротили банківський кредитний портфель і це призвело до виникнення незадоволеного попиту на кредитні продукти та трансформувалося в помітну тенденцію збільшення обсягів кредитів наданих НБКУ. Правильний, конкурентний і прозорий розвиток кредитних відносин на кредитному ринку України вимагає чітко сформованих організаційно-правових і законодавчих заходів з боку державного регулятора для удосконалення інституційної структури ринку. Такі кроки призведуть до збільшення прозорості всіх кредитних процесів на ринку та в подальшому створять можливості для виходу внутрішніх учасників на міжнародні кредитні ринки.

Список використаних джерел

1. Арбузов С. Стан і перспективи розвитку грошово-кредитного ринку України / С. Арбузов, О. Щербак // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 6. – С. 3-8.
2. Барабаш Л. В. Розвиток кредитного ринку в Україні / Л. В. Барабаш, Н. В. Клименко // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – Умань, 2016. – Вип. 89. – Ч. 2: Економічні науки. – С. 166–175.
3. Бечко В. П. Інноваційний розвиток кредитного ринку / В. П. Бечко, П. К. Бечко, Н. В. Бондаренко // Збірник наукових праць Уманського національного університету. Економічні науки. – 2021. – Вип. 98, Ч. 2. – С. 20–29.
4. Бикова О. В. Оцінка ефективності кредитної політики / О. В. Бикова, О. В. Марченко // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43) – С. 586-589.
5. Вовчак О. Д. Кредитні ресурси суб'єктів кредитного ринку: теоретико-методологічні підходи / О. Д. Вовчак, Г. В. Миськів // Вісник Національного банку України. Фінансовий ринок. – 2015. – № 3. – С. 35–39.
6. Гребінник Н. І. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної політики. Стаття перша. Становлення монетарної політики в незалежній Україні / Н. І. Гребінник // Вісник НБУ. – 2007. – № 5. – С. 12-22.
7. Григораш Т. Ф. Актуальні проблеми грошово-кредитного ринку України / Т. Ф. Григораш // Інфраструктура ринку: Економіка та управління національним господарством. – 2019. – Вип. 31. – С. 99-104.
8. Грошово-кредитна та фінансова статистика / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ontrol/uk/publish>.
9. Дубина М. В. Особливості функціонування кредитної системи та її сучасний розвиток в Україні [Електронний ресурс] / М. В. Дубина, О. І. Гонга, І. А. Пархоменко // Фінансові дослідження. – 2017. – № 2 (3). – Режим доступу: <http://fr.stu.cn.ua/>
10. Коваленко В. В. Кредитний ринок України: проблеми та перспективи розвитку / В. В. Коваленко // Регіональна економіка та управління. – 2015. – № 3 (06). – С. 79-82.

11. Коваленко В. В. Кредитний ринок України: сучасні проблеми та перспективи розвитку / В. В. Коваленко // Науковий погляд: економіка та управління. – 2018. – № 3(61). – С. 90–96.

12. Колодізев О. М. Аналіз сучасного стану та перспектив розвитку кредитного ринку України / О. М. Колодізев, А. Л. Плюшкіна // Управління розвитком : збірник наукових праць. – 2018. – № 4 (194). – С. 148-154.

13. Мацелюх Ю. В. Інституційний аналіз функціонування та розвитку кредитного ринку / Ю. В. Мацелюх // Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 10 листопада 2018 р.): у 8 ч. – Полтава: ЦФЕНД, 2018. – Ч. 4. – С. 45-47.

14. Миськів Г. В. Функціонування та розвиток кредитного ринку України: дис. ... д-ра ек. наук: 08.00.08 / Г. В. Миськів. – Київ, 2016. – 451 с.

15. Непочатенко О. О. Банківське кредитування як важливий чинник стабілізації економіки країни / О. О. Непочатенко, Н. В. Бондаренко, С. А. Власюк // Збірник наукових праць уманського національного університету. – Умань, 2017. Вип. 90. – Ч. 2: Економічні науки. – С. 7–16.

16. Основні показники стану міжбанківського кредитного ринку [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580.

17. Петрашевська А. Д. Вплив війни на кредитний ринок України / А. Д. Петрашевська, В. В. Смелянська // Сучасні інформаційні технології та телекомунікаційні мережі: тези доп. учасників 55-ї наук.-практ. конф. молодих дослідників. – Одеса, 2023. – С. 195–198.

18. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права [Електронний ресурс] // Державний реєстр фінансових установ. – Режим доступу: www.dfp.gov.ua/733.html.

19. Рекуненко І. І. Періодизація розвитку грошового та кредитного ринків України / І. І. Рекуненко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2014. – Вип. 39. – С. 171–183.

20. Річні звіти НБУ (2013-2024) [Електронний ресурс] / Департамент статистики та звітності Генерального економічного департаменту Національного банку України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog>.

21. Садчикова І. В. Сутність, особливості та функції інфраструктури кредитного ринку / І. В. Садчикова, В. С. Садчиков // Розвиток ринку фінансових послуг в умовах становлення цифрової економіки : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. В. Дубини. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2022. – С. 77-125.

22. Садчикова І. В. Теоретичні засади обґрунтування сутності поняття «кредитний ринок» / І. В. Садчикова // Науковий вісник Полісся. – 2021. – № 2. – С. 105–121.

23. Солоділова, К. В. Сучасний стан кредитування в Україні / К. В. Солоділова, О. В. Шафранова // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 844-847.

24. Швець О. В. Статистична оцінка якості контролю кредитного ризику / О. В. Швець // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 11. – С. 828–832.

25. Шеверя Р. В. Вплив валютно-фінансових та кредитних інституцій на розвиток сучасного міжнародного бізнесу / Р. В. Шеверя, Д. М. Стебляк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2022. – № 43. – С. 168–172.

26. Development of the credit market of Ukraine under macroeconomic instability / Maksym Dubyna, Olha Popelo, Artur Zhavoronok, Inna Lopashchuk, Maiia Fedyshyn // Public and Municipal Finance. – 2023. – Vol. 12, Issue 1. – Pp. 33-47. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.12\(1\).2023.04](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.12(1).2023.04).

27. Features of the Formation and Transformation of Household Credit Behavior Under Macroeconomic Instability / Maksym Dubyna, Valentyna Unynets-Khodakivska, Olena

Panchenko, Olena Bazilinska, Volodymyr Matskiv, Oleg Lobko // *International Journal of Sustainable Development and Planning*. – 2022. – Vol. 17, No. 7. – Pp. 2075-2087. DOI: <https://doi.org/10.18280/ijdsdp.17070>.

References

1. Arbuzov, S., Shcherbakova, O. (2012). Stan i perspektyvy rozvytku hroshovo-kredytnoho rynku Ukrainy [State and prospects of development of the monetary and credit market of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, (6), 3-8.
2. Barabash, L.V., Klymenko, N.V. (2016). Rozvytok kredytnoho rynku v Ukraini [Development of the credit market in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva – Collection of scientific works of the Uman National University of Horticulture*, 89(2), 166–175.
3. Bechko, V.P. Bechko, P.K., Bondarenko, N.V. (2021). Innovatsiyni rozvytok kredytnoho rynku [Innovative development of the credit market]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky – Collection of scientific works of the Uman National University. Economic sciences*, 98(2), 20–29.
4. Bykova, O.V., Marchenko, O.V. (2017). Otsinka efektyvnosti kredytnoi polityky [Evaluation of the effectiveness of credit policy]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, (3(43)), 586-589.
5. Vovchak, O.D., Myskiv, H.V. (2015). Kredytni resursy subiektiv kredytnoho rynku: teoretyko-metodolohichni pidkhody [Credit resources of credit market subjects: theoretical and methodological approaches]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy. Finansovyi rynek – Bulletin of the National Bank of Ukraine. Financial market*, (3), 35–39.
6. Hrebinyk, N.I. (2007). Osnovni vikhy u formuvanni ta provedenni hroshovo-kredytnoi polityky. Stattia persha. Stanovlennia monetarnoi polityky v nezalezhnii Ukraini [Main milestones in the formation and implementation of monetary policy. Article one. Formation of monetary policy in independent Ukraine]. *Visnyk NBU – Bulletin of the NBU*, (5), 12-22.
7. Hryhorash, T.F. (2019). Aktualni problemy hroshovo-kredytnoho rynku Ukrainy [Current problems of the monetary and credit market of Ukraine]. *Infrastruktura rynku: Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodarstvom – Market infrastructure: Economics and management of the national economy*, 31, 99-104.
8. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. (n.d.). *Hroshovo-kredytna ta finansova statystyka [Monetary and credit and financial statistics]*. <https://bank.gov.ua/ontrol/uk/publish>.
9. Dubyna, M.V., Honta, O.I., Parkhomenko, I.A. (2017). Osoblyvosti funktsionuvannia kredytnoi systemy ta yii suchasnyi rozvytok v Ukraini [Peculiarities of the operation of the credit system and its modern development in Ukraine]. *Finansovi doslidzhennia – Financial researches*, (2(3)). <http://fr.stu.cn.ua>.
10. Kovalenko, V.V. (2015). Kredytnyi rynek Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku [Credit market of Ukraine: problems and development prospects]. *Rehionalna ekonomika ta upravlinnia – Regional economy and management*, (3(06)), 79-82.
11. Kovalenko, V.V. (2018). Kredytnyi rynek Ukrainy: suchasni problemy ta perspektyvy rozvytku [Credit market of Ukraine: modern problems and development prospects]. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia – Scientific view: economy and management*, (3(61)), 90–96.
12. Kolodiziev, O.M., Pliushkina, A.L. (2018). Analiz suchasnoho stanu ta perspektyv rozvytku kredytnoho rynku Ukrainy [Analysis of the current state and prospects for the development of the credit market of Ukraine]. *Upravlinnia rozvytkom: zbirnyk naukovykh prats – Management of development: collection of scientific papers*, (4(194)), 148-154.
13. Matseliukh, Yu.V. (2018). Instytutsiyni analiz funktsionuvannia ta rozvytku kredytnoho rynku [Institutional analysis of the functioning and development of the credit

market]. In *Aktualni pytannia ekonomiky, obliku, finansiv ta prava: Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia – Current issues of economics, accounting, finance and law: International scientific and practical conference* (Vol. 4, pp. 45-47). TsFEND.

14. Myskiv, H.V. (2016). *Funktsionuvannia ta rozvytok kredytnoho rynku Ukrainy [Functioning and development of the credit market of Ukraine]* [Doctor dissertation].

15. Nepochatenko, O.O., Bondarenko, N.V., Vlasiuk, S.A. (2017). Bankivske kredytuvannia yak vazhlyvyi chynnyk stabilizatsii ekonomiky krainy [Bank lending as an important factor in the stabilization of the country's economy]. *Zbirnyk naukovykh prats umanskoho natsionalnoho universytetu – Collection of scientific works of the Uman National University*, 90(2), 7–16.

16. NBU. (n.d.). Osnovni pokaznyky stanu mizhbankivskoho kredytnoho rynku [Main indicators of the state of the interbank credit market]. http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580.

17. Petrashevska, A.D., Smelianska, V.V. (2023). Vplyv viiny na kredytnyi rynek Ukrainy [Impact of the war on the credit market of Ukraine]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta telekomunikatsiini merezhi: 55 nauk.-prakt. konf. molodykh doslidnykiv – Modern information technologies and telecommunication networks: 55th scientific-practical conf. young researchers* (pp. 195–198).

18. Derzhavnyi reistr finansovykh ustanov [State Register of Financial Institutions]. (n.d.). *Pidsumky diialnosti kredytnykh spilok, inshykh kredytnykh ustanov ta yurydychnykh osib publichnoho prava [Results of activities of credit unions, other credit institutions and legal entities under public law]*. www.dfp.gov.ua/733.html.

19. Rekenenko, I.I. (2014). Periodyzatsiia rozvytku hroshovoho ta kredytnoho rynkiv Ukrainy [Periodization of the development of money and credit markets of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy – Problems and perspectives of the development of the banking system of Ukraine*, 39, 171–183.

20. Departament statystyky ta zvitnosti Heneralnoho ekonomichnoho departamentu Natsionalnoho banku Ukrainy [Department of Statistics and Reporting of the General Economic Department of the National Bank of Ukraine]. (n.d.). *Richni zvity NBU (2013-2024) [Annual reports of the NBU (2013-2024)]*. <http://www.bank.gov.ua/doccatalog>.

21. Sadchykova, I.V., Sadchykov, V.S. (2022). Sutnist, osoblyvosti ta funktsii infrastruktury kredytnoho rynku [The essence, features and functions of the infrastructure of the credit market]. In M.V. Dubyna (Ed.), *Rozvytok rynku finansovykh posluh v umovakh stanovlennia tsyfrovoi ekonomiky – Development of the financial services market in the conditions of the formation of the digital economy* (pp. 77-125). NU «Chernihivska politekhnikha».

22. Sadchykova, I.V. (2021). Teoretychni zasady obgruntuvannia sutnosti poniattia «kredytnyi rynek» [Theoretical principles of substantiation of the essence of the concept of "credit market"]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin of Polissia*, (2), 105–121.

23. Solodilova, K.V., Shafranova, O.V. (2017). Suchasnyi stan kredytuvannia v Ukraini [Modern state of lending in Ukraine]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, (3(43)), 844-847.

24. Shvets, O.V. (2016). Statystychna otsinka yakosti kontroliu kredytnoho ryzyku [Statistical assessment of the quality of credit risk control]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 11, 828–832.

25. Sheveria, R.V., Steblak, D.M. (2022). Vplyv valiutno-finansovykh ta kredytnykh instytutsii na rozvytok suchasnoho mizhnarodnoho biznesu [The influence of currency, financial and credit institutions on the development of modern international business]. *Naukovyi visnyk Uzh-horodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*, (43), 168–172.

26. Dubyna, M., Popelo, O., Zhavoronok, A., Lopashchuk, I., Fedyshyn, M. (2023). Development of the credit market of Ukraine under macroeconomic instability. *Public and Municipal Finance*, 12(1), 33-47. [http://dx.doi.org/10.21511/pmf.12\(1\).2023.04](http://dx.doi.org/10.21511/pmf.12(1).2023.04).

27. Dubyna, M., Unynets-Khodakivska, V., Panchenko, O., Bazilinska, O., Matskiv, V., Lobko, O. (2022). Features of the Formation and Transformation of Household Credit Behavior Under Macroeconomic Instability. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 17(7), 2075-2087. <https://doi.org/10.18280/ijstdp.17070>.

Отримано 31.05.2024

UDC 336.77(477)

Iryna Sadchykova

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: aspirant_chstu@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-5144-1306>

ResearcherID: [F-4936-2014](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306). **Scopus Author ID:** [57210807736](https://orcid.org/0000-0001-5144-1306)

Olha Kalchenko

PhD in Economics, Associate Professor,

Associate Professor of Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: onkalchenko.2014@gmail.com. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-7120-9843>

ResearcherID: [H-2185-2014](https://orcid.org/0000-0002-7120-9843)

Olena Panchenko

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: pan68@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0001-8071-4983>

ResearcherID: [F-6779-2016](https://orcid.org/0000-0001-8071-4983)

CURRENT TRENDS OF DEVELOPMENT OF THE CREDIT MARKET OF UKRAINE

The article examines the stages of the historical formation of the credit market of Ukraine. The entities of the credit market of Ukraine are graphically displayed and described. The concept of "credit market" is detailed and formulated. The main functions of ensuring the normal functioning of the credit market of Ukraine are defined, in particular such as: market function, financial function, general-specific function. The structure of the credit market is analyzed, consisting of such main components as: borrowers, creditors, credit products, financial instruments, regulation and state supervision, risks and components of the credit market. The influence of institutional factors on the development of the credit market of Ukraine, which includes the following components: legislation and regulation, institutionality, competition, information infrastructure, political and economic structures, digital initiatives and fintech innovations, and international integration, was studied. The components of the strategic development of the credit market as a result of the implementation of innovative transformations are structured, represented by such elements as: creation of digital marketplaces, innovative transformation, segmentation of participants in credit relations, stimulation of demand for financial innovations, establishment of growth rate standards for credit innovations, creation of

innovative infrastructure, creation of an innovative ecosystem and modernization. The financial stress index of the credit market of Ukraine for the period 2013-2023 was determined and its dynamics were analyzed. Changes in production volume and company income are shown graphically, and how this affects the credit market is presented. The debt of non-banking financial companies is calculated and presented, and their role in the development of the modern credit market is determined. The market of real estate and mortgage lending is studied and their role in modern credit trends is reflected. The debt and credit burden on households was analyzed. The credit risk indicator is structured and its role in the planning of new types of credit products is highlighted. The dynamics of credit resources attracted by non-bank financial and credit institutions for the period 2013-2023 are reflected. The main types of risks of the credit market of Ukraine are presented and the role of risk management in solving problems related to risky operations of credit institutions is defined.

Key words: credit market, credit relations, credit, credit institution, financial and credit structure, credit program, financial and credit institutions, credit policy.

Fig.: 11. Table: 1. References: 27.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-253-266](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-253-266)

УДК 336.71:338.49(477)

JEL Classification: G21

Артем Валерійович Тарасенко

кандидат економічних наук, доцент,
докторант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: avtarasenko88@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-4395-3605>

Андрій Васильович Підзапецький

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: andriipidzametskyi@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0007-9822-8570>

Володимир Костянтинівич Сухопецький

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: moskalyura73@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0007-7585-9505>

РОЗВИТОК ПЛАТІЖНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У статті обґрунтовано роль платіжної інфраструктури в забезпеченні стабільності та ефективності розвитку фінансової системи країни. Досліджено вплив впровадження міжнародного стандарту ISO 20022 на діяльність платіжної інфраструктури України. Наведено складові платіжної інфраструктури та надано їхню характеристику. Здійснено систематизацію видів платіжних послуг за різними класифікаційними ознаками. Проаналізовано розвиток платіжної інфраструктури України протягом 2018-2023 рр., виокремлено основні виклики та запропоновано ключові напрямки, які потребують уваги для стабільного та ефективного її функціонування в майбутньому.

Ключові слова: надавачі платіжних послуг; платіжна інфраструктура; платіжна послуга; платіжна система; технологічний оператор платіжних послуг.

Рис.: 6. Табл.: 3. Бібл.: 11.

Постановка проблеми. Розвиток платіжної інфраструктури в Україні розпочався зі становлення її фінансової системи, але посилення цього процесу відбулося внаслідок цифровізації багатьох сфер державного та суспільного життя. Протягом останніх років спостерігається активне формування фінансових екосистем і поступовий перехід від традиційного до цифрового банкінгу. Новий поштовх для цифрової трансформації фінансового сектору був здійснений у період пандемії COVID-19, коли спостерігалось збільшення кількості онлайн-платежів, переказу коштів та зростання попиту на інші фінансові послуги. Проте диджиталізація платіжного ринку сформувала нові виклики, загрози та перспективи, які вимагали негайного врегулювання механізму реалізації вже наявних прав у взаємодії з клієнтами і тих, які почали формуватися при здійсненні електронного бізнесу. Поява нових правил, орієнтованих на потреби споживачів, змусила фінтех-компанії розробляти інноваційні рішення, спрямовані на розширення спектра традиційних фінансових послуг, що в свою чергу потребувало модернізації платіжної інфраструктури як критично важливої складової фінансової системи країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток платіжної інфраструктури є важливою та динамічною темою досліджень у фінансовій сфері. Вітчизняні та закордонні вчені О. Вовченко, Т. Гордеева, Дж. Дамсгаард, Р. Квасницька, Н. Кондрацька, Н. Матвійчук, С. Пиріг, І. Ситник, К. Стайкова, С. Теслюк, І. Форкун, П. Чуб розглядають різні аспекти цієї теми, включаючи вплив нових технологій, регуляторні виклики, кібербезпеку та фінансову інклюзію.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У сучасному світі платіжна інфраструктура відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності та ефективності фінансових систем. Попри значну кількість досліджень з цього напрямку, в умовах посилення глобалізації, цифровізації та технологічних інновацій, а також під впливом економічних, політичних та соціальних викликів, які значно активізувалися останнім часом, питання розвитку платіжної інфраструктури потребує подальших досліджень.

Мета статті полягає у вивченні стану розвитку платіжної інфраструктури України в умовах сучасних викликів та дослідженні ключових напрямків, які потребують уваги для стабільного та ефективного її функціонування в майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Запорукою фінансової стабільності країни виступає стійкість платіжної інфраструктури, яка знижує ймовірність реалізації низки ризиків для банківської системи. Можливість безперервного здійснення платежів зміцнює довіру клієнтів до банків та інших учасників фінансового ринку, знижує ризики відпливу коштів і послаблює тиск на ліквідність банківського сектору. Важливість безперервного, надійного та ефективного функціонування платіжної інфраструктури підтвердила повномасштабна війна. Якісні платіжні послуги надають можливість банківським установам отримувати комісійні доходи, які в свою чергу дозволяють утримувати мережу та пристосовувати операційну діяльність до поточних викликів.

Прискоренням розвитку інновацій у платіжній інфраструктурі стало введення в дію з 1 серпня 2022 року Закону України «Про платіжні послуги», який спрямований на удосконалення національного ринку платіжних послуг з урахуванням вимог Другої платіжної директиви (PSD2) і Директиви з електронних грошей (EMD) [8]. Ключовими нововведеннями стали впровадження нового режиму електронних грошей в Україні, створення умов для запровадження концепції відкритого банкінгу (Open banking) та ін.

Насамперед з метою модернізації фінансової інфраструктури України, покращення конкурентоспроможності країни та її інтеграції зі світовими ринками було імplementовано міжнародний стандарт ISO 20022, який дає можливість спростити механічні процеси під час здійснення платежів та дозволяє покращити взаємодію між українською та міжнародними платіжними системами завдяки використанню зрозумілих та загальноприйнятих у світі стандартів [9]. Переваги використання міжнародного стандарту ISO 20022 у платіжній інфраструктурі України представлено на рис. 1.

Рис. 1. Переваги використання міжнародного стандарту ISO 20022 у платіжній інфраструктурі України

Джерело: побудовано авторами на основі [9].

Платіжна інфраструктура – це інтегрована мережа технологій, систем і процесів, що дозволяє здійснювати сучасні фінансові операції. У Законі України «Про платіжні послуги» платіжна інфраструктура визначається як «надавачі платіжних послуг, платіжні системи, технологічні оператори платіжних послуг та відносини між ними під час виконання платіжних операцій» [10]. Складові платіжної інфраструктури представлені на рис. 2.

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про платіжні послуги» [10] до надавачів платіжних послуг належать:

- банки, філії іноземних банків;
- платіжні установи (у тому числі малі платіжні установи);
- філії іноземних платіжних установ;
- установи електронних грошей;
- фінансові установи, що мають право на надання платіжних послуг;
- оператори поштового зв'язку;
- надавачі нефінансових платіжних послуг;
- Національний банк України;
- органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Надавати платіжні послуги (за умови отримання відповідної ліцензії та включення до Реєстру платіжної інфраструктури) мають право не тільки банки, а й інші небанківські установи. Принципово новими гравцями на українському платіжному ринку є установи електронних грошей та філії іноземних платіжних установ.

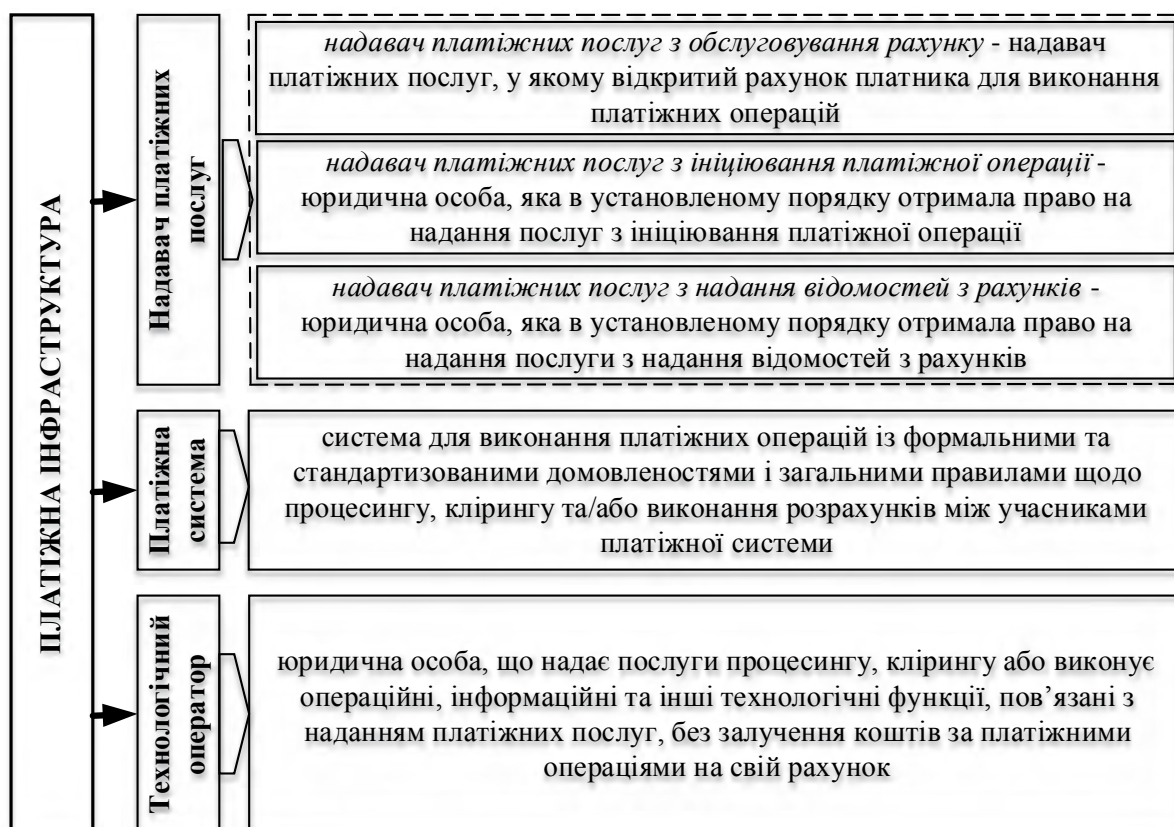

Рис. 2. Складові платіжної інфраструктури

Джерело: побудовано авторами на основі [10].

Загалом діяльність надавача платіжних послуг з виконання та/або супроводження платіжних операцій являє собою платіжну послугу. Слід зауважити, що з урахуванням організаційно-правового статусу й виконаного спектра дій надавачами платіжних послуг, їх можна класифікувати на дві групи: тих, які здійснюють безпосередньо підприємницьку діяльність, і тих, які такої діяльності не здійснюють – НБУ, органи державної влади, органи місцевого самоврядування. При цьому НБУ може виступати в ролі як надавача платіжних послуг, так і виконувати регулюючу та наглядову функції на платіжному ринку, а органи державної влади та місцевого самоврядування можуть виступати і надавачами, і користувачами таких послуг та здійснювати регуляторну діяльність у межах своєї компетенції [7]. З огляду на те, що основоположною ознакою платіжних послуг виступає діяльність, то доречним є поділ цієї діяльності на фінансову та нефінансову, якій відповідають визначені у ст. 5 Закону [10] види платіжних послуг (рис. 3). При цьому на законодавчому рівні також виділено й інші групи платіжних послуг: послуги, що є допоміжними до платіжних послуг та обмежені платіжні послуги.

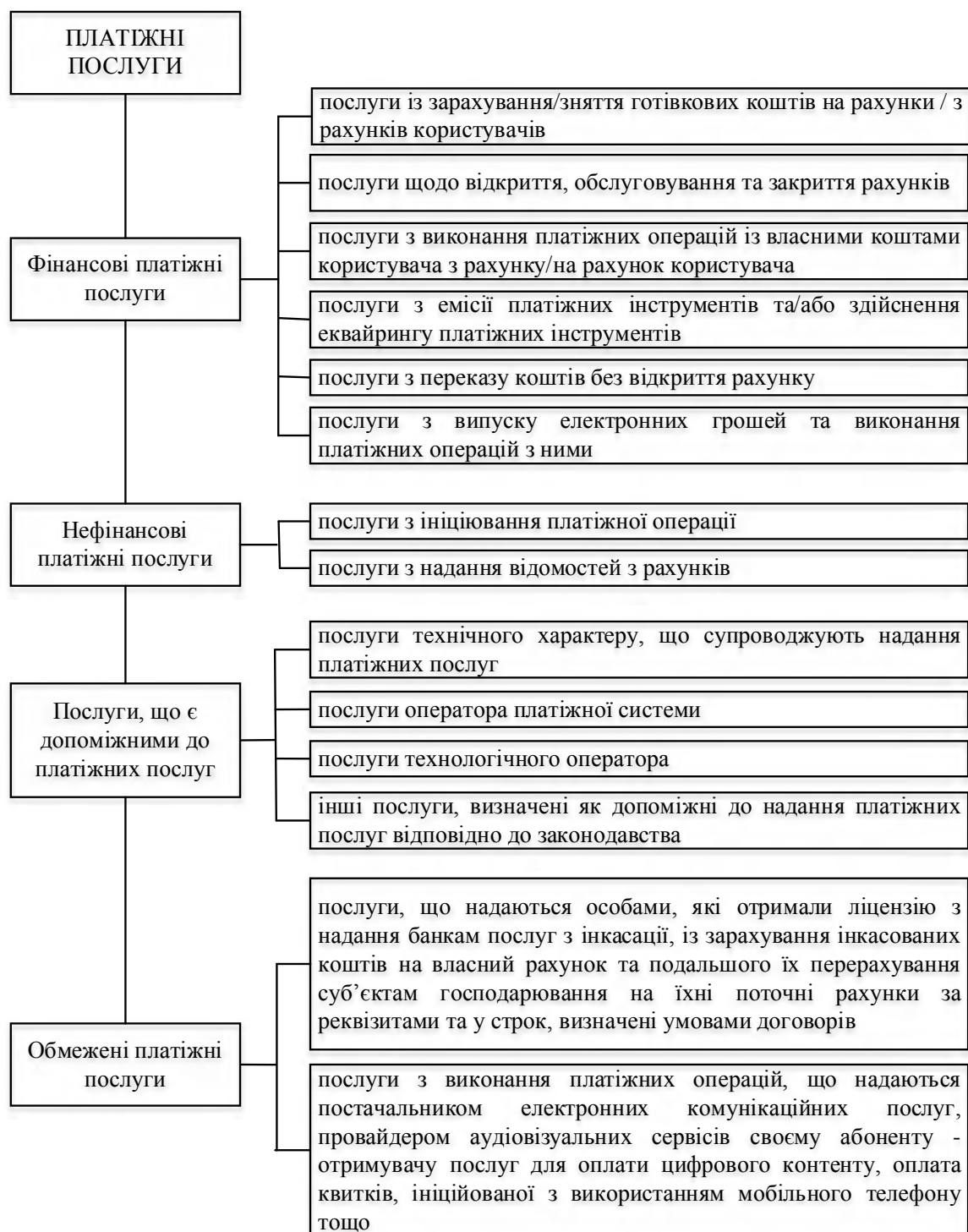

Рис. 3. Види платіжних послуг

Джерело: побудовано авторами на основі [10].

Крім того, аналіз літературних джерел [1; 7] дозволив систематизувати й інші види платіжних послуг за різними класифікаційними ознаками:

- за оферентами послуг: банківські платіжні послуги; послуги організацій поштового зв'язку; послуги операторів електронної готівки; послуги операторів мобільного зв'язку; послуги міжнародних та національних систем грошових переказів; послуги платіжних платформ;

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

- за інструментами: платежі, що здійснюються із застосуванням документарних платіжних інструментів; платежі, що здійснюються із застосуванням бездокументарних платіжних інструментів;
- за величиною розрахункових операцій: платежі на великі суми (large-value payments); роздрібні платежі (retail payments);
- за видом платіжної системи: послуги, що надаються операторами національних платіжних систем; послуги, що надаються операторами міжнародних платіжних систем;
- за інноваційністю: традиційні платіжні послуги; інноваційні платіжні послуги;
- за надавачем послуг: послуги, що надаються банківськими надавачами послуг; послуги, що надаються небанківськими надавачами послуг;
- за видами платіжних послуг: фінансові платіжні послуги; нефінансові платіжні послуги;
- за формами грошей: послуги з використанням готівкових грошей; послуги з використанням безготівкових грошей; послуги з використанням електронних (цифрових) грошей;
- за наявності рахунку: платіжні послуги з відкриттям платіжного рахунку; платіжні послуги без відкриття платіжного рахунку (включаючи платіжні послуги з відкриттям електронних гаранцій).

Здійснення платіжних операцій відбувається за допомогою платіжних систем. Активне збільшення кількості й обсягів фінансових розрахунків стало підставою для посилення їх важливості. На сьогодні платіжні системи в Україні продовжують стрімко розвиватися (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка розвитку платіжних систем на українському платіжному ринку

Показник	Рік					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6	7
Кількість міжнародних платіжних систем, із них	19	21	25	29	31	26
- системи переказу коштів	15	17	21	23	25	20
<i>у т.ч. створені</i>						
банками України	5	5	6	7	8	5
небанківськими установами України	3	4	6	7	7	5
нерезидентами	7	8	9	9	10	10
- карткові платіжні системи	4	4	4	6	6	6
Кількість внутрішньодержавних платіжних систем, із них	25	27	25	24	23	11
- системи міжбанківських розрахунків (СЕП НБУ)	1	1	1	1	1	1
- внутрішньобанківські платіжні системи	9	10	9	7	6	0
- системи переказу коштів	12	13	12	12	12	8
<i>у т.ч. створені</i>						
банками України	3	2	1	1	1	0

Закінчення табл. 1

1	2	3	4	5	6	7
небанківськими установами України	9	11	11	11	11	8
- карткові платіжні системи	2	2	2	3	3	2
<i>у т.ч. створені</i>						
НБУ (Простір)	1	1	1	1	1	1
небанківськими установами України	1	1	1	2	2	1
- системи розрахунків	1	1	1	1	1	0
Загальна кількість платіжних систем	44	48	48	53	54	37

Джерело: складено авторами на основі даних [2-6; 9].

Як видно з табл. 1, останніми роками спостерігається зміна характеру належності платіжних систем: якщо до 2020 року переважна їх більшість належала до внутрішньодержавних, то нині домінують міжнародні платіжні системи, а саме системи переказу коштів, що створені нерезидентами.

Зменшення платіжних систем у 2023 році певною мірою пов'язано з тим, що відповідно до Закону [10] платіжна система повинна включати три і більше прямих учасників, не враховуючи оператора платіжної системи та розрахункового банку, якщо вони виконують функцію учасника платіжної системи [9]. Тому внутрішньобанківські системи, які здійснювали діяльність у межах одного банку, втратили статус платіжних систем.

У 2023 році припинили свою діяльність як платіжні системи та були виключені з Реєстру платіжної інфраструктури:

- 6 внутрішньобанківських платіжних систем («FREESSEND», «За мить», «Raiffeisien Express», «АКОРДБАНКУКСПРЕС», «Металкарт», «Миттєвий переказ»);

- 7 ВПС («LIME MONEY», «LEO», «УКРКАРТ», «ІнтерПейСервіс», «FLASHPAY», «Поштовий переказ», «Розрахункова фондова система»);

- 4 міжнародні платіжні системи – резиденти («TELEGRAF», «IBOX MONEY TRANSFER», «ГлобалМані», «CORDPAY») [6].

Також активним розвитком власних платіжних систем – СЕП та НПС «Простір» займається НБУ, наповнюючи їх технічно та економічно цікавими для клієнтів продуктами. Крім того, протягом всіх років досліджуваного періоду СЕП НБУ визнавалася єдиною системно важливою платіжною системою.

Системна важливість СЕП полягає в наступному:

- забезпечує здійснення 98 % міжбанківських платежів у державі;
- сприяє проведенню операцій за правочинами з державними цінними паперами на відкритому ринку;
- здійснює урегулювання зобов'язань учасників, які виникають в інших платіжних системах [6].

У 2023 році до категорії важливих платіжних систем увійшли шість платіжних систем: MasterCard, Visa, NovaPay, «Фінансовий світ», PrivatMoney та MONEYCOM. До того ж на MasterCard та Visa припадає відповідно 56,5 та 43,07 % від загальної суми платіжних операцій, виконаних на території

України платіжними системами, що здійснюють емісію електронних платіжних засобів. Серед платіжних операцій, виконаних у межах України, в Україні та за її межі платіжними системами, створеними резидентами та нерезидентами NovaPay займає 28,17 % (із них 100 % платіжних операцій в межах України), PrivatMoney – 16,13 % (із них 87,15 % платіжних операцій у межах України), MONEYCOM – 15,47 %, «Фінансовий світ» - 13,21 % [6].

Якщо для реєстрації платіжної системи в Україні до Національного банку може звернутися будь-яка юридична особа, так само як і отримати статус технологічного оператора платіжних послуг, то учасником платіжної системи може стати лише банк або небанківський надавач фінансових платіжних послуг, який отримав ліцензію на надання платіжних послуг [9]. У результаті скорочення банківських установ та посилення вимог НБУ до небанківських, у 2023 році спостерігається зменшення учасників платіжних систем (на 44 установи, зокрема за рахунок виходу з ринку небанківських установ на 40 учасників). Кількість же технологічних операторів залишається майже незмінною (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка учасників платіжних систем та технологічних операторів на платіжному ринку України

Показник	Рік				
	2019	2020	2021	2022	2023
Учасники платіжних систем	128	129	132	132	88
<i>в т.ч.</i>					
банки	69	69	66	63	59
небанківські установи	59	60	66	69	29
Технологічні оператори	29	34	34	35	35

Джерело: складено авторами на основі даних [2-6; 9].

За підсумками діяльності 2023 року визначені важливі учасники системно важливих і важливих платіжних систем: **ПриватБанк** (СЕП НБУ, «MasterCard», «Visa»); **ПУМБ** («PrivatMoney»); **ТОВ «ФК «Контрактовий дім»** («Фінансовий світ»). Також визначені три важливі технологічні оператори платіжних послуг: **ТОВ «ЕЙСІ ДІСІ ПРОЦЕСІНГ»**, **ПрАТ «Український процесінговий центр»** та **ТОВ «ТАС ЛІНК»** [6; 9].

Розподіл об'єктів платіжної інфраструктури за категоріями важливості здійснюється НБУ згідно з міжнародною практикою для підвищення їх надійності й ефективності, а також приведення їх діяльності у відповідність до міжнародних стандартів. До об'єктів платіжної інфраструктури, що віднесені до категорій важливості, регулятор встановлює посилені вимоги щодо управління та організації діяльності, доступу та участі в платіжній системі, системи управління ризиками, остаточності розрахунків, забезпечення кіберстійкості та управління безперервністю діяльності [9].

Динаміка розвитку платіжної інфраструктури корелює з тенденцією до зростання частки безготівкових розрахунків (табл. 3).

Таблиця 3

Частка безготівкових операцій у загальному обсязі/кількості операцій, здійснених із використанням платіжних карток, %

Показник	Рік					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
За обсягом операцій	45,1	50,3	55,8	61,9	68,1	64,8
За кількістю операцій	78,5	82,4	86,9	90,1	92,8	93,5

Джерело: складено авторами на основі даних [9].

Зменшення обсягів операцій, здійснених з використанням платіжних карток у 2023 році пов'язано із запровадженням НБУ з квітня 2023 року статистичної звітності про кредитові та дебетові перекази, що призвело до перерозподілу операцій користувачів між статистичною звітністю про платіжні картки та кредитові/дебетові перекази [6].

Упродовж 2018-2023 рр. спостерігається впевнений розвиток платіжної інфраструктури, що передусім зумовлений зростанням попиту і пропозиції на проведення безготівкових операцій (рис. 4).

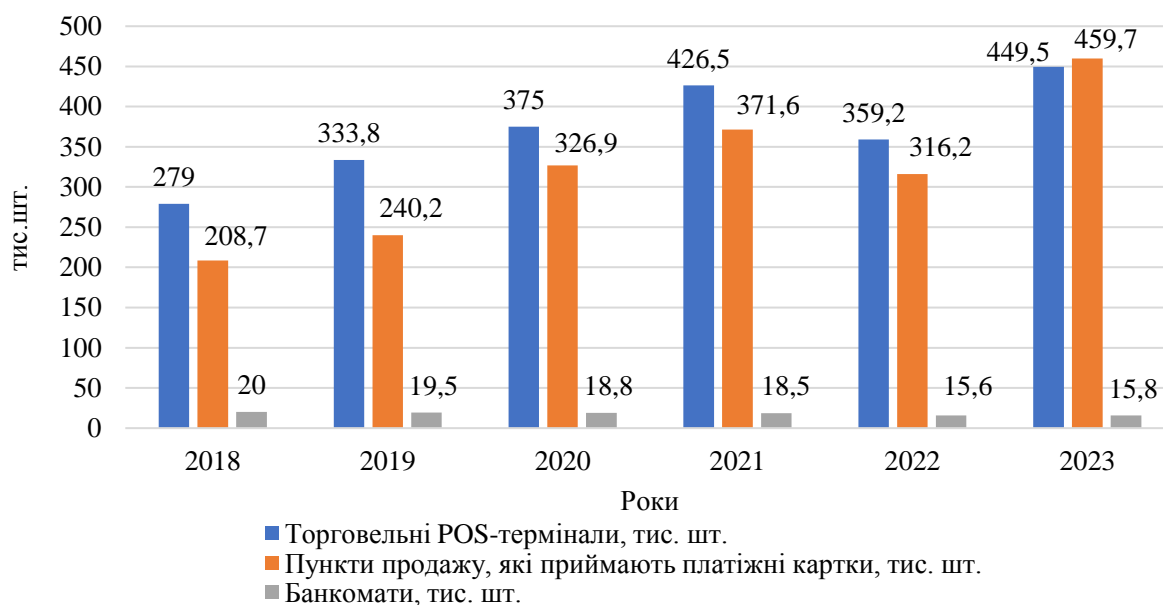

Рис. 4. Розвиток платіжної інфраструктури в Україні

Джерело: побудовано авторами на основі [9].

Так, кількість підприємств торгівлі та сфери послуг, що надають своїм клієнтам можливість здійснювати безготівкові розрахунки за допомогою платіжних карток помітно зростає з кожним роком. З 2017 року їх кількість збільшилася у 2,6 раза. Динамічно зростає і кількість POS-терміналів – майже у 1,8 раза. Через війну та тимчасову окупацію окремих територій простежується зменшення платіжних пристроїв у 2022 році порівняно з 2021 роком (у середньому на 15 %). Проте поживлення процесів відновлення

засобів для здійснення платежів розпочалося з другої половини 2022 року і вже у 2023 році спостерігаємо швидкі темпи зростання пунктів продажу, які приймають платіжні картки – на 45,38 %, торговельних POS-терміналів – на 25,14 %, банкоматів – на 1,28 %.

Про поступову відмову від готівкового способу розрахунків та адаптацію населення до безготівкових розрахунків може свідчити і зменшення кількості банкоматів та зростання частки саме депозитних. Також продовжується розширення безконтактної платіжної інфраструктури (рис. 5).

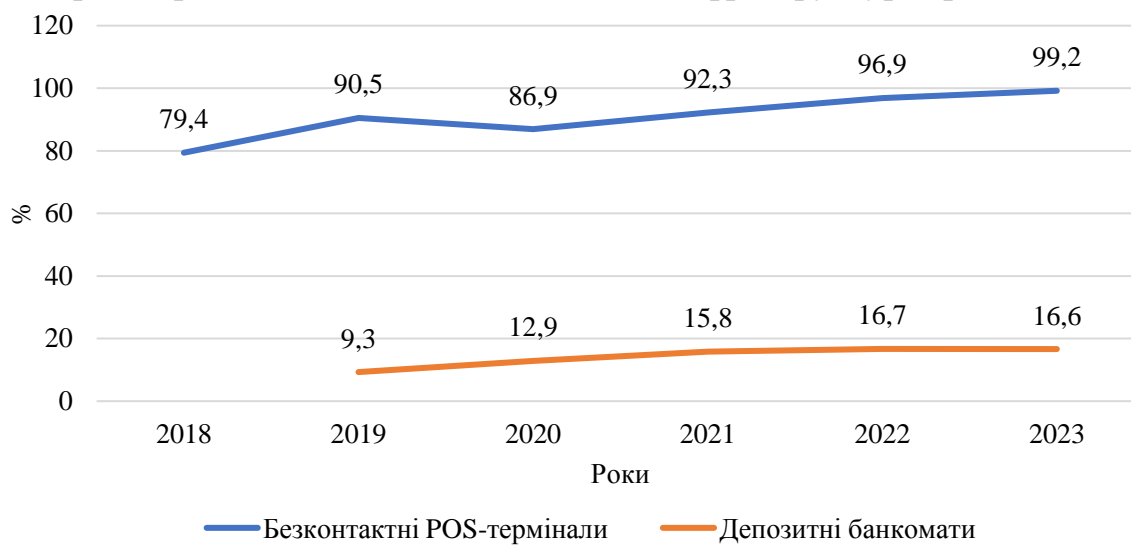

Рис. 5. Розвиток безконтактної платіжної інфраструктури
Джерело: побудовано авторами на основі [9].

Попри повномасштабну війну, платежі в Україні здійснюються безперервно та своєчасно. Зростання обсягів операцій та різноманіття платіжних послуг відновилося із середини 2022 року. Це сприяє задоволенню потреб клієнтів у розрахунках і фінансовій стійкості платіжної інфраструктури.

Поряд з цим, розвиток платіжної інфраструктури стикається з певними викликами: технологічними, економічними, соціальними та регуляторними (рис. 6).

Для забезпечення стабільного та ефективного функціонування платіжної інфраструктури необхідно:

- впроваджувати сучасні методи шифрування та захисту інформації;
- проводити регулярне оновлення систем захисту від кіберзагроз;
- використовувати багатофакторну аутентифікацію для користувачів;
- співпрацювати з регулятором для забезпечення відповідності вимогам та стандартам;
- безперервно впроваджувати нові технології для підвищення прозорості та безпеки здійснення платіжних операцій;
- збільшувати інвестиції в розробку та інтеграцію нових платіжних рішень, надійні та масштабовані сервери та мережеве обладнання;

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

- сприяти розвитку та підтримці фізичної та цифрової інфраструктури для забезпечення безперебійної роботи платіжних систем;
- налагоджувати співпрацю між усіма учасниками платіжного ринку та ін.

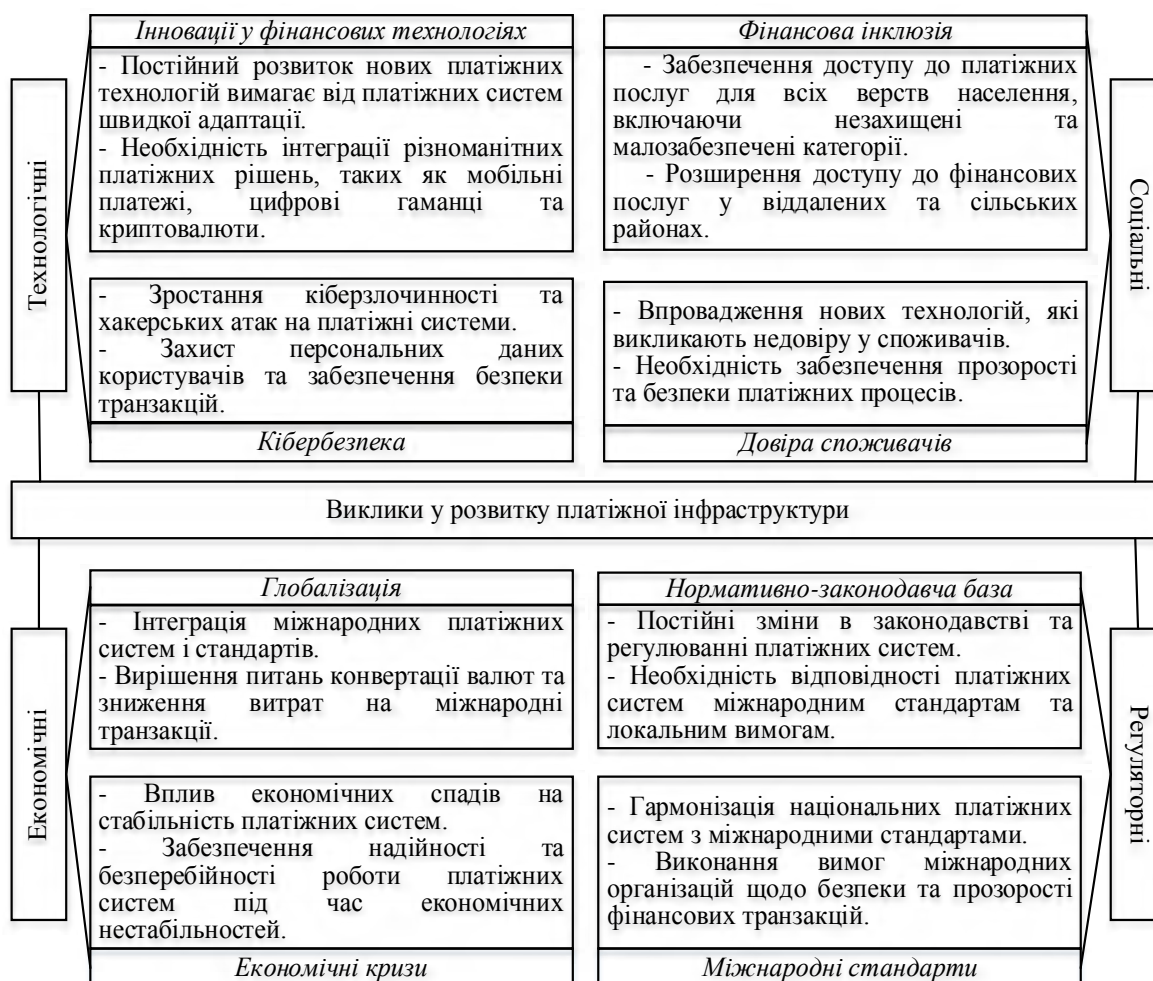

Рис. 6. Виклики розвитку платіжної інфраструктури

Джерело: побудовано авторами.

Висновки і пропозиції. Таким чином, платіжна інфраструктура є важливим елементом фінансової системи будь-якої країни. Вона забезпечує передачу коштів між учасниками ринку, сприяє економічному зростанню та підтримує фінансову стабільність. Упродовж останніх років вона зазнала суттєвих змін зумовлених поступовою втратою актуальності традиційних платіжних послуг і стрімким розвитком цифрових платіжних технологій.

В умовах сучасних викликів важливим є створення інноваційного та безпечного фінансового середовища, яке відповідатиме потребам сучасного суспільства. Це середовище повинно забезпечувати швидкий, надійний і зручний доступ до фінансових послуг для всіх верств населення. При цьому особливу увагу слід приділити кібербезпеці, оскільки зростання кількості цифрових транзакцій підвищує ризик кібератак та шахрайства. Інвестиції в

новітні технології захисту даних, розробка комплексних систем моніторингу та виявлення загроз, а також навчання користувачів основам кібербезпеки є невід’ємними складовими цього процесу.

Крім того, варто зазначити, що для створення дійсно інноваційного фінансового середовища необхідно підтримувати розвиток фінансових технологій. Значним фактором у розвитку платіжної інфраструктури є звичайно підтримка з боку держави. Регуляторні органи мають створювати сприятливі умови для розвитку фінтех-компаній, що дозволить їм ефективно конкурувати з традиційними банківськими установами. Це, у свою чергу, сприятиме підвищенню якості фінансових послуг та зниженню їхньої вартості для кінцевих споживачів.

Створення такого фінансового середовища вимагає не лише технічних інновацій, але й культурних змін. Підвищення фінансової грамотності населення, просування нових фінансових продуктів та сервісів, а також формування довіри до цифрових фінансових інструментів є ключовими завданнями на цьому шляху.

Список використаних джерел

1. Волосович С. В. Інноваційні платіжні послуги як інструмент розвитку торгівлі [Електронний ресурс] / С. В. Волосович // Економічний вісник університету. – 2016. – Вип. 29(1). – С. 12-18. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_29\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_29(1)_4).
2. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку 2018 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2018.pdf?v=7.
3. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку 2019 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2019.pdf?v=7.
4. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку 2020 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2020.pdf?v=7.
5. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку 2022 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2022.pdf?v=7.
6. Звіт з оверсайту інфраструктури фінансового ринку 2023 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2023.pdf?v=7.
7. Лобач О. М. Фінансово-правова природа послуг на платіжному ринку [Електронний ресурс] / О. М. Лобач, Н. Г. Кравченко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. – 2022. – № 1. – С. 41-50. – Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3bdb829-4339-4bc1-b215-f076bef71b72/content>
8. Маричева О. Як Закон про платіжні послуги змінить ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://biz.ligazakon.net/analytics/215901_yak-zakon-pro-platzhn-poslugi-zmnit-rinok.
9. Національний банк України. Платежі та розрахунки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/payments>.
10. Про платіжні послуги [Електронний ресурс] : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX . – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.

11. Ситник І. П. Оновлення платіжної системи України як дієвий механізм її подальшої інтеграції у європейський і світовий платіжний простір [Електронний ресурс] / І. П. Ситник // Ефективна економіка. – 2019. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7505>.

References

1. Volosovych, S.V. (2016). Innovatsiini platizhni posluhy yak instrument rozvytku torhivli [Innovative payment services as a tool for trade development]. *Ekonomichnyi visnyk Universytetu – Economic Bulletin of the University*, 29(1), 12-18. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_29\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2016_29(1)_4).
2. National Bank of Ukraine. (2018). *Zvit z oversaitu infrastruktury finansovoho rynku 2018 rik [Financial market infrastructure oversight report 2018]*. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2018.pdf?v=7.
3. National Bank of Ukraine. (2019). *Zvit z oversaitu infrastruktury finansovoho rynku 2019 rik [Financial market infrastructure oversight report 2019]*. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2019.pdf?v=7.
4. National Bank of Ukraine. (2020). *Zvit z oversaitu infrastruktury finansovoho rynku 2020 rik [Financial market infrastructure oversight report 2020]*. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2020.pdf?v=7.
5. National Bank of Ukraine. (2022). *Zvit z oversaitu infrastruktury finansovoho rynku 2022 rik [Financial market infrastructure oversight report 2022]*. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2022.pdf?v=7.
6. National Bank of Ukraine. (2023). *Zvit z oversaitu infrastruktury finansovoho rynku 2023 rik [Financial market infrastructure oversight report 2023]*. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2023.pdf?v=7.
7. Lobach, O.M., & Kravchenko N.H. (2022). Finansovo-pravova pryroda posluh na platizhnomu rynku [Financial and legal nature of services in the payment market]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii i praktyky – Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 1, 41-50. <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3bdb829-4339-4bc1-b215-f076bef71b72/content>.
8. Marycheva, O. (2022). *Yak Zakon pro platizhni posluhy zminyt rynek [How the Law on Payment Services will change the market]*. https://biz.ligazakon.net/analytics/215901_yak-zakon-pro-platizhn-poslugi-zmnit-rinok.
9. Natsionalnyi bank Ukrainy [National Bank of Ukraine]. (n.d.). *Platizhi ta rozrakhunky [Payments and settlements]*. <https://bank.gov.ua/ua/payments>.
10. Pro platizhni posluhy [About payment services], Law of Ukraine № 1591-IX. (2021, June 30). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>.
11. Sytnyk, I. P. (2019). Onovlennia platizhnoi systemy Ukrainy yak diievyi mekhanizm yii podalshoi intehratsii u yevropeyskyi i svitovyi platizhnyi prostir [Updating the ukrainian payment system as an active mechanism and further integration in the european and world payment space]. *Efektivna ekonomika - Effective economy*, 12. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7505>.

Отримано 17.06.2024

UDC 336.71:338.49(477)

Artem Tarasenko

PhD in Economics, Doctoral Student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv National University of Technology (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: avtarasenko88@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0003-4395-3605>

Andrii Pidzametskyi

PhD Student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv National University of Technology (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: andriipidzametskyi@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0007-9822-8570>

Volodymyr Suhovetskyi

PhD Student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv National University of Technology (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: moskalyura73@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0007-7585-9505>

**DEVELOPMENT OF THE PAYMENT INFRASTRUCTURE
IN THE CONDITIONS OF MODERN CHALLENGES**

The payment infrastructure plays a key role in ensuring the stability and efficiency of the country's financial system. The stability of the payment infrastructure reduces the likelihood of a number of risks for the banking system. The ability to seamlessly make payments strengthens clients' trust in banks and other participants in the financial market, reduces the risks of outflow of funds and eases the pressure on the liquidity of the banking sector.

Payment infrastructure is an integrated network of technologies, systems and processes that allows modern financial transactions to be carried out. According to the Law of Ukraine "On Payment Services", the payment infrastructure includes payment service providers, payment systems, technological operators of payment services and relations between them during payment operations. Not only banks, but also other non-banking institutions have the right to provide payment services (provided they obtain the appropriate license and are included in the Payment Infrastructure Register). Fundamentally new players on the Ukrainian payment market are electronic money institutions and branches of foreign payment institutions.

The activity of the payment service provider in the execution and/or support of payment transactions is a payment service. The article provides a systematized list of types of payment services according to various classification features. It was established that the active increase in the number and volume of financial settlements became the basis for increasing the importance of payment systems, and the dynamics of their development in the Ukrainian payment market was demonstrated. The activities of participants of payment systems and technological operators of payment services were also analyzed. It has been proven that the development of the payment infrastructure correlates with the tendency to increase the share of non-cash payments. The main challenges are highlighted and key areas that require attention for its stable and effective functioning in the future are proposed.

Key words: *payment service providers; payment infrastructure; payment service; payment system; technological operator of payment services.*

Fig.: 6. Table: 3. References: 11.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-267-284](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-267-284)

УДК 330.341.1:330.322]:[621:631.37

JEL Classification: O31; L62; Q16

Тетяна Олександрівна Шпомер

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: tanya_shpomer@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6680-5889>.
Researcher ID: [L-9323-2015/](https://orcid.org/0000-0001-6680-5889)

Сергій Петрович Волошин

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: voloshyn.sp@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0007-3597-1033>

Роман Володимирович Реус

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)
E-mail: romareus83@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0000-8091-7123>

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ

У статті обґрунтовано важливість розвитку сільськогосподарського машинобудування для економіки України. Охарактеризовано роль інновацій та інвестицій у підвищенні ефективності та конкурентоспроможності галузі. Досліджено погляди науковців на сутність поняття «фінансові інструменти» та запропоновано його авторське розуміння в контексті інноваційно-інвестиційного розвитку. Визначено основні фінансові інструменти для підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку, розглянуто переваги та недоліки їх застосування підприємствами сільськогосподарського машинобудування. Виявлено проблеми на шляху залучення фінансування підприємствами галузі та наведено майбутні тенденції у використанні фінансових інструментів.

Ключові слова: фінансові інструменти; інновації; інвестиції; інноваційно-інвестиційний розвиток; сільськогосподарське машинобудування.

Рис.: 1. Табл.: 3. Бібл.: 21.

Постановка проблеми. Сільськогосподарське машинобудування відіграє вирішальну роль у розвитку економіки України, адже виступає важливим сегментом у підвищенні економічної стійкості та конкурентоспроможності аграрного сектору:

- сучасна сільськогосподарська техніка дозволяє значно підвищити ефективність і швидкість виконання сільськогосподарських робіт, що сприяє збільшенню врожайності та зниженню витрат на виробництво;

- використання механізованих засобів зменшує потребу в ручній праці, що є особливо важливим в умовах дефіциту робочої сили в сільській місцевості;

- сучасні машини та технології дозволяють раціональніше використовувати насіння, добрива, воду та інші ресурси, що сприяє зниженню собівартості продукції;

- висока якість та конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції на міжнародному ринку сприяє збільшенню експорту та надходжень до державного бюджету;

- розвиток машинобудування стимулює науково-дослідні роботи та інновації в аграрному секторі, що сприяє загальному технологічному прогресу в країні;

- нові технології дозволяють зменшити негативний вплив на навколишнє середовище, завдяки точному землеробству, зниженню викидів та ефективному використанню природних ресурсів;

- розвиток машинобудівної галузі створює додаткові робочі місця у сфері виробництва, обслуговування та ремонту сільськогосподарської техніки тощо.

Стимулом для розвитку сільськогосподарського машинобудування виступає впровадження передових технологій у сільському господарстві, таких як наземні датчики, автономні трактори, безпілотники, роботизоване обладнання, які допомагають розширювати виробництво сільськогосподарської продукції з меншими витратами для задоволення зростаючого попиту на продукти харчування у світі [20].

Революційні зміни у світовій промисловості змушують виробників сільськогосподарських машин та обладнання адаптуватися до сучасних вимог. Роботизація, екологічні технології та елементи точного землеробства стали невід'ємними складовими сучасних самохідних машин і причіпних знарядь. Вітчизняні підприємства сільськогосподарського машинобудування намагаються виробляти конкурентоспроможну сільгосптехніку різної номенклатури, але не серійно, а невеликими партіями. Це провокує підвищення собівартості виробленої продукції та призводить до порушення виробничого циклу. Тому на сьогодні сільськогосподарське машинобудування стикається з необхідністю впровадження новостворених (застосованих) та вдосконалених конкурентоспроможних технологій та продукції, а також організаційно-технічних рішень виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що дозволяють знижувати витрати на виробництво, покращувати якість продукції та сприяти сталому розвитку галузі.

Для реалізації інноваційних проєктів необхідні значні фінансові ресурси. Традиційні джерела фінансування часто не можуть повністю задовольнити потреби підприємств в інвестиціях. Через високі кредитні ставки вітчизняних банків і низький рівень державної підтримки гальмується оновлення матеріально-технічної бази підприємств, що знижує конкурентоспроможність їхньої продукції. Нині оновлення відбувається тільки з фінансових можливостей власників підприємств. Це своєю чергою зумовлює необхідність розвитку нових фінансових інструментів. Інноваційні фінансові інструменти дозволяють забезпечити більш ефективне використання фінансових ресурсів, знижуючи ризики та підвищуючи прибутковість інвестицій. Це важливо для залучення капіталу в сільськогосподарське машинобудування, яке є капіталомісткою галуззю з довгим циклом повернення інвестицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема фінансових інструментів інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарського машинобудування є актуальною як з погляду наукових досліджень, так і з практичного погляду. Вона відображає сучасні виклики та можливості для розвитку галузі, що має значний потенціал для сприяння економічному зростанню та підвищенню ефективності аграрного сектору.

Дослідження діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування знайшли своє відображення у працях таких учених: А. Вітюк та О. Сметанюк [1] вивчають взаємозв'язок розвитку галузей сільського господарства та сільськогосподарського машинобудування; Г. Коваленко [7] приділяє увагу розгляду проблем підвищення конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування; В. Ільчук [6] досліджує процеси інтеграції суб'єктів наукової, інноваційної, інвестиційної та виробничої сфер, які задіяні в інноваційному оновленні підприємств машинобудівної галузі; В. Нехай та О. Кравець [16] торкаються актуальних питань, пов'язаних з вдосконаленням стратегічного управління підприємств сільськогосподарського машинобудування, вибору його напрямів; колектив авторів С. Ішук, Л. Созанський, Ю. Полякова, Л. Коваль, О. Ляховська, Н. Ривак [20] висвітлюють результати комплексного дослідження машинобудування, в т.ч. сільськогосподарського як стратегічного сегмента світової і національної економіки, ідентифікуючи місце українського машинобудування серед країн ЄС, діагностуючи його поточний стан і перспективи діяльності підприємств галузі.

Питанням фінансового забезпечення розвитку підприємств, в т.ч. інноваційно-інвестиційного, на основі застосування як традиційних, так й інноваційних фінансових інструментів приділяли увагу закордонні та вітчизняні вчені: Е. Агаша (E. Agasha), Т. Бошков (T. Boshkov), Р. Браун (R. Brown), Н. С. Віхарі (N.S. Vihari), М. Джавайд (M. Javaid), А. Зезова (A. Zezova), С. Ратнакаррам (S. Ratnakaram), З. Темелков (Z. Temelkov), В. Чакраварам (V. Chakravararam), Д. Дорофеев [3], А. Жаворонок [11], Д. Задобрюк, М. Зогуляк [5], Ю. Коваленко [8], О. Кондрат [9, 10], І. Косач [11], К. Крикуненко [9], Я. Літвін [8], В. Мостепан, Г. Отліванська та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість досліджень, проведених в рамках вивчення проблем фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств, недостатньо дослідженими залишаються інноваційні форми фінансового інструментарію, які ефективно можна було б впроваджувати підприємствами сільськогосподарського машинобудування. Крім того, питання інтеграції цих інструментів у фінансові стратегії вітчизняних підприємств потребує додаткових досліджень та аналізу для визначення їхньої ефективності та впливу на економічне зростання.

Мета статті полягає в дослідженні фінансових інструментів інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарського машинобудування, виявленні найбільш ефективних форм фінансування, які можуть бути застосовані в сучасних умовах господарювання та в найближчій перспективі.

Виклад основного матеріалу. Успішність реалізації інноваційних проєктів та загальний рівень економічного розвитку значною мірою залежить від ефективності використання фінансових інструментів. Вони забезпечують стабільність фінансових потоків, необхідних для впровадження інноваційних технологій. Використання сучасних фінансових інструментів сприяє зниженню ризиків та підвищенню ефективності інвестицій в інновації.

У сучасній науковій літературі наведено багато визначень поняття «фінансові інструменти» (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «фінансові інструменти»

Автори / Джерело	Визначення
НП(С)БО 13 [15]	Фінансовий інструмент – контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого.
Данькевич А. [2]	Фінансові інструменти – це певною мірою права на ресурси (активи), які повинні відповідати таким вимогам: вільний обіг, доступність, стандартність, документальність, регулювання і визнання державою, ліквідність, ризик.
Ходаківська В., Костюкевич О. та Лятамбор О. [21]	Фінансові інструменти – це різноманітні фінансові документи, які обертаються на ринку, мають грошову вартість і за допомогою яких здійснюються операції на фінансовому ринку
Науменкова С., Міщенко С. [14]	Фінансові інструменти – фінансові активи чи пасиви, які можна купувати та продавати на ринку та за допомогою яких здійснюється розподіл та перерозподіл створеного капіталу. Фінансові інструменти – юридичний документ, що відображає певні договірні взаємовідносини, або який надає певні права.
Петраков Я. В. [18]	Фінансові інструменти – це фінансові документи, рух яких призводить до зростання обсягів фінансових ресурсів та отримання кумулятивного ефекту від їх інвестування продуцентами та реципієнтами фінансових активів.
Поляк Н. [19]	Фінансові інструменти – це фінансові зобов'язання, інструменти капіталу або будь-які документи в письмовій формі, що мають грошову вартість або засвідчують грошові операції і передбачають одержання доходу після їх продажу чи передання.
Дропа Я. Б. [4]	Фінансовий інструмент – це особливий продукт фінансового ринку, який має форму договору або угоди й використовується для залучення фінансових ресурсів однією стороною й отримання прибутків та/або економічної вигоди – іншою.
Коваленко Ю., Літвін Я. [8]	Фінансові інструменти – це специфічні товари фінансових ринків, які обертаються на цьому ринку, мають грошову вартість, а також за допомогою яких здійснюється розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів

Джерело: складено авторами на основі [2; 4; 8; 14; 15; 18; 19; 21].

Розглядаючи наведені тлумачення категорії «фінансові інструменти», на думку Т. Кубах [13] можна виділити два підходи:

- юридичний, відповідно до якого фінансові інструменти являють собою контракт, у результаті укладання якого виникає збільшення фінансових активів у одного суб'єкта господарювання та фінансових зобов'язань в іншого суб'єкта господарювання;

- економічний, коли фінансові інструменти визначаються як різноманітні види фінансових продуктів, що обертаються на фінансовому ринку та мають грошову вартість.

У контексті інноваційно-інвестиційного розвитку фінансові інструменти доцільно розглядати як сукупність фінансових механізмів, засобів і методів, які використовуються для мобілізації та розподілу капіталу з метою підтримки та стимулювання інноваційної діяльності та інвестиційних проєктів. Ці інструменти спрямовані на забезпечення доступу до фінансових ресурсів для реалізації інноваційних ідей, розробки нових технологій, створення та розвитку стартапів, а також на сприяння розвитку наукоємних галузей економіки, зокрема сільськогосподарського машинобудування.

Фінансові інструменти для підтримки інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств – це різноманітні інструменти, що надає або підтримує держава, фінансові установи або інші організації з метою сприяння такого розвитку та функціонування підприємств [10]. Інноваційно-інвестиційний розвиток сільськогосподарського машинобудування потребує ефективних фінансових інструментів, які сприятимуть модернізації виробничих потужностей, впровадженню нових технологій і підвищенню конкурентоспроможності на ринку. Основні фінансові інструменти, які можуть використовуватися підприємствами галузі для реалізації таких цілей можна поділити на дві групи: традиційні та інноваційні фінансові інструменти (рис. 1).

Одним із найпоширеніших фінансових інструментів, що використовуються підприємствами для фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку є банківські кредити – залучення коштів у вигляді позики, яку підприємство зобов'язується повернути разом з відсотками в обумовлений термін. Проте використання цього інструменту потребує ретельного планування і оцінки всіх ризиків, пов'язаних із погашенням позики і фінансовою стабільністю підприємства. Серед основних переваг банківських кредитів можна відзначити такі:

1. Швидкий доступ до коштів. Банки можуть оперативно надавати великі суми, що дозволяє підприємству швидко реалізувати інноваційні проєкти.

2. Гнучкі умови кредитування. Банки пропонують різні види кредитів з можливістю вибору оптимальних строків погашення та умов фінансування.

3. Підтримка довгострокових проєктів. Довгострокові кредити дозволяють підприємствам здійснювати масштабні інноваційні проєкти, які потребують значних інвестицій.

4. Можливість податкових пільг. Процентні витрати за кредитами можуть бути віднесені на витрати підприємства, що знижує його оподатковуваний прибуток.

Рис. 1. Види фінансових інструментів інноваційно-інвестиційного розвитку
Джерело: побудовано авторами на основі [9; 10].

Однак використання даного фінансового інструменту може мати й певні недоліки:

1. Висока вартість. Процентні ставки за кредитами можуть бути високими, що збільшує фінансове навантаження на підприємство, особливо у випадку довгострокових позик.

2. Складність отримання. Банки часто висувають жорсткі вимоги до позичальників, такі як висока кредитоспроможність, наявність ліквідного забезпечення або доведена рентабельність проєкту.

3. Ризик втрати майна. У випадку неплатоспроможності підприємство може втратити заставне майно, що негативно позначиться на його діяльності.

4. Фінансові обмеження. Обслуговування кредиту може значно знизити ліквідність підприємства й обмежити його можливості для реалізації інших проєктів.

Іпотека на майно або обладнання є формою забезпеченого кредиту, де нерухомість або інше високоліквідне майно використовується як застава для отримання позики. Це дозволяє підприємствам залучати необхідні кошти для фінансування інноваційно-інвестиційних проєктів, використовуючи наявні активи. До основних переваг цього фінансового інструменту можна віднести такі:

1. **Залучення значних коштів.** Іпотека дозволяє отримати великі суми коштів, що можуть бути використані для фінансування масштабних інноваційних проєктів або модернізації виробництва.

2. **Нижчі процентні ставки.** Оскільки кредит забезпечений майном, банки зазвичай пропонують нижчі відсоткові ставки порівняно з незабезпеченими кредитами.

3. **Тривалий термін погашення.** Довгостроковий характер іпотечних кредитів дозволяє підприємству планувати фінансові витрати на довший період, зменшуючи тиск на щоденну діяльність.

4. **Збереження власності.** Попри те, що майно використовується як застава, підприємство продовжує ним користуватися, що дозволяє ефективно використовувати активи для операційної діяльності.

Проте використання цього інструменту потребує ретельного аналізу фінансових ризиків і впевненості у здатності підприємства обслуговувати кредит, щоб уникнути можливих негативних наслідків, пов'язаних із втратою заставного майна:

1. **Ризик втрати майна.** Якщо підприємство не зможе вчасно обслуговувати іпотечний кредит, воно ризикує втратити заставне майно, що може серйозно вплинути на його діяльність.

2. **Обмеження на використання майна.** Майно, що знаходиться в заставі, не може бути продане або використане як забезпечення для інших кредитів без згоди банку.

3. **Великі початкові витрати.** Оформлення іпотечного кредиту може вимагати значних витрат на оцінку майна, юридичні послуги та інші супутні витрати.

4. **Обмежена ліквідність.** Майно, яке використовується як застава, стає менш ліквідним, оскільки його не можна швидко продати або використовувати для інших фінансових операцій.

Ключовим інструментом для підтримки інноваційних проєктів на ранніх стадіях їхнього розвитку виступає **венчурний капітал** – форма фінансування, що надається інвесторами (венчурними капіталістами) молодим, перспективним компаніям або стартапам, які мають високий потенціал зростання. Головними перевагами застосування венчурного капіталу підприємствами сільськогосподарського машинобудування є:

1. **Фінансування високоризикових проєктів.** Венчурний капітал дозволяє залучати кошти для реалізації інноваційних ідей, які важко або неможливо профінансувати за рахунок таких джерел як банківські кредити.

2. **Доступ до досвіду та знань.** Венчурні капіталісти часто є досвідченими підприємцями або управлінцями, які можуть надати цінну підтримку у розвитку бізнесу.

3. **Гнучкість у використанні коштів.** Венчурні інвестиції не мають фіксованого графіка погашення, що дає підприємству більше свободи в розподілі фінансів і зосередженні на розвитку.

4. **Можливість швидкого зростання.** Завдяки значним фінансовим ресурсам і управлінській підтримці венчурний капітал може значно прискорити розвиток компанії.

Безсумнівно, що венчурний капітал є потужним інструментом для фінансування інноваційних проєктів із високим потенціалом зростання, проте він також пов'язаний зі значними ризиками. Для успішного використання цього інструменту важливо ретельно обрати інвесторів, які поділяють стратегічне бачення розвитку підприємства, а також врахувати недоліки:

1. Втрата часткового контролю. Оскільки венчурні капіталісти отримують частку в компанії, підприємці можуть втратити частину контролю над своїм бізнесом, особливо в питаннях стратегічного управління.

2. Тиск на швидке зростання. Венчурні інвестори зацікавлені у швидкій окупності своїх інвестицій, що може створювати додатковий тиск на підприємців і змушувати їх ухвалювати ризиковані рішення.

3. Розподіл прибутків. У випадку успіху компанії венчурні капіталісти отримують значну частку прибутку, що може бути менш вигідним для засновників порівняно з іншими джерелами фінансування.

4. Обмеження на стратегії виходу. Венчурні капіталісти часто наполягають на стратегіях виходу (наприклад, продаж компанії або її публічне розміщення на біржі), що може не збігатися з довгостроковими цілями підприємців.

В умовах нестачі оборотних коштів підприємства сільськогосподарського машинобудування можуть застосувати такий фінансовий інструмент як факторинг, який передбачає продаж підприємством своїх дебіторських заборгованостей (рахунків-фактур) спеціалізованій фінансовій установі (факторинговій компанії) з метою отримання негайного фінансування. Факторинг дозволяє суб'єкту господарювання прискорити обіг коштів, покращити ліквідність та зменшити ризики, пов'язані з невчасною оплатою від контрагентів. Використання факторингових послуг надає підприємствам певні переваги:

1. **Швидке отримання коштів.** Факторинг дозволяє підприємствам швидко отримати готівку на основі дебіторської заборгованості, що значно покращує ліквідність і забезпечує фінансування для поточних операцій або інвестицій.

2. **Зниження ризиків неплатежу.** У випадку безрегресного факторингу факторингова компанія бере на себе ризики неплатежу з боку дебіторів, що захищає підприємство від фінансових втрат.

3. **Покращення управління дебіторською заборгованістю.** Факторингові компанії часто пропонують послуги з адміністрування дебіторської заборгованості, що дозволяє підприємству зосередитись на основній діяльності.

4. **Відсутність додаткового забезпечення.** На відміну від кредитів, факторинг не вимагає надання додаткового забезпечення, оскільки основним забезпеченням є сама дебіторська заборгованість.

Однак використання факторингу може бути пов'язане з певними витратами та обмеженнями, які необхідно враховувати при плануванні інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства:

1. **Вартість послуг.** Факторингові послуги можуть бути дорогими, оскільки факторингова компанія утримує комісію та процент за надані кошти, що зменшує кінцевий прибуток підприємства.

2. **Обмеження за типом дебіторів.** Не всі дебітори можуть бути прийнятні факторинговими компаніями. Якщо дебітор має низький кредитний рейтинг або проблеми з платежами, факторинг може бути недоступний.

3. **Втрата контролю над взаємовідносинами з клієнтами.** У разі передачі прав вимоги факторинговій компанії, підприємство може втратити прямий контроль над взаємовідносинами з клієнтами, що може вплинути на формування подальших бізнес-зв'язків.

4. **Фінансування тільки під наявні рахунки.** Факторинг забезпечує фінансування тільки під існуючі рахунки-фактури, що обмежує можливість використання цього інструменту для довгострокових інвестиційних потреб.

Важливими фінансовими інструментами для стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку виступають державна підтримка і гранти, що надаються державою для стимулювання стратегічно важливих галузей економіки, зокрема сільськогосподарського машинобудування. Можливість використання таких фінансових інструментів надає певні переваги:

1. **Безповоротність фінансування.** Гранти не потрібно повертати, а отже, це сприяє зниженню фінансового навантаження на підприємства й дозволяє спрямувати всі залучені кошти на розвиток інноваційних проєктів.

2. **Зниження ризиків.** Державна підтримка допомагає зменшити ризики для підприємства, оскільки воно отримує фінансування на пільгових умовах і без необхідності віддавати частку у бізнесі.

3. **Підтримка інновацій.** Гранти часто надаються для підтримки наукових досліджень, розробки нових продуктів та впровадження нових технологій, що сприяє інноваційно-інвестиційному розвитку.

4. **Посилення репутації.** Отримання державного гранту може підвищити репутацію підприємства, зробити його більш привабливим для інших інвесторів та партнерів.

Однак процес отримання грантів може бути складним і вимагати значних зусиль, а також підпорядковуватися певним обмеженням і вимогам з боку держави:

1. **Висока конкуренція.** Кількість грантів обмежена, тому підприємства стикаються з жорсткою конкуренцією за отримання державної підтримки.

2. **Складність отримання.** Процес отримання гранту може бути тривалим і складним через необхідність підготовки детальних проєктних заявок, документів і виконання всіх вимог державних органів.

3. **Обмеження за напрямками.** Гранти зазвичай надаються на реалізацію конкретних проєктів, що обмежує свободу підприємства у виборі напрямків використання коштів.

4. **Вимога звітування.** Підприємство, що отримало грант, повинно регулярно звітувати перед державними органами про хід реалізації проєкту, що може вимагати додаткових ресурсів і часу.

Для підтримки фінансової незалежності та стабільності підприємства, особливо в умовах реалізації інноваційно-інвестиційних проєктів, власники бізнесу зазвичай вдаються до застосування внутрішніх джерел фінансування – коштів, які підприємство генерує та використовує для забезпечення своєї діяльності з власних ресурсів, без залучення зовнішніх інвесторів або кредиторів. Використання прибутку, амортизаційних відрахувань та інших ресурсів, що належать підприємству надає йому такі переваги:

1. **Фінансова автономія.** Використання власних коштів дозволяє уникати залежності від зовнішніх кредиторів та інвесторів, що зменшує фінансові ризики.

2. **Відсутність боргового навантаження.** Внутрішні джерела не створюють боргових зобов'язань, тому підприємство не несе додаткових витрат на обслуговування боргу.

3. **Гнучкість у використанні коштів.** Підприємство має повний контроль над використанням внутрішніх ресурсів, що дозволяє оперативно реагувати на потреби бізнесу і приймати стратегічні рішення.

4. **Сприяння стабільності.** Внутрішнє фінансування забезпечує стабільність розвитку підприємства навіть у випадку мінливих ринкових умов, коли доступ до зовнішніх джерел фінансування може бути обмежений.

Однак використання лише внутрішніх джерел фінансування для досягнення стратегічних цілей має і певні недоліки:

1. **Обмеженість ресурсів.** Внутрішні джерела можуть бути недостатніми для фінансування масштабних інноваційних проєктів, що обмежує можливості зростання та розвитку підприємств.

2. **Повільне накопичення капіталу.** Формування достатніх внутрішніх ресурсів для інвестицій може зайняти тривалий час, що затримує реалізацію стратегічних планів.

3. **Можливі обмеження в інноваціях.** Використання виключно внутрішніх ресурсів перешкоджає підприємству в проведенні масштабних інноваційних заходів, що потребують значних капіталовкладень.

4. **Ризик зниження ліквідності.** Використання внутрішніх ресурсів може призвести до зниження ліквідності підприємства та зробити його більш вразливим до непередбачуваних фінансових труднощів.

Проте, незважаючи на наявність загальних переваг традиційних фінансових інструментів – стабільність, доступність, простота процесу, стабільні відсоткові ставки, довгострокове фінансування, досить часто їх не вистачає для задоволення потреб сучасного бізнесу. До того ж застосування цих інструментів може варіюватись залежно від потреб і можливостей кожного підприємства, а також від економічних і регуляторних умов у країні [10]. Тому сучасні підприємства все частіше мають звертати увагу на інноваційні джерела фінансування, які забезпечують більш динамічний та адаптивний підхід до фінансового забезпечення їхнього інноваційно-інвестиційного розвитку. Ці

інструменти дозволяють бізнесу залучати необхідні кошти з меншою бюрократією, швидше реагувати на ринкові виклики і краще відповідати вимогам глобальної економіки. Підприємства сільськогосподарського машинобудування, які активно інтегрують у свої фінансові стратегії інноваційні фінансові інструменти, посідають передові позиції в галузі, задаючи нові стандарти.

Інноваційні способи залучення фінансування та ресурсів для інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарського машинобудування та їх характеристика представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Інноваційні фінансові інструменти

Фінансові інструменти	Характеристика
1	2
Криптовалюти	Являють собою цифрові валюти, які використовують криптографію для забезпечення безпеки транзакцій і контролю створення нових одиниць і переведення активів. Постійно розвиваються відповідно до вимог ринку та технологій. Завдяки високій капіталізації та зростаючій популярності, криптовалюти значно спрощують міжнародні транзакції, дозволяючи компаніям швидко і недорого здійснювати операції без участі посередників. Розширюють доступ до фінансування через децентралізовані платформи, особливо для підприємств з обмеженим доступом до традиційних банківських послуг, пропонуючи нижчі комісії порівняно з традиційними фінансовими системами.
Краудфандинг	Дозволяє збирати кошти, залучати експертів і отримувати підтримку спільноти через інтернет. Завдяки цьому підприємства можуть отримувати фінансування від широкого кола інвесторів або клієнтів, забезпечуючи необхідний стартовий капітал для розвитку бізнесу. Крім того, збір коштів через краудфандинг надає підприємствам можливість отримати цінний зворотний зв'язок від інвесторів або клієнтів, що допомагає вдосконалювати продукти і послуги.
Краудлендинг	Сприяє виходу на нові ринки або розширенню клієнтської бази шляхом залучення інвесторів або партнерів з різних країн чи галузей, формуванню спільноти лояльних прихильників, які підтримують розвиток підприємства та можуть стати його постійними клієнтами. Краудлендингові платформи також надають можливість отримати експертні поради та консультації від інвесторів або партнерів, що значно сприяє розвитку підприємств.
Розумні контракти (Smart contract)	Автоматизують фінансові операції та угоди, виключаючи посередників. Вони спрощують управління фінансами, автоматизуючи фінансові операції (наприклад, оплата рахунків, розрахунок податків тощо) та забезпечуючи ефективність ведення звітності. Крім того, розумні контракти дозволяють створювати електронні платформи для обміну активами, що полегшує залучення капіталу та дозволяє здійснювати обмін інтелектуальним капіталом. Їх використання підвищує прозорість і забезпечує виконання умов контрактів, відкриваючи нові можливості для співпраці та знижуючи транзакційні витрати.

Закінчення табл. 2

1	2
Фінансові деривативи	Посилюють захист від ризиків або спекуляцій, пов'язаних зі змінами цін на валюту, відсоткові ставки або іншими факторами, які впливають на діяльність підприємств. Вони дозволяють оптимізувати інвестиційні портфелі, сприяючи диверсифікації, зниженню ризиків та підвищенню потенційного доходу. Структуровані фінансові операції, такі як облігації з опціонами на акції або конвертовані облігації, розширюють можливості для залучення капіталу та підтримки інновацій. Використання деривативів для спекуляцій на ринках чи інвестування вільних коштів також сприяє збільшенню доходу й підвищенню ефективності бізнесу.
Розподілені фінансові технології (DeFi)	Відкривають можливості для децентралізованого кредитування, дозволяючи підприємствам отримувати кредити напряму від інших учасників мережі, минаючи традиційні банки та їх обмеження. Забезпечують безпечне зберігання активів у децентралізованих протоколах, підтримуючи ділову активність. Підприємства можуть швидко та ефективно обмінювати валюту й цифрові активи без посередників. Крім того, доступ до фінансових похідних і страхових продуктів через DeFi допомагає захиститися від ризиків і підвищити фінансову стабільність.
Роботизоване інвестування (Robo-адвізори)	Це програми, що автоматично керують інвестиціями та портфелями клієнтів за допомогою алгоритмів. Вони підтримують зростання підприємств через ефективне управління портфелем, автоматизацію інвестиційних рішень, мінімізацію витрат та аналіз. Використовуючи алгоритми для оптимізації активів і ризиків відповідно до інвестиційних цілей, робо-адвізори дозволяють підприємствам швидко ухвалювати рішення на основі даних та аналітики. Вони надають послуги за значно нижчою вартістю порівняно з традиційними консультантами, що робить їх доступними навіть для підприємств з обмеженим бюджетом.

Джерело: складено авторами на основі [10].

При залученні фінансування підприємства сільськогосподарського машинобудування стикаються з низкою проблем, які значно обмежують їхній розвиток та інноваційні можливості:

1. Недостатня фінансова підтримка з боку держави. Відсутність ефективних державних програм підтримки або недостатнє фінансування існуючих програм обмежує можливості залучення капіталу для розвитку інноваційних проєктів у галузі.

2. Обмежений доступ до кредитних ресурсів. Банківські установи часто висувають високі заставні вимоги і пропонують кредитування за високими відсотковими ставками, що ускладнює доступ до фінансування для підприємств малого та середнього бізнесу.

3. Низька інвестиційна привабливість галузі. Галузь сільськогосподарського машинобудування часто сприймається як менш приваблива для інвестицій порівняно з іншими секторами економіки через відносно низькі рівні рентабельності та тривалий термін окупності інвестицій.

4. Нестача кваліфікованих кадрів і технологічна відсталість. Недостатня кількість висококваліфікованих спеціалістів та відставання в технологічному розвитку знижують конкурентоспроможність підприємств, що, у свою чергу, зменшує їхні шанси на залучення фінансування.

5. Проблеми з інфраструктурою. Неналежний стан інфраструктури, зокрема логістика та доступ до інноваційних технологій, ускладнює процес масштабування виробництва і знижує ефективність підприємств, що негативно впливає на їхню здатність залучати фінансування.

6. Конкуренція з боку міжнародних гравців. Вітчизняні підприємства часто не можуть конкурувати з міжнародними компаніями, які мають доступ до дешевшого фінансування та сучасніших технологій, що зменшує їхню конкурентну позицію на ринку й ускладнює залучення капіталу.

Звичайно, що перераховані проблеми потребують комплексного підходу для їх вирішення, але в сучасних умовах господарювання на першому плані постає необхідність розробки саме інноваційних фінансових інструментів.

На сьогодні інноваційні фінансові інструменти продовжують розвиватися і викликати зростаючий інтерес у бізнес-спільноти. Ключові тенденції їхнього розвитку представлені в табл. 3.

Таблиця 3

Тенденції розвитку інноваційних фінансових інструментів

Тенденція	Характеристика
Забезпечення нормативно-правового регулювання інноваційних фінансових інструментів і контроль держави	Зі збільшенням популярності використання інноваційних фінансових інструментів, очікується, що регулятори розроблятимуть більш чіткі правові норми та стандарти для підвищення безпеки й захисту інтересів інвесторів. Таке регулювання може сприяти зростанню довіри до цих інструментів і забезпечити їх стабільний розвиток.
Зростання впливу блокчейну як найбезпечнішої бази даних у світі	Технологія блокчейн має великий потенціал для зміцнення інноваційних фінансових інструментів. Блокчейн забезпечує прозорість, надійність і безпеку транзакцій, що є ключовим фактором успіху таких інструментів, як криптовалюти та цифрові валюти. Очікується, що в майбутньому блокчейн продовжить відігравати важливу роль у розвитку і впровадженні нових фінансових технологій.
Забезпечення розвитку краудфандингових платформ, оскільки вони є швидким способом залучення великої кількості інвестицій	З появою цифрових платформ та онлайн-сервісів інноваційні фінансові інструменти стають все більш доступними і глобальними. У майбутньому прогнозується подальше зростання та розвиток існуючих платформ, а також створення нових, які пропонуватимуть інноваційні фінансові інструменти.

Джерело: складено авторами на основі [9].

Висновки і пропозиції. Отже, фінансові інструменти відіграють ключову роль у забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку сільськогосподарського машинобудування. Ця галузь є стратегічно важливою для аграрного

сектору, оскільки саме сучасне сільськогосподарське обладнання дозволяє підвищувати продуктивність та ефективність агропромислового виробництва. Залучення інвестицій через різні фінансові механізми сприяє не лише модернізації підприємств, але й розробці нових технологій та продуктів.

Для стимулювання інновацій та інвестицій у сільськогосподарське машинобудування використовуються різні фінансові інструменти, як традиційні, так й інноваційні. Кожен із цих інструментів має свої переваги та недоліки, і їх комбінування дозволяє максимально ефективно використовувати фінансові ресурси для розвитку галузі.

Вагому роль у створенні сприятливого інвестиційного клімату для сільськогосподарського машинобудування відіграє держава через надання фінансової підтримки, розробку спеціальних програм розвитку галузі та створення відповідної законодавчої бази. Крім того, для реалізації масштабних інноваційних проєктів у цій сфері важливим є надання фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових організацій.

Перспективи використання фінансових інструментів у сільськогосподарському машинобудуванні пов'язані з подальшим розвитком технологій та інтеграцією галузі з міжнародними ринками. Однак існують і виклики, зокрема, нестабільність економічної ситуації, висока конкуренція та складності у залученні довгострокових інвестицій. Для подолання цих викликів необхідно продовжувати удосконалювати фінансові механізми підтримки галузі, а також розробляти нові фінансові інструменти, що враховують специфіку діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування.

Список використаних джерел

1. Вітюк А. В. Економічний взаємозв'язок розвитку сільського господарства та сільськогосподарського машинобудування [Електронний ресурс] / А. В. Вітюк, О. А. Сметанюк // Проблеми економіки. – 2020. – № 4. – С. 134-145. – Режим доступу: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-4_0-pages-134_145.pdf.
2. Данькевич А. П. Фінансові інструменти: особливості визначення, класифікації та обігу [Електронний ресурс] / А. П. Данькевич // Наукові праці НДФІ. – 2009. – № 1(46). – С. 64–74. – Режим доступу: https://npndfi.org.ua/docs/NP_09_01_064_uk.pdf.
3. Дорофеев Д. А. Сутність і класифікація фінансових інновацій у фінансовому секторі [Електронний ресурс] / Д. А. Дорофеев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Вип. 22, Ч. 1. – С. 91–97. – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24273>.
4. Дропа Я. Б. Фінансові інструменти формування ресурсів у національній економіці в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Я. Б. Дропа // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2017. – Вип. 16. – С. 682-687. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/134.pdf>.
5. Зозуляк М. Проблеми фінансового забезпечення інноваційних процесів [Електронний ресурс] / М. Зозуляк // Економіка та суспільство. – 2022. – № 42. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1683/1619>.
6. Ільчук В. П. Інвестиційна взаємодія учасників інноваційного процесу у формуванні системних утворень машинобудівної галузі / В. П. Ільчук, Т. О. Шпомер // Науковий вісник Полісся. – 2020. – № 2 (21). – С. 89-101.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

7. Коваленко Г. О. Сучасний стан конкурентоспроможності підприємств сільськогосподарського машинобудування [Електронний ресурс] / Г. О. Коваленко, О. Г. Коваленко // Ефективна економіка. – 2021. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8749>.

8. Коваленко Ю. Фінансові інструменти, їх класифікації та напрями інноваційних розвідок [Електронний ресурс] / Ю. Коваленко, Я. Літвін // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – № 1. – С. 132-142. – Режим доступу: <http://preeu.stu.cn.ua/article/view/176593/176394>.

9. Кондрат О. Б. Аналіз інноваційних фінансових інструментів у сучасній українській науковій літературі [Електронний ресурс] / О. Б. Кондрат, К. В. Крикуненко // Український журнал прикладної економіки та техніки. – 2024. – № 2. – С. 65-70. – Режим доступу: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ujae_2024_r02_a11.pdf.

10. Кондрат О. Б. Інноваційні фінансові інструменти в системі розвитку підприємств [Електронний ресурс] / О. Б. Кондрат // Український журнал прикладної економіки та техніки. – 2024. – № 1. – С. 339-344. – Режим доступу: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ujae_2024_r01_a57.pdf.

11. Косач І. А. Фінансовий механізм інноваційно-інвестиційного розвитку підприємства: сучасні аспекти [Електронний ресурс] / І. А. Косач, А. В. Жаворонок, А. В. Дегтярьов // Проблеми сучасних трансформацій. – 2021. – № 1. – С. 16–22. – Режим доступу: <https://doi.org/10.54929/pmt-issue1-2021-03>.

12. Крехівський О.В. Державна підтримка розвитку сільськогосподарського машинобудування: економіко-статистичний аспект [Електронний ресурс] / О. В. Крехівський // Статистика України. – 2022. – № 1. – С. 67-81. – Режим доступу: <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/download/365/341>.

13. Кубах Т. Г. Сучасний підхід до дефініції поняття «фінансові інструменти» [Електронний ресурс] / Т. Г. Кубах // Економіка. Фінанси. Право. – 2015. – № 41. – С. 136-150. – Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/82807/1/Kubakh_Financial_Instruments.pdf

14. Науменкова С.В. Ринок фінансових послуг : навчальний посібник. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – Київ : Знання, 2010. – 532 с.

15. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text>.

16. Нехай В.В. Вибір стратегічних напрямів розвитку підприємств сільськогосподарського машинобудування [Електронний ресурс] / В. В. Нехай, О. В. Кравець // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – 2022. – № 2 (37). – С. 85-90. – Режим доступу: <http://pb.pdatu.edu.ua/article/view/274032/269294>.

17. Панченко М. Напрями, методи та інструменти державного стимулювання інноваційно-інвестиційного потенціалу національної економіки [Електронний ресурс] / М. Панченко // Економіка та суспільство. – 2023. – № 55. – Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-25>.

18. Петраков Я. В. Фінансові інструменти: сутність та класифікація [Електронний ресурс] / Я. В. Петраков // Науковий вісник Полісся. – 2016. – № 3(7). – С. 235–241. – Режим доступу: <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/84140/79615>.

19. Поляк Н. П. Кредитні інструменти розвитку реальної економіки в Україні : дис. ... кандидата економічних наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» [Електронний ресурс] / Н. П. Поляк; ДВНЗ «Університет банківської справи». – Київ, 2016. – 223 с. – Режим доступу: [http://ubs.edu.ua/images/PDF/disser_Polyak_15.04.new__1%20\(1\).pdf](http://ubs.edu.ua/images/PDF/disser_Polyak_15.04.new__1%20(1).pdf).

20. Розвиток машинобудування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»; наук. редактор д.е.н., проф. С. О. Ішук. – Львів, 2022. – 137 с. – Режим доступу: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220002.pdf>.

21. Унінець-Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика : [навч. посіб.] / В. П. Унінець-Ходаківська, О. І. Костюкевич, О. А. Лятамбор. – Кв : ЦНЛ, 2009. – 392 с.

References

1. Vitiuk, A.V., & Smetaniuk, O.A. (2020). Ekonomichnyi vzaiemozviazok rozvytku silskoho hospodarstva ta silskohospodarskoho mashynobuduvannia [Economic Interaction of Agricultural Development and Agricultural Machine-Engineering]. *Problemy ekonomiky – The Problems of Economy*, 4, 134-145. https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-4_0-pages-134_145.pdf.

2. Dankevych, A.P. (2009). Finansovi instrument: osoblyvosti vyznachennia, klasyfikatsii ta obihu [Financial Instruments: features definition classification and circulation]. *Naukovi pratsi NDFI*, 1, 64-74. https://npndfi.org.ua/docs/NP_09_01_064_uk.pdf.

3. Dorofeev, D. (2018). Sutnist i klasyfikatsiia finansovykh innovatsii u finansovomu sektori [Essence and classification of financial innovations in the financial sector]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific bulletin of the Uzhhorod National University*, 22(1), 91–97. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/24273>.

4. Dropa, Ya.B. (2017). Finansovi instrumenty formuvannia resursiv u natsionalnii ekonomitsi v umovakh hlobalizatsii [Financial instruments of resource formation in the national economy in the conditions of globalization]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 16, 682–687. <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/134.pdf>

5. Zozuliak, M. (2022). Problemy finansovoho zabezpechennia innovatsiinykh protsesiv [Problems of financial providing of innovative processes]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (42). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1683/1619>.

6. Ilchuk, V., & Shpomer, T. (2021). Investytsiina vzaiemodiia uchasykiv innovatsiinoho protsesu u formuvanni systemnykh utvoren mashynobudivnoi haluzi [Investment interaction of participants in the innovation process in the formation of system entities of the machine-building industry]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin of Polissia*, (2(21)), 89–101.

7. Kovalenko, H., & Kovalenko, O. (2021). Suchasnyi stan konkurentospromozhnosti pidpriemstv silskohospodarskoho mashynobuduvannia [Current state of competitiveness of agricultural machine building enterprises]. *Efektivna ekonomika - Effective economy*, 3. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8749>.

8. Kovalenko, Yu.M., & Litvin, Ya.A. (2021). Finansovi instrumenty, yikh klasyfikatsii ta napriamy innovatsiinykh rozvidok [Financial instruments, their classification and directions of innovative researches]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and Prospects of Economics and Management*, (1(17)), 132–142. <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/176593/176394>.

9. Kondrat, O., & Krykunenko, K. (2024). Analiz innovatsiinykh finansovykh instrumentiv u suchasni ukrainskii naukovi literaturi [Analysis of innovative financial instruments in modern Ukrainian scientific literature]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniki – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 2, 65-70. http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ujae_2024_r02_a11.pdf

10. Kondrat, O. (2024). Innovatsiini finansovi instrumenty v systemi rozvytku pidpriemstv [Innovative financial tools in the enterprise development system]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniki – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 1, 339-344. http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/ujae_2024_r01_a57.pdf.

11. Kosach, I. A., Zhavoronok, A. B., & Degtiarov, A. B. (2021). Finansovyi mekhanizm innovatsiino-investytsiinoho rozvytku pidpriemnytstva: suchasni aspekty [Financial mechanism of innovative and investment development of entrepreneurship: modern aspects]. *Problemy suchasnykh transformatsii – Problems of Modern Transformations*, (1), 16–22. <https://doi.org/10.54929/pmt-issue1-2021-03>.

12. Krekhivskyi, O.V. (2022). Derzhavna pidtrymka rozvytku silskohospodarskoho mashynobuduvannia: ekonomiko-statystychnyi aspekt [State Aid for Development of Manufacture of Agricultural Machinery: Economic and Statistical Aspect]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 1, 67–81. <https://su-journal.com.ua/index.php/journal/article/download/365/341>.

13. Kubakh, T.H. (2015). Suchasnyi pidkhid do definitsii poniattia «finansovi instrumenty» [Contemporary approach to the concept definition of «financial instruments»]. *Ekonomika. Finansy. Pravo – Economics. Finances. Law*, 41, 136-150. https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/82807/1/Kubakh_Financial_Instruments.pdf.

14. Naumenkova, S.V., & Mishchenko, S.V. (2010). *Rynok finansovykh posluh [Market of financial services]*. TsNL.

15. Natsionalne polozhennia (standart) bukhholderskoho obliku 13 «Finansovi instrumenty» [National regulation (standard) of accounting 13 «Financial instruments»]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text>.

16. Nekhai, V.V., & Kravets, O.V. (2022). Vybir stratehichnykh napriamiv rozvytku pidpriemstv silskohospodarskoho mashynobuduvannia [Choosing strategic directions for the development of agricultural machinery enterprises]. *Podilskyi visnyk: silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika – Podilian Bulletin: agriculture, engineering, economics*, 2, 85-90. <http://pb.pdatu.edu.ua/article/view/274032/269294>.

17. Panchenko, M. (2023). Napriamy, metody ta instrumenty derzhavnoho stymuliuvannia innovatsiino-investytsiinoho potentsialu natsionalnoi ekonomiky [Directions, methods and instruments of state stimulation of innovation and investment potential of the national economy]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (55). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-55-25>.

18. Petrakov, Ya.V. (2016). Finansovi instrumenty: sutnist ta klasyfikatsiia [Financial instruments: nature and classification]. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific Bulletin of Polissia*, (3(7)), 235–241. <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/84140/79615>.

19. Poliak, N.P.(2016). Kredytni instrumenty rozvytku realnoi ekonomiky v Ukraini [Credit instruments for the development of the real economy in Ukraine] [PhD theses, Universytet bankivskoi spravy].

20. Ishchuk, S.O. (Ed.). (2022). *Rozvytok mashynobuduvannia v Ukraini: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Development of mechanical engineering in Ukraine: problems and ways to solve them]*. DU “Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy”.

21. Unynets-Khodakivska, V.P., Kostiukevych, O.I., Liatambor, O.A. (2009). *Rynok finansovykh posluh: teoriia i praktyka [Market of financial services: theory and practice]*. TsNL.

Отримано 23.06.2024

UDC 330.341.1:330.322]:[621:631.37

Tetiana Shpomer

PhD in Economics, Senior Lecturer Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: tanya_shpomer@ukr.net. **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6680-5889>.

Researcher ID: [L-9323-2015/](https://orcid.org/0000-0001-6680-5889)

Serhij Voloshyn

PhD Student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: voloshyn.sp@gmail.com . **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0007-3597-1033>

Roman Reus

PhD Student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: romareus83@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0000-8091-7123>

**FINANCIAL INSTRUMENTS OF INNOVATIVE AND INVESTMENT
DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL MACHINERY**

The article substantiates the importance of the development of agricultural machinery for the economy of Ukraine. The role of innovation and investment in increasing the efficiency and competitiveness of the industry is characterized. The views of scientists on the essence of the concept of "financial instruments" were studied. The author's understanding of the category "financial instruments" in the context of innovation and investment development is offered.

The main financial instruments to support innovation and investment development are identified, the advantages and disadvantages of their use by agricultural machinery enterprises are considered. It has been proven that the success of the implementation of innovative projects and the general level of economic development largely depends on the effectiveness of the use of financial instruments. They ensure the stability of financial flows necessary for the implementation of innovative technologies.

Attention is focused on the need to use innovative financial instruments that allow for more efficient use of financial resources, reducing risks and increasing the profitability of investments.

Problems were identified in the way of attracting financing by enterprises of the industry: insufficient financial support from the state, limited access to credit resources, low investment attractiveness of the industry, lack of qualified personnel and technological backwardness, problems with infrastructure, competition from international players.

Future trends in the use of financial instruments have been identified: ensuring regulatory and legal regulation of innovative financial instruments and state control; the growing influence of blockchain as the most secure database in the world; ensuring the development of crowdfunding platforms, as they are a quick way to attract large amounts of investment.

Key words: financial instruments, innovations; investments; innovation and investment development; agricultural engineering.

Fig.: 1. Table: 3. References: 21.

DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-285-296](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-285-296)

УДК 330.322:[658.15:336

JEL Classification: E22; G32

Дмитро Володимирович Євчук

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: dimon.evchuk@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0006-9585-638X>

Дмитро Володимирович Терещук

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: dmytrotereshtchuk.bacara@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5368-5009>

РОЗВИТОК ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

У статті визначено роль та значення розвитку інвестиційної діяльності у формуванні фінансової безпеки. Обґрунтовано, що ефективність інвестицій залежить не тільки від обсягу вкладень, але й від якості управління ними, а також від здатності держави забезпечити сприятливе середовище для їх реалізації. Встановлено, що ключовим фактором, який визначає вплив інвестицій на фінансову безпеку, є інституційне середовище. Розкрито особливості нормативно-правового забезпечення інвестиційної діяльності та розглянуто інституційну систему її регулювання. Наведено схему впливу розвитку інвестиційної діяльності на рівень фінансової безпеки. Визначено основні проблеми розвитку інвестиційної сфери та запропоновано заходи щодо їх розв'язання.

Ключові слова: інвестиції; інвестиційна діяльність; інституційне забезпечення; нормативно-правове забезпечення; фінансова безпека.

Рис.: 2. Табл.: 3. Бібл.: 14.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та динамічних змін світової економіки забезпечення фінансової безпеки стає ключовим завданням для уряду та бізнес-структур. Одним із головних інструментів зміцнення фінансової безпеки є розвиток інвестиційної діяльності, яка виступає не лише джерелом фінансових ресурсів, але й важливим фактором стабільності економічної системи. Інвестиції виступають двигуном економічного зростання, що дозволяє країнам не тільки підтримувати конкурентоспроможність, але і створювати передумови для розвитку нових технологій та інфраструктурних проєктів. Це особливо важливо для країн, що розвиваються, де інвестиції можуть стати основою для підвищення рівня життя та зміцнення національної економіки. Існування на сьогодні викликів, які стримують ефективний розвиток інвестиційної діяльності, зокрема недостатній рівень інституційної підтримки, правова невизначеність та ризики, пов'язані з політичною та економічною нестабільністю й інше, вимагають розробки механізму, здатного забезпечити стійке та прогнозоване середовище для інвестицій. Це дозволить забезпечити сталий розвиток економіки та підвищити рівень фінансової безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні економічні реалії диктують необхідність підвищеної уваги до питань фінансової безпеки як на національному, так і на міжнародному рівнях. Дослідження в межах вивчення порушеної у статті проблеми проводили О. Барановський, Р. Батюк

[7], О. Бригінець, З. Варналій, І. Ворончак, О. Непочатенко, О. Орлова [7], С. Савіцька [11], О. Свінцов, Н. Слободянюк [13] та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. У науковій спільноті питання взаємозв'язку між інвестиційною діяльністю та фінансовою безпекою залишається предметом активних дискусій. Незважаючи на значну кількість досліджень, що стосуються цієї теми, погляди вчених розходяться через різноманітність підходів до визначення ролі інвестицій у зміцненні економічної стабільності держави.

Одні дослідники підкреслюють, що активізація інвестиційних процесів є необхідною умовою для забезпечення фінансової безпеки. Вони аргументують це тим, що інвестиції сприяють економічному зростанню, модернізації виробництва та розвитку нових технологій, що, в свою чергу, знижує вразливість економіки до зовнішніх шоків. Так, інвестування у виробничу інфраструктуру та технологічні інновації може суттєво підвищити продуктивність національної економіки, зменшуючи залежність від імпорту та збільшуючи експортний потенціал. Це дозволяє країні формувати резерви, які можуть бути використані для стабілізації фінансового становища в разі кризових ситуацій.

З іншого боку, є думка, що без належної інституційної бази та чітких законодавчих гарантій розвиток інвестиційної діяльності може призвести до збільшення ризиків. Недостатньо регульовані інвестиційні потоки, особливо у випадках швидкої лібералізації економіки, можуть стати причиною економічних дисбалансів, що, навпаки, знижує рівень фінансової безпеки. Такі вчені наголошують на важливості створення стабільних інституцій, які б регулювали інвестиційну діяльність, захищали права інвесторів та забезпечували прозорість фінансових ринків.

Різнomanітність підходів до вивчення ролі інвестицій у забезпеченні фінансової безпеки підкреслює потребу у глибшому аналізі та розробці системного підходу до цієї проблеми. Важливо визначити ключові фактори, які впливають на ефективність інвестиційної діяльності та її вплив на фінансову стабільність.

Мета статті полягає у визначенні ролі та значення розвитку інвестиційної діяльності як ключового чинника формування фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу. Фінансова безпека держави визначається як здатність національної економіки забезпечувати стабільний розвиток, зберігаючи стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз. Інвестиційна діяльність відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки сприяє зростанню капіталовкладень, створенню нових робочих місць, модернізації виробничих потужностей та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки.

Розглядаючи взаємозв'язок між інвестиційною діяльністю та фінансовою безпекою, слід звернути увагу на комплексний характер цього процесу. Ефективність інвестицій залежить не тільки від обсягу вкладень, але й від якості управління ними, а також від здатності держави забезпечити сприятливе середовище для їх реалізації.

Одним із ключових факторів, який визначає вплив інвестицій на фінансову безпеку, є інституційне середовище. Стабільні інститути, ефективні закони і правила гри на ринку є основою для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Адже захищеність прав власності, прозорість судової системи та наявність ефективних антикорупційних механізмів підвищують довіру інвесторів і знижують ризики, пов'язані з інвестиційною діяльністю.

Держави, які мають розвинене інституційне забезпечення, зазвичай мають більш стійку економіку, яка менше піддається впливу зовнішніх факторів, оскільки інвестиції в такому середовищі сприяють створенню доданої вартості та розвитку стратегічних галузей. Водночас відсутність ефективного інституційного середовища може призвести до нераціонального використання інвестиційних ресурсів, зростання тіньової економіки та зниження рівня фінансової безпеки.

В економічній науці інституційне середовище розглядають як комплекс основоположних політичних, соціальних, юридичних та економічних правил, які встановлюють межі людської поведінки та служать основою для виробництва, обміну та розподілу. У праці [12] зазначено, що інституційне середовище – це чітко організований набір інститутів, що визначають умови функціонування та розвитку економічних суб'єктів. На думку науковців О. Папки, та Р. Кліма, інституційне середовище інвестиційної діяльності можна розглядати як сукупність інституцій та нормативно-правових актів, які регулюють процес здійснення інвестицій. Таким чином, інституційне середовище інвестиційної діяльності включає в себе як нормативно-правове, так й інституційне забезпечення цієї діяльності [8].

Нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності являє собою систему комплексних нормативно-правових актів, що регулюють цю діяльність (табл. 1).

Таблиця 1

Нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності

Нормативно-правові акти	Характеристика
1	2
Конституція України (ст. 13, 42)	Гарантує право власності, закріплює право на підприємницьку діяльність.
Цивільний кодекс України (гл. 47-77)	Регулює питання правосуб'єктності учасників майнових правовідносин.
Господарський кодекс України (гл. 34)	Регулює питання інвестування інноваційної діяльності.
Господарський процесуальний кодекс України (ст. 10, 11)	Регулює питання щодо порядку укладення господарських договорів і вирішення господарських спорів.
Кодекс України про адміністративні правопорушення	Регламентує рамки адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері інвестиційної діяльності.
Закон України «Про господарські товариства»	Регулює особливості оформлення і діяльності господарюючих суб'єктів, які здійснюють свою діяльність, в т.ч. у сфері інвестицій.

Закінчення таблиці 1

1	2
Закон України «Про інвестиційну діяльність»	Визначає загальні правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності на території України; спрямований на забезпечення рівного захисту прав, інтересів і майна суб'єктів інвестиційної діяльності незалежно від форм власності, а також на ефективне інвестування економіки України, розвитку міжнародного економічного співробітництва та інтеграції.
Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні»	Визначає правовий режим діяльності іноземних інвесторів та гарантії держави щодо здійснення інвестиційної діяльності на території України.
Закон України «Про режим іноземного інвестування»	Закріплює особливості режиму іноземного інвестування на території України, забезпечує заходи, спрямовані на державні гарантії захисту іноземних інвестицій, регламентує порядок державної реєстрації та контролю за здійсненням інвестицій, закріплює порядок діяльності підприємств з іноземними інвестиціями тощо.
Закон України «Про інститути спільного інвестування»	Спрямований на забезпечення залучення та ефективного розміщення фінансових ресурсів інвесторів і визначає правові та організаційні основи створення, діяльності, припинення суб'єктів спільного інвестування, особливості управління активами зазначених суб'єктів, встановлює вимоги до складу, структури та зберігання таких активів, особливості емісії, обігу, обліку та викупу цінних паперів інститутів спільного інвестування, а також порядок розкриття інформації про їх діяльність.
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»	Визначено іноземне інвестування як різновид зовнішньоекономічної діяльності та наголошується на досягненні соціального ефекту завдяки іноземним інвестиціям.
Закон України «Про індустриальні парки»	Визначає правові та організаційні засади створення і функціонування індустриальних парків на території України з метою забезпечення економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності територій, активізації інвестиційної діяльності, створення нових робочих місць, розвитку сучасної виробничої та ринкової інфраструктури.
Закон України «Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів господарювання, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження»	Спрямований на захист конкуренції між суб'єктами господарювання, створеними без залучення коштів або майна (майнових чи немайнових прав) іноземного походження, та суб'єктами господарювання, створеними за участю іноземного капіталу, забезпечення державного захисту вітчизняного виробника та конституційних прав і свобод громадян України.
Законом України «Про державну підтримку інвестиційних проектів із значними інвестиціями в Україні»	Визначає організаційні, правові та фінансові засади державної підтримки інвестиційних проектів з метою створення сприятливих умов для залучення в Україну значних інвестицій (внутрішніх і зовнішніх), створення нових робочих місць, стимулювання економічного розвитку регіонів та зростання конкурентоспроможності економіки України.

Джерело: складено авторами на основі [1; 2; 4; 5].

Особливістю вітчизняного інвестиційного законодавства є те, що окремі аспекти в інвестиційній сфері, крім вищевказаних нормативно-правових актів у табл. 1, регулюються також нормами податкового, валютного, банківського, фінансового, митного та земельного законодавства, правовими актами про приватизацію державного й комунального майна, підприємництво, інноваційну діяльність, ринки капіталу та організовані товарні ринки, концесію тощо [1].

Однак поки що зарано говорити про досконалість створеної нормативно-правової бази в Україні щодо інвестиційної діяльності. На сьогодні в чинному законодавстві все ж є багато суперечностей, які перешкоджають впровадженню та ефективному функціонуванню моделі інвестиційного розвитку. Не виконується важливий принцип правового регулювання, який передбачає стабільність нормативно-правової бази для інвестиційної діяльності, оскільки надійне правове поле є ключовою передумовою успішного розвитку інвестицій. Проведений аналіз стану правового регулювання інвестиційної діяльності показав, що законодавство в цій сфері потребує подальшого вдосконалення, особливо з огляду на ведення бойових дій на території України та період післявоєнного відновлення.

Деякі напрацювання в цьому напрямі знайшли своє відображення в проекті Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції інвестиційної діяльності в Україні», який насамперед розроблено з метою зменшення регуляторних процедур, спрощення умов ведення інвестиційної діяльності в Україні, зокрема на територіях, де було створено спеціальні економічні зони, узгодження положень законодавства та покращення інвестиційного клімату України [9; 10].

Інституційне забезпечення інвестиційної діяльності – це сукупність державних, міжнародних та недержавних організацій, установ і механізмів, діяльність яких спрямована на створення сприятливого середовища для залучення інвестицій, регулювання інвестиційних процесів та забезпечення їх ефективної реалізації. Воно включає інституції, які встановлюють правові, економічні та адміністративні умови для інвестування, а також механізми контролю, підтримки та стимулювання інвестиційної діяльності (табл. 2).

Основним завданням інституційного середовища інвестиційної діяльності є створення таких умов, за яких інвестори (великі інституції, окремі структури чи приватні інвестори) матимуть сприятливі можливості для інвестування в економіку. Це вимагає як вдосконалення законодавчо-правової бази інвестиційної діяльності, так і розвитку відповідних інституцій, що стимулюють активізацію інвестиційних процесів в Україні. За умови узгодженої взаємодії цих елементів, зокрема законодавчо-правової бази та інституцій, які функціонуватимуть як єдина синергетична система, відбудеться підвищення активності інвесторів та ефективності інвестиційних процесів, що сприятиме підвищенню фінансової безпеки [3].

Таблиця 2

Інституційне забезпечення інвестиційної діяльності

Інституції	Характеристика
1	2
<i>Державні</i>	
Верховна Рада України	Здійснює законодавче регулювання інвестиційної діяльності, приймає закони, що регулюють інвестиційні процеси, фінансовий ринок та захист прав інвесторів.
Кабінет Міністрів України	Визначає політику у сфері інвестицій, розробляє нормативні акти та стратегії щодо залучення інвестицій в економіку країни.
Міністерство економіки України	Займається розробкою стратегій інвестиційного розвитку, надає інформаційну та аналітичну підтримку інвесторам, координує економічну політику у сфері інвестицій.
Міністерство фінансів України	Координує державні інвестиції у пріоритетні сфери економіки (інфраструктура, енергетика, транспорт), планує і контролює витрати бюджету на інвестиційні проекти, проводить оцінку ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на інвестиційні програми.
Національний банк України	Регулює грошово-кредитну політику, інвестиційні потоки, валютні операції та банківську діяльність, що впливають на інвестиційне середовище; діяльність на ринку цінних паперів, захищає права інвесторів та забезпечує прозорість фондового ринку.
Державна податкова служба України	Займається питаннями оподаткування інвестиційної діяльності, контролює сплату податків і зборів інвесторами.
Галузеві Міністерства	Формують політику та створюють умови для залучення інвестицій у відповідні сектори економіки; розробляють стратегії, нормативно-правову базу, забезпечують координацію проектів і сприяють взаємодії між державою та інвесторами.
<i>Міжнародні</i>	
Міжнародний валютний фонд	Надає рекомендації щодо економічної політики та фінансової стабільності, що впливає на інвестиційну привабливість країни.
Світовий банк	Надає кредити для фінансування інституційних та структурних реформ, здійснює підготовку та реалізацію довгострокових інвестиційних проектів, які відповідають пріоритетним напрямкам економічного розвитку України.
Європейський банк реконструкції та розвитку	Один з найбільших інституційних інвесторів в Україні. Фінансує проекти, пов'язані з інфраструктурою та модернізацією економіки.
Європейський інвестиційний банк	Забезпечує залучення ресурсів для реалізації інфраструктурних, енергетичних, природоохоронних та інших інвестиційних проектів.
Кредитна установа для відбудови (KfW)	Підтримка малого та середнього бізнесу; будівництво та енергозбереження, охорона навколишнього середовища; фінансування соціальної інфраструктури (водопостачання, енергопостачання, освіта, охорона здоров'я тощо); експортне та проектне фінансування; рефінансування.
Міжнародна фінансова корпорація (IFC)	Сприяє залученню інвестицій у приватний сектор.

Закінчення таблиці 2

1	2
<i>Регіональні та місцеві</i>	
Місцеві органи влади	Забезпечують регіональне управління інвестиційною діяльністю, розробляють місцеві програми підтримки інвестицій та співпрацюють з інвесторами.
Агенції регіонального розвитку	Працюють над залученням інвестицій у конкретні регіони, надають консультаційну та адміністративну підтримку інвесторам.
<i>Недержавні</i>	
Торгово-промислові палати	Представляють інтереси бізнесу, сприяють взаємодії між інвесторами та державними органами, підтримують розвиток міжнародного співробітництва.
Асоціації інвесторів	Захищають права інвесторів, забезпечують лобювання їхніх інтересів та надають рекомендації щодо законодавчих ініціатив у сфері інвестицій.
Інвестиційні фонди та банки	Акумулюють кошти та спрямовують їх на реалізацію інвестиційних проєктів.

Джерело: складено авторами на основі [3; 6; 8; 14].

Вплив розвитку інвестиційної діяльності на фінансову безпеку на рівні підприємств, держави та суспільства загалом можна представити у вигляді наступної схеми (рис. 1).

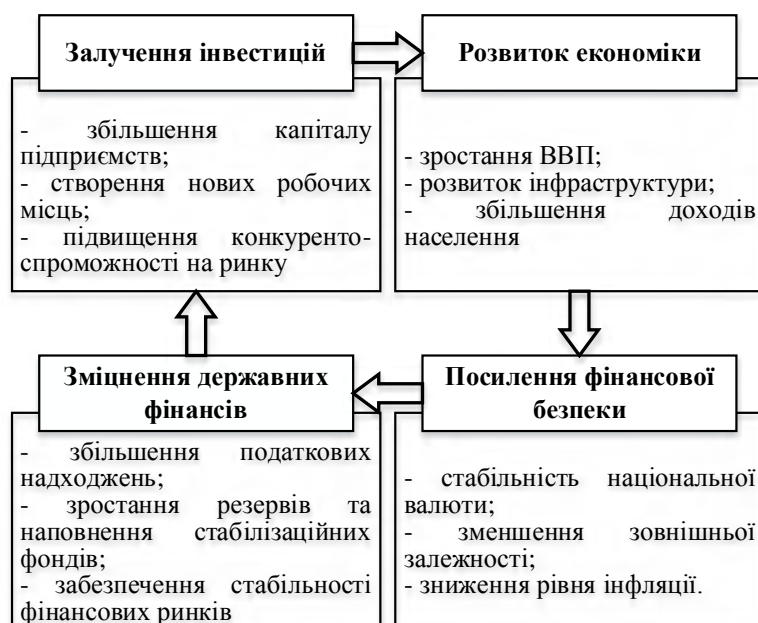

Рис. 1. Схема впливу розвитку інвестиційної діяльності на фінансову безпеку

Джерело: побудовано авторами.

Однак сучасний етап розвитку інвестиційної сфери стикається з низкою викликів, які потребують вирішення для забезпечення сталого економічного зростання (табл. 3).

Таблиця 3

Проблеми розвитку інвестиційної діяльності

Проблема	Характеристика
Недостатній рівень інституційної підтримки	Слабкість інституційної бази, відсутність ефективної регуляторної політики та відсутність відкритості у діяльності державних органів створюють несприятливі умови для інвесторів. Це знижує довіру до державних інституцій та зменшує обсяги інвестиційних надходжень.
Правова невизначеність	Часті зміни законодавства, нестабільність правових норм та недостатній рівень захисту прав інвесторів створюють додаткові ризики для інвесторів, що стримує їх від активного вкладення коштів у національну економіку.
Політична та економічна нестабільність	Нестабільність політичної ситуації та економічні кризи суттєво впливають на інвестиційну привабливість країни. Високі рівні інфляції, коливання валютного курсу, бюджетні дефіцити та зовнішній борг можуть відлякувати потенційних інвесторів.
Бюрократичні перепони та корупція	Надмірна бюрократія та високий рівень корупції є серйозними перешкодами на шляху розвитку інвестиційної діяльності. Це призводить до збільшення витрат для інвесторів та знижує загальну ефективність економіки.

Джерело: складено авторами

Для подолання зазначених викликів та створення сприятливих умов для розвитку інвестиційної діяльності необхідно реалізувати комплекс заходів, спрямованих на зміцнення інституційної бази, покращення правового середовища, створення сприятливого інвестиційного клімату та мінімізацію ризиків (рис. 2).

Висновки і пропозиції. Таким чином, розвиток інвестиційної діяльності є одним із ключових чинників формування фінансової безпеки держави. Впровадження ефективних механізмів підтримки інвестиційних процесів дозволить не тільки залучити необхідні фінансові ресурси, але й забезпечити стабільність та стійкість економіки до зовнішніх та внутрішніх загроз. Враховуючи сучасні виклики, особливо важливо зосередити увагу на зміцненні інституційної та правової бази, а також на створенні сприятливого інвестиційного клімату, що сприятиме довгостроковому економічному розвитку та підвищенню рівня фінансової безпеки.

Для забезпечення фінансової безпеки держава повинна розробляти та впроваджувати довгострокові інвестиційні стратегії, які мають враховувати як внутрішні, так і зовнішні ризики. Такий підхід передбачає не тільки залучення інвестицій, але і їх цілеспрямоване використання для розвитку ключових галузей економіки, підвищення науково-технічного потенціалу, створення нових робочих місць і підвищення рівня життя населення.

Рис. 2. Заходи щодо розвитку інвестиційної діяльності

Джерело: побудовано авторами.

Крім того, важливим аспектом є стимулювання інвестицій в інновації та наукові дослідження. Інвестиції в науку і технології дозволяють країнам забезпечити собі конкурентні переваги на глобальному ринку, що сприяє зниженню ризиків і підвищенню фінансової стійкості.

Список використаних джерел

1. Верховна Рада України: офіційний вебпортал парламенту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.
2. Законодавство, що регулює інвестиційну політику в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2020/06/14/zakonodavstvo-shho-regulyuye-investitsiyu-politiku-v-ukrayini>.

3. Ільчук В. П. Інституційне середовище фінансового забезпечення інноваційного розвитку сільськогосподарського машинобудування [Електронний ресурс] / В. П. Ільчук, Т. О. Шпомер // Приазовський економічний вісник. – 2018. – Вип. 4 (09). – С. 118–126. – Режим доступу: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2018/4_09_uk/23.pdf.

4. Кулак Н. В. Нормативно-правове забезпечення інвестиційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / Н. В. Кулак // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2017. - № 6. – С. 36-39. – Режим доступу: http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_2_2017/10.pdf.

5. Левицький В. Нормативно-правове забезпечення інноваційної та інвестиційної діяльності промислових підприємств України [Електронний ресурс] / В. Левицький, С. Радинський, О. Дячун // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2022. – Вип. 2(27). – С. 25-34. – Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22lvopru.pdf>.

6. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua/uk>.

7. Орлова О.М. Управління фінансовою безпекою підприємств: виклики воєнного часу [Електронний ресурс] / О. М. Орлова, Р. Б. Батюк // Економіка та суспільство. – 2024. – Вип. 62. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4062/3991>

8. Папка О.С. Засади формування інституційного середовища інвестиційної діяльності в Україні [Електронний ресурс] / О. С. Папка, Р. А. Клим // Науковий вісник НЛТУ України. – 2015. – Вип. 25.7. – С. 251-254. – Режим доступу: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2015/25_7/41.pdf.

9. Повідомлення про оприлюднення проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції інвестиційної діяльності в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/cgrxbm>.

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції інвестиційної діяльності в Україні: проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://surl.li/zjaohf>.

11. Савіцька С.І. Інвестиційна складова економічної безпеки України в умовах війни [Електронний ресурс] / С.І. Савіцька // Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка. – 2023. – № 1. – С. 150-153. – Режим доступу: https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/podilian_bulletin/article/view/157/133.

12. Савченко В. Ф. Національна економіка : навч. посіб. / В.Ф. Савченко. – Київ : Вид-во «Знання», 2011. – 309 с.

13. Слободянюк Н. О. Моделювання механізму інвестиційного забезпечення фінансової безпеки країни [Електронний ресурс] / Н. О. Слободянюк, Р. І. Шокер // Бізнес Інформ. – 2018. – № 12. – С. 100-107. – Режим доступу: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-12_0-pages-100_107.pdf.

14. Федун І. Л. Інституціональне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України [Електронний ресурс] / І. Л. Федун, К. Ю. Соколюк // Економіка і суспільство. – 2017. - № 11. – С. 142-149. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/23.pdf.

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyniy vebportal parlamentu Ukrainy [Verkhovna Rada of Ukraine: Official webportal of the Parliament of Ukraine] (2024). <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

2. Zakonodavstvo, shcho rehuliuiє investytsiynu polityku v Ukraini [Legislation regulating investment policy in Ukraine]. (2020). <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2020/06/14/zakonodavstvo-shho-regulyuye-investitsiynu-politiku-v-ukrayini>.

3. Pchuk, V.P., Shpomer, T.O. (2018). Instytutsiine seredovyshche finansovoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku silskohospodarskoho mashynobuduvannia [Institutional environment of financial support for the innovative development of agricultural engineering]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk – Pryazovskyi economic herald*, 4(09), 118-126. http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/4_09_uk/23.pdf.

4. Kulak, N.V. (2017). Normatyvno-pravove zabezpechennia investytsiinoi diialnosti v Ukraini [Normatively and legal providing of investment activity in Ukraine]. *Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii – Actual problems of native jurisprudence*, 6, 36-39. http://apnl.dnu.in.ua/6_tom_2_2017/10.pdf.

5. Levytskyi, V., Radynskiy, S., & Dyachun, O. (2022). Normatyvno-pravove zabezpechennia innovatsiinoi ta investytsiinoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv Ukrainy [Regulatory and legal provision of innovative and investment activities of the Ukraine's industrial enterprises]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava – Socio-Economic Problems and the State*, 27(2), 25-34. <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22lvoppu.pdf>.

6. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Ofitsiinyi sait [Ministry of Finance of Ukraine. Official site]. (2024). <https://mof.gov.ua/uk>.

7. Orlova, O., & Batyuk, R. (2024). Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv: vyklyky voiennoho chasu [Managing financial security in enterprises: challenges during war-time]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, (62). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4062/3991>.

8. Papka, O.S., Klym R.A. (2015). Zasady formuvannia instytutsiinoho seredovyshcha investytsiinoi diialnosti v Ukraini [The Bases for Formation of the Investment Activity Institutional Environment in Ukraine]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of UNFU*, 25.7, 251-254. https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2015/25_7/41.pdf.

9. Povidomlennia pro opryliudnennia proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo derehuliatsii investytsiinoi diialnosti v Ukraini» [Notice of publication of the draft Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Deregulation of Investment Activities in Ukraine»]. (2022). <http://surl.li/cgrxbm>.

10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo derehuliatsii investytsiinoi diialnosti v Ukraini: proekt Zakonu Ukrainy [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the deregulation of investment activities in Ukraine: draft Law of Ukraine]. (2022). <http://surl.li/zjaohf>.

11. Savitska, S.I. (2023). Investytsiina skladova ekonomichnoi bezpeky Ukrainy v umovakh viiny [Investment component of Ukraine's economic security during war]. *Podilskyi visnyk: silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika – Podilian Bulletin: agriculture, engineering, economics*, 1, 150-153. https://journals.pdu.khmelnitskiy.ua/index.php/podilian_bulletin/article/view/157/133.

12. Savchenko, V.F. (2011). *Natsionalna ekonomika [National Economy]*. Znannya.

13. Slobodianiuk, N.O., & Shoker, R.I. (2018). Modeliuvannia mekhanizmu investytsiinoho zabezpechennia finansovoi bezpeky krainy [Modeling the Mechanism for Investment Provision of Financial Security of the Country]. *Biznes Inform – Business Inform*, 12, 100-107. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-12_0-pages-100_107.pdf.

14. Fedun, I.L., Sokolyuk, K.Yu. (2017). Instytutsionalne zabezpechennia innovatsiino-investytsiinoi diialnosti v aharnomu sektori ekonomiky Ukrainy [Institutional support of innovation and investment activity in the agrarian sector of the Ukrainian economy]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, 11, 142-149. https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/23.pdf.

Отримано 21.06.2024

UDC 330.322:[658.15:336

Dmytro Yevchuk

PhD Student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: dimon.evchuk@gmail.com. **ORCID:** <https://orcid.org/0009-0006-9585-638X>

Dmytro Tereshchuk

PhD Student of the Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)

E-mail: dmytrotereshchuk.bacara@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-5368-5009>

DEVELOPMENT OF INVESTMENT ACTIVITIES AS A PREREQUISITE FOR THE FORMATION OF FINANCIAL SECURITY

In the conditions of globalization and dynamic changes in the world economy, ensuring financial security becomes a key task for the government and business structures. One of the main tools for strengthening financial security is the development of investment activity, which is not only a source of financial resources, but also an important factor in the stability of the economic system.

The article substantiates that the effectiveness of investments depends not only on the volume of investments, but also on the quality of their management, as well as on the state's ability to provide a favorable environment for their implementation. It has been established that the key factor that determines the impact of investments on financial security is the institutional environment. Stable institutions, effective laws and rules of the game in the market are the basis for attracting both domestic and foreign investments. The protection of property rights, the transparency of the judicial system and the presence of effective anti-corruption mechanisms increase the confidence of investors and reduce the risks associated with investment activities.

The peculiarities of regulatory and legal support of investment activity are revealed and the institutional system of its regulation is considered. A diagram of the influence of the development of investment activity on the level of financial security is given.

The main problems of the development of the investment sphere are identified: insufficient level of institutional support, legal uncertainty, political and economic instability, bureaucratic obstacles and corruption. Measures to solve them are proposed: strengthening the institutional base, improving the legal environment, creating a favorable investment climate, minimizing political and economic risks.

Key words: *investments; investment activity; institutional support; regulatory and legal support; financial security.*

Fig.: 2. Table: 3. References: 14.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ НАУКОВИХ СТАТЕЙ ДО НАУКОВОГО ЖУРНАЛУ «ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ»

Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління» внесено до переліку наукових фахових видань України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.05.2019 р. № 612 (зі змінами від 09.02.21 № 157), відповідно до якого журналу надано категорію «Б».

Журнал розміщено в таких базах даних: НБУ ім. Вернадського, українська науково-освітня мережа «УРАН», реферативна база даних «Україніка наукова», USJ (Ukrainian scientific journals), Index Copernicus; BASE (Bielefeld Academic Search Engine).

Процедура подачі рукописів:

1. Для публікації статті в науковому виданні «Проблеми і перспективи економіки та управління» необхідно спочатку в обов'язковому порядку подати:

- електронний варіант статті, оформленої за зразком (Додаток А);
- довідку про авторів, заповнену за наведеним бланком (Додаток Б).

Звертаємо Вашу увагу, що ім'я та по батькові автора (ів) подаються повністю.

2. Розгляд статті складається з **таких етапів:**

- технічна перевірка статті на відповідність основним вимогам щодо її оформлення;

Зверніть увагу: у кінці статті обов'язково подається інформація про ID автора (у системі наукової ідентифікації) у ORCID, ResearchID або у SCOPUS.

Наприклад: ORCID: <http://orcid.org/xxxx-xxxx-xxxx-xxxx>

ResearchID:

Scopus Author ID:

- наукове рецензування статті;
- перевірка статті на відсутність плагіату.

У разі позитивного висновку стаття приймається до друку.

3. Після прийняття статті до друку автор повинен:

- надіслати згоду на обробку персональних даних (Додаток В)
- надіслати розширену структуровану анотацію (вимоги наведені нижче);
- підготувати проект рецензії на статтю (без підписів рецензентів у довільній формі);
- сплатити вартість публікації.

Основні вимоги до оформлення рукописів:

1. Вимоги до наукової статті. Статтю можна подавати двома мовами: українська, англійська. Обсяг статті повинен бути таким: мінімум – 7 сторінок, максимум – 15 сторінок (остання сторінка має бути заповнена не менш ніж на $\frac{3}{4}$).

Стаття надсилається електронною поштою на адресу: **maksim-32@ukr.net**. Текст статті набирається з використанням комп'ютерних текстових редакторів Word for Windows 97/2000/XP.

За потреби редакція надає послуги **з перекладу анотацій, статей.**

2. Вимоги до анотації та ключових слів

Стаття повинна містити анотацію мовою статті (обсягом не менше 600 знаків), а також розширену анотацію англійською (якщо мова статті українська) або українською (якщо мова статті англійська) мовою, обсягом не менше 1800 знаків (з пробілами).

Ключових слів та словосполучень має бути не менше п'яти.

3. Параметри сторінки повинні бути такими:

Формат А4 (210×297 мм).

Поля: верхнє, нижнє та бокові – 25 мм.

Верхній і нижній колонтитули, а також номери сторінок не вводити. Текст повинен бути вирівняний по ширині аркуша.

КАТЕГОРИЧНО ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ У СТАТТІ ВИКОРИСТАННЯ АВТОМАТИЧНОЇ РОЗСТАНОВКИ ПЕРЕНОСІВ ТА АВТОМАТИЧНИХ СПИСКІВ. УСІ СПИСКИ ПРОСТАВЛЯЮТЬСЯ В РУЧНОМУ РЕЖИМІ!

4. Структура статті. Вимоги до оформлення структурних елементів статті.

4.1. УДК – шрифт Times New Roman (кегель 14), курсив, вирівнювання по лівому краю без абзацу.

4.2. JEL Classification – шрифт Times New Roman (кегель 14), вирівнювання по ширині, без абзацного відступу, одинарний інтервал. За необхідності редакція може самостійно визначати JEL Classification.

4.3. Ім'я та прізвище автора (ів) – шрифт Times New Roman (кегель 14), напівжирний, курсив, розміщення по центру, без абзацного відступу.

Після ім'я та прізвище автора (з нового рядка) подаються такі дані:

- науковий ступінь, вчене звання, посада автора (ів) – кегель 12;
- місце роботи автора (ів) – кегель 12;
- електронна адреса автора (ів) – кегель 12.
- ID (у системі наукової ідентифікації) у **ORCID, ResearcherID** або у **SCOPUS**.

Наприклад: ORCID: <http://orcid.org/xxxx-xxxx-xxxx-xxxx>

ResearcherID:

Scopus Author ID:

Після відомостей про першого автора аналогічно подаються дані про співавторів.

4.4. Назва статті – шрифт Times New Roman (кегель 14). Подається прописними напівжирними літерами, вирівнювання по центру без абзацу.

4.5. Анотація – шрифт Times New Roman (кегель 11), курсив, вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,75 см, одинарний інтервал. В анотації має бути чітко сформульована головна ідея статті та коротко обгрунтована її актуальність (**обсяг не менше 600 знаків з пробілами**).

4.6. Ключові слова – шрифт Times New Roman (кегель 11), вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,75 см, одинарний інтервал. Кількість ключових слів – не менше п'яти, які пишуться через крапку з комою. Після ключових слів необхідно вказати загальну кількість таблиць, рисунків та використаних джерел (Додаток А).

4.7. Основний текст – шрифт Times New Roman (кегель 14), абзац 0,75 см, вирівнювання по ширині, одинарний інтервал.

Основний текст статті обов'язково повинен містити такі необхідні елементи – розділи (Times New Roman, кегель 14, напівжирний):

- Постановка проблеми.
- Аналіз останніх досліджень і публікацій.
- Виділення недосліджених частин загальної проблеми (**обов'язково!!!**).
- Мета статті.
- Виклад основного матеріалу.
- Висновки і пропозиції.
- Список використаних джерел.

Після назви розділів ставиться крапка і продовжується текст самої статті.

Цитати, таблиці, статистичні дані, цифрові показники, що підвищують рівень аналітичних матеріалів, подаються з посиланням на джерела. Відповідальність за наведені показники несе автор.

Рисунки і таблиці необхідно подавати у статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці.

Ілюстрації (рисунки та чорно-білі фотографії)

Під час виконання рисунків рекомендується використання Microsoft Visio. За умови використання закладеної графіки Microsoft Word рисунки повинні бути згрупованими. **Рисунки не повинні виходити за межі текстового блока.**

Рисунки позначають словом «Рис.» і нумерують послідовно в межах статті, якщо у статті є лише один рисунок, він не нумерується. Пояснювальні підписи, номер рисунка, його назву розміщують послідовно під ілюстрацією.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ

Назва рисунку – шрифт Times New Roman, кегель 14, курсив, вирівнювання по центру без абзацу. Пояснювальні підписи (експлікація) – шрифт Times New Roman, кегель 12, курсив, вирівнювання по центру без абзацу.

Наприклад:

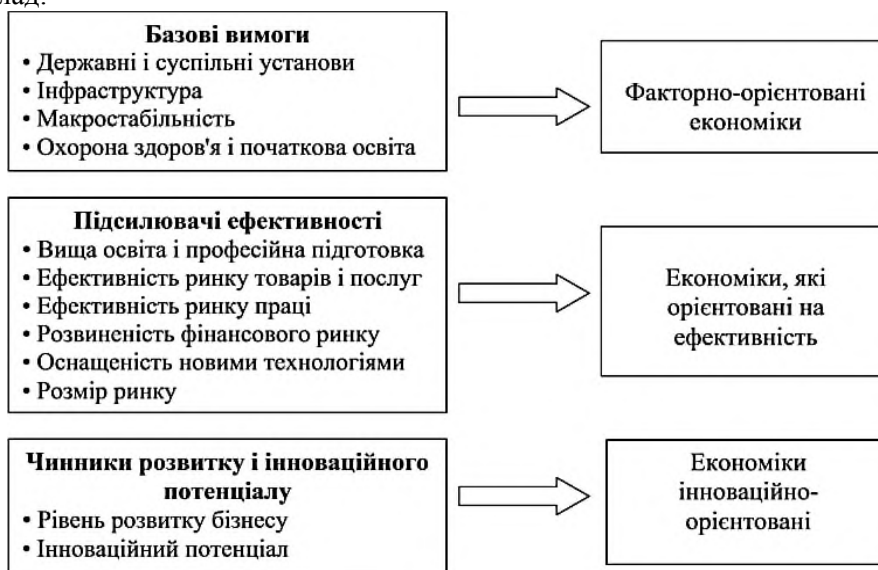

Рис. 1. Складові конкурентоспроможності на відповідній стадії розвитку економіки

Таблиці

Цифровий матеріал, що наводиться у статті, повинен оформлятися у вигляді таблиць.

Розмір тексту таблиць – кегель 12. Усі таблиці мають бути пронумеровані й мати заголовок. Нумераційний заголовок таблиць (кегель 14) вирівнюють по правому краю таблиці, тематичний заголовок таблиці – по центру (кегель 14, курсив). **Усі графи таблиць повинні мати назву.**

Наприклад:

Таблиця 1

Аналіз показників діяльності підприємства

Показники	Формула розрахунку	Фактори, що впливають на показник	Напрями поліпшення показників
1.			
...			

Якщо таблиця не вміщується на одній сторінці, всі її колонки нумерують, а над перенесеною частиною таблиці справа надписують: «Закінчення табл. 1».

Формули

Використовуючи формули, необхідно дотримуватися певних правил.

Великі, довгі та громіздкі формули, які мають у складі знаки суми, добутку, диференціювання, інтегрування, розміщують на окремих рядках. Це стосується також і всіх нумерованих формул. Для економії місця кілька коротких однотипних формул, відокремлених від тексту, можна подати в одному рядку, а не одну під одною. Невеликі й нескладні формули, що не мають самостійного значення, вписують усередині рядків тексту.

Формули, на які є посилання, нумерують арабськими цифрами в круглих дужках праворуч, не виходячи за поле. Формули необхідно вирівнювати по лівому краю сторінки. Між ними та текстом витримується інтервал в один рядок. Обов'язково подають розшифрування літерних позначень величин у формулах. Для набору позначень фізичних величин використовують редактор формул Microsoft Equation для WINDOWS.

Наприклад:

Ефективна ставка процента для позичальника визначається за формулою (1)

$$Rt = \frac{SK}{z - h} \cdot 360, \quad (1)$$

де SK – величина знижки (%);

h – період дії знижки (днів);

z – тривалість відстрочки платежу (днів).

4.8. Список використаних джерел необхідно складати за вимогами ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, розміщувати бібліографічні записи за алфавітом чи в послідовності їхніх перших згадувань в основному тексті статті. Список літератури повинен містити не менше 7 джерел.

Посилання на матеріали з інтернет-енциклопедії Вікіпедія не прийнятне для наукових статей, оскільки це джерело неперевірене і не має наукового підґрунтя.

Заборонено використовувати в наукових статтях посилання на джерела інформації, створені:

- на території рф;

- державною мовою рф.

Зверніть увагу! Посилання на власні статті дозволяється в кількості не більше 15–20 % від загальної сукупності найменувань літературних джерел (1-2 з 10 джерел)!!!

4.9. Після списку використаних джерел подається його транслітерація латиницею (з підзаголовком **References**) відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» від 27.01.2010 р. (зі змінами від 23.12.2015 р.).

References повинен бути оформлений за міжнародним бібліографічним стандартом APA (<http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

Примітка. Після транслітерованої назви праці латинськими літерами зазначається переклад англійською мовою в квадратних дужках. Назви журналу, газети тощо повинні бути надані (крім транслітерації) також у перекладі англ. мовою.

Для транслітерування літератури (References) пропонуємо скористатися онлайн-конверторами:

- <http://ukrlit.org/transliteratsiia>;

- <https://www.grafiati.com/uk/transliteration> та ін.

Приклади оформлення транслітерованого списку використаних джерел наведено у Додатку Г.

У разі необхідності редакція **надає послуги з підготовки References**.

4.10. У кінці статті необхідно подати **англійською мовою** такі дані:

- **ім'я та прізвище автора (ів)** – шрифт Times New Roman (кегель 14), напівжирний, курсив, розміщення по центру, без абзацного відступу.

Після ім'я та прізвище автора (з нового рядка) подаються такі дані:

– науковий ступінь, вчене звання, посада автора (ів) – кегель 12;

– місце роботи автора (ів) – кегель 12;

– електронна адреса автора (ів) – кегель 12.

– ID (у системі наукової ідентифікації) у **ORCID, ResearchID** або у **SCOPUS**.

Наприклад: ORCID: <http://orcid.org/xxxx-xxxx-xxxx-xxxx>

ResearchID:

Scopus Author ID:

- **назва статті** – шрифт Times New Roman (кегель 14). Подається прописними напівжирними літерами, вирівнювання по центру без абзацу.

- **анотація** – шрифт Times New Roman (кегель 11), курсив, вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,75 см, одинарний інтервал. В анотації має бути чітко сформульована головна ідея статті та коротко обґрунтована її актуальність (**обсяг не менше 1800 знаків з пробілами**).

- **ключові слова** – шрифт Times New Roman (кегель 11), вирівнювання по ширині, абзацний відступ 0,75 см, одинарний інтервал. Кількість ключових слів – не менше п'яти, які пишуться через крапку з комою. Після ключових слів необхідно вказати загальну кількість таблиць, рисунків та використаних джерел (Додаток А).

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ

5. Оплата публікації. Опублікування наукових статей у науковому журналі «Проблеми і перспективи економіки та управління» є платним. Оплата підтверджується квитанцією.

Реквізити для оплати можна знайти за посиланням:
<https://www.stu.cn.ua/staticpages/fahovividannya>

Реквізити для оплати:

14035, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Національний університет «Чернігівська політехніка».

банк ДКСУ у м. Київ, МФО 820172.

Код ЗКПО: 05460798.

Номер рахунку: UA728201720313271002201006996

Призначення платежу: за публікацію статті в журналі _____ автор _____ ПІБ

До переліку документів додати квитанцію

7. Контактна інформація.

Матеріали необхідно надсилати на електронну адресу: **maksim-32@ukr.net**

Контактна особа: *Дубина Максим Вікторович*.

Моб. тел.: +38 (099) 376-32-87

Viber: +38 (099) 376-32-87

*Науковий журнал «Проблеми і перспективи економіки та управління»
розміщено на сайті Національного університету «Чернігівська політехніка»,
де можна переглянути останні номери видання:
<http://ppeu.stu.cn.ua>*

**Відповідальність за матеріали, наведені у статті, несе автор.
Неправильно оформлені автором стаття та супровідні документи,
що не відповідають зазначеним вимогам, розглядатися не будуть.**

*Редакція розглядає надходження публікації та супровідних документів (рецензії, довідки про авторів тощо) як згоду
дописувача (ів) щодо передачі авторського права на використання твору (тиражування, розповсюдження т. ін.).
Редакція журналу залишає за собою право на розповсюдження в електронній або паперовій формах журналу
«Проблеми і перспективи економіки та управління» цілком або лише окремих статей, що вже опубліковані у ньому,
без повідомлення про ці дії авторів статей із збереженням їх авторських прав згідно із Законами
України «Про інформацію» № 2657-XI та «Про науково-технічну інформацію» № 3322-XII.*

Примітка. Редакція може не поділяти світоглядних переконань і концептуальних позицій авторів. Відповідальність за зміст статті покладається на автора.

Редакція залишає за собою право:

- вносити редакційні правки, які не впливають на зміст статті (узгоджуються з автором);
- повертати матеріали авторам на доопрацювання.

УДК 332.12

JEL Classification: G00

Максим Дубинадоктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка» (Чернігів, Україна)

E-mail: maksim-32@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>**ResearcherID:** [F-3291-2014](https://orcid.org/F-3291-2014)**СУТНІСТЬ ТА КОМПОНЕНТНИЙ СКЛАД
ТРАНСКОРДОННОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ**

У статті через синтез таких понять, як «транскордонний», «економічна безпека» визначено сутність транскордонної економічної безпеки, яку запропоновано розглядати як свободу від негативного зовнішнього та внутрішнього впливів на будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення співпраці між територіальними громадами або владою, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, у сфері економічних відносин, а саме: виробництва товарів та послуг, розподілу матеріальних благ, обміну, що супроводжується за опосередкованої ролі грошей, та споживання фізичними та юридичними особами виробленої продукції. Також з'ясовано компонентний склад транскордонної економічної безпеки, серед основних елементів якої виділено такі: транскордонна зовнішньоекономічна безпека, транскордонна виробнича безпека, транскордонна продовольча безпека, транскордонна енергетична безпека, транскордонна інвестиційна безпека.

Не менше
600 знаків із
пробілами!!!

Ключові слова: транскордонне співробітництво; безпека; транскордонний регіон; економічна безпека; економічна безпека регіону; транскордонна економічна безпека.

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 8.

Постановка проблеми. ...**Аналіз останніх досліджень і публікацій. ...****Виділення недосліджених частин загальної проблеми. ... (обов'язково!)****Мета статті. Головною метою цієї роботи є ...****Виклад основного матеріалу. ...****Висновки і пропозиції. ...****Список використаних джерел**

1. Дерій Ж. В. Роль домашніх господарств у циркулярній економіці / Ж. В. Дерій // Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал. – 2017. – № 3. – С. 39–45.
2. Маляренко Т. А. Економічна безпека : навчально-методичний посібник / Т. А. Маляренко. – Донецьк : ДонДУУ, 2009. – 129 с.
3. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ТА ПОДАЧІ РУКОПИСІВ

4. Науменко С. В. Розвиток транскордонного співробітництва в системі забезпечення економічної безпеки України : автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 21.04.01 «Економічна безпека держави» / С. В. Науменко ; Національний інститут стратегічних досліджень. – К., 2007. – 21 с.

5. Про транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] : Закон України від 24 червня 2004 року № 1861–IV. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.

6. Пухтаєвич Г. О. Аналіз національної економіки / Г. О. Пухтаєвич. – К. : КНЕУ, 2005. 254 с.

7. Реутов В. Є. Транскордонне співробітництво регіонів України: теоретико-практичні аспекти розвитку [Електронний ресурс] / В. Є. Реутов // Ефективна економіка. 2011. № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.

8. Старостенко Г. Г. Національна економіка : навчальний посібник / Г. Г. Старостенко, С. В. Онишко, Т. В. Поснова. – К. : Ліра-К, 2011. – 432 с.

9. Чучка І. М. Транскордонне співробітництво в контексті економічної безпеки України / І. М. Чучка, Р. І. Молдавчук // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 9 (111). – С. 92–98.

References

1. Derii, Zh.V. (2017). Rol domashnikh gospodarstv u tsyrkuliarnii ekonomitsi [Households role in the circular economy]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economic and management*, (3), 39–45.

2. Maliarenko, T.A. (2009). *Ekonomichna bezpeka [Economic security]*. DonDUU.

3. Mikula, N. (2004). *Mizhterytorialne ta transkordonne spivrobitnytstvo [Inter-territorial and cross-border cooperation]*. IRD NAN Ukraine.

4. Naumenko, S. V. (2007). *Rozvytok transkordonnoho spivrobitnytstva v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Development of cross-border cooperation in the system of providing the economic security of Ukraine]* [Abstract PhD dissertation, National Institute for Strategic Studies].

5. Pro transkordonne spivrobitnytstvo [On Cross-Border Cooperation], Law № 1861–IV (June 24, 2004). <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-15>.

6. Pukhtaievych, H.O. (2005). *Analiz natsionalnoi ekonomiky [Analysis of the national economy]*. Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman.

7. Reutov, V.Ye. (2011). Transkordonne spivrobitnytstvo rehioniv Ukrainy: teoretyko-praktychni aspekty rozvytku [Cross-border cooperation of the regions of Ukraine: theoretical and practical aspects of the development]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 4, 55–66. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=912>.

8. Starostenko, H.H., Onyshko, S.V., & Posnova, T.V. (2011). *Natsionalna ekonomika [National economy]*. Lira-K.

9. Chuchka, I.M., & Moldavchuk, R.I. (2010). Transkordonne spivrobitnytstvo v konteksti ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Cross-border cooperation in the context of economic security of Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, 9(111), 92–98.

UDC 332.12

Maksym DubynaDoctor of Economics, Professor, Head of Department of Finance, Banking and Insurance
Chernihiv Polytechnic National University (Chernihiv, Ukraine)**E-mail:** maksim-32@ukr.net. **ORCID:** <http://orcid.org/0000-0002-5305-7815>**ResearcherID:** F-3291-2014**ESSENCE AND COMPONENT COMPOSITION
OF CROSS-BORDER ECONOMIC SECURITY**

Credit by its nature is a classic economic category which has been already researched in considerable number of scientific works. However, multi aspects character of credit and credit relations in general, its constant transformation in society lead to increased interest concerning cognition of this definition by scientists, Credit relations, as well as money relations, as of today penetrate the whole society and its economic sphere. Actually, credit is one of the movable forces of the country's economic development. Importance of money-credit relations within economic system of the state and its further functioning stipulates increase of scientific interest of peculiarities arise study and credit development as an economic category. Objective of the article is defining types of credits, their systematization and classification by definite peculiarities. Within the article, main types of credits were analyzed, which can be defined as of today by analyzing of the peculiarities of credit relation functioning and development. Classification of all types of credits was implemented on account of the main peculiarities identification, to the number of which the following were related: under the order of provision, under creditor character, or by the character of the borrowers and by the terms depending on the crediting object, under percentage rate, by means of funds issue and by branch direction of credit, under risk level, by means of credit remuneration and credit payment, at presence of collateral. Combined, all defined peculiarities and relevant types of credit, shall create integrated system of credits classification, which at the present moment comprises the most known and distributed their types. As any other object, system of credits types is constantly in the process of its dynamic development. Transformation of the state's economic state, change of political configuration of the society development and other exogenous factors stipulate as well continuous change of credit system itself, search and creation of new mechanisms of credits submission by different types of credit institutions, etc. As it is presented by experience of credit market development of Ukraine, it is in continuous state of its dynamic development, and difficulties arise in development of some financial institutions is being changed by activation and rapid development of other credit institutions. Thus, system of credits types classification is constantly being added by new types of credits and relevant peculiarities, under which they can be studied and separated as a single group.

1800 знаків із
пробілами!!!

Keywords: credit; classification; bank; credit institution; credit company; financial intermediary; financial institution; borrower; creditor.

Fig.: 2. **Table:** 1. **References:** 8.

Додаток Б
Бланк для оформлення
довідки про автора

ДОВІДКА ПРО АВТОРІВ

Дані про авторів	Українською мовою	Російською мовою	Англійською мовою
Прізвище			
Ім'я			
По батькові			
Науковий ступінь			
Вчене звання			
Почесне звання			
Місце роботи			
Посада			
Назва статті			
Мова, якою буде друкуватися стаття			
Обсяг статті			
Поштова адреса, на яку необхідно надсилати примірник збірника			
Наукові профілі	ORCID		
	ResearcherID		
	Scopus Author ID		
Контактна інформація	роб. тел.		
	дом. тел.		
	моб. тел.		
	e-mail		

ЗГОДА
на обробку персональних даних

Ми (Я), _____
(прізвище, ім'я та по батькові)

Автор (и) наукової статті « _____

_____ ».
(назва статті)

у журналі:
«Проблеми і перспективи економіки та управління» № _____ за 20 _____ р.

ознайомлені з:

- організацією збору, обліку, обробки та захисту персональних даних відповідно до Закону України «Про захист персональних даних»;
- законодавчим актом України щодо відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних».

З умовами та вартістю оплати за публікацію ознайомлений (на)

« _____ » _____ 2020 р.

(підпис)

(підпис)

(підпис)

Додаток Г
*Приклади оформлення транслітерованого
списку використаних джерел*

**Приклади оформлення бібліографічних посилань
у списку використаних джерел з APA (7th ed.)**

Книга

Не наводять у бібліографічному посиланні такі параметри:

- кількість сторінок;
- місто видання;
- номер ISBN.

Книга з автором (авторами)

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги*. Видавництво.

Приклади оформлення:

Кормишкін, Ю. А. (2018). *Бізнес-інфраструктура аграрного підприємництва*. МНАУ.

Врублевська, О. О., Катеруша, Г. П., & Гончарова, Л. Д. (2013). *Кліматологія*. Екологія.

Книга з автором (авторами) і редактором

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (Дані редактора, Ред.). Видавництво.

Приклади оформлення:

Вихованець, І. Р., & Городенська, К. Г. (2004). *Теоретична морфологія української мови* (І. Р. Вихованець, Ред.). Університетське видавництво «Пульсар».

Книга без автора (з редактором)

Базовий шаблон оформлення:

Дані редактора (редакторів) (Ред.). (Рік). *Назва книги*. Видавництво.

Приклади оформлення:

Роговий, Ю. А. (Ред.). (2014). *Енциклопедія українознавства*. Проспект-К.

Перекладена книга

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (Дані перекладача, Пер.). Видавництво.
(Оригінал опубліковано рік опублікування оригіналу)

Приклади оформлення:

Мандзоні, А. (2009). *Заручені* (П. Соколовський, Пер.). Фоліо. (Оригінал опубліковано 1823 р.)

Перевидання книги

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (номер видання). Видавництво.

Приклади оформлення:

Лукашевич, В. М. (2007). *Глобалістика* (2-ге вид.). Новий Світ-2000.

Книга – частина багатотомного видання

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва книги* (Т. номер тому). Видавництво.

Приклади оформлення:

Комарницька, Т. К., & Комісаров, К. Ю. (2012). *Сучасна японська літературна мова* (Т. 2). Видавничий дім Дмитра Бураго.

Частина книги

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). Назва частини книги. В Дані редактора, Ред., *Назва книги* (сторінки). Видавництво.

Приклади оформлення

Іваненко, О. М. (2016). Особливості міжнародного морського права. В О. Г. Артюх, Ред., *Міжнародне право* (с. 24–26). Правнича спілка.

Woll, B., & Adam, R. (2012). Sign language and the politics of deafness. In M. Martin-Jones, A. Blackledge, & A. Creese, Eds., *The Routledge Handbook of Multilingualism* (pp. 100–115). Routledge.

Сайт

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Дата опублікування). *Назва матеріалу або сторінки*. Назва сайту. Адреса URL

Зверніть увагу: якщо дані автора та назва сайту збігаються, у позатекстовому посиланні наводять лише дані автора.

Якщо на сайті не зазначений автор матеріалу, оформлювати посилання слід за таким шаблоном:

Назва матеріалу або сторінки. (Дата опублікування). Назва сайту. Взято дата звернення з Адреса URL

Приклади оформлення

Kyiv Dictionary. (2020, 10 березня). «*Міккі Маус*» чи «*Мікі Маус*»? <https://www.kyivdictionary.com/uk/grammar/uk/consulenza-linguistica/vypusk3/mickey-mouse/>

Ben Khemis, S. (2020, June 1). *Is Deno the Node.JS killer?* Medium. <https://medium.com/javascript-in-plain-english/is-deno-the-nodejs-killer-5fdf903191f7>

Наукова робота. (б. д.). Бердянський державний педагогічний університет. Взято 11 червня 2020 р. з <http://bdpu.org/naukova-robota/>

Стаття в журналі

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). Назва статті. *Назва журналу, номер тому* (номер випуску), с. сторінки. Адреса DOI або URL.

Зверніть увагу: номер тому й номер випуску наводять без пропуску між ними.

Приклади оформлення

Повх, В. Л., Черешнюк, І. Л., Ходаківський, О. А., & Ходаківський, М. А. (2016). Аналіз впливу деяких модуляторів активності NMDA-рецепторів: мемантину, амантадину або магнію сульфату та адемолу на коливання внутрішньоочного тиску в нормі, за умов гострої модельної офтальмогіпертензії та конузійної травми зорового аналізатора. *Вісник Вінницького національного медичного університету*, 20(2), с. 352–357.

Харченко, С. В. (2019). Мовне оформлення реєстрів зелених насаджень (цінних рослин) парків і скверів як різновиду довідкових видань. *Міжнародний філологічний часопис*, 10(3), с. 52–60. <https://doi.org/10.31548/philolog2019.03.052>

Стародубцев, А. А., & Стебелев, А. М. (2019). Теоретико-правовий аналіз етичних заasad адвокатської діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, (28), с. 90–96. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-28-11>

Стаття в газеті

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік, дата випуску). Назва статті. *Назва газети*, (номер випуску), сторінки.

Приклади оформлення

Мороз, В. (2017, 21 лютого). Закрите небо, або чому в Україні не розвивається ринок авіаперевезень. *Юридична газета*, (8), 18–19.

Чорний, А., & Бурнацький, М. (2016, 11 березня). До роковин смерті Тарас Шевченка. *Канівська газета*, (16), 2.

Матеріали конференцій (тези)

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). Назва доповіді. В Дані редактора (Ред.), *Назва збірника конференції* (сторінки). Видавництво. Адреса URL

Приклади оформлення

Кінджибала, О. С. (2018). Сучасний стан дослідження корейської міфології, її мовне відображення. В *Стратегії розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (с. 103–107). Класичний приватний університет.

Мартинюк, Д. (2020). Вихід біетанолу з урожаю зерна сортів пшениці озимої залежно від видів, норм і строків застосування азотних добрив. В П. Ясній, Б. Андрушків, О. Ляшук, І. Стадник, А. Довгань, А. Криськов, В. Андрійчук, А. Лупенко, С. Лупенко, І. Луців, М. Михайлишин, М. Пилипець, В. Ніконенко, Р. Рогатинський, П. Стухляк, М. Паламар, Н. Кирич, М. Підгурський, М. Приймак, . . . М. Петрик, Ред., *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання: матеріали міжнародної студентської науково-практичної конференції* (с. 67–68). Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя. http://tntu.edu.ua/storage/pages/00000808/zbirnyk_2020.pdf

Дисертація

Опублікована дисертація або дипломна робота

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора. (Рік). *Назва роботи* [Тип роботи, Університет]. База даних. Адреса URL

Зверніть увагу: для параметра «Тип роботи» слід зазначати назву типу й ступінь (наприклад, «Doctoral Dissertation», «Master's Thesis»; для українських дисертацій слід наводити скорочено ступінь і галузь наук (наприклад, «Дис. канд. фіз.-мат. наук»).

Неопублікована дисертація або дипломна робота

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора. (Рік). *Назва роботи* [Неопублікована тип роботи]. Університет. База даних. Адреса URL

Приклади оформлення

Опублікована дисертація або дипломна робота

Місячна, Н. М. (2019). *Соціально-психологічні чинники готовності безробітних до зміни професії та перенавчання* [Дис. канд. психол. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка].

Назаренко, К. Г. (2016). *Циклічні амідини, енаміни та похідні 2-хлор-1,4-бензотіазин-3-ону в синтезі поліядерних гетероциклічних систем і ω-гетероарилалкіламінів* [Дис. д-ра хім. наук, Інститут органічної хімії Національної академії наук України].

Moss, C. L. (2015). *Expanded Internet Art and the Informational Milieu* [PhD dissertation, New York University]. ProQuest. <https://pqdtopen.proquest.com/doc/1753118023.html?FMT=AI>

Неопублікована дисертація або дипломна робота

Lowly, J. (2018). *Hibernation of Mammals in Botanical Gardens* [Unpublished doctoral thesis]. University of Missouri.

Автореферат

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора. (Рік). *Назва роботи* [Автореф. тип роботи, Університет]. База даних. Адреса URL

Зверніть увагу: в параметрі «тип роботи», якщо йдеться про український автореферат, слід зазначити скорочено ступінь і галузь знань.

Приклади оформлення

Заїнчківська, І. П. (2020). *Етнорелігійні виміри творчої спадщини І. Огієнка* [Автореф. дис. канд. філос. наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова].

Зварич, І. Я. (2020). *Парадигма глобальної інклюзивної циркулярної економіки* [Автореф. дис. д-ра екон. наук, Тернопільський національний економічний університет]. <https://www.tneu.edu.ua/index.php?do=download&id=8737>

Стандарт

Базовий шаблон оформлення:

Організація, що розробила стандарт. (Рік). *Назва стандарту* (Код і номер стандарту). Видавництво (організація, що видала стандарт).

Зверніть увагу: якщо назва організації, що видала стандарт, та видавництва, у якому відповідний стандарт надруковано, збігаються, в бібліографічному записі назви видавництва не наводять.

Приклади оформлення

НВФ «Інпроект». (2013). *Настанова щодо визначення загальнопромислових і адміністративних витрат та прибутку у вартості будівництва* (ДСТУ-Н Б Д.1.1-3:2013). Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України.

International Organization for Standardization. (2013). *Information technology — Security techniques — Information security management systems — Requirements* (ISO/IEC 27001:2013).

Закон (акт)

Базовий шаблон оформлення з урахування вимог «The Bluebook»:

Назва акта, тип акта № номер акта (Рік) (Країна або юрисдикція). Реквізити джерела, в якому опубліковано акт.

Приклади оформлення

Про відпустки, Закон України № 504/96-ВР (2020) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою підвищення спроможності системи охорони здоров'я України протидіяти поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), Закон України № 587-IX (2020) (Україна). *Відомості Верховної Ради України*, (22), с. 19.

Патент

Базовий шаблон оформлення:

Дані автора (авторів). (Рік). *Назва патенту* (Країна патент № номер патенту). Орган, що видав патент.

Приклади оформлення

Васильєв, О. М., Поважний, В. А., & Хан, В. Є.-І. (2018). *Адсорбент для видалення цезію з води* (Український патент № 122396). Міністерство економічного розвитку і торгівлі України.

Осипенко, В. І., Некоз, О. І., Хандюк, М. В., & Батраченко, О. В. (2015). *Вузол екструдера для нагрівання сировини* (Український патент № 116022). Державна служба інтелектуальної власності України. <http://uapatents.com/5-101661-vuzol-ekstrudera-dlya-nagrivannya-sirovini.html>

Примітки:

1. Не наводять у бібліографічному посиланні таких параметрів:
 - загальну кількість сторінок;
 - місто видання;
 - номер ISBN.
2. Назви книг, журналів зазначаються без скорочень.
3. Назви книги, статті, журналу, газети тощо повинні бути надані (крім транслітерації) у перекладі англійською мовою.

Звертаємо Вашу увагу!

**Комп'ютерний переклад анотації та ключових слів
англійською мовою категорично заборонено!!!**

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

***ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
ЕКОНОМІКИ ТА УПРАВЛІННЯ***

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

№ 2(38)

Редактор

О. С. Смелова

Підписано до друку 02.07.2024. Формат 60×84/8. Ум. друк. арк. – 36,27.
Тираж 100 пр. Замовлення № 22/24.

Заснований у 2015 році.
Ідентифікатор медіа відповідно до Реєстру суб'єктів у сфері медіа
від 31.08.2023 р. № 782 R30-01212

Редакційно-видавничий відділ Національного університету «Чернігівська політехніка»
14035, Україна, м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 7128 від 18.08.2020 р.